RPR

BIBLIOTECA CENTRALA
A
UNIVERSITAŢII
DIN
BUCUREŞTI

No. Curent 16574 Format III

No. Inventar 22173 Anul .....

Secţia ..... Raftul .....

Inv. A. 253

Inv. 16574.

CUNOAȘTEREA ȘI CONDUCEREA PIEȚII ECONOMICE

= STUDIU ISTORICO-STATISTIC =

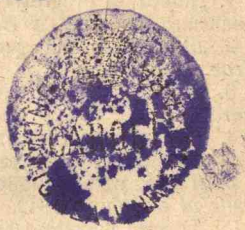
ASUPRA

EVOLUȚIEI ECONOMICE A POPOARELOR

DE

DR. I. N. ANGELESCU

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ BUCUREȘTI

22173

EDIȚIA II-a COMPLETATĂ

BUCUREȘTI

INSTITUTUL DE EDITURĂ ȘI ARTE GRAFICE „FLACĂRA"
No. 40, STRADA CÂMPINEANU No. 40

1915

33.01

194[illegible]
CONTROL 1953
BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ BUCUREȘTI
Cota 16574
Inventar 22173
1956
1961

DE ACELAȘ AUTOR:

A. IN FORMĂ DE CĂRȚI

1. Principii de metodă și regularități statistice 1912.
2. Kriminalitätsbewegung in Rumänien in den letzten 35 jahren 1912.
3. Despre mortalitate, 1912.
4. Origina răzeșilor și moșnenilor, 1909.
5. Mai mult idealism, 1910.
6. Cooperația și Socialismul în Europa, (operă premiată de Academia Română, 1913.
7. Asigurările sociale în Statele moderne, (operă premiată de Academia Română), 1913.
8. In jurul scrierii Cooperația și Socialismul în Europa, 1914.
9. L'Evolution du commerce extérieur de la Roumanie, 1914.
10. Le Mouvement coopératif en Roumanie, 1914.
11. Agricultorii și repartizarea pământului în 1913. Oficială. București 1915.
12. Intreprinderi și profesiuni (sub presă).

B. IN REVISTE

1. „Impozitul progresiv pe plus-valuta imobiliară și tendința politicii financiare moderne" în *Econ. Naț.*, 1911.
2. „Protecționismul german și țările exportatoare de cereale" în *Econ. Naț.*, 1911.
3. „Rolul băncilor în crizele economice" în *„Rev. Econ. și Financiară"*, 1913.
4. „Piața financiară și situația economică", în *„Rev. Econ. și Fin."*, 1913.
5. „Fluctuațiile pieții economice" în *„Rev. Econ. și Fin."*, 1914.
6. „Descreșterea natalității la popoarele civilizate" în *Buletinul statistic al României*, 1912.
7. „Despre numărătoarea populației" în *Econ. Naț.*, 1913.
9. „Poporația română în 1912 ; statistica poporației" în *Econ. Naț.*, 1913.
10. „Mișcarea poporației române în 1912 ; dinamica poporației". Raport 1913.
11. „Repartiția proprietății și a exploatărilor în Germania" în *Econ. Naț.*, 1911.
12. „Intreprinderi și profesiuni" în *Econ. Naț.*, 1913.
13. „Criza agrară în țările din apusul și mijlocul Europei" în *Econ. Naț.*, 1911.
14. „Asigurările sociale ; studiu de legislație internațională" în *Buletinul statistic al României*, 1911.
15. „Asigurările în agricultură" în *Bulet. statistic al României*, 1911.
16. „Asigurările sociale obligatorii" în *Rev. Democr. Române*, 1911.
17. „Reforma asigurărilor sociale în Germania în 1911" în *Buletinul statistic al României*, 1912.
18. „Introducerea asigurărilor sociale în Anglia" în *Viața Rom.*, 1912.
19. „Organizarea economiei naționale în timp de război", în *„Argus"*, 1915.

B.C.U. Bucuresti
C22173

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI
COTA 16574
RC71/06

FUNDAȚIUNEA UNIVERSITARĂ CAROL I

PENTRU EDIȚIA II-a

Public această nouă ediţiune a lucrării mele, fără a fi schimbat ceva din conţinutul primei ediţiuni. Se adaogă numai un nou studiu asupra unei organizări economice deosebită de cea normală; nevoi actuale au impus acest adaos. Atrag atenţiunea nespecialiştilor mai ales, asupra deosebirii fundamentale dintre cele 2 organizaţii economice studiate: una în introducere şi alta în cuprinsul întregei lucrări. Nimic nu poate întări mai mult convingerea despre existenţa unei ştiinţe economice pozitive, şi nimic nu poate să ferească mai bine pe un nespecialist, de afirmările, fie chiar „de bun simţ" ale unui, diletant de cât comparaţia între cele ce se spun despre fie-care din aceste două organizaţii economice. Obiectul studiilor noastre este o realitate, pe care nu o schimbă nici vorbele măestrite, nici propunerile ingenioase ale celor, cari sunt mai mult artişti, de cât oameni de ştiinţă.

In ceea ce priveşte valoarea rezultatelor, la care am ajuns în această lucrare, ea nu poate fi apreciată, de cât de aceia cari ştiu ce îşi propune şi ce se cere unei lucrări de ştiinţă, şi cari pot înţelege complet metoda de care mă servesc, în mod continuu în cercetările mele. Afirmările celor, cari ar spune că nu am „descoperit" nimic, că nu am „inventat" ceva şi deci nu avem „originalitate" precum şi afirmările celor, cari ar spune că am dispus alt-fel faptele studiate de cât ar fi dorit, că am fi întrebuinţat metode necunoscute sau formule grele de urmărit, în deobşte, nu pot să atingă întru nimic, valoarea şi utilitatea lucrărilor acestea. Din potrivă, ne-a fost dat, ca. după o muncă intensă de câţi-va ani de zile, să avem satisfacţiunea naivă, a bunelor aprecieri ale unor oameni, cari şi-au consacrat viaţa în cercetări ştiinţifice, sau ale unor oameni, cari au fost chemaţi întâm-

plător să-şi spună cuvântul, dezinteresat, *în* acel moment, *asupra lucrărilor mele, toate alcătuite după aceiaşi metodă şi cu acelaş spirit de cercetare.*

Ast-fel, d-l prof. N. Iorga, *anunţând lucrarea de faţă în* Revista Istorică, *No. 2, din 1915, spunea:*

„D-l I. N. Angelescu este cunoscut şi prin alte lucrări întinse de economie politică, în care este totdeauna o vastă lectură, o largă înţelegere filosofică a subiectului şi o formă plăcută".

Iar comisiunea, instituită pentru recomandarea unui profesor de Istoria Comerţului la Academia de Inalte Studii Comerciale, cercetând lucrările mele economice, între care era şi lucrarea de faţă, a scris în recomandarea făcută, următoarea unanimă *apreciere:*

„Cercetarea acestor scrieri ne-a format convingerea că avem a face nu numai cu un lucrător harnic în deosebitele domenii ale specialităţei sale, dar şi cu un spirit capabil de a prezenta ipoteze plauzibile în probleme de o deosebită importanţă".

Aceste aprecieri, precum şi alte aprecieri elogioase, prin diferite reviste de specialitate, m'au determinat să dau la lumină această nouă ediţiune, completată, a lucrării mele, mai ales că prima ediţiune fiind scoasă într'un număr mic de exemplare, se epuizase.

3 Martie 1915 **Autoru**

PREFAȚA

Am intitulat lucrarea de față „**Cunoașterea și conducerea pieții economice**“, *pentru că* a cunoaște *este scopul oricărei lucrări de știință economică și a* conduce *este scopul ori-cărei politici economice; iar lucrarea aceasta are de obiect analizarea normelor de conducere, scoase din cunoașterea legilor mecanismului vieții economice.*

In primul rând trebue să cunoaștem realitatea economică, fără a ne preocupa de vreun ideal de organizare mai bună, fără a da povețe, fără a face propuneri. Suntem în acest caz pe terenul unor fapte positive, indiscutabile. Dacă sunt complet cunoscute, nu poate să existe vreo îndoială asupra stării sau mișcării economice; iar știința acestor fapte este o știință positivă.

Totuși, din cunoașterea mișcării economice, putem scoate norme generale ale funcționării mecanismului vieții economice a popoarelor. Odată ce s'au adeverit în trecut, cu o regularitate nedesmințită, avem toată certitudinea posibilă, că asemenea norme se vor urma și în viitor. Pe această certitudine se bazează conducerea vieții economice prin diversele măsuri de organizare a ei. Cu cât se ține mai puțin seama de idealurile fiecăruia, în privința celor ce ar trebui să fie, și cu cât se iau mai mult în considerare toate elementele determinante ale vieții economice, cu atât politica economică e mai apropiată de o știință positivă. Prin urmare, baza ei este tot o cunoaștere cât mai complectă a raporturilor economice.

Dacă este așa, se pune întrebarea principală: cum cunoaștem viața economică? Două sunt normele de procedare ale judecății noastre: o procedare deductivă și o procedare inductivă. Și una și alta va duce la alcătuirea unui sistem de explicări ale fenomenelor studiate, în

cazul nostru ale fenomenelor economice, la alcătuirea unui sistem, care să satisfacă cât se poate mai complet întrebările ce ni se pun. Ceeace trebueşte accentuat aici, este faptul că, nici unul din procedeele de mai sus ale minţii noastre nu exclude existenţa legilor naturale, fie în fenomenologia universului, fie în fenomenologia vieţii omului sau societăţilor omeneşti. Pornim dela axiome de bază, dobândite printr'o intuiţie a priori, sau ajungem la axiome, prin ajutorul generalizării a posteriori. Sistemul logic alcătuit are în orice caz legi generale, cu cât se apropie mai mult de axiome sau cu cât sunt mai puţin susceptibile de experienţă în totalitatea lor.

Acest mod de a vedea curmă cu desăvârşire polemica ivită între cei mai de seamă economişti, în privinţa metodelor de aplicat pentru ajungerea scopului ştiinţii economiei publice. Nici cu metoda deductivă nu ne mărginim numai la speculaţiuni asupra concepţiilor pur ideale ale minţii noastre, nici cu metoda inductivă nu ne oprim la o descriere fotografică a fenomenelor, cum ar crede reprezentanţii istorismului exagerat în ştiinţa economiei publice. Existenţa legilor naturale nu este exclusă de nici una din metodele logice principale. Ceeace deosebeşte cele 2 direcţii, este modul de a ajunge la cunoaşterea acestor legi.

Prin urmare, nu mai încape îndoială, şi este în deobşte admis de cei mai de seamă economişti ai timpului nostru, că în ştiinţa economiei publice se aplică atât procedeul logic al deducţiei, cât şi procedeul logic al inducţiei, fără a vătăma întru ceva scopul ce-şi propune ştiinţa economică. De altfel, nu vedem în acest fapt nici o excepţie. Toate ştiinţele consolidate întrebuinţează ambele procese logice ale deducţiei şi inducţiei. Însăşi astronomia, matematica, îşi stabileşte prin inducţie adevărurile primordiale, pe care îşi construeşte apoi întregul edificiu deductiv. Până aici, nu este nimic neadmis de toţi, cari sunt în curent cu cercetările în această privinţă. Mai departe însă începe confuzia.

Se vorbeşte astăzi de metoda istorică, de metoda statistică, de metoda observării directe, de metoda psihologică, de metoda sociologică etc., şi se pun toate aceste metode alături de metoda deductivă şi metoda inductivă. Însuşi G. Schmoller, economistul cu cea mai mare autoritate în vremea noastră, în al său Grundriss,

etc., dar mai ales în art. Volkswirtschaft, Volkswirtschaftslehre und Methode, din ediția III-a din „Handw. der Staatsw", un admirabil studiu de sintetizare a cercetărilor economice a tuturor timpurilor și popoarelor, însuși Schmoller pune alături, toate metodele de mai sus, arătând îndreptățirea fie-căreia în știința economiei publice. Din cauza aceasta, discuția metodologică durează încă. Și în această polemică vedem încă de mult pe un Carl Menger, creator al unei școale austriace, neo-deductive, pentru a se opune așa zisei școale istorice, după cum vedem și împăciuitori ca H. Dietzel și John Keynes în opera: The Scope and Method of Political Economy 1904. Polemica provine din cauza confuziei ce se face între niște procese logice ale gândirii și între aplicările lor la anumite obiecte de studiu.

Metodele deductivă și inductivă se întrebuințează în orice știință consolidată. Ele dobândesc însă înfățișeri deosebite, după obiectele, la care se aplică. In știința economică, procesul logic al deducției ia forma specială de metodă cantitativă sau statistică, sub toate nuanțele și înfățișerile ei; iar procesul logic al inducției ia forma de metodă istorică. Această distincțiune am făcut-o pentru prima oară în 1912 în lucrarea mea: Principii de metodă și regularități statistice. Apoi, în prefața scrierii: „Asigurările sociale în statele moderne" (1913), consecvent acelorași principii, spuneam în această privință:

„Obiectul studiilor economice este cunoașterea, explicarea și conducerea organizației economice actuale. Aceasta este însă mai întâiu un produs istoric. Prin analiza aprofundată și conștientă a întâmplărilor trecute, se găsesc puterile, care au determinat forma organizării de astăzi. Din compararea acestor puteri, factori ai evoluției economice, se cunoaște tendința evoluției. Atât ne dă analiza istorică. Puterile conducătoare se prefac și raporturile cantitative dintre ele se schimbă, adică direcția rezultantii factorilor evoluției nu e dată și astăzi de acelaș factor, ca în trecut. Pentru faza actuală a evoluției,—obiectul principal al studiilor noastre— ne trebuesc noi elemente metodologice. Toți factorii, cari lucrează actualmente la menținerea sau prefacerea organizației existente, trebuesc măsurați și cântăriți. Avem mijloace pentru a exprima chiar calitățile în mod cantitativ. Cu chipul acesta, mărimea și greutatea factorilor de natură materială sau morală ne dă putința să cunoaș-

tem, dacă avem de a face cu un echilibru al forțelor în acțiune, sau dacă ne găsim în cursul unei prefaceri, precum și în ce direcție ne îndreptăm. Atât ne dă procedeul statistic".

Intr'o scriere mai recentă de polemică, din cauza nepriceperii principiilor expuse de către unii din „economiștii" noștri, reveniam asupra acestor chestiuni, spunând între altele:

„După această metodă, orice fenomen economic trebue urmărit în întreaga lui evoluție, dela apariția lui și până la forma actuală, pentru a cunoaște cauzele, care l'au produs și i-au determinat mersul. Partea istorică a metodii nu exclude însă deducția, și nu are nimic de a face cu chestiunea, dacă în știința economiei publice se întrebuințează deducția sau inducția. Aceste forme ale gândirii omenești, aceste metode din punct de vedere al logicii, se aplică ambele în mai toate științele; în matematică se aplică și inducția, după cum în fizică se aplică și deductiv. E destul să amintesc de cercetările matematicului Poincaré în această privință. Dar, în aplicarea lor, aceste metode logice dobândesc forme deosebite, după științele unde sunt aplicate, devenind metodele speciale ale acestor științe. In știința economiei politice, avem de a face cu o înfățișare istorică a metodii, în înțelesul de mai sus.

Dar, urmărind fenomenul economic până astăzi, aceasta nu e suficient, pentru a-i vedea, pentru a-i întrevedea, mersul viitor, adică tendința evoluției economice. Pentru aceasta e nevoe să cunoaștem puterea lui în raport cu puterea altor fenomene economice co-existente și din acest raport de forțe să putem trage rezultanta, tendința evoluției. Aici intervine partea statistică a metodii, transformând până la un punct și calitățile în cantități și.... prefăcând, pentru cine e în stare să înțeleagă, știința economiei politice dintr'o frazeologie goală într'o ramură de cercetări exacte.

(„In jurul scrierii Cooperația și Socialismul în Europa 1914").

Lucrarea de față este cea mai completă și mai consecventă aplicare a concepției mele. Mai întâi, o aplicare a metodii cantitative la studierea fluctuațiunilor situației economice din ultimii 30 de ani, precedată de considerațiuni teoretice asupra semiologiei economice, în care încă mai este mult de făcut și la care s'au adus,

sper, contribuțiuni nouă și în studiul acesta. Apoi o aplicare a metodii istorice la studierea aceloraşi fenomene. Procedând astfel, mi-a fost cu putință să dovedesc erori și să înlătur contradicții teoretice, privitoare la problemele, ce-mi propusesem să studiez. Rezultatul acesta este cea mai frumoasă îndreptățire a metodii întrebuințate, consecvent și sistematic, în cercetările mele.

Nu pot termina aceste rânduri, fără a aduce mulțumirile mele comitetului de direcție al „Revistei economice și financiare" *și d-lui* Rădulescu Stroița, *redactorul șef al acestei reviste, prin stăruința și sacrificiul cărora s'a tipărit această lucrare în curs de tipărire, încă din anul 1913. Am de adus mulțumiri de așe-d-lui doctor* I. Georgian, *căruia i se datorește alcătuirea „Tabelii alfabetice a autorilor citați", precum și d-lor* I. Teodorescu, *licențiat în științe, și* G. Ionescu, *și* M. Vilag, *funcționari, cari m'au ajutat în calcularea cifrelor relative și a indiciilor numerici și în alcătuirea diagramelor din text.*

Greutățile materiale ale tipăririi m'au împiedecat să alcătuesc diagrame mai simple și mai ușor de urmărit; s'au concentrat astfel prea mult fenomene, care erau să aibă o expunere mai amplificată. Cum însă scrierea aceasta nu e o scriere de popularizare și nu e menită decât pentru un cerc relativ restrâns de oameni, pregătiți, complexitatea, provenită din prea marea concentrare, poate fi destrămată și înțeleasă, mai ales pentru că am dat toate elementele necesare înțelegerii.

Autorul

CONȚINUTUL LUCRĂRII

Pag.

Pentru ediția II-a . . . . . 3—4
Prefața . . . . . 5—9
Conținutul lucrării . . . . . 11—19
Introducere: **Socialism mercantilist și liberalism solidarist.**
§ 1. *Observări generale* I
§ 2. *Regulamentarea producției* V
§ 3. *Regulamentarea circulației bunurilor* VIII
§ 4. *Regulamentarea consumului* XIII
§ 5. *Centralizarea și guvernarea vieții economice de către stat.* XVI

Cap. I. **Situația economică generală și piața financiară; elemente de semiologie economică** . . . . . (pag. 3—22).

Incercările de cunoaștere și prevedere a situațiunii economice. — Explicarea mersului pieții economice după unul din factorii economici. — Explicarea mersului vieții economice prin urmărirea fenomenelor multiple. — Importanța practică a acestei explicări.

Studiile statistice asupra simptomelor caracteristice ale situațiunii economice ; *Neumann-Spallart*, De *Foville*, *Benini*. Studiile economice asupra simptomelor caracteristice; *Cl. Juglar*, *Engel*, etc.—Metoda numerilor indice ale prețurilor a lui *Sauerbeck*. — Insuficiența acestor încercări. — Necesitatea de a se alege toți factorii economici și sociali importanți. — Simptomele economice și gruparea lor după *Neumann-Spallart*, *Mortara*, *R. Sorer*. — Calculul indicilor simpli, sintetici și totalizatori; rolul lor.

Sistemele lui *Neumann-Spallart*, *Mortara*, *R. Sorer*, sunt incomplete, căci nu aleg toate simptomele. — Clasarea acestor simptome nu este sistematică. — Clasarea simptomelor economice și sociale ale populației. — Imperfecția metodii de calculare a indiciilor. — Necesitatea de a se ține seama de relativitatea factorilor economici în calcularea indicilor simpli și de ponderea specifică a simptomelor în calcularea indicilor. — Formula matematică pentru calcularea acestor indici.

Importanța relativă a simptomelor economice în caracterizarea situațiunii. — Rolul și însemnătatea pieții financiare în faza de astăzi a organizației economice. — Rolul altor factori ai circulației economice.

Cap. II. — **Fluctuațiile situațiunii economice** . . . (pag. 23—145).

§ 1. *Privire generală: avânturi* și *depresiuni economice* (pag. 23—29).

Legătura necesară între avânturi și depresiuni; exemple pentru aceste legături în crize de supraproducție și crachuri financiare.

Enunţarea legilor generale ale fluctuaţiei situaţiunii economice; baza pozitivă a acestor legi.

Experimentarea acestor legi în cursul timpului dela 1880 şi până astăzi, pentru economia naţională franceză, germană, engleză, italiană, austriacă, belgiană şi română.

Alegerea simptomelor şi gruparea lor în: factori ai producţiei, circulaţiei, consumului, sociali şi organici; coprinsul fie-cărei grupe.

§ 2. *Mersul economiei naţionale franceze de la 1880 şi până astăzi* . . . . . (pag. 29—54).

Isvoarele datelor ce servesc de bază studiului.

Producţia şi factorii producţiei. — Circulaţia şi factorii circulaţiei. — Consumul şi factorii consumului. Factorii sociali şi demografici.

Indicii simpli ai producţiei; baza de calculare a indicilor. — Diagrama producţiei. — Fluctuaţiunile fie cărui factor şi influenţările lor reciproce. Depresiuni mai generale.

Indicii simptomelor circulaţiei. — Diagrama circulaţiei. Fluctuaţiile fiecărui factor. — Insemnătatea pozitivă sau negativă a variaţiunilor fiecărui factor al circulaţiei. — Raporturile variaţiunilor factorilor circulaţiei între ei şi cu factorii producţiei. — Avânturi şi depresiuni generale.

Indicii simptomelor consumului. — Diagrama consumului. Fluctuaţiile factorilor şi insemnătatea lor pozitivă sau negativă. — Raporturile între fluctuaţiunile factorilor consumului, circulaţiei şi producţiei.

Indicii factorilor sociali şi demografici. — Variaţiunile acestor factori şi însemnătatea lor pozitivă sau negativă.

Complexitatea caracterizării situaţiunii economice corespunde cu complexitatea reală a vieţii economice. — Importanţa covârşitoare a unor factori economici în determinarea situaţiei. — Necesitatea cunoaşterii influenţii pieţii internaţionale asupra factorilor economiei naţionale.

§ 3. *Economia naţională engleză dela 1880—1912* . . (pag. 54—77).

Isvoarele datelor statistice, care servesc de bază studiului.

Producţia şi factorii producţiei. — Circulaţia şi factorii circulaţiei. — Consumul şi factorii consumului. — Factorii sociali şi demografici.

Indicii factorilor producţiei. — Diagrama producţiei. — Variaţiile factorilor producţiei în ultimii 32 ani; importanţa pozitivă sau negativă a factorilor. — Cauzele variaţiunii cursului rentii de stat — Mica însemnătate a emisiunii ca o simptomă a situaţiunii economice.

Indicii factorilor consumului.—Diagrama factorilor consumului.— Variaţiilor acestor factori în ultimii 32 ani.

Indicii factorilor sociali şi demografici — Diagrama factorilor sociali şi demografici — Variaţiunile acestor factori.

Rolul preponderant al industriei în determinarea fluctuaţiunilor situaţiei economice în Anglia. — Marea dependenţă de piaţa internaţională a situaţiunii economice din ţările cu industrii dezvoltate.

§ 4. *Economia națională germană în ultimii 30 de ani* (pag. 77—99).
Izvoarele datelor statistice, care servesc de bază studiului.
Producția și factorii producției. — Circulația și factorii circulației. — Consumul și factorii consumului ; prețurile obiectelor alimentare și salariile. — Factorii sociali și demografici.
Indicii simptomelor producției. — Diagrama producției. — Variațiile factorilor ei și influența dominantă a factorilor principali.
Indicii simptomeior circulației.—Diagrama circulației.—Variațiile factorilor circulației și legătura lor cu variațiile factorilor producției. — Neadeverirea teoriei lui *Cl. Juglar*, privitoare la depresiunile economice.
Indicii factorilor consumului.—Diagrama consumului.—Variațiile factorilor consumului în raport cu factorii producției și circulației. — Uniformitatea variațiunilor prețurilor și salariilor ; tendințele acestor doui factori în ultimii 30 ani.
Indicii factorilor sociali și demografici. — Diagrama factorilor sociali și demografici.—Variațiunile lor în raport cu variațiunile celorlalți factori.—Însemnătatea pozitivă sau negativă a variațiunilor acestor factori.

§. 5. *Desvoltarea economiei naționale a României dela 1880—1912* (pag. 99—145).
Lipsa de organizare sistematică a Serviciului Statistic general în România și greutatea utilizării datelor oficiale publicate. — Izvoarele care au servit de bază lucrării.
Producția și factorii principali ai producției. — Circulația și factorii principali ai circulației.—Consumul și factorii principali ai consumului. Factorii sociali și demografici
Cifre absolute și relative pentru toți acești factori.
Indicii simptomelor producției —Diagrama producției.—Variațiile factorilor producției de cereale în raport cu variațiile producției petroleului dela 1880—1912. — Cauzele variației producției de cereale. — Raportul între cantitatea medie de ploae pe an și producția anuală de cereale. — Diagrama acestor raporturi.
Indicii factorilor circulației.— Diagrama factorilor circulației — Variațiunele acestor factorii în legătură cu variațiunile factorilor producției. — Diagrama elementelor pieții financiare. — Diagrama variațiunii scontului.— Variațiile elementelor pieții financiare.—Caracterul specific al variațiunilor acestor factori în România și în alte țări.— Politica financiară a Băncii Naționale a României în raport cu politica financiară a altor Bănci Naționale. — Cauzele acestor deosebiri.
Indicii factorilor consumului.—Diagrama consumului.—Variațiile factorilor consumului și raporturile lor cu variațiunile altor factori dela 1880 până astăzi.
Indicii factorilor sociali și demografici.—Diagrama factorilor sociali.—Variațiunile lor și însemnătatea lor relativă.

Diagrama factorilor demografici.—Variaţiunile factorilor demografici şi raportul lor cu variaţiunile altor factori.

Indicii sintetici ai producţiei, circulaţiei, consumului şi ai factorilor sociali şi demografici.— Metoda de calcularea lor : proporţionalitatea, ponderea şi concordanţa sau discordanţa simptomelor cu avânturile sau depresiunile economice. — Coeficienţii ponderatori ai cerealelor şi petroleului —Variaţiile producţiei, circulaţiei şi consumului şi raporturile dintre ele.—Marea importanţă a circulaţiei pentru caracterizarea situaţiei economice.

Indicele totalizator al evoluţiei economice dela 1880—1912.—Avânturi şi depresiuni mari în cursul acestor 32 de ani.

Cap. III. — **Influenţa pieţii internaţionale asupra economiilor naţionale.** . . . . . (pag. 146—249).

§ 1) *Istoria raporturilor economice internaţionale* . (pag. 146—171).

In ce stadiu apar raporturile economice internaţionale. — Fazele evoluţiei economice complete. — Urmele unei organizaţii economice superioare la Asirieni, Egipteni, Chinezi, etc.

Evoluţia raporturilor comerciale după căderea imperiului Roman.— Raporturile comerciale în epoca feudalismului : comercianţii acestei epoci.

Italia iese cea dintâi din faza economiei naturale, după căderea lumii romane. — Origina capitalismului şi polemica economiştilor în această privinţă. — Oraşele comerciale italiene şi succesiunea lor în comerţul exterior. — Oraşele comerciale ale Franţii şi ale Hansii Germane. — Raporturile comerciale între toate oraşele Europii şi drumurile principale ale comerţului. — Caracterizarea fazii „Economiei Oraşelor".

Veneţia şi imperiul colonial al Veneţiei. — Diverse feluri de stabilimente comerciale ale Veneţiei. — Drumurile mari ale comerţului Veneţian şi escadrele ei maritime.—Legăturile Veneţiei cu Hansa Teutonică.

Principatele Române formează zona de încrucişare a influenţii germane dela Nord şi italiene dela Sud. — Raporturile comerciale ale Românilor cu oraşele din Ungaria şi Polonia.— Raporturile comerciale ale Românilor cu Genua şi Veneţia.—Principatele Române sunt domenii vamale deosebite dela începutul lor. — Apogeul comercial al Principatelor Române în secolul al 14-lea şi al 15-lea. — Insemnătatea marilor cetăţi comerciale Chilia şi Cetatea Albă. — Cucerirea acestor cetăţi de Turci şi decăderea economică a principatelor. — Decăderea generală a Orientului. — Rolul Veneţiei în epoca de desorganizare economică a Orientului,

Schimbarea centrului comerţului mondial în secolul al 16-lea. — Cauzele acestei schimbări. — Ridicarea economică a popoarelor apu-

sene şi începutul formaţiunii statelor unitare. — Inlocuirea „Economiei Oraşelor“ prin „Economia Statelor“ sau „Economia Naţională“.

Dominarea economică şi politică a Spaniei. — Avântul şi decăderea ei cea repede.—Cauzele decăderii Spaniei.

Ridicarea economică a Olandii şi independenţa ei politică.— Rivalitatea economică între Olanda şi alte State ; războaiele pricinuite din rivalitatea economică din secolul al 16-lea şi 17-lea.

Naşterea mercantilismului şi luptele politice derivate din această politică economică.— Ridicarea economică a Franţii. — Colbertismul. — Războaiele cauzate de mercantilism şi ruina financiară a Franţii. — Desvoltarea economică a Angliei şi efectele protecţionismului. — Exagerarea mercantilismului în Prusia şi ruina industriilor efemere.

Caracterizarea raporturilor comerciale din secolul al 16-lea până la al 19-lea.

Marile schimbări în raporturile comerciale în veacul 19-lea. Cauzele acestor schimbări se găsesc în revoluţionarea tehnicii transporturilor şi comunicaţiei, precum şi în transformarea instrumentelor de schimb.

Anglia este în fruntea mişcării de transformare economică. Luptele pentru triumful politicii liber-schimbiste. Inaugurarea politicii convenţiilor comerciale în a doua jumătate a veacului al 19-lea.—Influenţa lui Ad. Smith. — Politica comercială a statelor germane şi a Germaniei unite până la 1870.—Ridicarea economică a Germaniei după războiul Franco-German dela 1870. — Pătrunderea Statelor Apusene în răsăritul Europii şi reînvierea economică a Orientului după secolul al 16-lea. —

Cauzele decăderii comerţului oriental după secolul al 16-lea. — Invazia Turcilor nu e singura cauză a decăderii. — Comerţul veneţian şi francez în Orient după venirea Turcilor. — Nereuşita încercărilor de continuare a raporturilor comerciale cu Orientul. — Rolul Evreilor în comerţul Oriental sub stăpânirea Tuucilor.—Comerţul apusean în Orient în epoca decăderii Turcilor.—Creşterea influenţii Olandezilor şi Englezilor la Constantinopol.—Tractatul dela Adrianopol şi reînvierea comerţului oriental —Formarea statelor independente şi a economiilor naţionale unitare în Orient.

Repercusiunea activităţii economice a popoarelor Orientului asupra raporturilor economice apusene. — Schimbarea politicii economice germane în urma comerţului cu ţările nouă.—Naşterea Neomercantismului. —Situaţia de astăzi a raporturilor economice internaţionale.—Tendinţele pentru viitor în politica economică a popoarelor moderne.

§ 2. *Concentrarea economiilor naţionale. — Istoria instrumentelor de schimb. — Naşterea şi desvoltarea Băncilor de emisiune ; rolul lor în faza actuală e evoluţiei economice.* . . . . . (pag. 171—201).

Pătrunderea reciprocă a economiilor naţionale ale popoarelor moderne.—Paralel cu aceasta se petrece o concentrare şi unificare a eco-

colul al 19-lea lâna şi bumbacul devin mărfuri de import pentru Europa. — Crizele produse în Europa prin variaţiile producţiei bumbacului în America.

Comerţul internaţional cu cărbuni, fier şi petroleu. — Istoria întrebuinţării acestor articole la popoarele vechi. — Revoluţia economică produsă în secolul al 18 şi 19-lea prin descoperirile tehnice şi rolul dobândit de cărbuni, fier şi petroleu. — Producţiunea mondială a cărbunilor, fierului şi petroleului în secolul al 19-lea ; — partea luată de fiecare ţară în această producţie. — Teama de epuizare a cărbunilor şi ridicarea ţărilor cu mine bogate de petrol — Fluctuaţiunile pieţii internaţionaie, cauzate de variaţiile producţiei acestor articole de comerţ.

Producţia şi comerţul cu metale preţioase. Greutatea stabilirii producţiei înainte de secolul al 15-lea.—Cercetările lui *D'Avenel* în această privinţă.—Epocile principale în istoria producţiei şi comerţului cu metale preţioase, după secolul al 15-lea. Valoarea anuală a producţiei de aur şi argint dela 1493 şi până astăzi.— Raporturile de valoare între aur şi argint dela 1493 şi până astăzi.

Fiecare articol al comerţului mondial are o piaţă specială. Din aceste pieţe pornesc avânturile sau depresiunile, care se comunică mai întâi pieţelor similare din toate părţile, apoi pieţelor altor articole de comerţ

§ 4.—*Solidaritatea pieţelor economice şi istoria crizelor comerciale.— Preţuri şi salarii ; repercusiunea lor asupra situaţiunii economice generale* . . . . . (pag. 220—249).

Care sunt cauzele primordiale ale avânturilor şi depresiunilor economice şi cum se comunică dela o economie naţională la alta.—Necesitatea deosebirii cauzelor pentru diferitele faze ale evoluţiei economice.

Istoria fluctuaţiunilor situaţiunii economice din secolul al 13-lea şi până în secolul al 18-lea — Avânturi şi depresiuni provocate de fluctuaţiunile din producţia metalelor preţioase. — Cercetările lui D'Avenel în această privinţă.

Caracterele deosebite ale fluctuaţiunilor economice din secolul a 18-lea şi al 19-lea.

Istoria crizelor comerciale în Anglia în secolul al 19-lea. — Crizele dela 1708, 1714, 1720, 1745, 1763, 1772, 1783, 1792 şi 1797.

Crizele comerciale în statele Europii şi Americii în secolul al 19-lea.— Criza engleză dela 1815 şi repercusiunea ei în aite state.— Crizele dela 1825, 1836—39.— Criza dela 1847.— Marea criză dela 1857 şi efectele ei în toate ţările comerciale.— Criza dela 1866.— Crachul dela 1873 şi întinderea depresiunii peste toate ţările şi în toate ramurile de întreprinderi economice.—Criza americană dela 1890 şi repercusiunea ei în Europa.—Criza dela 1900—1901.—Crizele din 1907 şi 1912—13.

Legăturile statelor din punct de vedere economic prin datoriile publice.—Plasarea de capital în afară şi efectele împrumuturilor pe pieţe străine.— Comunicarea fluctuaţiunilor situaţiunii economice pe aceste căi

Comunicarea fluctuaţiunilor situaţiunii economice prin variaţiunile preţurilor.—Uniformitatea variaţiunilor din toate ţările. — Metodele de constatare ale acestor variaţiuni.— Raportul între variaţiunile preţurilor şi salariilor.

Teoriile pentru explicarea fluctuaţiunilor economice se împart în două grupe : teoria cantitativă a preţurilor şi teoria echilibrului între producţie şi consum.—Legea preţurilor şi formularea ei matematică.—Noua formulare a legii preţurilor după *Ivring Fischer*. — Partizanii acestei teorii.—Criticile aduse teoriei.—Teorii intermediare : *H. Denis* şi *Eulenburg*.— Greşelele teoriei provin din confuzia diverselor faze ale evoluţiei.— Cum se explică fluctuaţiunile în faza trocului, în faza schimbului prin intermediul monezii şi în faza schimbului fiduciar şi reprezentativ.—Deosebirile fundamentale între aceste faze şi origina contradicţiunilor teoriilor crizelor.—Avânturile şi depresiunile speciale fiecărei faze a evoluţiei şi cauzele lor. Ridicarea preţurilor în epoca noastră şi explicarea ei reală prin mecanismul schimbului din această epocă.— Cum se comunică fluctuaţiunile situaţiunii în epoca noastră.— Fluctuaţiuni speciale şi generale ; locale şi totale.

Cauzele primordiale ale fluctuaţiunilor.—Repartizarea veniturilor economiei naţionale; teoria lui *C. Supino*.—Tehnica producţiei capitaliste; teoria lui *A. Aftalion*.

Dependenţa economiei naţionale şi a pieţii internaţionale de mersul factorilor economici principali.—Mediul economic creat prin raporturile acestor factori.— Pregătirea crizelor şi impulsul primordial al mişcării economice, sunt fenomene deosebite.

Tabela alfabetică a autorilor citaţi . . . . . (pag. 250—251).

INTRODUCERE

SOCIALISM MERCANTILIST ŞI LIBERALISM SOLIDARIST

SAU

ORGANIZAREA ECONOMICĂ IN TIMP DE RĂZBOI ŞI IN TIMP DE PACE

§ 1. Observări generale

Structura şi funcţionarea economiilor naţionale în veacul al XX-lea sunt produsele unei evoluţiuni economice, începute după desorganizarea imperiului roman de apus. In acest interval, de mai bine de 15 secole, s'au petrecut multe turburări şi nimiciri a oricăror organizaţii, dar după ele firul evoluţiei a fost reluat, instituţiile create înainte au fost reînviate şi dezvoltate, instituţiuni nouă au fost adăogate, fără a se schimba, în mod durabil, temelia organizaţiei economice. Când agitaţiunile vreunui spirit creator de sisteme, neîncercate, de convieţuire socială, au fascinat minţile oamenilor, s'au alcătuit instituţiuni economice, menite să îndrepte evoluţia economică pe o altă cale, decât cea cunoscută atunci, şi pe care o cunoaştem şi noi în al XX-lea veac. Dar asemenea instituţiuni n'au trăit. La puterea de încercare a timpului au rezistat numai acele alcătuiri economice, care au fost clădite pe cerinţele vieţii materiale şi sufleteşti ale oamenilor. Fiind clădită pe o bază, totdeauna aceiaşi, organizarea economică a format în orice moment al evolutiei un sistem complet. Inceputul veacului al XX-lea apucă un sistem de organizaţie economică, mai complicat decât în veacurile anterioare, dar tot aşa de închegat, încât

schimbarea radicală a unei singure instituțiuni – o rotiță în marele mecanism al vieții economice — turbură funcționarea generală și poate aduce prăbușirea întregii organizații economice existente.

Fiind un sistem de organizare și un mecanism, care funcționează după norme neschimbătoare, viața economică a format obiectul unei științe pozitive. Prin observarea strictă a istoriei economice și a puterilor hotărâtoare în mișcarea economică a timpului, s'au fixat legi și regularități, nediscutabile în lăuntrul sistemului. Cele mai de seamă din normele funcționării vieții economice au fost analizate și expuse în lucrarea aceasta, în care s'a urmărit evoluția lor în cursul celor 15 secole din urmă.

Dar iată că al 14-lea și al 15-lea an al veacului al XX-lea ne aduce atâtea schimbări în organizația economică existentă, încât se pare că asistăm la o prefacere radicală a sistemului. După transformările, ce s'au făcut până acum, sub presiunea războiului între popoarele cele mai desvoltate ale lumii, se vede că temelia însăși a organizației noastre economice se clatină.

Munca atâtor generații de economiști, pentru stabilirea și indicarea normelor de funcționare a vieții economice normale, nu a fost zadarnică, pentrucă, din învățămintele istoriei economice, știm că nimicirea organizației, produs al atâtor veacuri, nu va fi decât temporală. și după această eclipsă, viața economică își va relua mersul ei.

O continuare a organizării economice normale, e făcută imposibilă de nevoile războiului, dar o încetare a oricărei organizări în timpul războiului ar însemna, pentru populațiunile de astăzi, o distrugere mai groaznică, decât acea produsă direct de armele ucigătoare ale războiului. O organizare a economiilor naționale, în timp de război, este necesară, și se înfăptuește atât la popoarele în luptă, cât și la cele neutre. Din sistemul economiei naționale, în timp de război, nu se pot lua argumente pentru vreo schimbare radicală a sistemului economiei naționale în timp de pace. Prima e o organizație anormală, a doua e o organizație normală. Dar nici una nu poate funcționa cu fragmente de instituțiuni eterogene. In război se schimbă baza economiei naționale, și atunci sistemul vieții economice trebue complet creat, căci altfel, urmează dezorganizare, anarhie.

Nimic nu poate scoate mai bine în evidență normele de funcționare ale vieții economice normale, de care m'am ocupat în cursul acestei lucrări, decât expunerea antipodului

lor, a normelor de funcționare a vieții economice în timp de război. De aceea mă ocup în această introducere la a II-a ediție a lucrării mele, de funcționarea economiilor naționale în timpul războiului actual. E de așa natură acest nou sistem de organizare economică, încât modul de procedare îmi va fi cu totul altul. E un sistem *creat,* în toate amănuntele lui, și care are comun cu celalt sistem, numai o parte din instrumentele tehnice. Propunerile de noui măsuri, de noui creațiuni, într'un sistem în formație și modelat după necesitățile momentane și foarte des schimbătoare, sunt la locul lor acum, într'un studiu, care tinde să-și păstreze totuși caracterul științific, prin fixarea împrejurărilor, la care se referă.

In trecut au fost războaie și mai numeroase, decât în ultimele decenii, E drept că războiul de astăzi, prin numărul oamenilor, cari se luptă și prin perfecțiunea instrumentelor de distrugere, e cel mai mare din câte au existat; dar pentru schimbarea bruscă și completă a sistemului de organizare economică nu are prea mare importanță grozăvia războiului însăși, față de grozăvia războaelor trecute. Stadiul de evoluție economică, la care ajunsesem la începutul acestui veac, e acela care ne impune în primul rând o atât de adâncă prefacere economică, fie ea oricât de scurtă, dar în orice caz cu efecte mai îndelungate, decât durata conflictului de arme. Diviziunea muncii înlăuntrul unei economii naționale și, mai mult, specializarea diferitelor economii naționale fac ca izbucnirea unui război între popoare să aibă o înrâurire mult mai adâncă asupra organizației economice, decât au avut războaele trecute. Nou mai este faptul că războiul actual se dă între statele cele mai mari și mai dezvoltate economicește. Inrâurirea lor se întindea asupra întregii lumi, căci întreprinderile economice, pornite din aceste state, se înfiltraseră în economiile naționale ale mai tuturor popoarelor. Așa încât astăzi, dacă mai sunt unele state, care nu au pus mâna pe armele de distrugere directă, nu există nicio economie națională, neînfluențată de războiul deslănțuit, și care să nu fie pe cale de refacere, pentru timpul cât va dura războiul și cât se vor prelungi urmările lui.

Două schimbări principale ni se par că trag linia de deosebire între sistemele de organizație economică din timp de pace și timp de război, adică dintre organizația normală și anormală.

1. Comunicațiile sau schimburile economice între popoare s'au oprit. Statele apar ca niște gospodari, cari își precu-

peţesc mărfurile, pe care vor să le mai treacă graniţa. Precupeţesc aceste mărfuri, fie pentru a obţine instrumente de distrugere, fie pentru a obţine acele bunuri indispensabile întreţinerii vieţii maselor. In aceste raporturi comerciale, permise, se iveşte o reminiscenţă a trecutului: grija de a păstra *aurul* existent în ţară, sau de a mai răpi câte puţin dela alt popor. Această grijă a păstrării sau măririi stocului de aur este generală, la statele amice şi inamice. Iar în ce priveşte schimburile între statele amice, ele sunt aproape tot atât de restrânse, ca şi între statele inamice, încât orice economie naţională tinde a se îndestula pe sine însuşi, a nu mai avea nevoe de produsele alteia. Acest sistem înseamnează *distrugerea completă a economiei internaţionale, şi înfăptuirea unui sistem, care are foarte mare asemănare cu* **mercantilismul,** *încercat adesea în trecut.*

2. In funcţionarea internă a economiei naţionale, nu mai sunt trebuinţele şi cerinţele libere, individuale, care să formeze puterea motrice. In locul oamenilor, se substitue organele statului. *Acestea hotărăsc: ce să se producă, cât să se producă şi cum să se producă. Acestea permit sau opresc circulaţia mărfurilor şi schimbul între ele. Acestea rezolvă, în mod definitiv, marile probleme ale valorilor, ale preţurilor: muncii, materiilor prime şi fabricatelor de tot felul. Acestea impun chiar ce să se consume şi cât să se consume, deci fixează, între anumite limite, trebuinţele şi cerinţele vieţii omeneşti.* Oricine poate cunoaşte din aceste trăsături generale că o astfel de organizare economică este înfăptuirea **socialismului,** care apare ca o organizaţie anormală, pe care o suportăm temporar, de nevoie, şi nu este vre-un ideal de invidiat. *Toate* aceste dispoziţiuni nu sunt luate de organele statului, dar fragmente din toate se observă atât în ţările, intrate în război, cât şi în ţările neutre, după cum se va vedea din exemplele ce se vor aduce mai în urmă. Cu cât situaţia anormală va dura mai mult, cu atât sistemul de mai sus se completează. Un timp scurt, în virtutea inerţiei lui şi a rezervelor acumulate, poate continua să funcţioneze organismul economic din timpuri normale. Dar dacă starea de război se prelungeşte, organizaţia economică din timpuri normale se prăbuşeşte, întreprinzătorii se ruinează. Un sistem de alcătuire socialistă, prin organele statului, a economiei naţionale în timp de război, este prin urmare necesar.

Aşa încât, ţinând seama de funcţionarea internă a economiilor naţionale şi de raporturile, ce mai există între ele,

putem caracteriza sistemul de organizare economică din timpul războiului de astăzi cu denumirea de **socialism mercantilist**, spre deosebire de organizația normală, pe care am luat-o de bază în lucrarea aceasta, și care se poate numi **liberalism solidarist,** în înțelesul mai modern al expresiunii. In rândurile următoare, ale acestei introduceri, voi căuta să schițez organizarea și funcționarea *socialismului mercantilist,* care s'a înfăptuit sau începe să se înfăptuiască de mai toate statele, cu prilejul războiului.

§ 2. Regulamentarea producției

Cererea de produse nu se mai arată pe o piață liberă. Statul, prin organele lui, este acela, care a concentrat toate cererile și caută produse ca să le satisfacă. In statele angajate în luptă, sarcina aceasta a concentrării tuturor trebuințelor este ușurată prin faptul mobilizărilor. O parte însemnată din populație e chemată sub arme, statul cunoaște trebuințele ei și caută să le acopere. O altă parte, și mai mai mare, cade în grija statului, care se obligă să-i procure cele necesare vieții, cu mijloacele sale. Cealaltă parte a populației, care ar mai căuta pe piață produsele, ce ar dori, și în măsura voită, nu poate să se aprovizioneze, decât în limita permisă de stat. Căci, statul, care are la îndemână circulația bunurilor și pune stăpânire pe izvoarele mari de aprovizionare, spre a-și putea împlini marea sarcină față de massele, care sunt direct aprovizionate de el, poate limita, și limitează de fapt, mărfurile și cantitățile, ce se pot vinde pe piață fiecărui om.

Așa fiind, cererea întreagă, suma trebuințelor supușilor unui stat, este complet cunoscută și concentrată în mâna statului. Atunci statul se amestecă în mersul întreprinderilor de producție a oricăror obiecte, și transformă radical această ramură a economiei naționale, acomodând-o matematicește cu nevoile, cunoscute de el.

Unele întreprinderi sunt închise. Fie că brațele de muncă li s'a răpit și, socotind că obiectele produse de acele întreprinderi nu sunt indispensabile, statul nu s'a mai îngrijit să le procure alte brațe de muncă. Fie că s'a oprit importul sau scoaterea materiilor prime, necesare acelor întreprinderi. Fie că li s'au luat brațele de muncă pentru a se plasa în alte întreprinderi, ale căror produse sunt indispensabile și nu sunt suficiente. Fie însfârșit că li se închide debușeul.

Şi enumerarea se poate duce la infinit; atât de multe sunt mijloacele statului, în acest sistem, să suprime fiinţa întreprinderilor. In genere, se închid întreprinderile, care aveau de scop fabricarea de obiecte de lux. Dar luxul dobândeşte, în aceste timpuri, au înţeles foarte larg şi anume se ajunge până la suprimarea întrebuinţării tuturor obiectelor, pe care civilizaţia atâtor veacuri le făcuse indispensabile vieţii şi se reduc trebuinţele până la mărimea şi varietatea trebuinţelor unui sălbatic.

Alte întreprinderi sunt desvoltate şi favorizate. In genere, întreprinderile, care au de scop fabricarea materiilor prime şi a obiectelor alimentare şi de îmbrăcăminte, sunt cele mai favorizate. Deasemenea, unele întreprinderi industriale, care produc armele şi toate instrumentele necesare armatei. Acţiunea statelor este deosebită, în această privinţă, după stadiul în care se găsiau economiile lor naţionale înainte de războiu.

Un stat industrial ca Germania se îngrijeşte în primul rând de agricultură. Pământurile sterpe înainte, sau socotite nerentabile, sunt luate în cultură acum, dânduse de către stat tot capitalul necesar. Mai mult. Pe toate pământurile cultivate se indică anume ce să se producă, căutându-se înmulţirea produselor consumului în massă, cu sacrificarea calităţii. Chiar în ţările, care nu sunt în cercul unui „blocus", se observă o mare grijă pentru asigurarea dinainte a alimentaţiei poporaţiei şi a armatei, de teamă că piaţa liberă nu va fi în stare să procure cele necesare, la momentul oportun. O importanţă şi o favoare speciaiă dobândeşte agricultura, chiar în ţările, care au liberă aprovizionarea de aiurea. Teama că ţările agricole vor precupeţi prea mult produsele lor agricole sau nu le vor mai exporta de loc, sau teama micşorării stocului de aur, face pe orice ţară să se gândească a-şi împlini singură toate nevoile populaţiei în timp de războiu. Ţările cu posesiuni coloniale întinse şi neblocate în metropolă au această grijă într'o măsură mai mică, dar, considerând imperiul lor întreg, ele îşi satisfac singure trebuinţele.

Un stat agricol, cu un import mare de produse industriale, monopolizează producerea obiectelor necesare sau încurajează în mare măsură întreprinderile de acest fel. Pentru statele agricole, aceasta e epoca marilor prefaceri ale economiilor lor naţionale, dacă statul ştie să intervină în mod util. Graniţele fiind închise pentru fabricatele streine, producătorii interni sunt feriţi de concurenţa străină. Acum

se pot crea toate industriile, ale căror materii prime sunt în țară. După încetarea războiului, ele vor continua, industria similară străină va trebui să-și caute un nou debușeu și va trece printr'o criză. Exemple numeroase avem din timpul războaelor trecute și s'au adus câte-va în cursul lucrării acesteia.

Dar pentru satisfacerea trebuințelor momentane în organizația economică a războiului, statul intervine, caută să asigure aprovizionarea cu materii prime a diverselor fabrici le impune cât să producă și cât să lifereze statului pentru trebuințele lui. Diversele întreprinderi industriale *sunt cartelate, în mod obligatoriu, de către stat, și organele conducătoare unitare primesc comenzile dela stat și le repartizează între diversele întreprinderi.* Astfel producția e regulamentată și furnizările asigurate. Dacă aceste măsuri se iau în țările industriale ca Germania, Franța, etc., unde s ar fi putut spera ca piața liberă să furnizeze cele necesare, cu atât mai mult ele se impun în țările agricole, care vor să treacă această stare de război prin ele înșiși, iar nu să recurgă la sprijinul și buna-voința unui eventual aliat.

In România, atât crearea industriilor, care vor dura și după război, fiind în stare să suporte concurența streină, cât și mai ales regulamentarea, până chiar la monopolizarea fabricării obiectelor industriale necesare în timpul stări de război, se impune de acum. Pentru aceasta nu e suficient nici avizul celui, care se pricepe la scoaterea unei diferențe mari între prețul dat pe materia primă și muncă și între cel obținut pe piață, nici apelul la patriotismul unui dibaciu negustor. E nevoie de cunoașterea sistemului întreg al economiei naționale în timp de război și de voința nestrămutată a omului de stat de a o conduce, și de a nu lăsa totul la voia întâmplării, mărginindu-se la măsuri fragmentare pentru potolirea unei plângeri, după ce s'a ivit.

Atât producția industrială cât și cea agricolă trebuesc regulamentate. In regulamentarea și organizarea producției industriale, avem să mergem, în multe privințe un drum nou, întrucât avem trebuințe nouă, care nu s'au ivit in țările industriale, a căror prefacere economică o observăm și o imităm. In regulamentarea și organizarea producției agricole, s'au luat câteva măsuri în România prin *„Legea măsurilor excepționale"*.

Cu siguranța unei producții agricole suficiente pentru nevoile noastre, statul nu s'a îngrijit nici de mărirea întinderii culturilor, nici de felul lor. S'a mărginit numai la asi-

gurarea continuării producției din timpurile normale, obligând obștea locuitorilor să muncească și să îngrijească de exploatarea agricolă a celor mobilizați.

Dar această măsură nu e completă. Spre a fi aplicabilă și mai ales spre a se evita conflictele, nedreptățile și incorectitudinele, ce se petrec întotdeauna, când preocuparea generală e îndreptată în altă parte, măsura de care e vorba presupune o completă organizare a **bursei muncii**. Organizarea bursei muncii, trebue să se întindă peste întreaga țară, pentru că este necesară și pentru regulamentarea producției industriale. In orașe, pe lângă organele administrative, trebuesc atrase sindicatele muncitorești, și toate organele constituite ale agriculturii, industriei și comerțului, căci fără o lucrare armonică a tuturor acestor instituții, nu se poate alcătui *bursa muncii*. E o instituțiune, care, creată acum, va dăinui și după restabilirea vremurilor normale. In alte țări, bursa muncii a fost creată înainte, în vremuri normale și statul o utilizează în situația anormală de azi.

§ 3. Regulamentarea circulației bunurilor

In mai toate țările, statul dispune de *căile de comunicațiune*. Unde aceste căi sunt în mâna particularilor, ele sunt primele întreprinderi. pe care de fapt statul le ia în stăpânire. Regula e generală, atât pentru căile de apă, cât și pentru cele de uscat. Prin această stăpânire, statul domină și conduce piața, căci el singur permite aducerea bunurilor, de unde sunt în abundență, în locurile unde nu se găsesc. Nici corespondență, nici transporturi de bunuri și de persoane nu se mai pot face, când statul ar declara că toate mijloacele de transport îi sunt necesare pentru interesele generale economice sau de salvare a poporației.

Acțiunea statului merge mai departe. Pe piețele locale mărginite, *se fixează prețurile mărfurilor*, de către autoritățile statului, sau ale altor administrații publice mai mici. Mai mult chiar. Statul se substitue negustorului, în anumite cazuri, și îi vinde marfa, pe socoteala sa. Fixarea prețurilor și chiar vânzarea mărfurilor prin funcționari publici este o urmare firească a altor instituții din acest sistem de organizare a economiei naționale. Cererea fiind în cea mai mare parte concentrată în mâinile statului, după cum s'a arătat mai sus, iar cantitatea produselor oferite fiind în mare parte determinată de stat, e firesc că prețul nu se

mai poate stabili dela sine şi că de cele mai multe ori se iveşte exploatarea consumatorilor de către producători şi mai ales de speculatori şi de angrosiştii, cari monopolizează sau acaparează un întreg produs, dacă statul nu intervine să fixeze preţurile. Mersul pe această cale este însă foarte greu şi periculos. Cele mai multe state se mărginesc la măsuri parţiale, care provoacă conflicte şi pot da naştere şi la revoluţii interne. Teama de necunoscut, — căci într'adevăr o astfel de organizaţie economică, dacă a fost concepută de socialişti, n'a fost niciodată experimentată — precum şi necunoştinţa organelor administrative, crescute într'o altfel de organizaţie, fac să se meargă prea încet şi să se mai facă vreun nou pas, numai când sistemul ameninţă să se prăbuşească. Se fixează preţul pâinei, spre exemplu, dar nu se merge mai departe să se asigure furnizarea grâului cu un preţ fix şi constant. E evident că conflictul între autoritatea statului şi brutari izbucneşte; rezultatul este că, *sau* brutarii sunt ruinaţi şi statul, revenind asupra măsurilor luate, crează, cu multă greutate, alte întreprinderi de brutărie, ori ia asupră-şi fabricarea pâinei, *sau* e învins în lupta cu brutarii, provocând lupta altor întreprinderi, care se cred apăsaţi prin măsurile de regulamentare economică. Preţurile unui singur obiect stau într'o legătură strânsă cu preţurile tuturor celorlalte obiecte. Valorile mărfurilor nu sunt decât relaţiuni între ele, faţă de trebuinţele omeneşti. Fixăm preţul unui fabricat, dar trebue să avem în vedere în ce limită se mişcă preţul materiilor prime, preţul muncii, precum şi în ce măsură s'au ridicat preţurile altor obiecte, care contribuesc la „îngreuiarea traiului".

Mijlocul cel mai sigur, pentru ca Statul să aibă putinţa să fixeze preţurile celor mai de seamă mărfuri, în mod armonic şi în conformitate cu interesele generale,—pe cât poate fixa aceste valori o apreciere omenească neinteresată—este acela al *monopolului comerţului de engros* şi *al regulamentării amănunţite a comerţului în detaliu.* De către producători şi de către asociaţiile producătorilor, formate sub edica Statului, se vor furniza toate mărfurile cu preţuri fixate şi se vor distribui comercianţilor mici spre a le vinde cu preţuri fixe. Astfel, Statul are putinţa să guverneze întreaga mişcare economică, evită conflictele şi nemulţumirile. Ajutarea singură de către Stat, a producătorilor, pentru a-şi înmulţi producţia, nu aduce prin sine însăşi o reducere a preţurilor, ba din contră, înlesneşte acapararea produselor şi specula asupra lor, în aceste vremuri. Dacă facem

avansuri, spre exemplu, agricultorilor pe cerealele depozitate, în timpurile de față, ei nu vor fi înclinați să le vândă, speculând asupra unei cereri mai mari în viitor și așteptând prețuri mai bune. Nu se poate contesta că e un folos pentru agricultori, dar cum se mai poate dicta prețul pâinei în acest caz, când agricultorii sau marii capitaliști, cari au acaparat o mare parte din grâu, nu vând, și așteaptă? In cât, dacă am apucat și suntem nevoiți să apucăm pe calea aceasta a sistemului socialist de organizare economică, apoi trebue să-i facem cu putință funcționarea. Statul să monopolizeze comerțul de en gros, folosindu-se chiar de marii engrosiști de până acum.

Această monopolizare a comerțului de engros în interior mai este impusă și de faptul că Statul și-a luat sarcina să precupețească la graniță toate produsele ce vrea să mai exporteze. Numai Statul este în măsură, în starea de război, să cunoască de ce avem nevoe să cumpere de afară, pentru a asigura continuitatea economiei naționale precum și pentru a asigura apărarea patriei. Ast-fel, Elveția, spre exemplu, a decretat monopolul importului pe cereale; România e menită să decreteze monopolul exportului de cereale.

Așa dar, *Statul singur e chemat,* — în acest sitem — *să devină marele exportator și marele importator.* Și pentru acest motiv deci, el va trebui să regulamenteze și comerțul de en gros în interior, până chiar la monopolizarea lui.

Dar întreaga această clădire, pe care o construește Statul, se sprijină pe *soliditatea instrumentelor de schimb.* Chiar în organizația economică normală, prin crearea și organizarea instrumentelor de schimb, Statul avea la îndemână cel mai puternic mijloc de unificare și conducere a economiei naționale. Nu mă întind asupra acestei chestiuni, pe care am tratat-o în cursul lucrării, cu toate a...ănuntele necesare. Voi releva numai câte-va măsuri nouă, care s'au luat sau trebuesc să se ia pentru sistemul nou de organizare inaugurat în timpuri de război.

Toate privirile se îndreaptă, în vremuri turburi, spre Băncile Naționale sau Băncile de emisiune, care au puterea, acordată de Stat, să înmulțească instrumentele de schimb. Aurul îl pot cam greu înmulți, ba de cele mai multe ori, stocul de aur se micșorează tocmai în aceste timpuri. Ușor s'ar înmulți bancnotele, dar primirea și circulația acestora se bazează pe un credit, o încredere, ce se acordă băncilor de emisiune și Statului, care le dă dreptul de emisiune. Și

e un fenomen constatat, că tocmai în vremuri turburi, ceeace se numește „economia creditului", se înlocuește cu „economia banului". Se cere plata în monedă, în aur în special, și se refuză plata în orice surogate ale monezii. Bancnotele băncilor naționale se primesc și circulă, câtă vreme există siguranța că se poate obține pe ele imediat valoarea în aur. Prin urmare, toată lumea se preocupă de acoperirea emisiunii, și de faptul dacă nu cumva banca, sub impulsul Statului, nu mai posedă completa acoperire legală a notelor emise.

Se poate decreta cursul forțat al bancnotelor; Germania a făcut-o dela începutul războiului. Dar aceasta se face pentru evitarea turburărilor intervenite în sistemul schimbului, în urma unei panici neîntemeiate. Numai încrederea publicului în realizarea acestor bancnote în aur poate evita însă un agiu în detrimentul bancnotelor. De aceia, în timp de război, când aurul se cere mai mult pentru cumpărături, când afacerile pe credit se reduc, cerându-se plata în numerar, când statele fac împrumuturi mereu și slăbesc puterea de rezistență a băncilor naționale, e absolut necesară o astfel de acoperire a hârtiilor de bancă, puse în circulație, în *cât toată lumea să aibă încrederea că, la o eventuală lichidare, fie-care și-ar putea obține valori reale, în schimbul valorilor fictive ale bancnotelor.*

Problema aceasta se rezolvă ușor printr'un *sistem de mobilizare completă a întregii avuții naționale.* Să presupunem că tot ce are o valoare reală în economia națională și nu o valoare reprezentativă, ar circula din mână în mână, cu ușurința cu care circulă bancnotele. Atunci fie-care întreprinzător, pe un fragment al avuției sale ar obține ușor aceea ce este necesar continuării întreprinderii și deci a producției economice. Lipsa creditului, de care se plânge toată lumea în vremuri turburi, ar fi suprimată. Insă, o circulație directă a averii private, prin reprezentantele lor în hârtii, nu este un sistem recomandabil. Exemplele, date de istoria *assignatelor,* nu sunt demne de imitat. Totusi sunt alte mijloace, prin care se poate mobiliza, parțial sau total, avuția națională, în urma unei reformări a instituțiilor de credit existente. Voi da, ca exemplu, un mijloc întrebuințat de Germania în acest timp, și apoi voi arăta cum *se poate mobiliza avuția națională a României și deci* cum *se rezolvă problema creditului, în aceste vremuri anormale, pentru toate clasele sociale.*

Dela începutul războiului, între alte instituții economice speciale, s'au ivit în Germania așa numitele *„casse de îm-*

prumut de războiu, creațiuni ale războaelor mai vechi din Prusia și în special aplicate în 1870. Sunt instituții de credit, publice. Ele acordă împrumuturi la particulari, asupra avuției lor, sub orice formă s'ar prezenta. Particularul primește dela aceste casse de împrumut de război, nu moneda curentă, ci bonuri speciale ale Cassei de împrumut, un fel de bancnote în sume mici, pe care particularul le poate scbimba în monedă curentă la instituțiile financiare *publice, obligate* să le primească. Bonurile Casselor de împrumut de război, sau bancnotele acestor casse, sunt în realitate un fel de *warante*, când împrumutul se dă pe mărfuri sau bunuri mobile; iar când împrumutul se dă pe imobile, bonurile sunt în realitate un fel de *înscrisuri ipotecare*, ale unor instituții de credit funciar întinse la cei mai mici proprietari de imobile, de și forma lor, ar face să se creadă că sunt simple monede de hârtie. Primul fel de împrumut este operațiunea obișnuită a Casselor de împrumut germane.

Bancnotele emise de Cassele de împrumut de război, primite de Cassele publice, ajung la Banca Națională, care le socotește aur și emite în bancnote cu curs obligator, de trei valoarea lor. Această emisiune este real acoperită, întrucât bonurile Casselor de război însemnează mărfuri sau proprietăți imobiliare. Funcționarea sistemului este asigurată, dacă se iau măsuri ca împrumuturile date în bonuri să nu treacă de valoarea obiectelor de garanție și aceste obiecte să fie conservate.

In România, Băncile Populare, cu caracterul lor quasi-public și cu sistemul lor de concentrare, pot mobiliza întreaga avuție națională, rezolvând definitiv chestiunea creditului. Contractele de împrumut sau polițele din portofoliul Băncilor populare pot fi schimbate de Cassa Centrală a Băncilor populare în monedă curentă la Banca Națională. Aceasta le poate socoti ca acoperire reală și poate emite bancnote în valoare egală sau chiar de trei ori mai mare.

La populația agricolă operațiunile acestea se practică și nu e nevoie decât de o lărgire a creditului, cu condiția să se aibă în vedere, în special, creditul productiv, restrângânduse cel consumativ. E nevoie însă ca pe lângă consiliul de administrație al băncii populare și independent de el să-și mai dea avizul asupra împrumutului acordat o comisiune instituită de guvern, întrucât e vorba de crearea unei acoperiri pentru o emisiune de monedă circulantă. In avizul său, comisiunea ar avea să răspundă, la întrebări, ce s'ar

pune pe un formular special, cu privire la garanția debitorului.

In lumea industrială și comercială, în România, băncile populare sau cassele de împrumut sunt de creat, iar operațiunile, ce au să facă sunt mai neobișnuite. Quantumul împrumutului acordat pe mărfuri, măsurile de luat pentru conservarea mărfurilor, au nevoie de regulamentări amănunțite. In această privință, imitarea casselor de împrumut de război germane ar fi aproape completă[1]). Totuși, nu ar fi fără folos să se ia de bază, și în acest caz, organizarea cooperativelor de credit dela noi. Dacă în timp de pace, centralizarea și quasi-publicitatea sunt de criticat, ele sunt indispensabile într'o organizație economică formată de sus, ca acea socialisto-mercantilistă din vreme de război. Am criticat sistemul băncilor noastre populare din punctnl de vedere al organizației economice normale; dar trebue să-l recomandăm pentru organizația economică a războiului. Orice rău are partea lui bună.

§ 4. Regulamentarea consumului

Intr'o organizare economică, alcătuită de sus, de către stat, consumul populației e cunoscut, pentru că în cea mai mare parte e fixat de stat. Sute de mii sau milioane de oameni, după mărimea țărilor, sunt sub arme. Hrana lor e fixată, atât cantitativ, cât și calitativ. Acești oameni formează $^1/_{10}$ până chiar la $^1/_5$ din întreaga populațiune. Restul populațiunii are libertatea de a-și mări sau micșora consumul. Insă această libertate devine iluzorie la massele mari ale populațiunii. Pe deoparte, se prescrie restaurato-

[1]) Parte din acest studiu a fost publicat în ziarul comercial „*Argus*“ în mai multe numere. Când a apărut atunci, nu se adusese în parlamentul nostru *legea warantelor*, prin care s'a realizat o parte din cerințele necesității constatate în acest studiu. Cred însă că legea aceasta e incompletă. Ea lasă cassele de împrumut create, la dispoziția băncilor private, căci de la acestea își vor procura fondurile. Băncile private își vor procura fondurile—în limita avansului fixat—dela Banca Națională. Dar Banca Națională de unde va lua moneda circulantă necesară? Prin emisiunea de hârtie monedă? Atunci se pune însă întrebarea: care va fi „acoperirea“ acestei noi emisiuni? Cu sistemul german, de acoperire prin bonurile de împrumut ale Casselor de împrumut, rezolvirea problemii a fost dusă până la capăt. Prin legea noastră, dacă s'ar aplica, și dacă, din nenorocire, am fi siliți să ajungem la o lichidare definitivă, am merge la un dezastru sigur, cum se merge totdeauna cu jumătățile de măsuri.

rilor să nu dea clienților spre consumație, decât o anumită cantitate de alimente, iar pe de altă parte se determină cantitatea de obiecte alimentare, ce se permite a se pune în consum. Aceste măsuri sunt cu atât mai stricte, cu cât un popor este mai mult înrâurit de starea de război sau este chiar angajat în război. Așa spre exemplu, Germania confiscă întregul stoc de cereale și-l distribue apoi în cantități egale tuturor locuitorilor.

Dar chiar fără aceste măsuri, marea massă a populațiunii își reduce consumul în aceste timpuri la minimum indispensabil, care nu mai este variabil, fiind în legătură cu necesitățile fiziologice. Din cauză că șeful și condncătorul micilor gospodării este luat sub arme, sau nu mai găsește de lucru, în urma închiderii unor întreprinderi, statul sau comunele își iau asuprăși îngrijirea și alimentarea acestei părți a populațiunii. Fie că se plătește fiecărei familii o sumă de bani fixată, fie că se distribue alimente, consumul este astfel fixat în cantitatea lui.

Insăși calitatea și felul alimentelor se impune de stat sau comună. Așa spre exemplu, statul obligă pe brutari să nu mai fabrice pâine de grâu, fără să-i adaoge un anumit procent de secară și să nu mai fabrice pâine de secară, fără să-i adaoge un anumit procent de cartofi. Prețul se fixează pentru fiecare obiect alimentar, potrivit cu elementele nutritive, ce conține.

Desigur că este insuportablă această viață și încercarea ei în aceste timpuri va vindeca pe mulți socialiști teoretici să o mai privească drept ideal de viață a popoarelor.

Dar este acum necesară și oamenii de stat trebue să o organizeze cât mai complet, pentru a nu ajunge orbește la catastrofa unei revoluțiuni și întronarea anarhiei. Grija trebue să fie cu atât mai serioasă, cu cât perspectiva continuării stării de război între popoare este mai lungă.

Dar în legătură cu această acțiune a statului, de a fixa în amănunt felul și cantitatea obiectelor consumate și de a procura aceste obiecte fiecărui cetățean, trebue să atragem atențiunea asupra unei greșeli, care se comite de obicei. Statul și comunele nu pot fi transformate într'un fel de societăți de binefacere sau de ajutor, la care să alerge toți cetățenii să primească pomană. Ceeace s'a făcut în Romînia până acum, prin crearea „Familiei Luptătorilor“ și determinarea mijloacelor ei de acțiune, este ultimul act al unei opere întregi de reorganizare economică. acomodată împrejurărilor. Și fiindcă celelalte acte premergătoare nu

s'au făcut, s'a exagerat poate sfera de acțiune a ultimului act. E destul să relevez faptul că este cam exagerat, și în parte inutil, să se dea o sumă de bani, ca ajutor, familiilor *tuturor* mobilizaților, cari nu primesc vre-o leafă dela stat. Pentru cea mai mare parte din familiile acestor mobilizați, este mult mai necesară posibilitatea continuării gospodăriei lor și este inutil ajutorul de 15 ori 20 de lei lunar. Trebue să se facă o distincțiune fundamentală între *ajutor* și *credit*. Banii dați ca ajutor nu se mai restitue, sunt pierduți pentru economia națională. Sumele acordate ca credit sunt mai mari, dau putința continuării unei întreprinderi economice productive, asigură circulația bunurilor și funcționarea mai departe a economiei naționale. Ajutoarele și creditele se acordă după norme cu totul deosebite unele de altele. Pentru organizarea creditului claselor de jos ale întreprinzătorilor nu s'a făcut nimic până acum în România, și deci nimic nu s'a făcut pentru asigurarea funcționării mai departe a economiei naționale în starea de război. Cei mai mulți își închipuesc următoarea situație la izbucnirea unui război: Toate întreprinderile se opresc din mersul lor și plătesc pe oamenii întrebuințați până aci din rezervele acumulate, și, când acestea s'au terminat, statul alimentează pe toată lumea. Cu ce? Dând dreptul sau chiar obligând Banca Națională să emită hârtii. Cu asemenea închipuiri s'au nutrit în trecut mulți oameni politici din alte țări, până când nenorocirile aduse asupra poporației, prin asemenea operațiuni, i-a făcut să vadă realitatea.

Nu acesta e sistemul de organizare a economiei naționale de către stat. Și în această organizare anormală, agricultorul sau familia lui trebue să cumpere mereu instrumentele de producție și obiectele necesare gospodăriei. Va putea cumpăra printr'o bună organizare a creditului, acomodată împrejurărilor. In acest caz, meseriașul sau industriașul va avea debușeul asigurat, ba chiar mărit, întrucât produsele streine nu mai sunt introduse. Pentru acoperirea acestui debușeu se vor desvolta în țară întreprinderi industriale, cărora li se asigură existența prin o bună organizare a creditului și prin grija statului de a le procura materiile prime prin sine, monopolizând importul tuturor acestor materii prime, după cum monopolizează și exportul produselor agricole.

Prin asemenea măsuri, nu numai că se asigură funcționarea economiei naționale, dar se dă chiar o mai mare intensitate activității economice. Toată populația în stare să

muncească, este întrebuințată. Credit se dă la cei mai mulți, ajutor la foarte puțini.

§ 5. *Centralizarea și guvernarea vieții economice de către stat*

Dacă economia națională își schimbă alcătuirea ei normală, se reface din temelie, e firesc că ea nu va putea fi guvernată în totul prin aparatul administrativ existent. Dar, pentrucă schimbarea, ce se face, este provizorie și nimeni nu are intenția de a o perpetua după trecerea stării de război, instituțiile administrative de astăzi vor continua a funcționa, acomodându-se cu noua stare de lucruri. Acomodarea nu se va putea face complet. Vor fi administrații a căror funcțiuni se vor reduce mult, deși cheltuelile vor fi aceleași. Economicește și rațional nu este, dar anumite necesități sociale fac să se mențină organizații, al căror câmp de activitate a dispărut. Se înțelege că o durată mai lungă a stării de război și o criză economică mai amenințătoare, fac să se treacă peste orice considerațiuni și aduc dispariția unor întregi ramuri administrative, devenite momentan inutile.

Pentru ca noua organizare a economiei nationale să fie condusă și în acelaș timp legată de aparatul administrativ existent, este nevoie de crearea unei instituțiuni centrale, a unei *Comisiuni Centrale Economice*, de uude să pornească puterea motrice a noului aparat al economiei naționale.

Această instituție va trebui să fie în strânsă legătură cu bursa muncii, deci cu organele asociației muncitorești, cu administrațiile comunale, cu organele reprezentative ale agriculturii, industriei și comerțului. Ea va forma prin urmare, printr'o secție a sa, *piața centrală a cererilor și ofertelor de brațe de muncă în întreaga țară.*

In legătură cu plasarea brațelor de muncă, stau și ajutoarele, ce se dau acelor lipsiți de lucru sau cari nu sunt în stare să lucreze și nu au mijloacele de existență. Societatea de ajutor, în România „Familia Luptătorilor", va trebui să stea în continuă legătură cu piața aceasta a muncii, pentru a nu da ajutoare inutile.

Comisiunea Centrală Economică va trebui să stea în strânsă legătură cu întreprinderile de producție de orice natură. Intreprinderilor industriale trebue să le înlesnească aprovizionarea cu materii prime. Pentru aceasta, intreprin-

derile trebuesc să fie obligate să se asocieze şi să repartizeze între ele materia primă proporţional cu producţia medie a ultimilor ani, cu numărul lucrătorilor, etc. Agricultorilor le va înlesni desfacerea în ţară sau exportul în străinătate al produselor lor agricole. Prin urmare, comisiunea centrală economică, prin o secţiune a sa este *organul de monopolizare a comerţului de en gros*, mijlocind numai acest comerţ fără a avea de scop câştigul, căutat de întreprinderile private.

Unul din debuşeurile principale ale acestei instituţii va fi Ministerul de război, care furnizează tot ce e necesar pentru armată şi apărarea naţională. Furniturile se repartizează de Comisiunea Centrală economică între diversele fabrici, proporţional cu capacitatea lor de producţie. Cu chipul acesta, se înlătură furnizorii particulari, cari nu sunt, în cele mai multe cazuri, nici negustorii sau producătorii mărfurilor furnizate, şi din cauza aceasta, se risipesc neraţional fondurile publice, fără să mai vorbim de neregulele şi incorectitudinele din cursul acestor vremuri turburi. Organizaţia şi controlul reciproc al interesaţilor sunt mijlocul cel mai sigur al evitării incorectitudinilor.

Ţinând seama de cele spuse, Comisiunea Centrală Economică trebue să fie astfel alcătuită, în cât să formeze organul central al întregii activităţi economice. Toate ramurile principale ale întreprinderilor economice, precum şi toate administraţiunile publice, trebuesc să fie reprezentate.

Dar Comisiunea nu trebue să fie numai un corp deliberativ şi consultativ, în ceeace priveşte regulamentarea vieţii economice. Ea nu este numai consultată şi nu propune numai parlamentului măsurile legale necesare. Comisiunea centrală economică este în acelaş timp un instrument de activitate economică în serviciul statului. Comisiunea cumpără, vinde plasează muncitori, echilibrează cererea şi oferta de orice natură, ia iniţiativa alcătuirii fabricilor pentru producţia, de care se simte nevoie, concentrează capitalurile private şi le dă directiva cerută de împrejurări, garantând siguranţa plasamentelor, grupează pe producători, le înlesneşte creditul, le procură braţele de muncă şi le repartizează furniturile ce-i sunt cerute de armată şi apărarea naţională sau de massele populaţiunii, cu a cărei aprovizionare sau întreţinere s'a însărcinat statul. Toate aceste funcţiuni economice nu se pot îndeplini, în mod sistematic şi unitar, de administraţiile publice existente, dar nici nu se pot lăsa în seama particularilor, fără ca statul să se expună pericolului de a

22173

nu putea, la un moment dat, să facă faţă necesităţilor apărării naţionale pe de o parte, sau crizei economice, mizeriei populaţiunii şi turburărilor sociale pe de altă parte.

Pentru refacerea aceasta completă a economiei naţionale, în cursul timpului cât va dura starea de război şi efectele ei, e nevoie însă de oameni competenţi, specialişti, dar şi de oameni, cari să aibă îndrăzneala să meargă pe un drum nerăzbătut până acum, decât în parte şi numai sub imperiul groazei ultimului moment, care aduce întotdeauna incoerenţe, imperfecţiuni şi nestatornicii.

Măsurile luate din vreme, cu calmul şi prevederea completă, asigură funcţionarea regulată, mecanică, a economiei naţionale chiar în vremurile cele mai turburi.

CAP. I

SITUAȚIUNEA ECONOMICĂ GENERALĂ

ȘI

PIAȚA FINANCIARĂ

In viața economică generală, ca și în economia națională a fiecărui popor, sunt epoce de avânt și de depresiune. După ce au trecut, se pot cunoaște; câteodată se pot chiar prevedea. In cele mai multe cazuri însă, toată această cunoaștere și prevedere se reduce la impresiuni generale asupra situației.

Economiștii au încercat să determine semnele caracteristice ale situației economice din fiecare moment și nu au ajuns încă să fixeze un sistem unitar de înregistrare a diferitelor manifestări, în care s'ar oglindi situația generală. In lumea profană, caracterizarea aceasta nu e așa de grea; fiecare ia un caracter economic și-i urmărește mișcarea, deducând, din mersul lui, mersul economiei naționale în genere. Astfel, un agricultor va vedea un avânt economic în mărirea cantității de grâu produsă, fără a ține seamă de rolul, pe care îl joacă acest produs în economia națională, și de totalitatea altor produse, a căror cantitate influențează prețurile tuturor mărfurilor, atât pe piața internă, cât și pe piața internațională. Asemenea observări se fac de orice categorie de producători, cari judecă de obiceiu, mersul economiei naționale după obiectul întreprinderii lor speciale. Observații mai generale și cu mai multă bază de adevăr, au făcut acei ocupați în întreprinderi financiare. Punctul de plecare a fost același, dar natura acestor întreprinderi i-a făcut să pătrundă mai adânc în mecanismul vieții economice moderne. Astfel, s'au luat de bază, pentru explicarea situației economice generale, fie cantitatea de aur aflătoare în circulație într'o țară, fie raportul între rezerva metalică și valoarea emisiunii în băncile de emisiune, fie fluctuațiunile portofoliului băncilor.

Cu toate acestea, nici unul din simptomele de mai sus nu caracterizează situaţiunea economică generală, nici unul nu joacă un rol absolut predominant. Importanţa acestor simptome unice a fost întotdeauna exagerată, când s'a încercat să se explice prin ele mersul economiei naţionale în genere. Unele din aceste simptome au fost socotite drept cauze, pe când ele erau în realitate efecte; astfel preţurile mărfurilor au fost socotite drept cauze ale unor crize economice, pe când ele erau efectul crizelor. In sfârşit, efectul acestor simptome poate fi contrabalansat de efectul altor simptome, al căror mers e contrar; astfel mărirea portofoliului băncilor poate fi însoţită de deschiderea unor surse de producţie foarte rentabile, şi cu toate că *incasso* se micşorează relativ, momentan, criza nu se anunţă, după cum ar trebui să urmeze, după sistemul de aplicare al situaţiei economice prin raportul dintre *incasso* şi portofoliul băncilor.

Alegerea unor anumiţi factori economici, ca semne caracteristice ale situaţiei economice, a jucat un mare rol în teoriile crizelor economice. Şi au fost mulţi economişti de seamă, cari au pornit dela acelaşi punct de vedere şi au dat importanţă preponderantă unui singur factor, cum ar fi producţia unui anumit obiect, a aurului de pildă, sau cum ar fi consumul unor anumite obiecte, al cafelei spre exemplu [1]).

In realitate, modul de caracterizare al situaţiunii economice generale e mult mai complex. Sunt o mulţime de factori, cari influenţează mersul economiei naţionale şi cari pot fi luaţi ca semne caracteristice. Unii dintre ei cresc odată cu creşterea economiei naţionale; alţii arată, prin creşterea lor, o depresiune a situaţiunei. Astfel, creşterea numărului protestelor, sau al falimentelor, ori în genere, creşterea infracţiunilor contra averii, arată tocmai o depresiune.

Chestiunea aceasta n'a fost în deajuns studiată. E, cu toate acestea, de o importanţă capitală în studiile pozitive. Pentru evoluţia economică din trecut, semnele caracteristice ale situaţiei au o importanţă ştiinţifică; iar pentru situaţia economică momentană, semnele caracteristice, în special acele mai sensibile şi care redau imediat „pulsul pieţei", — cum ar fi traficul pe căile ferate, sau fluctuaţiile portofoliului băncilor, sau raportul între quantumul biletelor emise şi rezerva metalică a băncilor de emisiune — au o însemnătate practică, întrucât ele impun norme de conducere momentană a diverselor întreprinderi şi în special impun o anu-

[1]) *Engel: La Consommation comme mesure du bien-être des individus, des familles et des nations,* în Bullet. de l'Institut intern. de Statist. 1887.

mită politică de bancă. Dacă pentru trecut, în timpul unui avânt, sau al unei depresiuni economice, am precizat factorii, cari marchează situația, putem prezice cu siguranță mersul apropiat al economiei naționale, în care aceiași factori se manifestă în același fel.

Și pentru situația economică, nu poate fi un interes mai mare decât acesta. Cum folosesc aceste cunoștințe în practică, se înțelege dela sine. Ca ilustrare a acestor gândiri, pot cita următoarea povestire a economistului Yves Guyot: „Au commencement de 1907, un exportateur de dentelles était venu me demander mes prévisions sur une crise possible aux Etats-Unis. Je lui répondis qu'il y en aurait certainement une. Il me demanda à quels signes il pourrait en reconnaître l'approche. Je lui répondis: surveillez les chemins de fer, les commandes du *Steel Corporation* et le cours des métaux. J'avais oublié cette consultation quand au mois d'octobre il fut assez aimable pour m'envoyer une lettre de remerciements" [1]).

In primul rând, chestiunea simptomelor economice a atras atențiunea statisticianilor. In studiile economice speciale, rareori s'a făcut uz de astfel de cercetări, deși importanța lor a fost accentuată încă de mult de *Adolf Wagner*. Economiștii nu s'au bazat atât de mult pe rezultatele acestei metode, pentrucă statisticianii înșiși nu ajunseseră să stabilească un sistem unitar de caracterizare a situației economice. In ultimul timp, i s'a dat o atenție mai mare, a format obiectul discuției în mai multe congrese internaționale de statistică și s'au fixat câteva norme generale.

Inceputul a fost făcut la 1887, la congresul din Roma al Institutului internațional de statistică, de către *Neumann Spallart*, care a prezentat un raport, întitulat: *Sur la meilleure méthode pour apprécier l'etat social et économique d'un pays à une époque déterminée*, publicat apoi în „Buletinul Institutului". La un an după aceasta, publică *De Foville*, în *Journal de la Société de statistique de Paris*, un studiu întitulat: *Essai de météorologie économique et sociale*, în care procedeele grafice de reprezentare a simptomelor economice alese își ajungeau perfecțiunea. In sfârșit, în timpul din urmă, studiile acestea au fost cultivate mult în Italia, între alții de *R. Benini*, care publică articolul: *La semiologia economica a basa statistica*, în *Giornale degli Economisti* din 1909. In aceste scrieri, s'au pus bazele „teoriei simpto-

[1]) *Les facteurs des prévisions économiques*. Raport prezentat la sesiunea institutului internațional de statistică din Viena 1913.

melor economice", a „factorilor de prevederi economice", sau a *semiologiei economice.*

Cu toate acestea, nu au dispărut încă din scrierile economice reflectele unor teorii învechite, şi mai ales nu s'a ajuns să se înlăture din discuţiile financiarilor anumite credinţe greşite, care le impun anumite norme de conducere a întreprinderilor lor. Astfel nu sunt puţini aceia, cari cred încă azi că, „bilanţurile băncilor sunt oglinda fidelă a situaţiei economice generale a unui popor", aşa cum a susţinut încă de mai bine de 25 de ani *Clément Juglar*[1]). Bazaţi pe o asemenea teorie, s'au încercat apoi alţii să prezică pentru Franţa apropiate crize, de îndată ce se observă o mărire a portofoliului Băncii Franţii, faţă de incasso. Experienţa a arătat că teoria nu se adevereşte.

De asemenea, se mai susţine încă de mulţi că, producţia aurului, sau mai bine cantitatea aurului pus în circulaţie, ar avea o influenţă determinantă în mersul economiilor naţionale. Această cantitate ar influenţa, ar ridica sau scobori simţitor preţurile tuturor obiectelor, provocând avânturi sau depresiuni economice[2]). Prin urmare, cantitatea aurului pus în circulaţie ar caracteriza situaţia economică generală dintr'un moment. S'a urmărit această chestiune şi s'a văzut că preţurile obiectelor nu s'au scumpit, atunci când o mare cantitate de aur a fost pusă în circulaţie, cum ar fi trebuit să fie după această teorie.

Epocă a făcut însă „teoria preţurilor mărfurilor", ca simptome ale situaţiei economice. *Engel,* unul din cei dintâi mari statisticieni ai Germaniei, luase de criteriu un efect al fluctuaţiilor în preţurile mărfurilor. El încercase să stabilească bugete ale economiilor private, ale diverselor gospodării, şi să scoată din acestea cantităţile consumate din diferite obiecte de consum. Pe unele din acestea le socotea mai caracteristice, şi variaţiile în consumul lor, îi dedea semnul situaţiei economice generale. Variaţiile în consum erau, bineînţeles, determinate în special de variaţiile preţurilor. Mai târziu, s'a considerat ca simptome economice, nu efectele, ci cauza, adică: nu cantitatea obiectelor con-

[1]) *C. Jugar: Des crises commerciales et de leur retour périodique en France, en Angleterre et aux Etats-Unis* 1889.

[2]) In această privinţă, spune *W. Sombart: „Soviel ich sehe, gibt es nur ein einziges Mittel in unserer Wirtschaftsordnung, eine dauernde Preishausse herbeizuführen. Das ist die starke anhaltende Vermehrung der Goldproduktion, respektive desjenigen Metalles, das die Stelle des Geldes vertritt".* Die Verhandlungen der Generalversammlung des „Vereins für Sozialpolitik". Leipzig 1904, p. 122.

sumate, ci prețurile obiectelor. Se vorbește astăzi, în toate scrierile statistice și în cercetările economice pozitive, de *„numerile indice ale prețurilor lui Sauerbeck"*. Sauerbeck a luat prețurile unui mare număr de obiecte de consum, a făcut media lor pe o anumită perioadă, și, luând această perioadă de bază, a calculat indiciile prețurilor pentru perioadele următoare, așa cum se calculează numerile indice în statistică. Din aceste expresii simplificate, se pot observa cu ușurință unde de ridicare și depresiune, cari ar oglindi situațiunea economică.

Deși urmărirea variațiilor numerilor indice le lui Sauerbeck are o mare însemnătate din anumite puncte de vedere, totuși aceste variații nu ne pot da simptomele complete ale situației economice. Prețurile mărfurilor sunt ele însăși efecte ale altor manifestări economice, care ne dau dreptul să caracterizăm economia națională a unui popor într'un moment dat. Să luăm de pildă o țară agricolă. Într'un an să presupunem că avem o recoltă rea. Producția agricolă de aiurea a făcut ca prețurile pe piața internațională să se mențină și nu a permis ca prețurile în țara cu recoltă rea, să se ridice. Efectul e că producătorii agricoli pierd din puterea lor de cumpărare a produselor industriale; clientela industriașilor și comercianților se reduce și prețurile mărfurilor lor scad. Situația economică generală e rea, iar numărul indice al prețurilor arată o depresiune, adică tocmai contrariu de ceeace ar trebui să arate.

Așa că, toate aceste simptome unice ale situațiunii economice, deși susținute încă de unii economiști și statisticiani, nu ne dau aceea ce li se atribue, ba de multe ori ne duc la prevederi economice contrarii realității.

Cari sunt atunci procedeele moderne de caracterizare a situațiunii economice?

Pentru a caracteriza cu preciziune situațiunea economică, trebue să se noteze toate fenomenele, în care ea se oglindește. Alegerea unuia singur, sau numai a câtorva, duce la concluzii teoretice false și poate determina măsuri practice dăunătoare. Fenomenele, care oglindesc situațiunea economică a unui popor, sunt însă atât de numeroase, încât tot trebue făcută o alegere. Numai că, nici unul din domeniile activității economice nu trebue neglijat. Pentru fiecare e nevoie să se aleagă anumite simptome, așa ca să putem vedea desfășurarea întregii vieți economice a poporațiunilor, sub toate înfățișările ei. Pe lângă fenomenele economice izolate, se pot lua în considerare și rezultante ale

situaţiuni economice, cum ar fi de pildă creşterea sau descreşterea populaţiei.

Aşa dar, în primul rând se cere alegerea factorilor caracteristici ai situaţiunii economice trecute şi existente, şi cari vor fi şi factori de prevedere a situaţiunii economice viitoare. Pe lângă greutatea alegerii, se adaogă însă greutatea experimărării lor, în aşa chip, încât expresiile simptomelor să fie comparabile la diverse popoare şi destul de sensibile, spre a reda cele mai mici variaţiuni. In cele ce urmează voi arăta care sunt procedeele moderne de alegere şi exprimare a acestor simptome.

Prima încercare de acest fel, a fost făcută, după cum am spus, de *Neumann-Spallart*, la 1887, în raportul său prezentat la sesiunea Congresului internaţional de statistică din Roma. Neumann Spallart a împărţit simptomele alese de el în trei grupe principale, aceleaşi pentru toate statele, deşi simptomele din fiecare grupă nu erau exact aceleaşi pentru toate ţările. Iată, spre exemplu, cari erau simptomele alese pentru Austria şi cum erau grupate [1]).

I. Grupa primară şi pur economică
1. Producţia de cărbuni
2. Producţia de fier brut
3. Producţia de bere
4. Industria textilă
5. Traficul căilor ferate
6. Circulaţia pe apă
7. Comerţul exterior

II. Grupa economico-socială
1. Consumul de cafea
2. Depositele la cassele de economie
3. Emisiunile
4. Falimentele

III. Grupa morală
1. Frecvenţa căsătoriilor
2. Cifra naşterilor
3. Frecvenţa naşterilor nelegitime
4. Sinuciderile
5. Frecvenţa infracţiunilor în contra bunurilor şi în contra persoanelor.

La congresul internaţional de statistică din Viena, din 1913, *Prof. dr. Giorgio Mortara* prezintă un raport detaliat

[1]) A se vedea : „*Sur la meilleure méthode pour apprécier l'état social et économique d'un pays à une epoque déterminée*", in Buletin de l'Institut internaţional de statistique. Vol. II, 1887.

asupra simptomelor situațiunii economice din Italia, pe o perioadă de timp foarte lungă, dela 1871—1914. Profesorul Mortara alege 20 de factori caracteristici, urmărind mersul lor pe toată perioada considerată. Acești factori sunt combinați în diferite chipuri, alcătuind astfel simptome sintetice, cari prezintă situațiunea economică sub diferite aspecte.

Factorii aleși sunt următorii:[1])

a) Populația medie a fiecărui an;
b) Incasările efective ale Statului;
c) Valoarea importului și exportului;
d) Sconturile și avansurile instituțiilor de emisiune;
e) Lungimea căilor ferate și a tramvaielor cu tracțiunea mecanică (anual);
f) Consumul de cărbuni;
g) Quantumul economiilor;
h) Consumul de cafea;
i) Cursul mediu al datoriei consolidate italiene la Bursa din Paris;
j) Cursul mediu al tratelor asupra Italiei, la Paris;
k) Raportul între rezervă și circulație la bănci (la finele fiecărui an);
l) Mărfurile încărcate și descărcate în porturi;
m) Consumul de grâu;
n) Venitul din consumul tutunului;
o) Venitul căilor ferate;
p) Corespondența poștală și telegrafică;
q) Valoarea succesiunilor și donațiunilor;
r) Datoria publică; quota plătită în străinătate;
s) Situația conturilor compensatoare la bănci;
t) Venitul imposabil, cat. B. (industrie și comerț).

Din combinarea acestor factori, a alcătuit 6 simptome sintetice, exprimate în *indici numerici*, despre cari voi vorbi mai în urmă. Fiecare din aceste simptome reprezintă media factorilor, din cari se compune. Servindu-ne de literile de mai sus, în locul factorilor corespunzători și însemnând cu I_1., I_2., etc., diferitele simptome sintetice, vom avea, după prof. Mortara, următoarele:

$$I_1 = \frac{(b\ c\ d\ e\ f\ g\ h\ i)}{8}$$

$$I_2 = \frac{(b\ c\ e\ d\ f\ g\ h\ i\ j\ k)}{10}$$

[1]) A se vedea: „*Numeri indici delle condizioni economiche d'Italia*". Raport. No. 23 la a XIV sesiune a Institutului. Viena 1913.

$$I_3 = \frac{(b\ c\ d\ f\ g\ h\ l\ m\ n\ o\ p\ q)}{12}$$

$$I_4 = \frac{(b\ c\ d\ f\ g\ h\ l\ m\ n\ o\ p\ q\ s\ t)}{14}$$

$$I_5 = \frac{(b\ c\ d\ f\ g\ h\ i\ j\ k\ l\ m\ n\ o\ p\ q\ r)}{16}$$

$$I_6 = \frac{I_1}{a}$$

Aşa dar, în ordine succesivă, simptomele sunt din ce în ce mai generale, mai sintetice, iar ultima expresie (I_6) reprezintă un raport între anumiţi factori economici şi populaţiune, cu alte cuvinte se exprimă în acest chip situaţiunea economică raportată la un locuitor, ceeace face posibilă comparaţia cu trecutul, precum şi comparaţia diverselor ţări între ele.

Mai complet de cât alte încercări de până acum, este studiul prezentat sub formă de raport, de către dr. *Richard Sorer*, la sesiunea a XIV a Institutului internaţional de statistică în Viena în 1913. Dr. Richard Sorer studiază fluctuaţiunile situaţiunii economice a Austriei pe o perioadă de timp de 30 ani, dela 1882 – 1911 [1]). Sistemul întrebuinţat e mai complet, dar în acelaş timp şi mai complicat. Dr. Ricard Sorer alege 39 de fenomene economice şi demografice, socotindu-le ca simptome caracteristice ale situaţiunii. Aceste 39 de simptome sunt împărţite în 5 grupe, fiecare grupă caracterizând o anumită înfăţişare a situaţiunii economice. Din aceste grupe, voi reproduce numai compoziţia grupei a III-a şi a IV-a, cari sunt cele mai importante:

Grupa III caracterizează manifestarea cea mai interesantă a organizaţiei economice moderne şi anume *intensitatea circulaţiei:* circulaţia bunurilor în genere, a banilor, a persoanelor, a corespondenţii poştale. Această grupă conţine următoarele fenomene :

1. Valoarea importului ;
2. Valoarea exportului ;
3. Capacitatea tonică a vapoarelor intrate în porturile austriace ;
4. Circulaţia mărfurilor pe căile ferate ;

---

[1]) A se vedea: *„Einige Indexzahlen zur wirtschaftlichen Entwiklung Österreichs“*. Raport No. 35 la a XIV sesiune a Institutului internaţional de statistică.

5. Circulaţia persoanelor pe căile ferate;
6. Numărul scrisorilor expediate;
7. Numărul telegramelor expediate;
8. Stocul băncii Austro-Ungare (în cursul anului);
9. Stocul metalic al băncii Austro-Ungare (la finele anului).
10. Dobânda băncilor în medie a anului;
11. Cursul deviselor la vedere Londra;
12. Circulaţia biletelor de bancă la sfârşitul anului (inclusiv a hârtiilor de Stat).

Grupa IV înregistrează efectele directe ale situaţiunii economice asupra masselor. Ea arată puterea de consum şi buna stare a poporaţiei, puterea financiară şi sarcinele suportate de poporaţie în urma desvoltării sferii de acţiune a Statului şi în urma creşterii datoriei publice.

Această grupă conţine următoarele fenomene:
1. Capitalul societăţilor pe acţiuni;
2. Capitalul acţiilor şi al băncilor;
3. Mărimea activului celor interesaţi la cassele de economie (fără economiile dela poştă).
4. Mărimea depositelor la cassele de economie de la poştă.
5. Media activelor unui deponent la cassele de economie poştale;
6. Valoarea moşiilor, constatată cu ocazia transmisiunilor de proprietate;
7. Produsul din debitul tutunului;
8. Cheltuelile bugetare ale Statului;
9. Datoria consolidată a Statului;
10. Cursul rentei austriace de 4% în media anului.

D-r. Richard Sorer se mărgineşte în raportul citat, la indicarea şi însemnarea diagramatică a simptomelor alese, fără a procede la alcătuirea simptomelor sintetice, la găsirea unor expresii sumare, din care să se poată observa uşor fluctuaţiunile vieţii economice, precum şi fenomenele, în care ele se oglindesc mai clar. Totuşi nu e mai puţin adevărat, că în urma analizării amănunţite a simptomelor de mai sus pătrundem cât mai departe în mecanicmul vieţii economice moderne, simţim pulsul ei cel mai uşor.

Pentru aceasta e nevoie şi de o technică mai perfecţionată în exprimarea acestor simptome. In toate cercetările de mai sus se întrebuinţează tehnica *numerilor indice,* popularizată de *Sauerbeck* cu ocazia cercetărilor lui asupra

preţurilor mărfurilor, pentru care a stabilit *indici speciali* şi a urmărit fluctuaţiile lor.

In semiologia economică pentru alcătuirea indicilor, se ia de bază *o aceiaş perioadă de timp pentru toate simptomele economice considerate.* De obicei, perioada aceasta nu e cursul unui an, ci a unei grupe de 5 ani, spre a se evita devierile prea mari de baza aleasă. Expresia numerică absolută a fenomenului economic, ales ca simptomă, se notează cu 100 şi toate celelalte expresii numerice absolute ale aceluiaş fenomen se calculează în raport cu 100. In acest chip, fluctuaţiile fenomenului vor fi exprimate prin numere, care se învârtesc în jurul lui 100. Aceste numere nu mai exprimă nici frecvenţa fenomenului, nici un procent al acestei frecvenţe. Astfel, să presupunem că avem în 1912 un număr de 35.780 falimente. Notăm acest număr cu 100. In 1913 să presupunem că avem 28.970 falimente. Numărul indice pentru 1913, în raport cu baza din 1912, va fi de 81. Acest număr nu exprimă nici numărul falimentelor din 1913, nici vreun procent din acel număr. Raportul între numerile indice ne dă însă fluctuaţiunile fenomenului economic al falimentelor.

Intre *indicii* diferiţilor factori economici, se fac mediile aritmetice şi se obţin indici mai generali, mai *sintetici.* Intre acei câţiva indici sintetici, se poate forma o medie aritmetică, alcătuindu-se astfel un indice general, sau un *indice totalizator,* cum se zice de obicei. Acest indice totalizator, prin fluctuaţiunile lui, ne-ar reda an cu an fluctuaţiunile vieţii economice, caracterizându-ne situaţia fiecărui moment. Expresia generală, a indicelui totalizator, nu are o prea mare importanţă practică. Ea nu servă decât ca un mijloc de control. Momentele de avânt sau depresiune a vieţii economice dau impresiuni generale asupra situaţiei. Aceste impresiuni sunt întărite prin acea expresie pozitivă şi exactă a unui complex de fenomene economice.

Dar, expresia generală a indicelui totalizator, confirmată de impresiunile asupra situaţiei, e alcătuită din înregistrarea manifestărilor unor fenomene economice speciale. Expresiile acestor fenomene au importanţă practică deosebită. Intr'un moment creşte enorm portofoliul băncilor; toată lumea financiară vede aceasta, din fluctuaţiile indicilor, alcătuiţi cum am arătat mai sus. Ce urmează din aceasta se vede din fluctuaţiunile trecute. Măsurile practice, cerute de moment, vor putea fi îndată efectuate. Dar, din asemenea indicii simple, s'ar putea să ajungem la o panică sau o încredere în situaţie, necorespunzătoare realităţii.

Mersul altor factori trebue observat; e locul indicilor sintetici. Poate că umflarea portofoliului băncilor e contrabalansată în efectele ei și printr'o mărire a capitalului disponibil în raport cu cel fix, prin urmare, un fenomen contrar absorbțiunii capitalului, sau e contrabalansată printr'o productivitate enormă a unor întreprinderi, care momentan au absorbit o mare parte a capitalului disponibil. Importanță practică au deci mai cu seamă indicii fenomenelor economice speciale, precum și raporturile dintre ele, date de indicii sintetici. Indicele totalizator este mai mult un mijloc de control.

In expresiile simptomelor economice speciale, se poate vedea cu ușurință mersul situației economice. Creșterea depozitelor la cassele de economie, spre exemplu, ne dă semnul unei prosperități economice. Unele simptome nu ne dau prin ele însișI nici o indicație a situațiunii; numai privite în raportul lor cu alte fenomene economice, pot deveni simptome caracteristice. Așa, spre exemplu, creșterea portoliului băncilor poate fi și semnul unei prosperități, dar poate anunța și o criză economică. Cercetările, care formează obiectul acestor studii, se adresează însă la cercurile specialiștilor în diversele ramuri de activitate economică practică și ca atare, nu e nevoie de interpretarea mersului fiecărui factor economic considerat, pentru a se releva fenomenele însoțitoare.

La alcătuirea indicilor sintetici, trebue să se dea o deosebită atențiune raporturilor dintre fluctuațiunile diferitelor simptome. Creșterea numărului falimentelor nu are aceiași însemnare ca și creșterea numărului casselor de economie. Creșterea primului femomen arată o depresiune a situațiunii economice, pe când creșterea celui de al doilea fenomen e semnul unei prosperități economice. Dacă aceste două fenemene ar forma componentele unui indice sintetic, atunci numerile indice ale primului fenomen trebuesc luate prin inversele lor. Un exemplu.

Fie 98 100 115 96 90 numerile indici ale depozitelor din cassele de economie.

Fie 101 98 96 110 115 numerile indice ale falimentelor.

Pentru a face media, — indicele sintetic, — în locul șirului al 2-lea vom pune $\frac{1}{101}\ \frac{1}{98}\ \frac{1}{96}\ \frac{1}{110}\ \frac{1}{115}$, așa că indicele sintetie va fi: $\frac{98+\frac{1}{101}}{2}; \frac{100+\frac{1}{98}}{2}$, etc.

Acestea sunt procedeele moderne de caracterizare a situațiunii economiee.

Am spus însă dela început, că chiar procedeele cele mai nouă nu sunt încă expresiunea perfecției, mai întâi pentru că nu sunt unitare și apoi pentru că sunt incomplete. In cele ce urmează, voi încerca să arăt câte-va imperfecțiuni și să formulez câte-va postulate.

Gruparea factorilor economici de caracterizare a situațiunii economice, am arătat că e diferită în studiile analizate. Mai toate grupările expuse au oare-cari lipsuri. Fie că unesc factorii, cari nu au legătură, în manifestările lor în viața economică, fie în sfârșit că grupele sunt prea coprinzătoare.

In mod firesc, socotesc că se pot împărți toate simptomele vieții economice în trei mari classe:

1. Classa fenomenelor organice ale poporațiunilor.
2. Classa fenomenelor economice propriu zise.
3. Classa fenomenelor sociale.

Prima classă ar coprinde *factori pozitivi*, ca nașteri, căsătorii, excedentul populației, etc. și *factori negativi*, ca morți, divorțuri. sinucideri, etc.

A doua classă ar cuprinde mai toți factorii citați în studiile de mai sus, împărțiți în grupe mari, ca: *grupa factorilor de producție, grupa factorilor de repartiție a averii și veniturilor și grupa factorilor circulației economice.*

A treia classă ar cuprinde factori de natură etică în special, ca falimente, execuțiuni silite, infractiuni, etc.

Diviziunea aceasta are o importanță *formală* și poate duce la uniformitatea expresiilor situațiunii economice. Sunt însă două adaosuri ce am de făcut și care ating însuș fondul și exactitatea acestor expresiuni caracteristice ale vieții economice. Aceste adaosuri privesc pe deoparte *relativitatea simptomelor alese*, iar pe de altă parte *ponderea acestor simptome.*

Expresia numerică a factorilor economici poate fi apreciată în justa ei valoare, atunci când e raportată la o bază comună mai multor factori. Baza, în cazul nostru, este poporația. Fenomenele economice sunt manifestări ale activității poporațiunilor. Intensitatea acelor manifestări nu poate fi dată, decât de raportul între cantitatea fenomenelor economice și numărul poporației. Procedeul cel mai bun va fi, deci, acela prin care fie-care număr indice se scoate din numerile absolute, derivate din raportarea cantității fenomenelor economice la numărul poporației corespunzătoare.

In acest chip, se poate observa fluctuațiile fie-cărei simptome economice, între limitele reale ale valorii sale relative. Mediile, adică indicii sintetici, se vor calcula între aceste valori relative. Metoda Prof. dr. Mortara, în studiul citat mai sus, mi se pare că dă rezultate mai incomplete, întru cât ne dă numai un indice sintetic, exprimat în valoarea lui relativă, nu însă și indici simpli, exprimați tot în valoare relativă, pentru a fi comparați în variațiile lor. Intr'adevăr, Prof. Dr. Mortara, calculează indicii simpli din valorile absolute, apoi grupând câți-va din acești indici și calculând media lor aritmetică, o raportă pe aceasta la numărul populației și obține astfel indicele sintetic, exprimat prin valoarea sa reală.

In afară de lipsa semnalată în rândurile de mai sus, indicii simpli, obținuți în cantități absolute ale fenomenelor economice considerate, nu sunt comparabili cu expresiile corespunzătoare din economiile naționale, ale altor popoare. Se poate ca într'o țară să se mărească foarte mult cantitatea emisiunii băncii naționale, dar se poate ca și numărul populațiunii să fi crescut într'o măsură și mai mare. Atunci am putea avea impresiunea unei situații anormale, dacă am ține seama numai de indicele scos din cantitatea absolută a biletelor emise, pe când în realitate hârtia emisă ar fi tocmai cât e necesară trebuințelor unei populațiuni mai mari ca în trecut. Altfel ar fi situația într'o țară, în care populația a stagnat, iar cantitatea emisiunii a crescut mult față de trecut. In aceste considerațiuni, se presupun, bineînțeles, toate celelalte simptome identice, în cele 2 țări.

A doua imperfecțiune a studiilor de până acum asupra simptomelor economice o văd în *neglijarea ponderii factorilor economici considerați.* Această imperfecție duce la expresii cu desăvârșire nepotrivite pentru situațiunea economică, pe care vor să o caracterizeze. E vorba bineînțeles, de alcătuirea numerilor indice. Iată în ce constă imperfecțiunea.

Intre simptomele economice pentru caracterizarea situațiunii economice în România, să zicem că se găsesc și factorii următori: industria berii și industria petrolului, sau mai bine cantitatea de bere și de petroleu, produsă în România în fie-care an. Să presupunem că producția berii ar fi în 1911 de 20.000 Hl.. iar producția petrolului de 600.000 tone în 1911. Anul acesta l-am lua de bază pentru trecut și viitor și am calcula numerile indice. Am avea, deci, numere, care ar varia în jurul lui 100, atât pentru bere cât și

pentru petroleu. Când formăm din aceste numere, medii aritmetice, pentru a obține indici sintetici, atunci și berea și petroleul intră cu aceiași putere în determinarea variațiunilor indicelui sintetic, menit să arate fluctuațiunile pieții și deci ale situațiunii economice. Să fie oare aceasta o expresie a realității?

Dar, berea nu reprezintă nici a mia parte din valoarea producției naționale române și nu ocupă de cât o infimă parte din poporația țării. O depresiune în producerea berii rămâne aproape imperceptibilă pentru situația economică generală. Cu totul alta ar fi situațiunea în Bavaria, dacă producția berii s'ar reduce brusc, din vre-o cauză oare-care, de pildă din cauza opririi importului de orz din alte țări, prin taxe vamale excepționale.

Din potrivă, petroleul reprezintă o quotă foarte însemnată în producția națională română, interesele acestei producții leagă economia națională română pe piața internațională într'atât, în cât o scădere sau o oprire a exploatării petroleului, prin măsuri vexatorii, ar avea o repercutare ruinătoare a multor alte întreprinderi economice din țară. In afară de aceasta, poporațiunea interesată sau ocupată în industria petroliferă, reprezintă o parte însemnată din poporația țării noastre și fluctuațiile producției petrolifere aruncă mizeria sau prosperitatea în această poporație și indirect în alte straturi productive ale poporației române.

Așa fiind, producția berii și a petroleului nu trebue să intre în alcătuirea indicelui sintetic cu puteri egale, ci fiecare trebue să fie dat prin importanța sa relativă în economia noastră națională. In acest caz, se zice că fie-care factor economic va fi luat cu *ponderea sa specifică.*

Cum se calculează această pondere, e chestiune de tehnică statistică. Se va lua în primul rând *quota-parte,* pe care o reprezintă valoarea fiecărui factor considerat, în valoarea producției totale a țării. Apoi se va lua quota-parte, pe care o reprezintă poporația interesată, sau ocupată în fie-care din întreprinderile, al căror rezultat se urmărește. Mediile acestor quote vor servi de *factori de greutate* ai fiecărui număr indice.

Ținând seamă de toate observațiunile făcute mai sus, putem stabili formule precise de calculare a indicelui simplu și a indicelui compus. Pentru a exemplifica, să luăm unul din factorii pe cari îi socotim ca simptomă a situațiunii economice, de pildă producția petroleului. Care va fi formula indicelui simplu?

Să însemnăm cu A_1, A_2, A_3, etc., cantitatea absolută de producție petroliferă în diferiți ani, iar cu N_1, N_2, N_3, etc., numărul populațiunii din aceiași ani. Raportul dintre aceste două cantități, ne dă producția relativă, care va fi exprimată prin $\frac{A_1}{N_1}, \frac{A_2}{N_2}, \frac{A_3}{N_3}$, etc. Aceste expresii ne dau producția petroliferă de fiecare locuitor. Putem să le înmulțim cu 100 și vom avea cantitatea petroliferă produsă de 100 locuitori; dar pentru simplitate ne mărginim la prima expresie.

La aceste cantități relative putem calcula indicele simplu. Facem pe $\frac{A_1}{N_1} = 100$. Indicele simplu al lui $\frac{A_2}{N_2}$ va fi:

$$\frac{100\ \frac{A_2}{N_2}}{\frac{A_1}{N_1}} \text{ sau } \frac{100\ A_2\ N_1}{N_2\ A_1}$$

Și acum, dacă însemnăm cu I_1, I_2, I_3, indicii cantităților $\frac{A_1}{N_1}, \frac{A_2}{N_2}, \frac{A_3}{N_3}$, vom avea:

$$I_1 = 100$$

$$I_2 = \frac{100\ A_2\ N_1}{N_2\ A_1}$$

$$I_3 = \frac{100\ A_3\ N_1}{N_3\ A_1}$$

Pentru ca acești indici simpli să poată intra în alcătuirea unui indice sintetic, am arătat mai sus că trebuĕ să ținem seama și de *ponderea* fiecărei simptome alese.

Să zicem că vroim să formăm un indice sintetic din producția agricolă și din producția petroliferă. Pentru a fi mai comparabile, să exprimăm aceste producții prin valoarea lor. Fie A_1, A_2, A_3, etc., valorile producției petrolifere în mai mulți ani; iar B_1, B_2, B_3, etc,, valorile producției agricole în aceiași ani. Valoarea producției naționale în genere o notăm V_1, V_2, V_3, etc. Valorile relative ale producțiilor petroliferă și agricolă, vor fi atunci: $\frac{A_1}{V_1}, \frac{A_2}{V_2}, \frac{A_3}{V_3}$; respectiv $\frac{B_1}{V_1}, \frac{B_2}{V_2}, \frac{B_3}{V_3}$.

Fie acum populația țării, N_1, N_2, N_3; populația ocupată în întreprinderile petrolifere N'_1, N'_2, N'_3; iar numărul populației ocupate în întreprinderi agricole N''_1, N''_2, N''_3.

Numerile relative ale populației ocupate în fiecare din cele două ramuri de producție considerate vor fi atunci:

$$\frac{N'_1}{N_1}, \frac{N'_2}{N_2}, \frac{N'_3}{N_3}; \text{ respectiv } \frac{N''_1}{N_1}, \frac{N''_2}{N_2}, \frac{N''_3}{N_3}.$$

Acum putem avea ponderile, cu care intră fiecare factor economic în alcătuirea indicelui sintetic. Cunoaștem ce reprezintă producția petroliferă față de întreaga producție națională și cât din populația întreagă e interesată direct în producția petroliferă. Media aritmetică a acestor cantități relative, ne va da ponderea factorului producției petrolifere

Insemnând cu P_1, P_2, P_3, aceste ponderi, vom avea:

$$P_1 = \frac{\frac{A_1}{V_1} + \frac{N'_1}{N_1}}{2}$$

$$P_2 = \frac{\frac{A_2}{V_2} + \frac{N'_2}{N_2}}{2} \text{ etc.}$$

De asemenea, pentru producția agricolă, dacă însemnăm ponderile cu P'_1, P'_3, P'_3:

$$P'_1 = \frac{\frac{B_1}{V_1} + \frac{N''_1}{N_1}}{2}$$

$$P'_2 = \frac{\frac{B_2}{V_2} + \frac{N''_2}{N_2}}{2} \text{ etc.}$$

Ținând seamă de aceste ponderi și de modul de calculare al indicilor simpli, putem avea expresia indicelui sintetic al celor doi factori considerați. Conform notării de mai sus: I_1, I_2, I_3, sunt indicii simpli ai producției petrolifere. Să notăm cu I'_1, I'_2, I'_3, indicii simpli ai producției agricole; iar cu I_{s_1}, I_{s_2}, I_{s_3}, etc.. indicii sintetici ai acestor doi factori, pentru anii considerați.

In acest caz avem următoarea formulă precisă:

$$I_{s_1} = \frac{P_1 I_1 + P'_1 I'_1}{2}$$

$$I_{s_2} = \frac{P_2 I_2 + P'_2 I'_2}{2}$$

$$I_{s_3} = \frac{P_3 I_3 + P'_3 I'_3}{2}$$

In dacă în loc de doi factori, luăm *n* factori pentru alcătuirea indicelui sintetic, vom avea pentru aceiași ani:

$$I_{s_1} = \frac{P_1 I_1 + P'_1 I'_1 + P''_1 I''_1 + \ldots P^n{}_1 I^n{}_1}{n+1}$$

$$I_{s_2} = \frac{P_2 I_2 + P'_2 I'_2 + P''_2 I''_2 + \ldots P^n{}_2 I^n{}_2}{n+1}, \text{ etc.}$$

Indicele totalizator va fi dat de media aritmetică a celor câțiva indici sintetici. Vom avea câte un indice totalizator pentru fiecare an. Fluctuațiile acestui indice vor exprima fluctuațiile situațiunii economice generale.

Aplicarea ponderii nu e ușoară de făcut pentru toți factorii, socotiți ca simptome economice. Așa de pildă ar fi greu să vedem ce pondere trebue aplicată la diferitele cifre ale portofoliului băncilor; tot așa la fluctuațiile emisiunilor, etc. Pentru aceasta, observațiunile noastre de mai sus nu sunt mai puțin utile, pentru că acum ne putem explica, *de ce unii factori economici sunt mai sensibili în redarea situațiunii economice, iar alți sunt aproape impasibili.*

Atât în studiul citat al lui *Neumann-Spallart* pentru Anglia, Belgia, Franța, Germania, Austria și Statele-Unite, cât și în studiile lui *De Foville* pentru Franța, ale lui *Julin* pentru Belgia, ale lui *Mortara* pentru Italia, ale lui *Richard Sorer* pentru Austria, se vede că cele mai ușoare fluctuațiuni ale situațiunii economice, sunt redate imediat și cu o deosebită tărie, de către elementele caracteristice ale pieții financiare. Astfel, portofoliul băncilor, prin mărirea sau micșorarea lui, marchează de cele mai multe ori așa de bine avântul sau depresiunea economică, în cât ne explicăm foarte ușor de ce e socotit de unii ca singurul factor de prevedere economică. Importanța aceasta a fluctuațiunilor portofoliului băncilor se explică prin faza în care se găsește astăzi organizația economică capitalistă. Dela „economia monedii" *(Geldwirtschaft)*, am trecut la „economia creditului" *(Kreditwirtschaft)*. În lăuntrul unei economii naționale, ba chiar pe piața internațională, raporturile economice dintre persoane, sau dintre state, se rezolvă prin procedee superioare ale unei complexe organizări a creditului. Stingerea obligațiunilor prin plata în monedă e aproape dispărută. Rolul, pe care îl au polițele, devizele, cecurile, în viața comerciaiă, ne arată cât de puțin uz se mai face de monedă în rezolvarea obligațiunilor, în mecanismul schimbului. Chiar între state lucrul se petrece la fel. Obligațiunile supușilor unui stat către supușii unui alt stat, se achită prin creanțele

celor dintâi asupra celor din urmă, sau asupra concetățenilor celor din urmă. O trecere de monedă, de aur în special, dela o țară la alta, se face într'o infimă cantitate și anume numai în cazuri extreme, când tratele asupra streinătății au un curs așa de ridicat în cât e mai avantajos să se suporte cheltuelile de trimetere de aur, de cât să se cumpere asemenea trate, cu care să se facă plata în streinătate.

Prin urmare intensitatea, avântul ori stagnarea relațiunilor comerciale, nu vor fi însemnate, înregistrate nici de *cantitatea aurului* nici de *accelerația circulațiunii lui*.. Într'o organizație economică, bazată aproape exclusiv pe o organizație a creditului, intensitatea raporturilor comerciale, avântul, ori stagnarea lor, vor fi date de *cantitatea hârtiilor, care concretizează obligațiunile contractate*, de *accelerația circulării și novațiunii obligațiunilor întrupate în aceste hârtii*. De aceea portofoliul băncilor e unul din simptomele mai caracteristice pentru situațiunea economică.

Pentru a se putea cunoaște și urmări mai bine acest factor, e nevoie însă de o uniformizare a bilanțurilor diferitelor bănci. Conținutul fiecărei titulaturi din bilanțurile băncilor trebue să fie identic, spre a se putea face studii comparative. Apoi, operațiile trebuesc redate cât se poate mai diferențiat, pentru ca să se poată urmări cât mai exact influențele fluctuațiunilor fiecărei operațiuni asupra tuturor celorlalte operațiuni. E o chestiune de tehnică de bancă; s'a insistat asupra ei și ar fi bine să facă obiectul unei preocupări mai de aproape a specialiștilor, cari îi înțeleg importanța.

Un alt factor, în deajuns de sensibil, pentru redarea situațiunii economice generale, este și *cantitatea și circulațiunea biletelor de bancă*. In studiile citate mai sus, fluctuațiunile acestui factor urmează de aproape fluctuațiunile portofoliului băncilor și undele de avânt ori depresiune sunt destul de accentuate. Din ce în ce însă, scade importanța emisiunilor, în înregistrarea fluctuațiunilor situațiunii economice. Organizația modernă a creditului, prin culminarea ei în *Clearing-house* și în *Wexelarbitrage*, micșorează importanța biletelor de bancă, dacă nu în cantitatea lor, dar de sigur în accelerarea circulației. Asupra acestui fenomen voi mai reveni în acest studiu.

In deajuns de simptomatică este *circulația bunurilor*. Intensitatea sau slăbirea circulațiunii bunurilor prevestește de multe ori avântnl sau depresiunea economică apropiată

Tehnica statisticii economice, aplicată la întreprinderile de transport pe căile ferate în special, a găsit mijloacele de exprimare a celor mai fine fluctuațiuni în intensitatea circulațiunii bunurilor, punând în raport unitatea de greutate cu unitatea de lungime și creind astfel o unitate de măsură specială pentru intensitatea circulațiunii. Cercetările făcute în acest sens au arătat cât este de sensibil acest factor în redarea situațiunii economice.

De ce sunt mai sensibile elementele pieții financiare, sau fenomenele de circulație a bunurilor?

Intre altele, *socotesc că trebue să atribuim această sensibilitate, în primul rând, ponderii specifice a acestor factori.*

Intr'adevăr, la factorii de producție sau consumatie, am văzut că ponderea specifică e cu atât mai mică, cu cât cifra relativă a populației, interesată direct în întreprinderile respective, este mai mică și cu cât este mai mic raportul dintre valoarea produselor acelor întreprinderi și valoarea produselor economiei naționale în întregime. La simptomele reprezentate prin elementele determinante ale pieții financiare ponderea specifică este cea mai mare, întru cât valoarea acestor elemente reprezintă în cele mai multe cazuri, valoarea produselor economiei naționale întregi.

Așa dar, dacă ponderea diferiților factori economici ar fi luată în procent, față de unitatea întreagă considerată, atunci am avea ponderea producției berii, exprimată printr'un procent oarecare, 15% de exemplu, ponderea producției petrolifere prin 25%, ponderea producției de cereale prin 70%, etc. Ponderile acelor factori economici, cari se manifestă în toate ramurile activității economice și la întreaga poporație, vor fi notate cu 100%.

In acest chip, fiecare simptomă aleasă intră cu însemnătatea sa relativă în alcătuirea indicilor sintetici. Astfel se explică de ce e mai mare importanța unor factori, ca portofoliul băncilor, circulația biletelor de bancă, intensitatea circulației bunurilor, etc., atunci când e vorba de oglindirea situațiunii economice generale.

Din cele spuse până acum, se vede că elementele pieții financiare, deși mai sensibile ca alți factori, nu sunt singurele care marchează situațiunea. Mai mult. Dacă le-am privi ca singurele simptome, ele ne-ar duce la concluzii false, întru cât fluctuațiunile lor sunt adesea artificiale, adică sunt provocate tocmai pentru a împiedica o corespunzătoare situațiune reală economică. Printr'o anumită politică de bancă, spre exemplu, se evită adesea crize financiare și

în genere crize economice. Or, acea anumită politică de bancă se face tocmai schimbându-se artificial raporturile dintre diferite elemente ale pieţif financiare, cum ar fi între cota scontului şi mărimea portofoliului băncilor.

Cu alte cuvinte, până să se resimtă complet avântul sau depresiunea economică în massele poporului în toate ramurile economiei naţionale, acest avânt sau depresiune s'a oglindit în elementele pieţii financiare, şi a trecut poate fără să se cunoască de toate straturile economice ale poporatiei. Acest fapt e cu atât mai posibil, cu cât economia naţională a unui popor e mai înapoiată, cu cât înlănţuirea tuturor elementelor vieţii economice e mai slabă, cu cât izolarea acestor elemente e mai mare.

Din cauza aceasta, spre a se putea cunoaşte adevărata situaţiune economică, trebue să se ţină seama de toate elementele, de care am amintit în acest studiu ; iar aceste elemente trebuesc luate cu ponderile lor relative.

Dintre fluctuaţiunile vieţii economice, putem lua trei momente mai principale, în care se reflectă în mod caracteristic toate simptomele alese. Aceste trei momente sunt: avântul, stagnarea şi depresiunea economică. In fiecare din aceste momente, factorii de prevedere economică se manifestă în mod special şi e nevoie de o cunoaştere profundă a mecanismului vieţii economice moderne şi de o perspicacitate destul de fină, spre a vedea şi înţelege ce însemnează un anumit fel de manifestare a unui factor de prevedere economică.

Intr'o serie de consideraţiuni următoare asupra *Avântului şi Depresiunilor economice*, se va arăta cum se comportă fiecare factor de prevedere economică în cursul momentelor, amintite mai sus, ţinându-se în special seama de elementele pieţii financiare.

CAP. II

FLUCTUAȚIILE SITUAȚIEI ECONOMICE

§ 1. Privire generală: avânturi și depresiuni economice.

Studiind efectele crizei dela 1901, *Franz Eulenburg* spunea: „*Von der gegenwärtigen Wirtschaftskrise handeln heisst im Grunde: den voraufgegangenen wirtschattlichen Aufschwung darstellen*“ [1]). La aceasta s'ar putea adăoga : a studia avântul economic dintr'un moment anumit, însemnează a descrie depresiunea economică premergătoare. De o viață economică absolut staționară nu se poate vorbi. Dacă unii din factorii, cari alcătuesc viața economică, arată o creștere statornică în timpul unei lungi perioade de timp, atunci se ia tendința aceasta de creștere ca un fenomen normal și nu mai este socotită ca o caracteristică a avântului economic. Cu toate acestea, creșterea continuă a acelui factor economic, poate ascunde în ea germenul unei perturbări a întregului mecanizm economic.

Iată un exemplu. In industria modernă, succesul e condiționat de progresul, de perfecționarea instalațiunilor. Instrumentele tehnice mai perfecționate, în genere, concentrarea exploatării și mărirea producțiunii, fac mai rentabile pe cele mai însemnate din industriile moderne. Și cum legea, care guvernează toate interprinderile economice private este aceea, de a se obține cel mai mare profit, peste cheltuelile de producție, e firesc că orice întreprinzător să năzuiască la perfecționarea tehnică a întreprinderii sale. Instalațiunile din ce în ce mai perfecte absorb o mare parte din capitalul flotant, din capitalul disponibil de pe piață. Absorbția se face pe nesimțite și merge paralel cu desvoltarea industriei. In această absorbție continuă, se află germenul unei perturbări economice, care se poate manifesta sau într'o supraproducție, sau într'o sărăcie de capital

[1]) *Die gegenwärtige Wirtschaftskrise* in Jahrbücher für Nat. u. Stat. 1902 p. 305. Vol. 24.

circulant, disponibil. Efectul primei manifestări poate fi o „criză de supraproducție", cum se numește de obicei ; efectul celei de a doua manifestări, poate fi un „crach financiar".

In primul caz, perturbarea economică e în legătură cu scăderea sau stagnarea „puterii de cumpărare" a industriilor alimentate cu produsele industriei luată de noi ca exemplu. Sau, aceiași perturbare poate fi în legătură cu seăderea „puterii de consum" a masselor populațiunii, scădere care poate fi rezultatul decăderii altor industrii, sau al măririi prețurilor altor obiecte mai necesare, decât ale industriei în desvoltare, sau, în sfârșit, al scăderii salariilor.

In al doilea caz, al „crachului financiar" perturbarea economică e în legătură cu speculațiunea pe piața monetară, cu alcătuirea de organizații șubrede din punct de vedere financiar și provocate numai de avântul industriei în desvoltare, pe care am luat-o ca exemplu, cu descoperiri de surse nouă de producție, și deci cu o orientare cu totul nouă a capitalului disponibil, etc.

Din observațiunile referitoare la exemplul de mai sus, putem scoate două gândiri fundamentale, cari rămân să fie documentate în cursul acestui studiu și pe cari le enunțăm dela început :

1. In orice moment al vieții economice a unui popor, se observă semnele unui avânt sau ale unei depresiuni economice, dacă se privesc diferiți factori determinanți ai mersului unei economii naționale unitare. Prin predominarea vieții economice de către unul din acești factori, se imprimă economiei naiionale sau chiar pieții internaționale, fluctuațiunile acelui factor, provocându-se în acest chip avânturi sau depresiuni economice mai generale.

2. Nu se poate vorbi de avânturi sau depresiuni ale economiei naționale a unui popor, fără a se urmări factorii mai însemnați ai acestei economii, în special aceia, de mersul cărora depinde situațiunea massei celei mai mari a populațiunii.

Aceste principii, simple în aparență, revoluționează o întreagă serie de cercetări economice. Ele înlătură veșnica discuție,— câte odată cu excursiuni metafizice,— a tuturor așa numiților „teoreticiani ai crizelor", punând cercetările pe terenul faptelor pozitive. Ele justifică, în acelaș timp erorile multor economiști, cari vedeau în unele fenomene economice cauze unice ale crizelor, — accidente ale vieții

economice, după ei, — în loc să urmărească reflexul avântului sau depresiunei unui factor asupra întregii vieți economice, să măsoare gradul unui asemenea reflex, pentru a ști dacă într'adevăr e locul să vorbim de un avânt sau de o depresiune generală. De aceea, acest studiu nu e un studiu asupra „crizelor", cum s'ar fi conceput după metodele așa zișilor „teoreticiani ai crizelor", dar e un studiu asupra *„Fluctuațiunilor situației economice"*.

Intr'o primă parte a acestui studiu, pe care am intitulat-o *„Situația economică generală și piața financiară"*, am căutat să arăt că, alături de elementele pieții financiare, mai sunt o mulțime de alți factori economici, cari caracterizează situația economică. Am accentuat în acel studiu însă, mai mult partea tehnică, mijloacele de însemnare ale factorilor economici, determinanți ai situațiunii, procedeele de exprimare ale simptomelor economice, în cât studiul a luat înfățișarea unei încercări de *semiologie economică*.

In această parte, mă preocupă, în primul rând, urmărirea mișcării simptomelor economice a diferitelor economii naționale, mă preocupă studierea înrâuririlor reciproce a acestor simptome și a reflexului lor asupra situațiunii economice generale. Va fi vorba aici, nu de considerațiuni în abstracto, ci de mânuirea unor forțe vii.

După cum am arătat în partea primă a acestui studiu, chestiunea simptomelor economice a preocupat pe statisticiani, din punct de vedere metodologic. La congresul dela Viena, din anul 1913, chestiunea aceasta a format unul din punctele principale ale programului, făcându-se mai multe studii asupra ei. Am arătat însă, că în acele studii s'a neglijat o parte esențială de tehnică și anume aceea a proporționalității factorilor economici și a ponderii lor în alcătuirea indicilor sintetici. Pentru prima dată, după cât îmi este cunoscută chestiunea, am arătat modul cum se pot înlătura acele lipsuri și am dat formula, după care se pot calcula *indicii situațiunii economice*.

Dacă în această chestiune de tehnică statistică începuturile erau făcute, și elementele în abstracto se puteau construi, studierea fluctuațiunilor economice după metoda științifică indicată și pe baza principiilor stabilite mai sus, a fost prea sporadic încercată până acum. In cursul studiului, voi arăta ce încercări positive s'au făcut până în prezent.

Prin încercarea de față, se urmărește, pe deoparte îndreptarea studiilor economice pe calea cercetărilor positive, iar

pe de alta parte, se urmăreşte expunerea funcţionării organismului vieţii economice moderne şi măsurile practice ce se impun conducătorilor politicei economice, în diferite momente ale fluctuaţiunilor pieţii. Lipsa relevată aici a unora din datele necesare pentru urmărirea mersului factorilor determinanţi ai situaţiunii economice din România, va indica celor în drept măsurile de reorganizare a serviciului statisticei generale a ţării, spre a servi ca o adevărată busolă pentru omul de Stat.

Timpul, în care se urmăresc aici fluctuaţiunile pieţei economice, este acel al ultimilor 30 sau 32 de ani, dela 1880 până la 1912. E acela, în care organizaţia economică modernă nu a fost zguduită prea mult de evenimente „extra-economice", de războaie generale între popoare, este timpul, în care o mulţime de întreprinderi economice se internaţionalizează, aducând cu ele fluctuaţiuni cu isvoare mai depărtate şi complicând mai mult desfăşurarea economiilor naţionale, provocând ceeace s'a numit „solidaritatea pieţelor economice" diverse.

Pentrucă nu-mi propun să fac un studiu de istorie economică, am ales câteva ţări, ale căror economii naţionale, prezintă simptomele cele mai caracteristice şi suficiente pentru ilustrarea tuturor proceselor economice, de care mă ocup. Franţa, Germania şi Anglia, dintre ţările Europei, sunt ţările, în care s'au manifestat în ultimii 30 de ani fenomenele cele mai caracteristice pentru organizaţiile economice, către care se îndreaptă alte ţări mai puţin desvoltate economiceşte. Prin expansiunea lor economică, aceste trei ţări au ajuns să înrâurească mersul economiilor naţionale ale altor ţări. Fluctuaţiile întreprinderilor mari, cu origina în aceste trei ţări, imprimă avânturi sau depresiuni generale în ţările străine, în care s'au infiltrat.

Dar, fenomene caracteristice se manifestă şi în ţările mai mici, dar desvoltate economiceşte, precum şi în ţările unde prefacerea economică, — în sensul unei industrializări preponderente, — este în puterea ei. Ca tipuri pentru primul caz ar fi Belgia [1]), iar pentru al doilea caz ar fi Italia [2]). Am căutat însă să insist şi să urmăresc în special fluctuaţiunile situaţiunii economice din România, care arată, în această

[1]) A se vedea: *Dr. Armand Julin : The economic progress of Belgium from 1880 to 1908*, în *Journal of the Royal Statistical Society*. Febr. 1911.

[2]) A se vedea în special: *Dr. G. Mortara : Numeri indici delle condizioni economiche d'Italia*, 1913. Raport prezentat la Congresul internaţional de statistică din Viena din 1913.

privință, fenomene economice caracteristice și marchează o fază a evoluției economice. Numai lipsa unora din datele statistice necesare m'au împedicat să luminez cu aceiași putere toate părțile tabloului vieții noastre economice din ultimii 30 de ani.

Greutatea studiului încercat aici constă, în primul rând, în alegerea simptomelor economice pentru fiecare țară. Pentru a da loc mai puțin aprecierii personale, am ales simptome economice, a căror importanță relativă nu se schimbă dela un an la altul. In țările mai puțin desvoltate economicește, acolo unde specializarea nu e dusă prea departe, factorii de căpetenie ai bogăției naționale sunt ușor de fixat. Din potrivă, în țările unde specializarea economică e înaintată. La aceste țări, fiind vorba numai de ilustrarea unor procese economice generale, a trebuit să ne mărginim la urmărirea câtorva factori mai preponderenți.

Simptomele economice, alese pentru fiecare țară, le-am clasat în următoarele 5 grupe:

1. Factori de producție; 2. Factori de circulație; 3. Factori de consum; 4. Factori de natură socială; 5. Factori de natură organică.

Dintre toate aceste grupe, numai prima variază dela o țară la alta, în ceeace privește conținutul ei. Sunt țări, a căror bogăție de căpetenie, și uneori singura, o formează producția agricolă, cerealele în special. Dar, sunt și țări, în care numai produsele minerale, sau numai transformarea diferitelor materii brute, aduse de aiurea, sau, în sfârșit, chiar numai schimbul de produse străine, formează isvorul preponderant al bogăției naționale. Din cauza aceasta, factorii economici, cari alcătuesc grupa producției, sunt diferiți dela o țară la alta. Totuși, am menținut aproape la toate țările unele din ramurile producției agricole, în special cerealele, sau unele din cereale. Urmărirea fluctuațiilor acestor ramuri de producție, va arăta cât de mică influență au acești factori asupra avânturilor sau depresiunilor economice generale din țările unde alți factori economici sunt preponderanți.

Grupa factorilor de circulație este cea mai cuprinzătoare și aproape identică la toate țările. In ea se găsesc simptomele circulației bunurilor între economiile naționale deosebite, adică cifrele comerțului exterior. De asemenea sunt cuprinse în această grupă simptomele circulației bunurilor, a persoanelor și ale comunicației dela distanță dintre

persoane, în interiorul fiecărei țări. Apoi, sunt notate aici transmisiunile drepturilor asupra bunurilor. In sfârșit, se redau în această grupă cele mai de seamă elemente ale pieței financiare, adică acei factori economici, cari înlesnesc și în care se oglindește aproape întreaga circulație, în înțelesul larg, în care e întrebuințată aici această expresie.

In grupa factorilor consumului, am făcut o selecție, nu după importanța cantitativă a factorilor, dar mai mult după importanța lor calitativă. Am ales anume pe acei factori, cari nu formează un aliment sau un obiect indispensabil traiului masselor populațiunii. De aceea nu am urmărit mersul consumului de grâu, secară sau porumb, nici al consumului de sare, nici al consumului de obiecte de îmbrăcăminte. Acestea toate sunt indispensabile vieții masselor populațiunii și consumul lor se reduce numai în cazurile extreme de mizerie economică. In orice caz, consumul acestor obiecte nu reflectă fluctuațiunile mai ușoare ale situațiunii economice. Din potrivă, sunt unele obiecte de consum, care nu sunt indispensabile vieții, ba din potrivă sunt vătămătoare; ele formează un fel de consum de lux. Astfel sunt: băuturile alcoolice, ceaiul, cafeaua, tutunul, etc. Acestea le-am ales ca factori de consum. Socotesc că ele ar trebui să redea mai mult ca ori care alt obiect de consum fluctuațiile situației economice, întrucât cea mai ușoară strâmtoare economică va reduce în massele populației consumul de ceai, de cafea, de tutun, sau de băuturi alcoolice. In afară de acești factori, am mai adăogat, tot în grupa consumului, cifra economiilor adunate la cassele de economii. Mi se pare că prosperitatea economică a masselor se manifestă, pe deoparte în ceeace am numit consum de lux, iar pe de altă parte în adunarea de economii. Invers, strâmtoarea economică micșorează imediat și consumul de lux și strângerea de economii. Așa că, acești factori sunt cei mai sensibili în redarea fluctuațiilor situației economice, când nu intervin alte elemente de natură morală.

In afară de aceste trei grupe, ale căror elemente sunt părți ale vieței economice, am mai urmărit fluctuațiunile altor factori, cari pot fi influențați în mersul lor de situația economică, dar cari sunt cu totul de altă natură. In genere, acești noi factori sunt dați de ceeace se chiamă elemente demografice, ca cifra populației, nașteri, morți, căsătorii, etc.

Am despărțit apoi acești factori în grupe distincte : fac

tori sociali şi factori organici. In grupa factorilor sociali am pus: căsătoriile, divorţurile, naşterile nelegitime, sinuciderile şi falimentele; iar în grupa factorilor organici, am pus: cifra medie a populaţiei, naşterile şi decesele.

Criteriul de deosebire nu e greu de lămurit. Organizaţia socială a timpului nostru are la baza ei familia, care e desigur o alcătuire socială, căci poporaţiunile se pot înmulţi şi fără această alcătuire. Formarea familiilor prin căsatorii legale este influenţată în mersul ei, direct de situaţia economică, mult mai puternic decât sunt influenţate naşterile sau decesele. Acestea se pot înmulţi sau reduce dar numai în cursul unor lungi perioade şi reflectă în ele o stare îndelungată de prosperare sau mizerie a masselor.

De asemenea, normal şi legal în organizaţia noastră socială, sunt naşterile legitime. Ele formează elementul organic al poporaţiunilor, prin ele se înoesc veşnic celulele societăţilor. Acelaş lucru se poate spune şi despre morţi.

Din potrivă, naşterile nelegitime, sinuciderile, sunt socotite ca stări anormale şi ca fenomene antisociale. Ele sunt simptome de nesociabilitate ale unor elemente ale poporaţiunilor. Nesociabilitatea sau sociabilitatea sunt condiţionate în mare măsură de situaţiunea economică. Faptul sociabilităţii e criteriul de deosebire între grupa factorilor sociali şi a factorilor organici ai poporaţiunilor. La prima grupă se poate întreba de gradul de sociabilitate al poporaţiunii considerate, la grupa a doua nu.

In urma acestor expuneri de procedee, se va putea urmări uşor şi se va aprecia importanţa fiecărora din observaţiunile ce se vor face la descrierea fluctuaţiunilor situaţiei economice din ţările amintite mai sus. In cele ce urmează, se va nota mersul, an cu an, al simptomelor economice alese şi în urmă se vor arunca priviri mai largi asupra normelor de funcţionare a economiilor naţionale moderne.

§ 2. Mersul economiei naţionale franceze dela 1880 şi până astăzi.

Trebue amintită dela început o încercare a lui *A. de Foville* de a urmări factorii mai de seamă ai economiei naţionale franceze în cursul mai multor ani. Studiul e intitulat *„Essai de météorologie économique et sociale“* şi publicat în „Journal dela Société de statistique de Paris“ din Iulie 1888. Se urmăresc fluctuaţiile a 32 de factori economici

dela 1877 până la 1887. Intr'o diagramă plană se dau, prin culori, câteva variaţiuni ale acestor factori. Alături de elementele preponderante se pun factori de minimă importanţă. Expunerea şi tehnica reprezentării grafice sunt acomodate mai mult unei descrieri a situaţiunii economice, prinse într'un moment prin datele statistice. Partea dinamică şi influenţările reciproce ale factorilor mai de seamă nu se pot vedea. Şi tocmai studiul acestor veşnice mişcări ale factorilor economici, ne transportă, din domeniul statisticei în acel al economiei naţionale.

Pentru timpul dela 1880 şi până aproape de prezent, am găsit datele statistice, de care am avut nevoie, în publicaţiile statistice internaţionale: *Statistical Abstract for the Foreign Countries,* pe diferiţi ani, şi *Aperçus Statistiques internationaux,* publicaţie a suedezului *Gustav Sundbärg.* De asemenea *„Annuaire Statistique"* al Franţei aduce, în fiecare an, date statistice pe o serie de mai mulţi ani din trecut.

Intr'o primă serie de tablouri, voi da cifrele, care arată mărimea fiecărui din factorii aleşi în cursul celor 30 de ani. In o altă serie de tablouri, redau numerile indice, pe care le-am calculat pentru fiecare din simptomele alese. Aceste numere indice nu redau decât fluctuaţiuni. Baza, pe care au fost calculate, se va arăta mai în urmă. In sfârşit, în mod grafic, voi da curbele tuturor fluctuaţiunilor.

Iată, mai întâi tabloul factorilor de producţie: (Vezi tab. I, pag. 31).

Din producţia agricolă am ales grâul, cartofii şi vinul. Din producţia industrială, a trebuit să mă mărginesc mai mult la producţia extractivă şi să mă întind prea puţin asupra prelucrării materiilor brute extrase. Aceasta, din cauză că nu există o statistică periodică a producţiei industriale, după cum de altfel nu există în nici un Stat, afară de Statele-Unite. Astfel, din producţia industrială s'au ales ca mai caracteristice: combustibilele minerale, fierul, fonta şi oţelul.

Am exprimat grâul şi vinul în Hl. la Ha. şi cartofii în Quintale la Ha., pentru că aceste cifre relative redau mai bine abundenţa sau insuficienţa recoltelor, în cursul timpului considerat. Şi mai exact s'ar fi exprimat situaţia recoltelor, dacă am fi raportat cantitatea producţiei la numărul populaţiei. Dar cum în aceşti 30 de ani, populaţia franceză stagnează aproape, rapoartele dintre cifrele diferiţilor ani nu ar fi diferit prea mult de rapoartele date de cifrele din tabloul de mai sus.

Tot din cauza acestei stagnări a poporațiunii franceze, cifrele absolute, în care am exprimat pe ceilalți factori, ne indică situația reală, prin variațiunile lor. Combustibilele minerale, fierul, fonta și oțelul, sunt exprimate prin valoarea lor, în milioane de fr.

Simptome ale situației economice în Franța dela 1880—1912

TAB. I: PRODUCȚIA

Anii	Grâu	Cartofi	Vin	Combustibil mineral	Fier mineral	Fontă	Fier și oțel lucrate
	Hl. la Ha	Q. la Ha	Hl. la Ha	Valoarea în mil. fr.	Valoarea în mil. fr.	Valoarea în mil. fr.	Valoarea în mil. fr.
1880	14,4	108,1	15,0	246,7	14,9	160,4	334,5
81	13,9	99,2	17,1	245,8	15,2	172,4	352,1
82	17,6	89,9	17,8	254,6	16,8	185,2	376,1
83	15,2	102,0	21,2	266,8	15,4	168,3	350,6
84	16,2	102,1	16,4	246,8	12,8	139,8	295,1
85	15,7	78,2	16,5	228,9	8,9	100,6	254,9
86	15,4	77,1	16,2	222,7	8,2	83,7	220.7
87	16,1	78,6	13,6	226,4	8,7	89,6	225,6
88	14,1	71,5	16,6	233,0	9,5	95,6	240,3
89	15,3	73,5	13,0	253,2	10,4	106,5	257,5
1890	16,5	75,3	15,0	311,4	12,4	137,6	298,7
91	13,4	74,8	17,0	344,9	12,8	124,1	315,2
92	15,6	89,5	16,1	324,7	12,6	124,8	331,7
93	13,8	77,4	27,8	294,8	11,7	116,7	307,0
94	17,5	83,2	22,4	307,8	12,3	118,0	298,4
95	17,1	83,8	15,3	308,5	11,7	111,3	300,4
96	17,4	83,9	26,8	316,5	12,8	132,2	335,9
97	13,1	73,0	19,6	334,0	15,0	145,6	254,2
98	18,4	76,6	18,9	363,2	16,0	159,2	401,3
99	18,5	78,9	28,6	407,5	18,2	186,7	478,2
1900	16,7	81,1	42,5	499,2	20,6	221,5	512,2
01	16,1	77,7	37,1	507,2	17,7	171,8	393,6
02	17,6	76,7	26,6	436,5	18,3	160,6	397,6
03	19,8	80,8	22,1	489,2	22,9	183,3	384,7
04	16,1	83,0	39,9	454,4	26,9	193,1	392,7
05	18,1	95,8	34,0	464,1	28,3	210,0	394,3
06	17,5	66,9	31,0	468,6	36,4	264,7	495,6
07	20,2	91,5	40,0	550.3	47,5	213,2	557,2
08	17,0	110,0	37,0	592,3	45,5	280,4	518,1
09	19,1	107,8	33,0	575,9	53,1	293,0	534,9
1910	13,8	55,1	18,0	—	—	—	—
11	17,4	74,2	28,0	—	—	—	—
12	—	—	—	—	—	—	—

Elemente mai variate coprinde tabloul următor, în care se arată circulația bunurilor materiale, sau a reprezentan-

telor lor, frecvența transmisibilității drepturilor și obligațiunilor, circulația persoanelor și frecvența comunicării între ele. (Vezi tab. II, pag. 32 bis).

S'au notat, prin urmare, din fenomenele anunțate mai sus, cifrele importului și exportului. Acestea exprimă comerțul general, atât la import, cât și la export, adică; la import se coprind toate mărfurile aduse în Franța din alte țări, din colonii, precum și produsul pescăriei pe mare și pe uscat; iar la export se coprind toate mărfurile, care ies din Franța, indiferent de origina lor.

Ca semne ale circulației interne ale bunurilor am luat transportul de mărfuri cu mica viteză pe căile ferate. Cifrele exprimă tone kilometrice, adică raportul dintre greutatea totală a mărfurilor transportate și numărut de kilometri parcurs de toate aceste mărfuri.

O simptomă a intensității circulației interne sau externe este dată și de transportul pe apă. Din diferitele cantități ce se pot lua pentru aceasta, am ales tonajul corăbiilor franceze, intrate și eșite din Franța în fiecare an. Am notat, prin urmare, totalul anual al capacității tonice a acestor corăbii.

Insăși circulația persoanelor este semnul caracteristic al situației economice. De aceea am notat în tabloul de mai sus numărul călătorilor, cari au circulat pe căile ferate, în fiecare an. Numărul exprimă raportul dintre totalul călătorilor și suma kilometrilor parcurși, cu alte cuvinte se arată numărul locuitorilor transportați pe fiecare kilometru.

Comunicația dela distanță între persoane am exprimat-o prin numărul scrisorilor francate și recomandate, prin numărul jurnalelor, probelor, imprimatelor și a altor hârtii de afaceri, expediate anual și, în sfârșit, prin numărul telegramelor interne supuse la taxă.

Transmisiunile de drepturi asupra bunurilor le-am notat prin valoarea vânzărilor imobiliare voluntare, prin valoarea inscripțiilor ipotecare și prin valoarea donațiunilor anuale. Toate acestea sunt exprimate în milioane franci.

In sfârșit, ca unele din cele mai caracteristice simptome ale mișcării pieții financiare, am ales câteva din elementele bilanțurilor Băncei Franței. Astfel s'a notat valoarea anuală a incass-ului, valoarea anuală a biletelor puse în circulație, valoarea medie anuală a portofoliului. De asemenea am dat media anuală a procentului la scontul Băncei Franții, precum și dividendele nete ale acțiunilor Băncii Franții. In sfârșit am notat și cursul maxim anual al rentei perpetue franceze de 3 %.

Toate aceste simptome sunt redate în cifre absolute, pe baza cărora am calculat și indicii. Pentru ușurință, rămân deocamdată la cifrele absolute, atrăgând atenția că fluctuațiunile ce se vor indica prin indici și curbe vor fi ceva mai pronunțate, decât ar fi fost, dacă s'ar fi luat de bază cifrele proporționale, adică raportate la populație.

Simptomele economice, scoase din consumul unor anumite obiecte de către masa populației, sunt arătate în tabloul III.

TABLOUL III: FACTORII CONSUMULUI

ANII	Consum de vin (Hl. de om)	Consum de alcool (L. de om)	Consum de bere (Hl. la 100 loc.)	Consum de tutun (mil. kgr.)	Consum de ceai (kgr. de loc.)	Consum de cafea (kgr. de 100 loc.)	Economii la casele private și naționale (Media soldului de 1 loc.)
1880	1,30	3,64	23	33,2	1,1	154	
81	1,17	3,91	24	33,8	1,2	171	
82	1,16	3,85	23	34,5	1,2	169	47,85
83	1,39	3,96	24	35,2	1,3	180	50,27
84	1,08	3,98	23	35,9	1,4	178	56,73
85	0,97	3,86	22	35,8	1,2	179	62,79
86	0,98	3,53	21	35,4	1,4	186	65,52
87	0,92	3,84	22	35,4	1,4	166	67,71
88	1,06	3,87	21	35,5	1,3	177	72,27
89	0,84	4,00	22	35,8	1,4	170	78,90
1890	0,94	4,35	22	35,8	1,6	176	87,00
91	1,06	4,37	22	35,7	1,6	182	93,08
92	0,97	4,56	24	35,8	1,7	187	100,24
93	1,43	4,32	24	35,5	1,8	179	97,82
94	1,10	4,04	22	35,6	1,8	181	103,72
95	0,83	4,07	23	36,0	1,9	188	108,20
96	1,33	4,19	24	36,9	2,0	195	108,19
97	0,98	4,28	24	37,0	2,0	200	110,85
98	1,00	4,70	25	37,8	2,1	205	110,83
99	1,40	4,59	26	38,4	2,3	210	112,36
1900	1,80	4,66	27	38,1	2,8	211	110,70
01	1,53	3,52	37	37,9	2,1	221	113,74
02	1,08	3,26	37	38,2	2,4	226	112,64
03	1,00	3,54	35	37,9	2,6	286	110,40
04	1,82	3,89	37	38,6	2,8	195	113,50
05	1,52	3,57	34	38,8	2,7	232	119,26
06	1,42	3,56	37	38,9	2,9	249	121,55
07	1,76	3,31	36	39,5	2,9	258	126,90
08	1,66	3,44	38	39,8	2,8	260	133,10
09	1,48	3,46	36	40,4	3,1	273	139,00
1910	0,87	3,59	39	41,0	3,1	282	—
11	1,33	—	—	—	3,3	280	—
12	—	—	—	—	—	—	—

Băuturile alcoolice : vinul, alcoolul şi berea, sunt exprimate în cifre proporţionale şi anume : Vinul în hectolitri de cap de locuitor, alcoolul şi spirtoasele în litri de cap de locuitor, iar berea în hectolitri la 100 locuitori. De asemenea, ceaiul şi cafeaua sunt date în kilograme de cap de locuitor (ceaiul) sau la 100 locuitori (cafeaua). Numai consumul de tutun este exprimat în cifre absolute.

Pe baza consideraţiunilor de mai sus, am dat în acest tablou şi situaţia anuală a economiilor, adunate la casele de economii private şi la Cassa naţională de economie. Soldul mediu, care rezultă din diferenţa depunerilor şi ridicărilor de bani, este exprimat anual în raport cu numărul locuitorilor, prin urmare în cifre relative.

Câteva simptome economice pe deoparte, şi câteva influenţe ale situaţiunii economice asupra mişcării poporaţiunii pe de altă parte, sunt arătate în tabloul IV, (pag. 35).

Dintre factorii de natură socială, căsătoriile sunt redate în cifre relative, şi anume în numărul căsătoriilor la mia de locuitori. Toţi ceilalţi factori sunt redaţi în cifre absolute. Elementele mişcărei poporaţiunii, natalitatea şi mortalitatea sunt calculate la 1000 locuitori.

Acestea sunt toate datele reale, pe baza cărora am calculat indicii economici simpli, pe cari îi arătăm în tablourile următoare, corespunzătoare celor de mai sus.

Pentru obţinerea indicilor, aş fi putut lua anul 1880 ca bază, punând cifrele reale ale tuturor simptomelor, ca fiind 100, şi apoi calculând corespondenţele pentru anii următori. Ca să nu am însă variaţiuni prea mari şi depărtate de 100, şi apoi ca să evit alegerea unui an excepţional în anumite privinţi, am calculat toţi indicii pe baza unor medii, formate de cifrele diverselor simptome economice din anii 1890—1899. In acest chip, am obţinut tablourile indicilor numerici. Incepem cu indicii producţiei (Tabl. pag. 36).

In acel tablou, factorii producţiei variază în jurul lui 100, ori care ar fi valoarea lor absolută. Acei factori, al căror mers e mai uniform, ale căror fluctuaţii sunt mai insensibile, sunt arătaţi în cifre, care se depărtează prea puţin de 100, fie în plus, fie în minus. Acestea sunt simptomele cele mai puţin sensibile, cele mai independente de complexul celorlalţi factori. Fiind vorba de factorii producţiei, independenţa lor se mai arată şi prin aceea că fluctuaţiile lor nu sunt determinate de mersul altor factori, ci mai de grabă ele determină fluctuaţiile altor simptome.

Neapărat că trebue facută o deosebire. Acei factori, a

căror producție este nelimitată, depind mai mult *de piața de desfacere, de debușeu;* umarea acestui fapt este că mersul lor este influențat mai mult de piața economică, de fluc-

TABLOUL IV: FACTORI SOCIALI ȘI DEMOGRAFICI

ANII	Căsătorii	Divorțuri	Născ. nelegitime	Sinucideri	Judecați p. furturi simple	Judecați p. excroch. și abuz de încr.	Falimente	Populația medie	Născuți	Morți
	Factori de natură socială							Factori de natură organică		
	Căsătoriți la 1000 loc.	Numărul divorțurilor	în mii	în mii	în mii	în mii	deschise în anul arătat în mii	în mil.	la 1000 locuit.	la 1000 locuit.
1880	14,9	—	68	—	—	—	—	37,4	24,6	22,9
81	15,0	—	70	44,2	8,4	6,7	6,7	37,5	24,9	22,0
82	14,9	—	71	44,6	8,1	7,2	7,0	37,7	24,8	22,2
83	15,0	—	74	44,7	8,2	7,2	6,9	37,8	24,8	22,2
84	15,2	1.657	76	44,8	7,8	7,5	7,7	38,0	24,7	22,6
85	14,9	4.123	74	44,5	8,5	7,9	8,C	38,1	24,3	22,0
86	14,8	4.005	75	44,3	8,4	8,1	8,7	38,2	23,9	22,5
87	14,5	5.797	74	46,2	8,6	8,2	8,1	38,2	23,5	22,0
88	14,4	5.482	75	50,4	8,8	8,4	7,7	38,2	23,1	21,9
89	14,2	6.249	74	49,3	9,2	8,1	6,8	38,3	23,0	20,7
1890	14,0	6.557	71	49,8	8,8	8,4	6,0	38,3	21,8	22,8
91	14,9	6.431	74	50,8	8,1	8,8	5,8	38,3	22,6	22,9
92	15,1	7.035	74	53,1	8,2	9,2	5,8	38,3	22,3	22,8
93	14,9	6.937	77	49,2	8,2	9,0	6,0	38,3	22,8	22,5
94	14,9	7.893	76	47,7	8,4	9,7	6,3	38,4	22,3	21,2
95	14,7	7.700	73	44,7	8,2	9,2	6,0	38,4	21,7	22,2
96	15,1	7.879	76	43,4	8,3	9,2	6,0	38,5	22,5	20,0
97	15,1	7.999	76	43,6	8,3	9,3	6,4	38,6	22,3	19,5
98	14,8	8.100	75	45,2	8,5	9,4	6,6	38,8	21,8	20,9
99	15,3	8.042	75	44,2	8,2	8,9	6,3	38,9	21,9	21,1
1900	15,5	7.820	73	42,1	7,6	8,9	6,3	38,9	21,4	21,9
01	15,6	8.841	75	41,8	7,4	8,8	6,0	38,9	22,0	20,1
02	15,1	9.431	74	41,6	7,3	8,7	6,1	39,0	21,6	19,5
03	15,1	10.186	73	42,4	7,5	8,8	5,9	39,1	21,1	19,3
04	15,2	10.850	72	41,4	8,0	8,8	6,9	39,1	20,9	19,4
05	15,4	10.860	71	41,3	8,3[1]	9,3	6,6	39,2	20,6	19,6
06	15,6	11.588	71	38,7	7,9	9,3	6,1	39,2	20,5	19,9
07	16,0	12.575	71	40,9	8,1	9,9	5,7	39,2	19,7	20,2
08	16,0	—	70	40,1	8,6	9,3	—	39,3	25,2	18,9
09	15,6	—	68	—	—	—	—	39,4	19,5	19,2
1910	15,6	—	67	—	—	—	—	39,5	19,6	17,8

[1]) Până la 1905, acuzații sunt socotiți de atâtea ori, de câte ori au fost inculpați în diferite infracțiuni. Dela 1905 fiecare acuzat e socotit o singură dată, chiar daca a aparut în mai multe infracțiuni.

tuaţiile altor factori economici. Dintre factorii de producţie, se găsesc în această categorie mai ales producţia fierului şi oţelului lucrat şi a fontei. Din potrivă, sunt unii factori, al căror mers e prea puţin influenţat de elementele pieţii economice ; astfel este spre exemplu producţia grâului.

Indicii simptomelor economice din Franţa

TABLOUL I: PRODUCŢIUNEA

ANII	Grâu	Cartofi	Vin	Combustibile minerale	Fier mineral	Fontă	Fier şi oţel lucrate
1880	89	136	72	74	110	118	100
81	86	124	82	74	112	127	106
82	109	112	85	76	124	136	110
83	94	128	104	80	114	124	105
84	100	128	79	74	94	103	88
85	97	98	79	69	67	74	76
86	95	97	78	67	62	61	66
87	100	98	65	68	66	66	67
88	87	89	80	70	71	70	72
89	95	92	62	76	77	78	77
1890	102	94	74	94	92	101	89
81	83	93	82	104	94	91	94
92	96	112	77	98	93	92	99
93	85	97	134	88	86	86	92
94	108	104	108	92	91	85	89
95	106	105	73	93	86	82	96
96	108	105	129	95	94	97	101
97	81	91	94	100	111	107	76
98	114	96	91	109	118	118	121
99	114	99	138	123	134	138	144
1900	103	101	205	150	152	163	154
01	100	97	179	153	131	126	118
02	109	96	128	131	135	118	119
03	123	101	106	147	162	135	115
04	100	104	192	137	199	142	118
05	101	120	164	140	205	154	118
06	108	84	149	141	269	195	149
07	125	114	193	166	355	157	167
08	105	137	178	178	337	207	155
09	101	135	159	173	400	216	161
1910	85	69	86	—	—	—	—
11	108	93	135	—	—	—	—

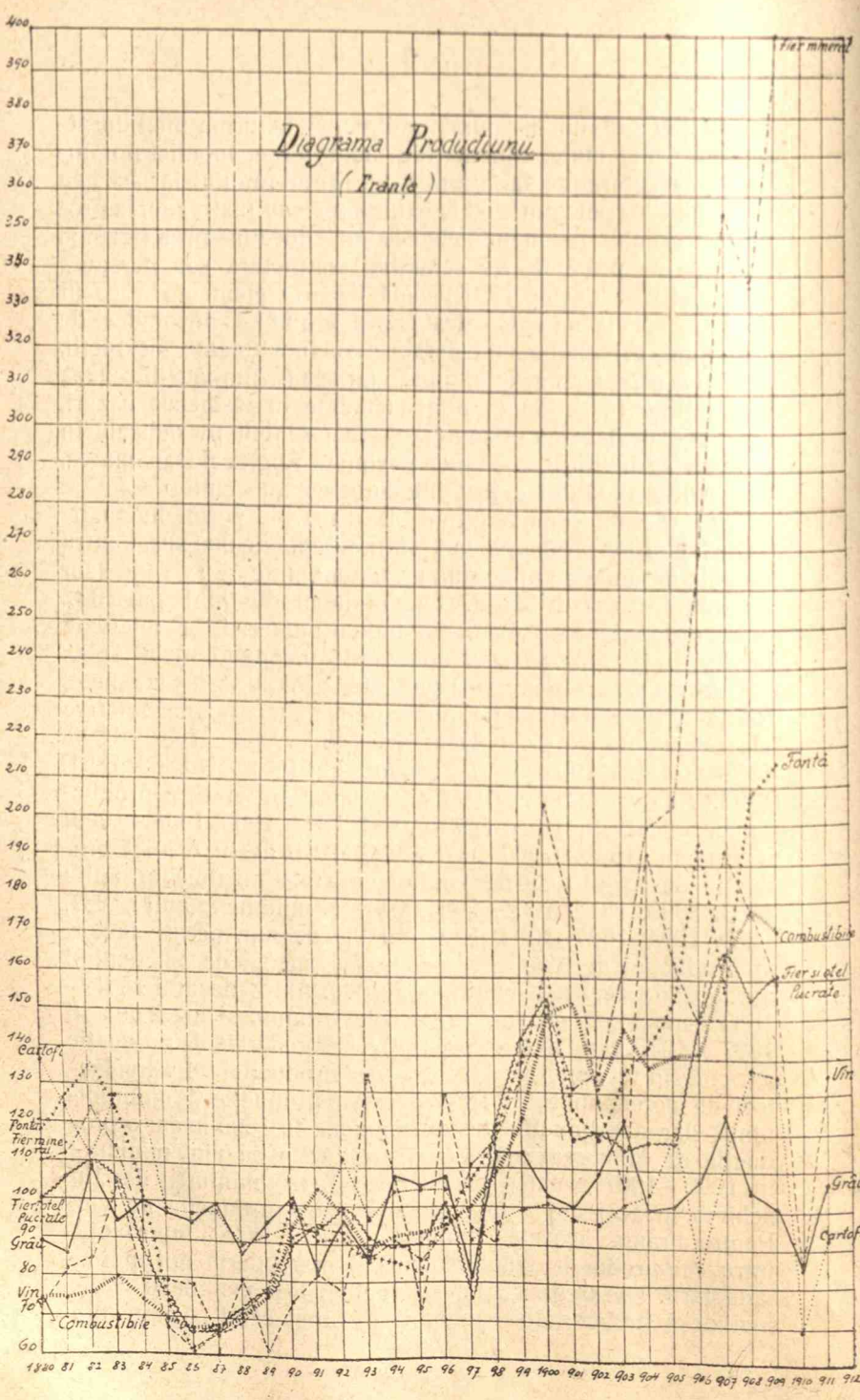
Fluctuaţiile producţiei grâului depind de condiţiunile de ordine naturală, fizică, în special de variaţiunile climaterice. Se înţelege, că factorii economici au şi ei influenţă asupra

producţiei grâului, dar numai indirect şi în urma unei durate de timp mai mare. Fluctuaţiile factorilor economici pot influenţa şi determina variaţiunile din preţul grâului, iar acestea la rândul lor pot contribui la extinderea sau restrângerea producţiei grâului. Asemenea efecte sunt totdeauna prea târzâi şi până să se producă, s'a schimbat conjuctura sau perspectiva pieţii de desfacere, specială fiecărui element, în cazul de faţă, specială pentru desfacerea grâului. E nevoe deci de situaţiuni persistente, de perspective îndelungate ale pieţii, pentruca producţia grâului dintr'o ţară să fie limitată din cauza fluctuaţiilor în producţia altor elemente. In asemenea cazuri, am avea deaface cu crize agrare şi cu schimbări radicale în tehnica agriculturii. Exemple găsim în Anglia şi Danemarca, unde cultura grâului a fost înlocuită cu alte culturi.

După aceste consideraţiuni, să urmărim puţin fluctuaţiunile factorilor producţiei, arătaţi în tabloul de mai sus. Pentru aceasta am alcătuit diagrama următoare, în care se vede uşor fluctuaţiile fiecărui factor. (Diagrama producţiunii pag. 38).

Pe ordonată, s'au însemnat indicii numerici, la intervale de 5; iar pe abscisă s'au notat anii, începând dela 1880.

Curba care reprezintă producţia grâului, are un mers foarte neregulat şi foarte puţin persistent. Maxime relative ale producţiei de grâu avem în 1882, 1890, 1894—1896, 1898 şi 1899, 1903, 1907; iar minime în 1881, 1888, 1891, 1897, 1904 şi 1905, 1910. Curba cartofilor arată o producţiune ridicată în 1880, 1883—1884, 1892, 1905, 1908—1909; iar în anii 1888, 1893, 1897, 1906, 1910 avem o mică producţie de cartofi. Curba vinului ne arată maxime în anii: 1883, 1893, 1896, 1900, 1904, 1907 şi minime în anii: 1887, 1889, 1895, 1897, 1902, 1907, 1910. Aşa dar, aceşti factori ai producţiei agricole nu au acelaş mers, de şi depind aproape de aceleaşi condiţii naturale. Afară de anii 1881—1883 când toată producţia agricolă e bună, şi afară de anii 1897 şi 1910, când avem aproape criză generală de producţie agricolă, în tot restul timpului, mersul producţiei celor trei factori nu corespunde. In 1893 avem o producţie de grâu minimă, dar o producţie de vin maximă, în 1895 avem o producţie de grâu maximă, dar o producţie de vin minimă; în 1900—1901 avem o producţie de grâu minimă, dar în schimb în acei ani a fost cea mai bună producţie de vin. Pentru Franţa, această comparaţie are o mare importanţă, întru cât producţia vinului ocupă o mare parte din populaţia ţării. De sigur, că nu se poate vorbi nici de o criză, nici de o prosperitate economică, atunci când o parte din

Diagrama Produdțiunu
(Franța)
Fier mineral
Franță
Combustibile
Fier și oțel Fiecrate
Cartofi
Vin
Grâu
Cartofi
Combustibile
1820 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 1900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 1910 911 912

populația țării realizează cel mai mare câștig din întreprinderi, iar o altă parte nu a oținut nici atât cât e necesar pentru redobândirea elementelor puse în producție.

Mai multă persistență și mai multă uniformitate se observă în mersul curbelor, care reprezintă factorii producției industriale. Astfel, curba conbustibilelor minerale se ridică până la un maximum relativ în 1883, apoi scoboară la un minimum absolut în 1886 și apoi se ridică încontinuu până la 1891, când ajunge din nou un maximum relativ. După o mică depresiune până la 1893, curba se ridică neîncetat până la 1901, după care scade brusc în 1902; mai departe are o tendință de creștere până în 1908, unde ajunge maximum absolut. Curba fierului are un mers aproape paralel, cu maxime în 1882, 1891, 1900 și 1909; și minime în 1886, 1893—1895, 1901, arătând o creștere enormă în ultimi ani. Aproape aceleași fluctuațiuni arată și curbele fontei și a fierului și oțelului lucrat, întrucât producția acestora e determinată în parte de producția conbustibilului și de extragerea fierului.

Din comparația factorilor de producție industrială cu factorii de producție agricolă, se vede că rare ori depresiunile sau avânturile factorilor corespund. Foarte adesea, la crize agricole corespund epoce de prosperitate industrială; astfel este cazul pentru anii 1900—1901 și 1909—1910, după cum se observă din diagrama de mai sus. Oricare ar fi mersul altor factori economici, nu putem spune că populația întreagă este într'o situație economică rea, când ramura de producție, în care este ocupată, a luat un avânt însemnat. Acesta e unul din argumentele în contra teoriei, după care se explică crizele economice prin fluctuațiile unui singur factor economic.

Dar viața economică nu se mai mărginește numai la factorii producției, ea este mult mai complexă și avântul producției nu ne indică, decât foarte relativ, situația economică generală. De aceia, e nevoe să alăturăm de factorii producției, fluctuațiunile factorilor circulației.

Indicii factorilor circulației, din tabloul II (pag. 40) variază mult mai repede decât orice alți factori. Factorii circulației sunt cei mai sensibili și indicii numerici ne dau fluctuații mari pentru orice schimbare a situației economice. In special elementele pieții financiare sunt cele mai sensibile. Factorii circulației, cari sunt în mare parte reflectul mersului altor factori, contribuesc la rândul lor la schimbarea, agravarea sau îmbunătățirea situațiunii. Despre aceasta voi vorbii însă mai

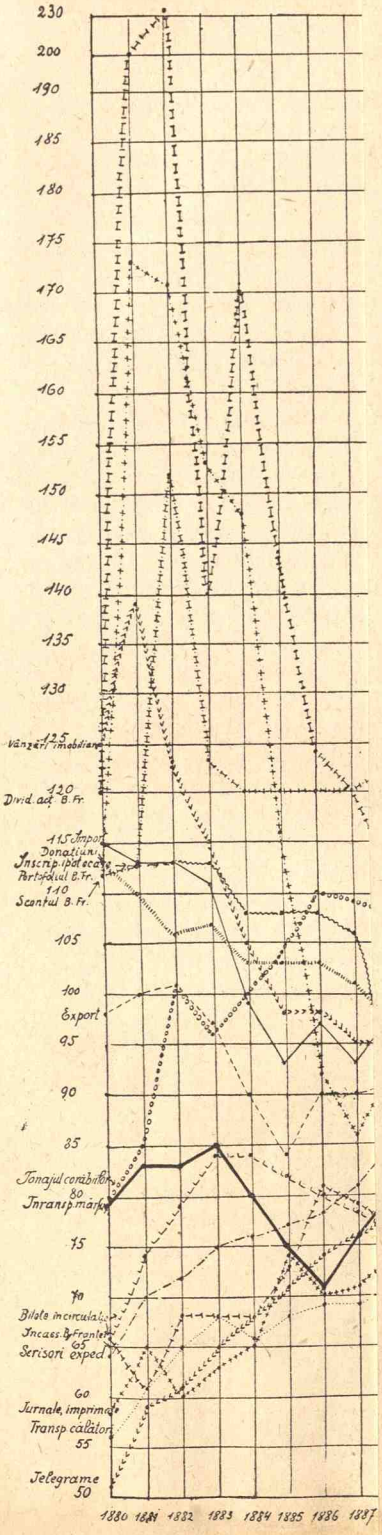
în urmă, într'o serie de considerațiuni generale. Deocamdată să urmărim în mod comparativ, fără alte comentarii, fluctuațiile factorilor circulației. Diagrama factorilor circulației, (pag. 40 bis) ne indică în mod precis, mersul acestor factori.

Indicii simptomelor economice din Franța

TABLOUL II. CIRCULAȚIA

ANII	Import	Export	Transport de călători	Transport de mărfuri	Tonajul corăbiilor	Scrisori expediate	Probe, jurnale, imprimate	Telegrame expediate	Vânzări imobiliare	Inscripții ipotecare	Donațiuni	Incasso Băncii Franții	Bilete în circulație	Portofoliul B. F.	Scontul B. F.	Dividendele acțiunilor B. F.	Cursul rentii perpetue de 3%
1880	115	98	56	79	79	64	58	51	125	—	113	66	66	112	112	120	85
81	113	100	61	83	85	70	65	59	139	—	110	61	74	173	113	200	85
82	113	101	65	83	101	72	60	61	123	113	106	68	79	171	152	232	83
83	111	97	68	85	96	75	63	65	115	113	107	68	84	153	123	140	81
84	99	90	66	80	100	76	65	68	105	108	103	68	84	148	120	171	78
85	93	84	68	75	104	77	74	71	98	108	103	73	82	116	120	144	81
86	97	90	69	71	110	78	70	74	98	108	103	81	80	92	120	124	82
87	93	90	69	76	109	81	71	76	95	106	101	79	78	86	120	120	81
88	98	91	71	80	108	85	74	78	95	88	97	77	77	92	122	113	83
89	100	102	83	85	102	88	84	84	94	106	95	80	83	106	127	121	86
1890	103	103	76	90	107	90	84	82	104	101	95	84	88	99	120	125	94
91	112	101	80	95	100	92	86	86	105	103	102	85	89	113	120	127	95
92	97	96	89	93	92	93	87	92	99	102	102	94	91	81	108	104	99
93	94	92	96	94	90	95	92	97	97	99	99	99	99	86	100	99	97
94	91	88	100	96	94	97	91	97	101	100	100	103	101	84	100	90	102
95	93	98	103	99	100	98	102	105	98	100	100	110	102	80	84	82	101
96	93	98	108	102	104	102	103	107	96	97	97	108	104	103	80	92	101
97	97	102	110	106	103	105	112	106	99	101	99	106	106	108	80	87	102
98	105	99	114	114	109	109	120	111	100	97	103	104	106	118	88	84	102
99	111	118	119	106	107	112	119	116	97	97	99	100	110	123	122	104	101
1900	113	118	136	127	109	118	120	124	95	—	103	108	116	130	130	116	100
01	106	111	126	123	109	122	115	114	128	91	105	118	119	88	120	96	100
02	108	119	128	125	110	125	123	127	93	91	100	122	120	81	120	96	100
03	115	119	129	128	114	128	119	124	100	90	100	120	124	102	120	104	98
04	108	122	132	127	132	131	121	130	93	88	101	123	124	104	120	104	97
05	115	135	137	136	133	135	125	133	99	86	102	132	127	95	120	104	98
06	134	146	143	142	144	153	126	139	98	92	105	131	134	133	120	120	98
07	149	155	148	84	146	166	121	143	111	87	105	123	138	168	138	148	94
08	136	141	155	159	150	181	120	144	103	87	104	132	140	133	121	128	95
09	149	160	158	164	—	182	133	148	108	100	112	151	147	113	120	112	97
1910	172	173	—	—	—	187	157	154	115	—	114	142	151	145	120	112	97
11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	135	151	179	125	112	—

Curbele activității comerciale externe arată o mare regularitate în mișcările lor reciproce. Dela 1880—1882, când exportul și importul erau relativ mari, curbele scoboară

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ BUCUREȘTI

mereu până în anul 1885, când ambele ajung un minimum. De aci înainte, mersul lor e tot paralel, arătând maxime în în anii 1890–1891, 1900, 1907, 1910; și minime în 1894, 1901, 1908. In genere, importul este determinat de export și variază mai pronunțat; o scădere mică a exportului restrânge imediat importul, și într'o măsură mai mare, așa că fluctuațiile curbei importului sunt mult mai mari. Exportul, la rândul său, este determinat în mare parte de valorile producției. La minimum exportului din 1885 corespund depresiunile din curbele factorilor producției industriale din 1885; iar la minimum exportului din 1894 corespund depresiunile producțiilor agricole și industriale din 1893. Din potrivă, slaba producție agricolă din 1900 și 1901 determină o scădere în curba exportului, deși producția industrială a fost mare. Mărirea exportului din 1907 corespunde producției ridicate agricole și industriale; iar mărirea exportului din 1910 e datorită exclusiv producției industriale. cu toată criza agricolă din acel an.

Traficul mărfurilor în interior arată o intensitate mai mare în 1883, 1891, 1900, 1906 și 1908—1909; pe când în anii 1886, 1892, 1899 și în special în 1907, traficul este foarte slab. In genere, acest trafic pare că urmează mai mult fluctuațiunile producției industriale.

Curba tonajului corăbiilor arată până la 1890 un mers invers ca acel al traficului pe căile ferate; de aci înainte mersul e aproape paralel, ceea ce însemnează că în ultimii 20 de ani activitatea flotei comerciale franceze este în mai strânsă legătură cu situația economică internă. Desvoltarea flotii comerciale germane în special a contribuit la restrângerea activității de intermediar a marinei comerciale franceze.

Curba traficului de persoane are în genere un mers ascendent, culminând în anul 1900, anul unui mare avânt al producției industriale, dar scăzând imediat în 1901, anul unei slabe producții agricole. E caracteristic acest moment, pentru înregistrarea situațiunii. O producție industrială mare se găsește prin urmare în fața unei clientele interne cu o capacitate de cumpărare redusă dintr'o dată. Conjuctura favorabilă a producției industriale dispare și până la reducerea producției industriale, observăm de odată o stagnare în afaceri, o slăbire a intensității circulației mărfurilor și a persoanelor; e un moment de așteptare, de nemișcare. Numai mișcarea traficului de persoane e mai persistentă, mai insensibilă la fluctuațiile factorilor producției.

Stagnarea dela 1901 se observă și în fluctuațiunile cur-

belor jurnalelor, probelor, imprimatelor şi a telegramelor. Circulaţie intensă în 1900; restrângere bruscă în 1901. In genere, aceste curbe urmează mai mult mersul producţiei industriale. Mişcările curbei scrisorilor expediate sunt mai persistente şi sunt prea puţin influenţate de situaţia economică momentană; reducerea altor mijloace de comunicaţie, măresc intensitatea comunicaţiei prin scrisori din epocile de depresiune.

Mişcările curbelor transmisiunilor de drepturi reflectează situaţia economică, dar nu se acomodează imediat cu situaţia prezentă şi apoi în anumite momente creşterile sau descreşterile au însemnări contrarii creşterilor sau descreşterilor normale. Aşa spre exemplu, donaţiunile urmează mersul situaţiei economice generale, dar scăderile persistă mai mult, în timp ce urcările sunt oprite mai brusc de conjunctura pieţii. Din cauza depresiunii producţiei industriale din jurul anului 1886 şi a efectelor sale asupra altor factori economici, donaţiunile scad în continuu până la 1890, când avântul economic din jurul anului 1891 reuşeşte să provoace o urcare de scurtă durată. In acelaş chip se petrec şi mişcările următoare.

Fluctuaţiile vânzărilor imobiliare şi ale inscripţiilor ipotecare merg aproape paralel, indicând prin creşterea lor un avânt şi prin descreşterea lor o depresiune economică. Curbele lor sunt relativ ridicate până la 1883 şi apoi scoboară până la anii 1888 şi 1889. După o urcare în jurul anului 1891, urmează iarăşi scoborâri până la anii 1899 şi 1900. In acest moment, avem o slabă producţie agricolă şi o puternică producţie industrială. Capitalul mobiliar avea unde să se absoarbă, în timp ce capitalul plasat în genere în pământ renta mai puţin; de aceea vânzările imobiliare cresc brusc în 1901, marcând o întorsătură a producţiei, căci de aci înainte producţia industrială creşte mult mai repede, în comparaţie cu raporturile trecute dintre cele 2 producţii: curbele producţiei industriale sunt de aici înainte incontinuu deasupra curbelor producţiei agricole. Aşa că, în calcularea unui indice sintetic, adică a unui indice, care să redea sumar fluctuaţiunile mari ale circulaţiei, e mai bine să se excludă un asemenea factor al vânzărilor imobiliare, a cărui creştere însemnează, după cazuri, când un avânt, când o depresiune economică.

Venim acum la factorii cei mai caracteristici, la elementele pieţii financiare. Oglindirea situaţiei economice în mersul acestor elemente e prea cunoscută şi luată aproape

ca o dogmă; așa încât mă voi sili să scot mai de grabă în evidență exagerarea, la care sunt expuși cei mai mulți, decât corespondența între fluctuațiile acestor elemente și între situația economică generală.

Credința celor mai mulți economiști, pornind dela Cl. Juglar, este următoarea: Creșterea scontului băncilor, în special al băncii de emisiune, însemnează o situație economică nesigură; iar scăderea scontului este semnul unei situații economice liniștite, normale, sau mai de grabă, cu perspective bune. Pentru mai multă claritate, și pentru a simplifica expunerile următoare, e nevoie să insist ceva mai mult aici asupra mecanismului elementelor pieții financiare. Scontul se ridică aproape paralel cu mărirea portofoliului; în anii de avânt economic se lărgește creditul, se ridică prețurile, crește dobânda. In aceste momente, se încep cele mai multe întreprinderi, se închee cele mai multe obligațiuni. Efectele comerciale — rezultat al obligațiunilor contractate — se lichidează repede, se rezolvă, se scontează, circulă cu o mare accelerație. Oferta acestor efecte comerciale se mărește, băncile scontează valori mari, și, pentru a-și apăra rezerva metalică, măresc scontul, de cele mai multe ori. Incât, mișcările scontului corespund în genere mișcărilor portofoliului băncilor. Anii de avânt sunt însemnați printr'o creștere continuă a valorii portofoliului. Oprirea creșterii portofoliului sau scăderea lui arată o perturbare a situației economice, care se desemnează de obiceiu cu numele de criză, dar care nu ne indică decât un moment de întorsătură în conjunctura pieții, fără ca anul acestei întorsături să fie un an de absolută depresiune a situației economice. Voi arăta în cursul acestui studiu, că de foarte multe ori asemenea momente n'au nici o repercutare asupra situației economice a masselor populațiunii.

Din cele spuse mai sus, rezultă că mișcarea rezervii metalice a băncii naționale de emisiune este contrară mișcării portofoliului. In anii unui avânt economic repede, ai conjuncturilor excepțional de favorabile, rezerva se micșorează treptat, pe măsură ce se mărește portofoliul. Așa încât, micșorarea încasărilor băncii naționale corespund cu anii de avânt. In momentul întorsăturii în situația economică, incasso ajunge un minim, corespunzând aproape cu maximum portofoliului. Pentru că numai în momentul întorsăturii acesteia, în momentul, care se botează de obicei cu numele de criză comercială — termen impropriu — se observă de toată lumea maximum la incasso, se crede că unei situații

economice rele îi corespunde un minimum de incasso şi un maximum de portofoliu. In curbele noastre, creşterile şi descreşterile incass-ului şi portofoliului au altă însemnare, conformă cu realitatea vieţii economice, schiţată în consideraţiunile de mai sus.

Un element al pieţii economice, care joacă sau a jucat în trecut un mare rol în politica băncilor de emisiune, este circulaţia biletelor de bancă. In caracterizarea situaţiunii economice, fluctuaţiile valorii biletelor puse în circulaţie au prea mică importanţă. Vom arăta mai în urmă de ce au mică importanţă, şi în special pentru epoca noastră. Aici e suficient să observăm că ele urmează aproape exact fluctuaţiile încasărilor, mişcările circulaţiei corespunzând cu ale incass-ului, în aceiaşi ani, sau cu un an sau doi mai în urmă.

După aceste explicări generale, să observăm mişcarea elementelor pieţii financiare din Franţa. Până la 1882, portofoliul şi scontul Băncii Franţii cresc, ajungând un maximum, la care nu se mai ridică niciodată până la 1911. După 1882 curbele scad, arătând minime dela 1885—1888, când încep din nou să se ridice până la 1891, de unde iarăşi începe o depresiune până la 1895. Curba scontului se menţine scăzută şi mai departe, în anii 1896 şi 1897. De aci înainte, curbele arată maxime în 1900 şi 1907; iar în 1901—1902, 1909 se ating minime. Toate aceste fluctuaţii ale portofoliului şi ale scontului corespund aproape exact cu fluctuaţiile curbelor producţiei industriale, în special cu fluctuaţiile curbei combustibilelor minerale. Rareori se vede o influenţă a producţiei grâului; aceasta se observă numai în 1898 şi 1910, când slaba producţie agricolă menţine scăzut scontul, de şi producţia industrială luase un nou avânt.

Incasso Băncii Franţii se menţine scăzut până la 1884, adică în epoca unei producţiuni industriale şi chiar agricole prospere. Dela 1884 înainte, curba se ridică ajungând un maximum în anul 1886, adică tocmai în epoca de depresiune a producţiei industriale, a traficului de mărfuri, a circulaţiei poştale, a vânzărilor şi donaţiunilor, a importului şi exportului. De aci înainte, are maxime în anii 1895, 1902 şi 1909, adică în epoci de depresiune generală sau specială unor factori economici. In 1899, 1903 şi 1907 curba incass-ului arată minime. In curba biletelor în circulaţie, se observă fluctuaţii foarte mici, şi de aceiaşi natură, ca şi cele dela incasso. In genere însă, curba biletelor în circu-

lație se ridică mereu, mai repede în timpuri de strâmtoare economică și mai încet în timpuri de avânt economic.

Din urmărirea mișcărilor portofoliului, scontului, incassului Băncii Franții, se vede că portofoliul crește odată cu prosperitatea economică și scade brusc în anii răi. In alcătuirea unui indice sintetic, portofoliul va intra deci ca un element pozitiv. Altfel este cu procentul scontului. Acesta se ridică în timpul unui avânt economic, dar la ivirea unei crize, scontul se menține încă ridicat până la limpezirea situației, în special până la micșorarea portofoliului și refacerea incass-ului. Numai când situația economică începe a se îmbunătăți, atunci scontul scade; dar îndată ce afacerile economice iau avânt, scontul se ridică, pentru ca în momentul crizii să împlinească rolul de lichidator. Așa fiind, scontul va intra ca un element negativ în alcătuirea indicelui sintetic. La incasso, mersul real e puțin diferit. Deși în anii de prosperitate și de conjunctură favorabilă se mărește portofoliul, incasso nu scade în aceeaș măsură, pentru că circulația e mai accelerată, iar scontarea și rezolvarea obligațiunilor de plată reîmprospătează incontinuu cassa. Numai în timpul crizei, cassa se reduce simțitor, toată lumea alergând să sconteze, să dobândească monedă; scontul ridicat nu împiedică micșorarea incass-ului. Așa că, minimum incass-ului este ajuns tocmai în anii de criză, de și scăderea începuse din vremea avântului. Incasso ar intra deci ca un element pozitiv, când s'ar alcătui indicele sintetic.

Mersul factorilor producției și circulației au influență asupra consumului, scopul activității economice. Dar și consumul influențează la rândul său producția sau circulația. In timpul unei slabe producții de vin, spre exemplu, producătorii de vin au o putere de cumpărare mai slabă pentru produsele industriei; aceste produse au o piață de desfacere mai mică și conjunctura se va schimba imediat. Dacă s'ar urmări consumul obiectelor de orice fel, s'ar putea explica în mod precis multe crize speciale, adică multe crize ale unor ramuri de producție, al căror consum se poate restrânge cu mai multă ușurință. Ne-am propus însă în acest studiu să alegem numai simptomele caracteristice ale situației economice generale. Dintre factori consumului s'au luat numai acei, cari nu sunt proprii unei întreprinderi oarecare; s'au luat factori de consum de produse alimentare și anume aceia, al căror consum se

restrânge cel dintâi la nevoie. Tabloul III ne arată indicii factorilor de consum.

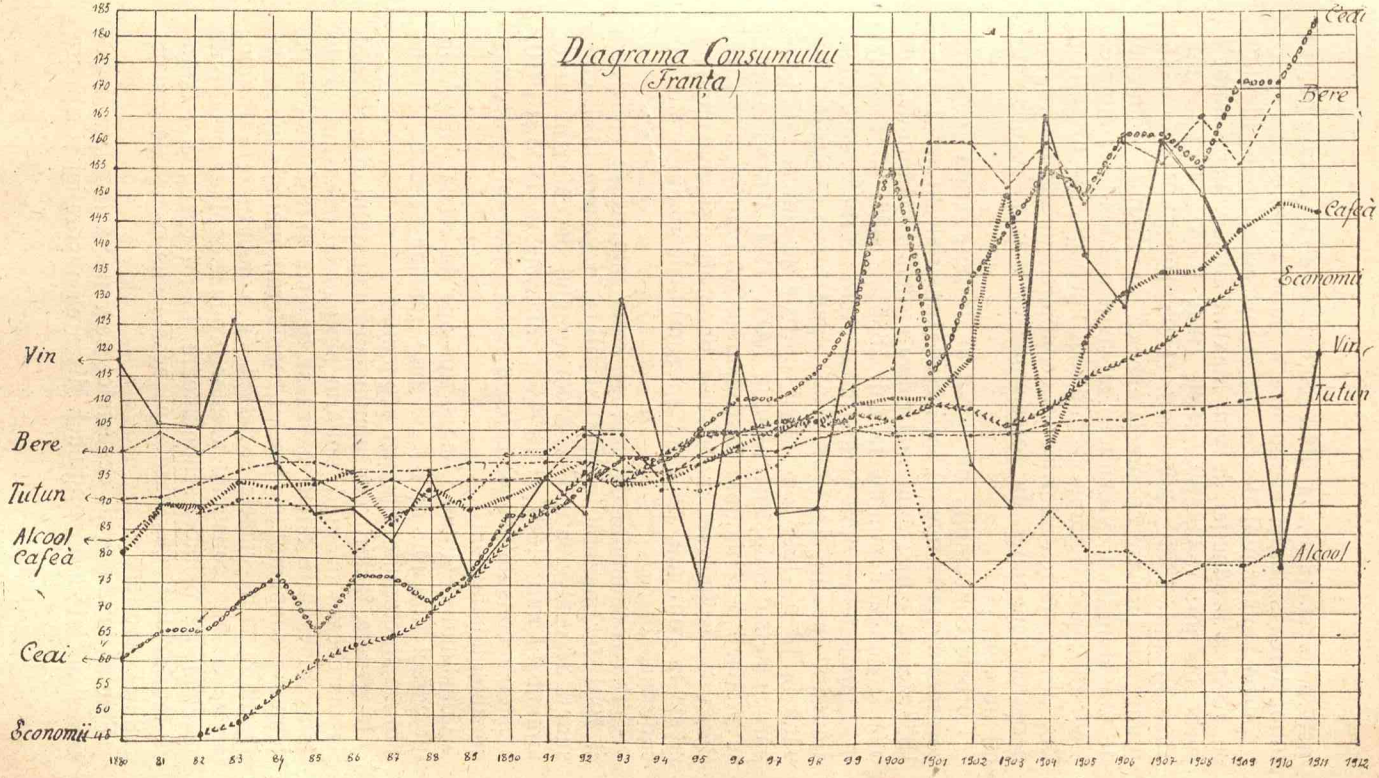
Indicii simptomelor economice din Franța

TABLOUL III: FACTORII CONSUMULUI

Anii	Consumul de vin	Consumul de alcool	Consumul de bere	Consumul de tutun	Consumul de ceai	Consumul de cafea	Economii
1880	118	83	100	91	61	81	—
81	106	90	104	92	66	90	—
82	105	88	100	94	66	89	46
83	126	91	104	97	72	94	48
84	98	91	100	98	77	93	54
85	88	88	95	98	66	94	60
86	89	81	91	97	77	97	63
87	83	88	95	97	77	87	65
88	96	89	91	97	72	93	70
89	76	92	95	98	77	89	76
1890	85	100	95	98	88	92	84
91	96	100	95	98	88	95	90
92	88	105	104	98	94	98	97
93	130	99	104	97	99	94	94
94	100	93	95	97	99	95	100
95	75	93	100	98	105	98	104
96	120	96	104	101	111	102	104
97	89	98	104	101	111	105	107
98	90	108	108	103	116	107	107
99	127	105	113	105	127	110	108
1900	163	107	117	104	155	111	107
01	136	81	160	104	116	111	110
02	98	75	160	104	133	118	109
03	90	81	152	104	144	150	106
04	165	89	160	106	155	102	109
05	138	82	148	107	150	122	115
06	128	82	160	107	161	131	118
07	160	76	156	108	161	135	122
08	150	79	165	109	155	136	128
09	134	79	156	111	172	143	134
1910	79	82	169	112	172	148	—
11	120	—	—	—	183	147	—

Pentru a urmări cu mai multă ușurință fluctuațiile acestor factori, am alcătuit diagrama consumului, notând pe abscisă anii, iar pe ordonată indicii numerici, la intervale de 5. (Diagrama consumului, pag. 47).

Din fluctuațiile curbelor, observăm unele fapte, care ne fac să înțelegem greșala celor, cari vroiau să socotească

Diagrama Consumului
(Franța)
Vin
Bere
Tutun
Alcool
Cafeà
Ceai
Economii
1880
1900
1912

factorii consumului, ca fiind semnele cele mai sigure pentru cunoaşterea situaţiei economice a poporaţiunilor.

Curba consumului de vin are o mişcare aproape identică cu aceia a producţiei de vin. Maxime observăm la ambele curbe în anii: 1883, 1893, 1896, 1900, 1904, 1907; iar minime în anii: 1889, 1895, 1897—1898, 1903, 1910. Se poate spune prin urmare cu preciziune că în timpul producţiei de vin abundente, viticultorii au avut o situaţie economică favorabilă, abstracţiune făcând de fluctuaţiunile preţurilor. Dar din urmărirea altor factori economici, am văzut că prosperitatea economică nu corespunde cu maximele consumului de vin.

Curbele consumului de alcool şi de bere arată oarecare corespondenţă cu mersul producţiei industriale. In anii 1881—1883 aceste curbe sunt mai ridicate; dela 1884 înainte scoboară, ajungând minime în anii 1885 şi 1886, adică tocmai în timpul depresiunii industriale. Apoi curbele se ridică, ajungând maxime la 1891—1893 când încep să scadă până la 1895—1896. In sfârşit, curbele se ridică, tot în raport cu mersul industriei, până la 1899—1900. De aci înainte, se produce o schimbare în consumul de băuturi alcoolice. Berea se răspândeşte în massele poporaţiei şi consumul ei creşte în continuu, pe când consumul alcoolului scade încontinuu.

Curba consumului de ceai ne arată minime în anii 1895 şi 1901, iar maxime în 1900 şi 1911; în genere însă, consumul de ceai creşte. Curba consumului de cafea ne arată minime în anii: 1887 şi 1904, iar maxime în 1903 şi 1910; creşterea consumului de cafea e relativ mai mică decât a consumului de ceai.

Consumul de tutun rămâne aproape la acelaş nivel, în tot cursul timpului de 30 de ani; rămâne aproape insensibil la fluctuaţiile situaţiei economice.

In genere, factorii consumului au fluctuaţiuni deosebite şi nu marchează în mod uniform perioadele de avânt şi de depresiune. Intre altele, cauza se găseşte şi în faptul că, pe deoparte consumul produselor considerate mai sus nu e răspândit în toate clasele societăţii, ca o necesitate a traiului, iar pe de alta consumul acestor produse depinde prea mult de elemente psihice, schimbătoare. In tot cazul, constatăm că teoria lui Engel, bazată pe aceste simptome ale consumului, e eronată.

Fluctuaţiunile vieţii economice se reflectă în viaţa organică şi socială a poporaţiunei. Mişcarea poporaţiei şi a unora

din actele vieții sociale a poporației ne dau putința să constatăm, dacă aceea ce numim noi avânt sau depresiune economică se reflectă în acelaș mod în mersul poporației. Se înțelege, că în mod absolut nu se poate afirma acest paralelism. E foarte posibil, ca toată exuberanța producției unui popor să nu folosească mult masselor, din cauza unei rele repartiții a veniturilor, sau să nu folosească de loc acelui popor, din cauza unei rele politici comerciale. In acest caz, mișcarea poporației sau a altor factori de natură socială servește de corective a concluziilor scoase din observarea exclusivă a mersului factorilor economici propriu zișI. De aceea, e necesar să urmărim și mersul factorilor de natură organică și socială ai poporației. (Tabloul IV, pag. 50).

Puțini din factorii, redați în acest tablou, sunt influențați imediat de fluctuațiunile pieții economice. De cele mai multe ori, un șir întreg de ani răi sau de întocmire economică rea se exteriorizează într'o mică natalitate și o mare mortalitate. Mai sensibili sunt factorii de natură socială, exprimați în căsătorii sau nașteri nelegitime, ori divorțuri, apoi în infracțiuni, falimente, etc. Pentru urmărirea mai ușoară a fluctuațiunilor acestor factori, am alcătuit diagrama dela pag. 51.

Depresiunea cea mai mare o ajunge natalitatea mai întâiu în anul 1891, apoi în anul 1903 și în sfârșit în 1910. In genere, tendința de descreștere a natalității formează o problemă de altă natură. Aici ne interesează numai valurile de ridicări și scoborâri relative, în raport cu media natalității dintre 1890—1899. Aceste ridicări sau scoborâri mari și mai persistente pot fi puse în legătură cu fluctuațiile situației economice. Depresiunile natalității, menționate mai sus, vin după depresiunile economice din anii de mai înainte, sunt însă mai persistente și culminează în timpuri, când situația economică s'a schimbat. Și în curba mortalității se observă unele mișcări, ce trebuesc puse în legătură cu situația economică, dar progresele higienii publice temperează efectele situației economice rele.

Dacă introducem acești factori în alcătuirea unui indice sintetic, apoi natalitatea va intra ca un factor positiv, iar mortalitatea ca un factor negativ.

Curba căsătoriilor urmează mai deaproape fluctuațiile situației economice. Până la 1884 curba e mai ridicată; de aci înainte scade, până ajunge un minimum în 1890. Apoi se ridică până în 1892, când atinge un maximum. De aci înainte arată maxime în 1900—1901 și în 1907—1908, iar minimum în 1897. Ridicările și scoborârile corespund în

genere cu avânturile şi depresiunile celor mai mulţi factori economici. Curba naşterilor nelegitime are aproape acelaş mers ca şi curba căsătoriilor până la 1901; de aci înainte curba naşterilor nelegitime scade incontinuu. Curba divorturilor rămâne insensibilă la fluctuaţiile situaţiei economice;

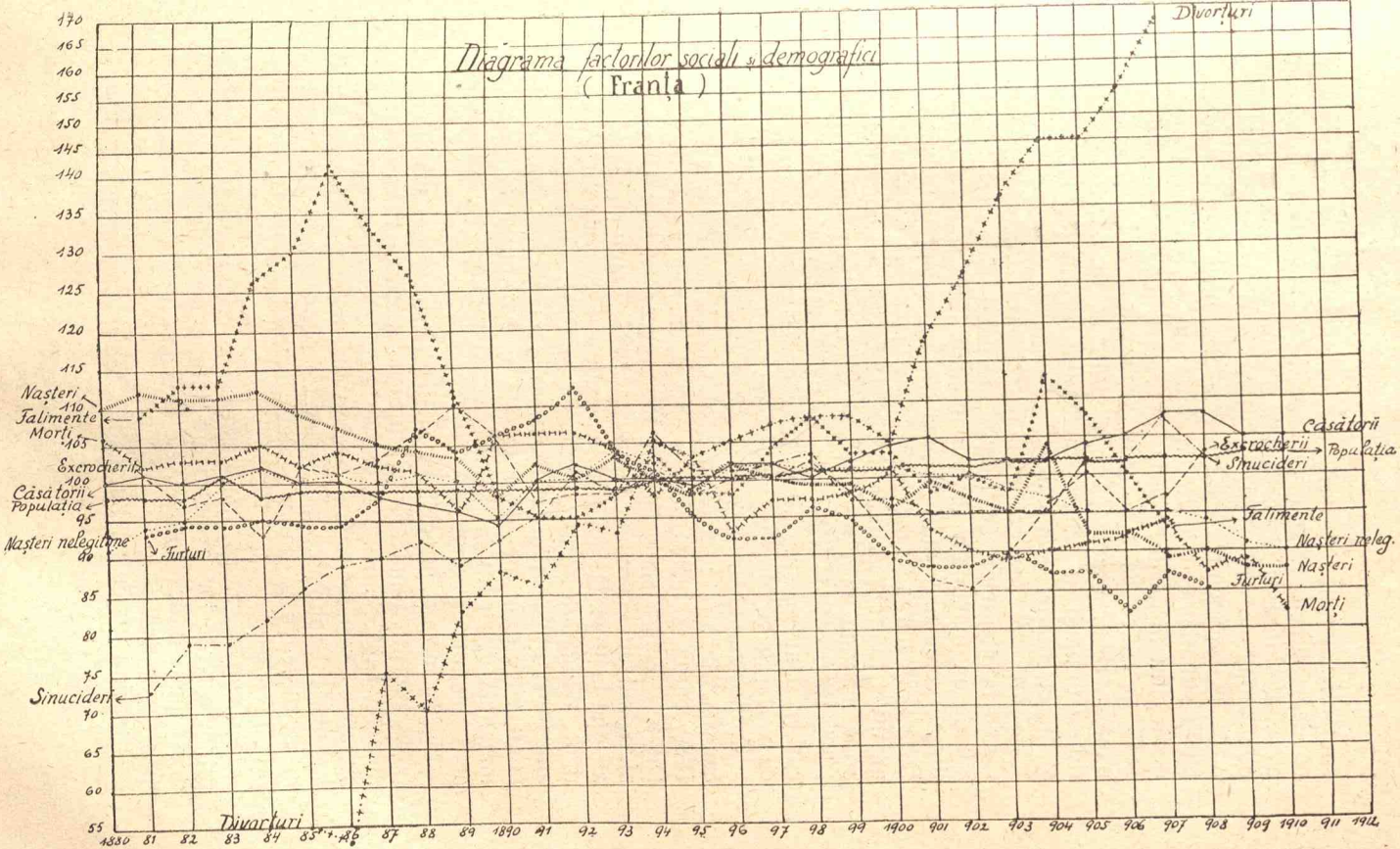
Indicii simptomelor economice din Franţa

TABLOUL IV: FACTORI SOCIALI ŞI DEMOGRAFICI

Anii	Factori de natură socială							Factori de natură organică		
	Căsătorii	Naşteri nelegitime	Judecaţi pentru furturi	Judecaţi pentru escrocherie şi abuz de încredere	Sinucideri	Falimente	Divorţuri	Cifra populaţiei	Naşteri	Morţi
1880	100	91	—	—	—	—	—	98	110	106
81	101	94	93	101	73	109	—	98	112	102
82	100	95	94	97	79	113	—	98	111	103
83	101	100	94	98	79	113	—	98	111	103
84	102	102	95	93	82	126	—	98	112	105
85	100	100	94	102	86	130	55	99	109	102
86	100	101	94	101	89	142	53	99	107	104
87	98	100	98	103	90	133	75	99	105	102
88	97	100	107	106	92	126	70	99	104	101
86	96	101	104	110	89	111	83	99	103	96
1890	94	95	106	106	92	98	88	99	98	106
91	100	100	108	97	95	95	86	99	102	106
92	102	100	112	98	101	95	94	99	100	106
93	100	104	104	98	98	98	193	99	103	104
94	100	102	101	101	106	103	105	100	100	98
95	99	98	95	98	101	98	103	100	98	103
96	102	102	92	100	101	98	105	100	102	93
97	102	102	92	100	102	104	107	100	100	97
98	100	101	96	102	103	108	108	101	99	97
99	102	101	94	98	97	103	108	101	99	98
1900	104	101	89	91	97	103	104	101	96	101
01	105	100	88	86	95	98	118	101	99	93
02	102	100	88	85	95	100	126	101	97	90
03	102	98	90	90	95	98	136	102	95	89
04	102	97	87	96	95	113	145	102	104	90
05	104	95	87	100	102	108	145	102	92	91
06	105	95	82	95	102	100	155	102	92	92
07	108	95	87	97	108	93	68	102	89	94
08	108	94	85	103	102	—	—	102	90	87
09	105	91	—	—	—	—	—	103	88	89
1910	105	90	—	—	—	—	—	103	88	82

ea are o direcţie ascendentă, cu foarte puţine schimbări de măsură.

Mult mai dependinte de fluctuaţiile situaţiei economice

Diagrama factorilor sociali și demografici
(Franța)
Divorțuri
Născuți
Falimente
Morți
Exercherii
Căsătorii
Populația
Născuți nelegitime
Furturi
Sinucideri
Căsătorii
Exercherii
Populația
Sinucideri
Falimente
Născuți nel.
Născuți
Furturi
Morți
Divorțuri
1880 81 82 83 84 85 86 87 88 89 1890 91 92 93 94 95 96 97 98 99 1900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 1910 911 912

sunt infracțiunile: furturile și excrocheriile; ele cresc odată cu depresiunea situației economice și descresc odată cu avântul. Curba furturilor arată maxime în 1888 și 1892, iar depresiuni în 1896—1897 și 1900—1901. E de observat, că o situație economică rea mărește cifra furturilor, dar schimbarea situației economice în bine nu influențează numai decât cifra furturilor. Curba excrocheriilor scade până la 1884, se ridică până la 1889, scade până la 1892, se ridică până la 1898, scade până la 1902 și în sfârșit iarăși se ridică, urmând în genere fluctuațiile producției industriale și ale circulației economice.

Factorul cel mai sensibil îl formează însă falimentele. Curba falimentelor se ridică, începând dela 1883, până ajunge un maximum absolut în anul 1886, adică tocmai în timpul celei mai mari depresiuni a producției industriale. Dela 1886, curba falimentelor scade în continuu, până atinge un nivel foarte scăzut în 1890—1892. De aci înainte, curba arată maxime în 1894, 1898 și 1904, iar în anii 1895—1896, 1899—1901, 1907 se observă minime relative ale curbei. Toate aceste ridicări și scoborâri corespund în genere cu variațiile producției industriale.

Curba sinuciderilor e mai puțin influențată de mersul celorlalți factori caracteristici ai situației economice. Dela 1880, curba sinuciderilor se ridică mereu până la 1888. După o ușoară scoborâre în 1889, curba se ridică din nou, ajungând un maximum relativ la 1892 și apoi un maximum absolut la 1894. De aci înainte mersul este în continuu ascendent, ajungându-se un maximum în 1907, adică tocmai în anul unei prosperități economice. Sinuciderile depind de multe condițiuni ale vieții sociale și mai puțin de situația materială. Ele sunt în orice caz simptome ale unei rele stări economice și sociale.

Dintre factorii înregistrați în diagrama de mai sus, divorțurile, morțile, sinuciderile, furturile, excrocheriile și falimentele sunt elemente negative în caracterizarea generală a situației. Creșterea acestor factori însemnează o depresiune a situației economice sau sociale a poporațiunii. De aceea, în alcătuirea unui indice sintetic, factorii aceștia vor fi luați prin inversa lor.

Din potrivă, căsătoriile, nașterile și cifra populației arată, prin creșterile lor, avânturi ale situației generale și, în alcătuirea unui indice sintetic, ele trebuesc să fie luate ca elemente pozitive.

Urmărind an cu an fluctuațiile celor mai însemnați fac-

tori ai vieții economice din Franța, am văzut cum în fiecare moment avem întreprinderi cu tendință de desvoltare și întreprinderi cu tendință de descreștere ; primele se prezintă pe piața economică cu o conjunctură favorabilă și atrag capitalurile mobile, celelalte se prezintă cu o conjunctură defavorabilă și tind să alunge capitalurile, dacă tendința e mai persistentă. Acea parte a poporației, care se împărtășește direct din întreprinderile în desvoltare, se găsește într'o situație prosperă. Și dimpotrivă, criza, prin care trec întreprinderile cu o conjuctură defavorabilă, se oglindește în toată poporația, care este direct ocupată în asemenea întreprinderi. In cât, e mai mult decât evident, că nu se poate lua fluctuațiile unui factor economic, — al consumului de cafea sau de ceai spre exemplu, — pentru ca prin ele să se caracterizeze situația economică generală din diferite momente ale timpului. Viața economică e mai complicată și numai prin analiza completă a tuturor factorilor componenți putem să cunoastem și să înfățișăm realitatea. Aspectul dat de fluctuațiile și încrucișările curbelor din diagramele noastre nu este decât un reflect general al complexității vieții economice. Acesta este însă singurul mijloc, prin care ne putem apropia de realitate și prin care putem face din știința economiei publice o știință pozitivă, ferind-o de a deveni o frazeologie. In afară de factorii citați și urmăriți în mersul lor, mai sunt alți factori tot atât de importanți. Despre aceștia vom vorbi mai în urmă, când vom analiza influenta pieții internaționale asupra pieților economice naționale.

In mijlocul complexității, pe care trebue mai întâi să o analizăm și cunoaștem în toate amănuntele ei, apar raporturi mai durabile între diverșii factori economici, ies la iveală regularități, care ne dau ocazia să ieșim din descrieri și să trecem la studii de cauze și efecte. Factorii evoluției economice, pe cari i-am urmărit în timp de 30 de ani în Franța, stau, în cea mai mare parte, în strânse legături între ei. Mișcarea unuia influentează mișcarea altuia. Avântul unor întreprinderi, spre exemplu avântul întreprinderilor industriale, provoacă un avânt în circulația bunurilor, în întreprinderile de bancă, etc. Depresiunea unor întreprinderi aduce depresiuni în altele. In anumite momente, o cât mai mare parte din poporația unei țări se găsește într'o situație prosperă sau în mizerie. Dacă putem înregistra asemenea momente, atunci avem într'adevăr deaface cu avânturi sau depresiuni cât mai generale ale situației economice a poporațiunilor.

Am scos la iveală pentru Franţa câteva din aceste momente, în care unul sau mai mulţi factori economici provoacă avânturi sau depresiuni în cea mai mare parte din ceilalţi factori economici. Totuşi, pentru a oglindi cât mai exact fluctuaţiile situaţiei economice, nu sunt în deajuns factorii consideraţi. Valoarea grâului produs în Franţa, spre exemplu, depinde de cantitatea grâului produs în alte părţi ale lumii şi de preţul, ce se stabileşte pe piaţa internaţională. Acelaş lucru se întâmplă cu orice alt produs, de orice natură ar fi, câtă vreme izvoarele producerii nu au fost monopolizate. Sau, mai departe. Câştigurile profesionale ale fiecărui om se măsoară în raport cu preţul vieţii, cu preţul obiectelor indispensabile traiului. Preţurile acestea depind de producţia naţională şi internaţională. Asemenea factori trebuesc luaţi în considerare, după ce vom mai analiza fluctuaţiile pieţelor interne din alte ţări, şi mai întâi din Anglia.

§. 3. *Economia naţională engleză dela 1880—1912*

Cele mai multe din datele, de care mă folosesc în acest studiu, cu privire la fluctuaţiile şituaţiei economice din Anglia în ultimii 30 de ani, sunt luate din „*Statistical Abstract for the United Kingdom*“, care apare în fiecare an, cu date referitoare la ultimii 15 ani. In unele privinţe, m'am folosit de „*Journal of the Royal Statistical Society*“, pe diferiţi ani, utilizând materialul întrebuinţat acolo în diferite studii. Publicaţia statistică internaţională a lui G. Sundbärg: *Aperçus statistiques internationaux* mi-a uşurat notarea cifrelor sumare a unora din simptomele economice alese. In sensul studiului, pe care îl întreprind aici, se găsesc prezentate o mulţime de date statistice în *Bulletin de la Statistique générale de la France*, care începe aproape fiecare număr cu o reprezentare diagramatică a mişcării economice generale, luând ca unitate de timp trimestrele anului în curs, în comparaţie cu anii trecuţi. Pentru completarea datelor, de care am avut nevoie, a trebuit să adun şi din diferitele *Statistische Iahrbücher für das Deutsche Reich*, din ale lor „*Internationale Ubersichten*“, precum şi din „*Renseignements concernant divers pays étrangers*“, adăogate la fiecare *Annuaire statistique* francez.

Astfel am alcătuit tablourile de mai jos, care conţin, pe

grupe, diverse simptome ale situației economice din Anglia dela 1880—1912.

In tabloul I se dau câțiva factorii ai producției.

Simptome ale situației economice din Anglia dela 1880—1912

TABLOUL I: FACTORII PRODUCȚIEI

ANII	Grâu	Cartofi	Combustibile minerale	Fier (mineral)	Fontă	Fier și oțel lucrat	Bumbac importat	Lână importată
	Mil. de quintale metrice	Mil. de quintale metrice	Mil. tone metrice	Mil. tone metrice	Mil. tone metrice	Mil. tone metrice	Plus de import în mil. Lbs.	Plus de import în mil. Lbs.
1880	21,1	—	149,0	18,2	7,8	3,7	1404	226,1
81	22,0	—	156,4	17,7	8,2	4,5	1471	184,5
82	22,8	—	158,8	18,3	8,6	5,0	1519	225,0
83	21,3	—	166,3	17,6	8,6	4,8	1487	218,7
84	23,1	—	163,3	16,4	7,9	4,2	1497	249,6
85	22,4	64,7	161,9	15,6	7,5	3,8	1219	238,1
86	17,8	59,2	160,0	14,3	7,1	3,9	1517	284,4
87	21,4	72,4	164,7	13,3	7,6	4,8	1498	258,7
88	21,0	56,7	172,6	14,8	8,1	5,4	1456	300,1
89	21,3	65,3	179,7	14,7	8,4	5,8	1659	337,2
1890	21,4	46,9	184,5	14,0	8,0	5,3	1578	292,3
91	21,0	61,8	188,4	12,9	7,5	5,3	1812	335,7
92	17,1	57,2	184,7	11,4	6,8	5,3	1542	312,2
93	14,3	66,4	166,9	11,3	7,6	4,2	1192	331,5
94	17,1	47,3	191,2	12,5	7,5	4,2	1548	359,5
95	10,8	71,7	192,6	12,8	7,8	3,8	1553	370,4
96	16,4	63,6	198,4	13,9	8,7	5,4	1571	383,8
97	15,8	41,7	205,3	14,0	8,9	5,9	1499	369,2
98	21,1	63,2	205,2	14,4	8,7	5,8	1925	416,2
99	18,9	59,3	223,6	14,6	9,5	5,8	1342	375,8
1900	15,3	46,5	228,7	14,2	9,1	5,9	1544	362,7
01	15,2	71,5	222,5	12,4	8,0	6,9	1623	398,1
02	16,4	60,1	230,7	13,6	8,8	5,9	1541	357,9
03	13,7	53,6	234,0	13,9	9,0	6,0	1488	319,4
04	10,6	63,3	236,1	13,9	8,8	6,0	1701	314,4
05	16,4	73,0	239,9	14,8	9,7	6,7	1920	342,4
06	16,5	61,8	255,0	15,7	10,3	7,4	1761	378,0
07	15,0	53,1	272,1	15,9	10,2	7,6	2056	450,7
08	14,7	72,3	265,7	15,2	9,2	6,5	1769	397,5
09	17,2	69,9	268,0	15,2	9,6	7,1	1920	418,0
1910	11,4	64,5	268,6	15,4	10,1	6,9	1716	468,0
11	13,1	—	—	—	—	—	1915	495,3
12	—	—	—	—	—	—	2482	472,5

Ca și la factori de producție, aleși mai sus pentru Franța, am păstrat și la Anglia grâul și cartofii, exprimând canti-

tăţile produse în milioane quintale metrice (100 kg.) N'am luat însă producţia vinului, ca în Franţa, de oarece această sursă de bogăţie e prea mică în Anglia şi nu poate avea nici o influenţă asupra situaţiei economice generale, fie că ar fi ani buni, fie că ar fi ani răi pentru producerea vinului.

Şi pentru Anglia am menţinut ca factori economici caracteristici, producţia combustibilelor minerale, a fierului, a fontei şi oţelului, exprimând cantităţile anuale în milioane tone metrice (1 tonă metrică = 1000 kgr).

Am adăogat însă ceva caracteristic Angliei, şi anume câteva date referitoare la industria textilă. Incă de mult, industria textilă formează una din bogăţiile de căpetenie ale Angliei. Nu puteam avea cantitatea sau valoarea acestei producţii anuale, şi atunci am recurs la alte simptome, care socotesc totuşi că vor exprima cât mai exact importanţa relativă a industriei textile. Din cifrele comerţului exterior, am comparat importul şi exportul de lână şi bumbac şi am notat surplusul de import asupra exportului, adică lâna şi bumbacul rămasă pentru lucru în Anglia în fiecare an. Desigur, cantitatea cerută anual este în strânsă legătură cu cantitatea de obiecte confecţionate din aceste materii brute, şi cum mai toată materia brută este importată, cantitatea, rămasă în ţară pentru lucru, ne arată întinderea producţiei de ştofe de lână. Căci, dacă în trecut Anglia producea în interior mari cantităţi de lână, în timpul din urmă lucrează aproape numai lână importată. Iar bumbacul este o ma'erie exclusiv de import pentru Anglia.

Atât plusul de bumbac, cât şi de lână importată, sunt exprimate în milioane Lbs. (1 kgr. = $2^1/_5$ Lbs).

Factorii circulaţiei sunt arătaţi în tabloul II, (pag. 57).

Importul şi exportul general sunt exprimate prin valoarea lor, în milioane lire sterlinge. Pentru circulaţia bunurilor, s'a notat pe deoparte cantitatea transportată în fiecare an pe căile ferate, în milioane tone, iar pe de altă parte s'a dat tonajul net al vaselor naţionale şi streine intrate şi ieşite din Anglia în cursul fiecărui an, tot în milioane tone.

Circulaţia persoanelor este arătată prin numărul călătorilor, transportaţi pe căile ferate ; iar comunicaţia între persoane dela distanţă, este dată prin numărul telegramelor interne şi externe, expediate în fiecare an, şi prin numărul scrisorilor şi cărţilor postale transmise anual. Scrisorile şi cărţile postale sunt calculate, în raport cu cifra medie a populaţiei din fiecare an, aşa încât în tablou este notat numărul scrisorilor de cap de locuitor.

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ BUCUREȘTI

Ca elemente ale pieții financiare, am luat: incasso Băncii Angliei, valoarea biletelor puse în circulație, valoarea por-

Simptome ale situației economice din Anglia dela 1880—1912

TABLOUL II: FACTORII CIRCULAȚIEI

ANII	Import		Export		Numărul călătorilor transportați pe c. f.	Mărfuri transportate	Traficul maritim		Telegrame	Incasso Băncii Angliei	Circulația biletelor	Portofoliu și avansuri la Banca Angliei	Procentul scontului la B. A.	Datoria publică consolidată	Cursul rentii perp. de
	Import general în mil. lire sterling.	Export general în mil. lire sterling.	In milioane		In mil. tone		Mil. tone tonajul net al vaselor naționale și streine intrate și eșite	Numărul scrisorilor și cărților poștale de cap de locuitor	In milioane	In milioane lire sterling.	In mil. lire sterling.	In mil. lire sterling.		In mil. lire	
1880	411	286	540	200	—		—	—	—	27,6	26,9	19,2	2,76	710,4	$98^{3}/_{8}$
81	397	297	561	209	—		—	—	—	24,6	26,7	21,1	3,48	709,0	100
82	413	306	586	217	—		—	40	—	22,0	26.0	23,0	4,14	709,4	$100^{1}/_{2}$
83	426	305	612	225	—		—	41	—	22,2	25,5	22,1	3,58	712,6	$101^{3}/_{16}$
84	390	295	621	219	—		—	42	—	22,9	25,4	22,6	2,96	640,6	101
85	371	271	622	218	—		—	43	40,3	24,2	24,5	21,2	2,92	640,1	$99^{1}/_{8}$
86	349	268	641	216	—		—	45	51,8	21,0	24,9	20,7	3,05	638,8	$100^{4}/_{5}$
87	362	281	647	229	—		—	46	55,2	21,8	24,2	19,6	3,34	637,6	$101^{4}/_{5}$
88	387	298	654	239	—		—	47	59,6	20,8	24,7	19,9	3,30	609,7	101
89	427	315	683	252		71,8		49	64,2	21,4	24,4	21,6	3,55	607,0	98
1890	420	328	721	259		74,2		51	68,6	21,8	24,6	23,6	4,69	589,9	$96^{1}/_{8}$
91	435	309	746	263		74,8		53	72,2	24,3	25,2	29,6	3,35	579,4	$95^{5}/_{4}$
92	423	291	762	260		75,8		53	72,3	25,5	25,2	26,1	2,52	577,9	$96^{11}/_{16}$
93	404	277	769	245		74,6		54	73,3	26,4	26,0	25,6	3,06	589,5	$98^{1}/_{2}$
94	408	273	804	279		80,5		54	74,0	34,3	25,3	20,1	2,11	587,6	$101^{1}/_{16}$
95	416	285	816	280		80,5		55	81,5	38,9	25,9	22,1	2,00	586,0	$106^{1}/_{6}$
96	441	296	860	300		85,4		56	82,1	44,8	27,0	30,0	2,48	589,1	$110^{3}/_{4}$
97	451	294	898	315		90,1		59	85,9	35,5	27,2	28,8	2,64	587,6	$112^{13}/_{32}$
98	470	294	922	316		90,9		64	90,1	33,3	27,3	28,0	3,19	585,7	$110^{15}/_{16}$
99	485	329	959	350		97,7		65	93,5	32,3	27,9	32,6	3,75	533,1	$106^{7}/_{8}$
1900	523	354	992	359		98,5		67	92,6	33,3	29,2	29,5	3,96	552,6	$99^{5}/_{8}$
01	522	347	1021	351		96,6		70	93,5	35,8	29,6	28,8	3,72	551,1	$94^{1}/_{4}$
02	528	349	1041	368		99,2		73	95,8	35,8	29,4	29,3	3,33	609,5	$94^{5}/_{8}$
03	542	360	1047	374		104,7		76	93,5	34,3	28,7	28,4	3,75	640,0	$90^{3}/_{4}$
04	551	371	1052	379		107,6		78	92,6	34,4	28,3	26,4	3,30	637,6	$88^{1}/_{4}$
05	565	407	1054	388		112,0		81	93,4	35,7	28,8	30,1	3,01	635,6	$89^{13}/_{16}$
06	607	460	1093	413		120,7		86	93,8	33,9	28,9	32,8	4,27	634,0	$88^{5}/_{16}$
07	645	518	1110	439		133,2		88	90,2	34.9	28,9	32,1	4,92	631,9	$84^{1}/_{8}$
08	593	456	1139	419		131,4		85	89,1	37,2	28,9	29,6	3,00	625,6	$86^{1}/_{16}$
09	624	469	1133	427		133,2		85	91,7	37,4	29,2	30,1	3,10	621,8	$83^{7}/_{8}$
1910	678	534	1171	440		133,0		87	91,6	36,9	28,3	28,2	3,72	614.8	$81^{5}/_{32}$
11	680	556	1188	448		138,9		90	94,2	38,2	28,6	30,5	3,47	610,3	$79^{5}/_{16}$
12	744	598	1161	446		152,4		92	—	—	—	—	—	602,2	$76^{5}/_{32}$

tofoliului și avansurilor, toate exprimate în milioane lire

[1]) Până ia 1888 era 3%, apoi convertită în $2^{3}/_{4}$, apoi în $2^{1}/_{2}$

sterlinge. De asemenea, s'a notat procentul mediu anual al scontului Băncii Angliei.

In afară de aceste date, luate din bilanţurile Băncii Angliei, s'a mai adăogat un element de mare însemnătate pentru mişcarea pieţii financiare, şi anume datoria publică a Angliei. Din aceasta, am notat datoria publică consolidată, în milioane lire sterlinge. In sfârşit, foarte caracteristic pentru situaţia economiei naţionale a unui popor este cursul diverselor forme ale datoriei sale publice. De aceia, am adăogat în tabloul factorilor circulaţiei cursul uneia din formele datoriei publice engleze, şi anume cursul mijlociu al rentii perpetue de $2^1/_2\%$.

Factorii consumului şi ai rezervelor materiale ale masselor poporaţiunii sunt arătaţi în tabloul III, (pag. 59).

Am notat în acest tablou câteva din elementele a ceeace am numit „consum de lux". Băuturile alcoolice le-am exprimat prin veniturile impozitelor percepute asupra consumului lor, în milioane lire sterlinge. Consumul de cafea, cacao şi tutun le-am dat prin cifrele importului acestor articole, întrucât se ştie că în Anglia toate acestea nu se produc în interior.

Am mai adăogat însă la aceşti factori, încă alte două simptome ale bunului trai al poporaţiunii: asigurările vieţii şi numărul săracilor înscrişi. Sunt două fenomene caracteristice Angliei. Asigurarea vieţii în Anglia e foarte răspândită în massele poporaţiei, încât, socotind după numărul poliţelor de asigurare a vieţii, aproape orice familie e asigurată. O prosperitate sau o strâmtorare economică se resimte desigur şi în mersul instituţiilor de asigurare. De aceea am notat suma totală a încasărilor societăţilor de asigurare a vieţii, în milioane lire sterlinge. Deasemenea, în Anglia grija săracilor e o datorie publică şi acei, cari nu au venitul suficient întreţinerii lor, se pot înscrie ca săraci. După situaţia economică generală, numărul lor poate creşte sau descreşte. Acest număr a fost calculat anual la 100 locuitori.

Factorii de natură organică şi socială sunt daţi în tabloul IV, (pag. 60).

Căsătoriile, naşterile şi morţile sunt exprimate în cifre relative, iar condamnările şi falimentele în cifre absolute.

Pe baza cifrelor din aceste tablouri, s'au alcătuit indicii simptomelor alese. S'a luat deasemenea media aritmetică a cifrelor din anii 1890—1899, şi egalându-se cu 100, s'au calculat apoi valorile pentru toţi anii dela 1880—1912.

Aceste tablouri ne dau putința să urmărim, în mod comparativ, mișcările simptomelor economice din ultimii 30 de ani din viața economică a Angliei.

Simptome ale situației economice din Anglia

TABLOUL III. FACTORII CONSUMULUI

ANII	Alcool	Vin	Bere	Cacao	Cafea	Tabac	Asigurarea vieții	Săracii declarați
	Venitul din impozitul asupra spirtului. In mil. lire sterling	Impozitul asupra vinului In mil. lire	Impozitul asupra berei In mil. lire	Import în mil. Lbs	Import în mii de Cwts [1]	Tabacul importat în mil. L. st.	Venitul societăților de asig. în mil. L. st.	No. săracilor înscriși ca atare în fie-care an, la 1000 loc.
1880	18,3	1,3	—	23,5	1546	63,0	17,8	—
81	18,8	1,3	8,5	22,4	1229	51,2	18,1	—
82	18,4	1,3	8,4	19,1	1364	40,1	18,6	—
83	18,5	1,2	8,4	22,6	1407	59,5	18,8	—
84	18,4	1,2	8,5	22,7	1137	56,6	19,2	—
85	18,2	1,2	8,4	23,4	1034	83,3	19,6	—
86	17,2	1,1	8,4	25,3	1006	86,7	19,8	—
87	17,5	1,1	8,7	27,3	1045	75,7	20,7	—
88	17,2	1,0	8,7	29,6	949	50,2	21,5	—
89	18,5	1,3	9,4	26,5	1035	79,1	22,2	—
1890	19,5	1,3	9,3	28,1	864	69,4	22,8	24,5
91	20,1	1,2	9,4	31,2	727	63,4	22,4	23,6
92	19,2	1,2	9,4	30,8	846	67,5	25,2	22,8
93	19,3	1,2	9,5	32,9	826	85,5	25,7	22,9
94	19,4	1,1	10,1	39,1	730	91,5	26,8	23,5
95	19,8	1,2	10,7	42,7	774	77,1	28,7	23,5
96	20,3	1,2	10,9	38,2	713	88,5	30,0	23,7
97	20,6	1,3	11,3	34,5	756	85,3	30,5	23,3
98	22,4	1,3	12,1	42,8	922	84,2	31,7	22,9
99	25,4	1,7	12,3	43,4	974	124,0	32,3	23,2
1900	25,1	1,4	13,9	52,6	759	104,7	32,4	21,7
01	23,2	1,4	13,7	51,7	958	92,0	33,6	21,1
02	23,9	1,5	13,7	58,1	922	131,7	34,5	21,2
03	23,3	1,3	13,4	50,0	1143	88,9	35,8	21,5
04	22,1	1,2	13,1	60,9	1055	110,9	36,8	21,1
05	21,6	1,1	13,0	54,1	930	86,8	38,4	21.7
06	21,9	1,2	13,0	51,6	765	119,3	39,4	22,8
07	21,8	1,1	13,1	57,1	1055	102,1	40,7	22,4
08	21,4	1,1	12,7	66,8	785	122,6	42,4	22,3
09	17,8	1,1	12,5	77,0	819	130,4	44,6	22,6
1910	23,0	1,2	12,7	70,6	937	114,5	44,5	22,3
11	22,8	1,0	13,3	73,2	775	122,5	45,8	21,2
12	22,5	1,1	13,2	75,2	673	141,2	—	18,0

Mai întâi, să analizăm mișcarea factorilor producției.
(Vezi Tabloul I, la pag. 61).

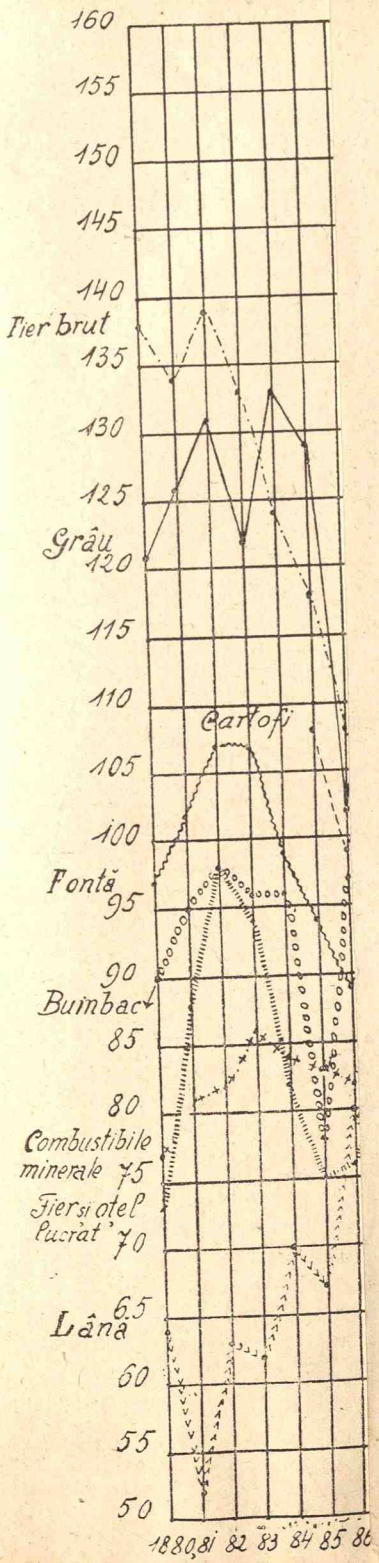
[1]) 1 Cwts = 1/20 tonă.

Anglia este o ţară mult mai industrializată decât Franţa. Izvoarele mari de bogăţie naţională trebuesc văzute în diversele ramuri ale industriei. Prosperitatea sau mizeria poporaţiei depinde mai direct de mersul întreprinderilor in-

TABLOUL IV. FACTORI SOCIALI ŞI DEMOGRAFICI

ANII	Căsătorii	Condamnări	Falimente	Cifra populaţiei	Naşteri	Morţi
	Căsătoriţi la 1000 loc.	Condamnaţi în mii	No. falitilor	In milioane	Născuţi la 1000 loc.	Morţi la 1000 loc.
1880	13,6	22,0	995	34,6	31,7	20,4
81	14,0	22,5	1005	34,9	31,5	18,7
82	14,3	22,0	995	35,2	31,2	19,2
83	14,2	20,2	1046	35,4	31,1	19,6
84	14,1	19,9	2998	35,7	30,7	19,4
85	13,4	18,9	3965	36,0	30,5	19,1
86	13,2	19,4	4566	36,3	30,3	19,2
87	13,4	18,3	4681	36,5	30,1	18,9
88	13,5	18,2	4695	36,8	29,8	18,1
89	14,0	16,5	4415	37,1	29,6	18,4
1890	14,5	16,3	3924	37,4	29,2	19,4
91	14,6	16,1	4150	37,8	30,4	20,0
92	14,5	16,4	4575	38,1	29,5	19,0
93	13,9	17,0	4805	38,4	29,8	19,0
94	14,2	16,9	4702	38,8	28,8	16,8
95	14,3	15,4	4349	39,2	29,4	18,7
96	15,0	15,3	4109	39,5	29,0	16,9
97	15,2	15,4	4032	39,9	28,9	17,6
98	15,4	15,9	4247	40,3	28,7	17,7
99	15,6	14,1	4045	40,7	28,5	18,2
1900	15,1	14,1	4343	41,1	28,2	18,4
01	15,1	15,1	4176	41,5	28,0	17.1
02	15,1	15,8	4145	41,8	28,0	16,5
03	15,0	16,4	4243	42,2	28,0	15,8
04	14,7	16,9	4481	42,6	27,7	16,6
05	14,7	17,5	4700	42,9	27,1	15,6
06	15,0	17,8	4366	43,3	27,0	15,7
07	15,2	17,7	4051	43,7	26,3	15,5
08	14,5	19,3	4241	44,1	26,6	15,3
09	14,1	18,4	3998	44,5	25,7	15,0
1910	14,3	17,8	3790	44,9	25,0	14,0
11	14,6	17,1	3670	45,2	24,4	14,8
12	14,8	14,2	3497	45,6	24,0	13,8

dustrială, decât de mersul întreprinderilor agricole. De aceea, factorii producţiei agricole nu au importanţă prea mare şi nu pot provoca schimbări prea mari în mersul altor fac-

160
155
150
145
140
Fier brut
135
130
125
Grâu
120
115
110
Cartofi
105
100
Fontă
95
90
Bumbac
85
80
Combustibile minerale
75
Fier și oțel lucrat
70
6.5
Lână
60
55
50
1880 81 82 83 84 85 86

tori economici, cum ar fi în aceea ai consumului sau ai circulației economice.

Indicii numerici ai simptomelor situației economice din Anglia

TABLOUL I: PRODUCȚIA

Anii	Grâu	Cartofi	Combustibile minerale	Fier brut	Fontă	Fier și oțel lucrat	Industria bumbacului	Industria lânei
1880	121	—	77	138	97	73	90	64
81	126	—	81	134	102	88	95	52
82	131	—	82	139	107	98	98	63
83	122	—	86	133	107	94	96	62
84	133	—	84	124	99	82	96	70
85	129	108	83	118	94	75	78	67
86	102	99	82	108	89	76	97	80
87	123	121	85	101	95	94	96	73
88	121	95	89	112	101	106	94	85
89	122	109	93	111	105	114	107	95
1890	123	78	95	106	100	104	101	82
91	121	103	97	98	94	104	116	95
92	98	95	95	86	85	104	99	88
93	82	111	86	86	95	82	77	93
94	98	79	99	95	94	82	99	101
95	62	120	90	97	97	75	100	104
96	94	106	102	105	109	106	101	108
97	91	70	106	106	111	116	96	104
98	121	106	106	109	109	114	124	117
99	109	99	115	111	119	114	86	106
1900	88	78	119	108	114	116	99	102
01	87	119	115	94	100	135	104	112
02	94	100	119	103	110	116	99	101
03	79	89	121	105	112	118	96	90
04	61	106	122	105	110	118	109	89
05	94	122	124	112	121	131	123	97
06	95	103	131	119	129	145	113	107
07	86	89	140	120	127	149	132	127
08	84	121	137	115	115	127	114	112
09	99	117	138	115	120	139	123	118
1910	66	108	138	117	126	135	110	132
11	75	—	—	—	—	—	123	140
12	—	—	—	—	—	—	160	133

In diagrama producției din Anglia, se pot urmări cu ușurință fiuctuațiile fiecărui factor, (pag. 61 bis).

Anul 1882 este anul unei producții abundente în toate ramurile economice. Fierul brut, fierul și oțelul lucrat, fonta, combustibilele minerale, industria bumbacului, chiar și producția grâului, ajung cifre foarte mari în 1882, dând un avânt al producției în tot felul de întreprinderi. Numai industria lânei se găsește într'o depresiune în 1881—1882.

Dela această dată înainte, mişcarea curbelor diferiţilor factori e mai puţin uniformă, şi de aceea vom urmări pe fiecare în parte.

Curba producţiei grâului, după ce ajunge un maximum absolut în 1884, se coboară până în 1886. După o ridicare dela 1887—1891, curba se scoboară foarte repede, arătând o producţie foarte slabă în 1895. După ce, în 1898 se mai ridică la înălţimea producţiei din anii 1887—1891, curba rămâne apoi la un nivel în continuu mai scăzut, atingând un minimum absolut în 1904, şi apoi din nou un minimum în 1910.

Variaţii mult mai repezi ne arată curba producţiei de cartofi, care atinge minime în 1886, 1888, 1890, 1894, *1897*, 1900, 1903 şi 1907, iar maxime în 1887, 1889, 1893, 1895, 1901, 1905 şi 1908.

Curba producţiei de fier brut scoboară de la 1882 până la 1887, apoi, după o uşoară ridicare în anii 1888—1889, se lasă la un nivel foarte scăzut până în 1892—1893, când a fost cea mai slabă producţie, în cursul acestor 30 de ani. După aceasta, curba se ridică, ajungând un maximum în 1899, un minimum relativ în 1901, apoi un maximum în 1907.

Combustibelele minerale arată o slabă producţie în 1886, 1893, după ce la 1891 producţia ajunsese un maximum. Dela 1893 înainte, curba combustibilelor minerale se ridică mereu, cu foarte neînsemnate deviaţiuni, până când ajunge un maximun absolut în 1907.

In genere, curba producţiei de fer şi oţel lucrat are aceiaş mişcare: Maxime în 1882 şi 1889; minime în 1885—1886, 1893—1895. Dela 1885 înainte, curba se ridică neîncetat până la 1901, când ajunge un maximum. După o slabă reducere a producţiei în 1902—1904, curba se ridică până la un maximum absolut în 1907.

Chiar şi curbele industriei bumbacului şi lânei au aproape aceleaşi undulaţiuni. Producţie slabă în 1885, producţie mare în 1889 şi 1891. După cea mai slabă producţie a industriei bumbacului în 1893, urmează o foarte mare producţie a industriei bumbacului şi lânei în 1893. Apoi producţia scade până la 1903—1904; deci aci înainte producţia creşte, ajungând maxime în 1907 şi 1911—1912.

Aruncând o privire peste mersul general al curbelor, observăm ridicări în jurul anilor 1882, 1889, 1898, 1901, 1907. Dimpotrivă, se observă depresiuni în jurul anilor 1885, 1893—1895, 1903—1904, 1909—1910. Sunt însă factori, al căror mers nu arată aceleaşi devieri mari, ca acele menţionate aici. Existenţa unor asemenea factori dovedeşte că nu

avem, decât rare ori, situații înfloritoare sau de mizerie a poporației întregi.

In mod natural, producția națională joacă cel mai mare rol în activarea sau lâncezirea circulației economice, sub toate formele ei. Spre a putea urmări, în mod comparativ, mersul factorilor circulației, în cursul celor 30 de ani, avuți în vedere în acest studiu, am exprimat cifrele absolute sau relative în numere indicii, date în tabloul următor :

Indicii numerice ai simptomelor situației economice din Anglia

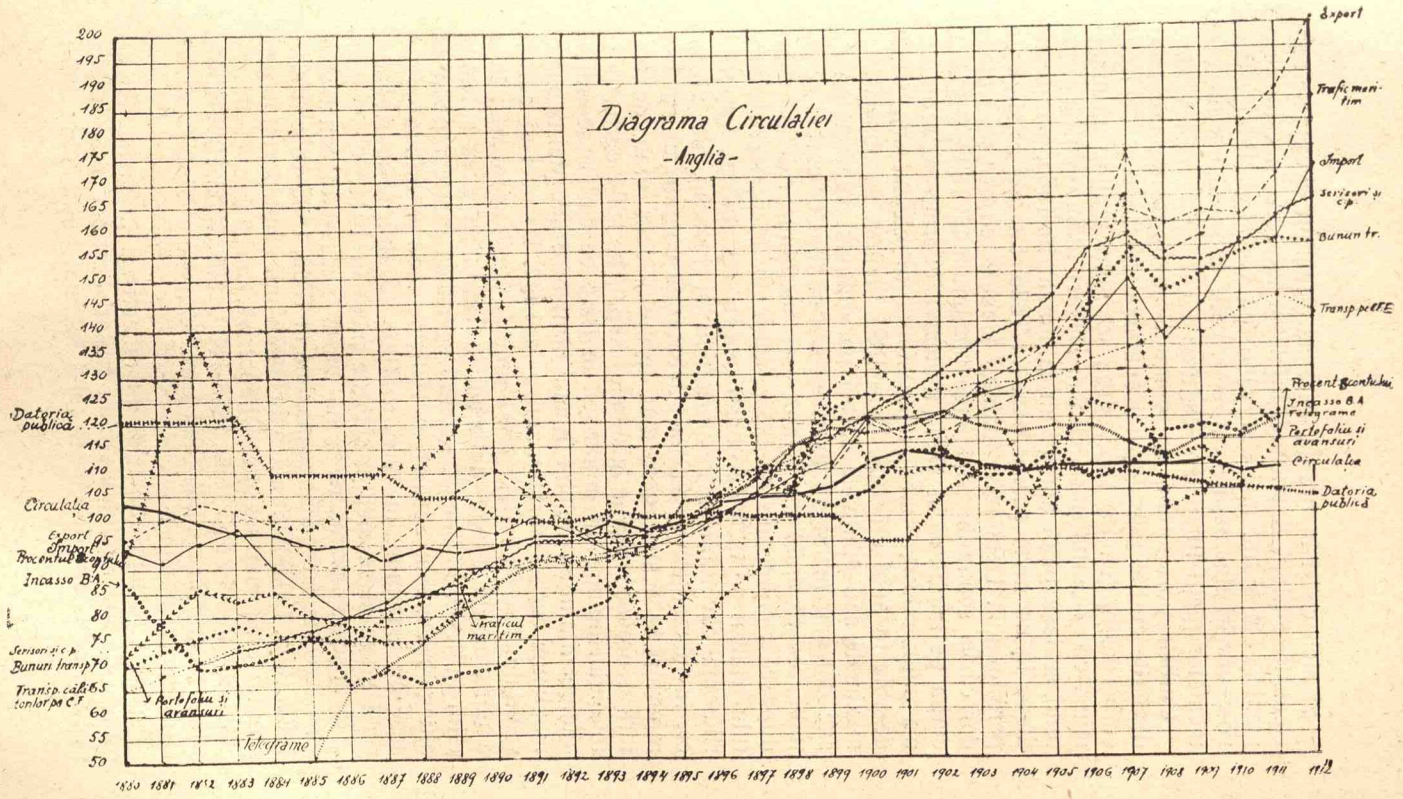
TABLOUL II: CIRCULAȚIA

ANII	Import	Export	Circulația persoanelor	Circulația bunurilor	Trafic maritim al mărfurilor	Corespondența postală	Telegrame	Incasso Băncei Angliei	Emisiunea	Portofoliu și avansuri la B. A.	Procentul scontului la B. A.	Datoria publică
1880	94	96	65	70	—	—	—	87	103	72	93	121
81	91	100	68	73	—	—	—	78	102	79	117	121
82	95	103	71	76	—	71	—	69	99	86	139	121
83	98	102	74	78	—	73	—	70	97	83	120	122
84	90	99	75	76	—	75	—	72	97	85	99	109
85	85	91	75	76	—	77	51	76	94	80	98	109
86	80	90	78	75	—	80	65	66	95	78	102	109
87	83	94	78	80	—	82	70	69	92	74	112	109
88	89	100	79	83	—	84	75	66	94	75	111	104
89	98	106	83	88	87	87	81	68	93	81	119	104
1890	97	110	87	90	90	91	87	69	94	89	157	100
91	100	104	90	92	91	95	91	77	96	111	112	99
92	97	98	92	91	92	95	91	80	96	98	85	99
93	93	93	93	85	91	96	92	83	99	96	103	101
94	94	92	97	97	98	96	93	108	97	76	71	100
95	96	96	99	98	98	98	103	123	99	83	76	100
96	101	99	104	105	104	100	104	141	103	113	83	101
97	104	99	109	110	109	105	108	112	104	108	89	100
98	108	99	112	110	110	114	114	105	104	105	107	100
99	111	110	116	122	119	116	118	102	106	123	126	100
1900	120	119	120	125	120	120	117	105	111	111	133	94
01	120	116	124	122	117	125	118	113	113	108	125	94
02	121	117	126	128	120	130	121	113	112	110	112	104
03	125	121	127	130	127	136	118	108	110	107	126	109
04	127	124	127	133	131	139	117	108	108	99	111	109
05	130	137	128	135	136	145	118	113	110	113	101	109
06	140	154	132	144	146	154	118	107	110	123	143	108
07	148	174	134	153	162	157	114	110	110	121	165	108
08	136	153	138	146	159	152	112	117	110	111	101	107
09	143	157	137	149	162	152	116	118	111	113	104	106
1910	156	179	142	153	161	155	116	116	108	106	125	105
11	156	187	144	156	169	161	119	121	109	115	116	104
12	171	201	141	155	185	164	—	—	—	—	—	103

Intr'o țară specializată economiceşte, cum este Anglia, factorii economiei naționale stau într'o legătură mai strânsă unii cu alții. Mersul unor factori se reflectă mai puternic în mersul altor factori și prin urmare regularitățile sunt mai des întâlnite. Cauzalitatea în fenomenele economice se poate mai ușor stabili și prevederea e mai sigură. Dacă, spre exemplu, după o producție mediocră, va urma aproape regulat o activitate comercială externă slabă, o circulație internă redusă, putem ști mai dinainte urmările unei producții rele asupra rentabilității imediat următoare a întreprinderilor de transport pe uscat și pe mare. De obiceiu, acțiunile unor asemenea întreprinderi scad imediat ce factorii mai de seamă ai producției au avut o depresiune. Să urmărim, în mod sumar, raporturile dintre mișcările factorilor circulației și producției din Anglia. Diagrama următoare ne înlesnește prinderea imediată a devierilor : (pag. 65).

O mare regularitate observăm în fluctuațiile curbelor activității comerciale exterioare. Curbele importului și exportului merg paralel și mișcările lor sunt undulatorii, fără ridicări sau scoborîri brusce. Maxime vedem în jurul anilor: 1882,1889—1891, 1900—1901, 1907 și 1912, adică exact în anii, în care producția a arătat avânturi. Dimpotrivă, curbele importului și exportului ajung minime în jurul anilor: 1886, 1893—1895, 1902, 1908—1909, adică aproape în aceeași ani, în cari am avut depresiuni generale ale producției. Producția cartofilor n'are nici o influență, după cum nici producția grâului nu are nici o influență asupra activității comerciale externe, întrucât acolo, unde producția grâului nu merge paralel cu producția altor factori ai economiei naționale engleze, curbele grâului și ale activității comerciale externe nu mai au acelaș mers. Astfel este cazul în 1908, când producția grâului este relativ mare, și totuși avem o depresiune a activității comereiale externe.

Curbele transporturilor maritime și pe căile ferate au acelaș mers. Transportul pe căile ferate a fost mai activ în jurul anilor: 1882—1883, 1890—1891, 1900, 1907 și 1911—1912. Dimpotrivă, în jurul anilor: 1886, 1893, 1898, 1901—1902 și 1908—1910. De asemenea se observă ridicări ale curbei traficului maritim în 1899—1900, 1907 și 1912; iar depresiuni în 1901—1902, 1908—1910. Circulația persoanelor și a scrisorilor arată o tendință de creștere continuă; nu se reflectă în mersul lor decât fluctuațiile mari ale celorlalți factori economici, cum sunt acele dela 1907.

Diagrama Circulatiei
-Anglia-
Export
Trafic maritim
Import
Servicerri si c.p.
Bunuri tr.
Transp. pe CF
Procent Scontului
Incasso B.A
Telegrame
Portofoliu si avansuri
Circulatia
Datoria publica
Datoria publica
Circulatia
Export
Import
Procentul Scontului
Incasso B.A
Serviciri si c.p.
Bunuri transp.
Transp. cai fer. tonlor pe C.F
Portofoliu si avansuri
Telegrame
Traficul maritim
1880 1881 1882 1883 1884 1885 1886 1887 1888 1889 1890 1891 1892 1893 1894 1895 1896 1897 1898 1899 1900 1901 1902 1903 1904 1905 1906 1907 1908 1909 1910 1911 1912

Şi aici, ca şi la Franţa, cele mai sensibile simptome sunt elementele pieţii financiare. Înţelesul mişcării acestor elemente l-am arătat mai sus, când am vorbit de Franţa. Aici vom urmări fluctuaţiile curbelor, care exprimă mersul elementelor pieţii financiare engleze.

Curbele portofoliului şi scontului au un mers parlel; dar devierile curbei portofoliului sunt mai mici, decât devierile curbei scontului. La 1882, curba scontului a ajuns un maximum, ca şi curba portofoliului. De aci înainte, curba scontului se lasă până ajunge un minimum în 1885, menţinându-se la un nivel scăzut până la 1888, tot aşa ca şi curba portofoliului. Dela 1888 înainte, ambele curbe se ridică; dar curba scontului îşi ajunge maximum în 1890, pe când curba portofoliului în 1891. Ridicarea enormă a scontului n'a putut micşora imediat portofoliul, şi efectul s'a văzut de-abia în anul următor. Dela 1891 înainte, se observă că maximele sau minimele curbei portofoliului sunt cu un an sau doi mai înaintea maximelor sau minimelor curbei scontului, ceeace arată că scontul este menţinut ridicat, chiar după ce conjunctura pieţii s'a schimbat. Menţinerea scontului ridicat se face de obicei pentru restabilirea raporturilor mai favorabile între portofoliu şi incasso, de vreme ce, în momentele celor mai aventurate conjuncturi, aceste raporturi se schimbaseră atât de mult, încât erau de natură a provoca panice generale. Astfel, la 1894 curba portofoliului ajunge un minimum, în timp ce curba scontului ajunge minimum absolut în anul următor, 1895. Mai departe, maximum curbei portofoliului e în 1899, iar acel al curbei scontului în 1900. Dela 1900, ambele curbe scoboară; acea a portofoliului atinge minimum în 1904; iar acea a scontului în 1905. In sfârşit, scontul se ridică foarte repede şi ajunge maximum absolut în 1907, pe când portofoliul ajunsese un maximum în 1906. In 1908 scontul şi portofoliul scad brusc şi se menţin scăzute până în 1911.

O mişcare inversă ne arată curba incass-ului băncii Angliei. Această curbă ajunge maxime în 1885, 1895-1896, 1901-1902, 1905, 1908-1909, adică tocmai în anii când, portofoliul şi scontul erau mai scăzute. Dimpotrivă, curba incass-ului ne arată minime în anii 1882, 1888-1889, 1899, 1903, 1906-1907, adică tocmai în timpul când curbele portofoliului şi scontului ajung maxime.

Curba circulaţiei biletelor nu reflectează în mersul ei aproape de loc fluctuaţiile altor factori economici; e impasibilă. Acest fapt dovedeşte rolul tot mai puţin important,

pe care îl joacă biletele de bancă în organizația economică modernă, și în special în Anglia. Marea întrebuințare a cekului și rezolvarea tuturor îndatoririlor prin *Clearinghouse*, reduce din ce în ce uzul biletelor de bancă. In orice caz, în asemenea organizări economice, emisiunea, prin fluctuațiile ei, nu poate caracteriza situația economică, de oarece biletele se depreciază, de îndată ce nu mai servă ca un simplu instrument, mai ușor de purtat și pentru care se găsește imediat un echivalent în moneda reală. Agiul, care apare imediat ce raporturile dintre bilete și echivalentul lor sunt turburate, face ca băncile să se ferească a îndrepta o situație financiară rea prin emisiunea de bilete de bancă. Din cauza aceasta, timpurile de avânt sau depresiune economică nu se observă în fluctuațiile emisiunii.

Urmărirea mișcărilor curbei emisiunii ne mai arată încă un fapt caracteristic. In ultimii 30 de ani, biletele de bancă în Anglia nu au crescut, decât prea puțin, în timp ce în Franța, creșterea lor am văzut că este foarte mare. Creșterea e firească. Viața economică devine din ce în ce mai intensă și instrumentul, care înlesnește schimburile de valori, trebuesc, să se acomodeze vieții economice ; biletele de bancă trebue, prin urmare, să devină din ce în ce mai numeroase, pentru a înlesni întreaga circulație a valorilor. Emisiunea crește și absolut, dar și relativ, adică în raport cu populația.

In Anglia nu se observă însă acest fenomen. Cauza principală se poate găsi tocmai în explicația dată mai sus cu privire la întrebuințarea cekului și cu privire la organizarea Clearinghouse-urilor.

Rămâne, așa dar, din analiza de mai sus, un fapt necontestat. In timpuri de avânt economic, portofoliul băncilor crește, iar incasso scade. Pentru apărarea incass-ului și reducerea portofoliului, băncile centrale ridică scontul. Momentul, în care scontul ajunge un maximum, se socotește ca punct critic al situației ; este timpul schimbării conjuncturii pieții. In acest moment, se petrece o revoluționare în schimbul internațional mai ales. Despre aceasta, vom vorbi însă mai în urmă, după ce vom termina examinarea raporturilor dintre factorii economici principali, în țările, ce ne-am propus să le studiem.

Mai avem de urmărit aici, în legătură cu elementele pieții financiare, încă doi factori, cari nu se referă atât la situația economică a poporației în genere, cât la situația economică a statului, ca un organism a parte, cum sunt multele întreprinderi organizate, din care se alcătuește economia na-

ţională a unui popor. E vorba de datoria publică şi de cursul rentii de stat.

Statele moderne fac din ce în ce mai mari datorii. Acestea au fost socotite adesea ca un mijloc de consolidare a statelor, compuse din poporaţiuni eterogene. Justificarea noilor contractări de datorii s'a făcut prin frumoasa teorie, că toate creaţiunile generaţiei prezente vor servi generaţiunilor viitoare, care vor trăi o viaţă mai uşoară. Cu toate obiecţiunile îndreptăţite în contra acestei frumoase teorii, datoriile statelor moderne cresc în continuu şi sunt rari oamenii de stat, cari au puterea să reziste acestui curent.

Totuşi, Anglia tinde să-şi micşoreze datoria publică în cursul celor din urmă 30 de ani. După un anumit sistem de amortizare, urmat cu statornicie, datoria publică engleză scade, pe măsură ce economia naţională se desvoltă. Curba datoriei publice are un mers descrescând. Insă, chiar în această tendinţă generală observăm mişcări ale curbei, corespunzătoare mişcării curbelor altor factori economici. Astfel curba datoriei publice scoboară repede după 1883, adică după anii de abundenţă, apoi în jurul anilor 1890-1891, şi mai ales în jurul anilor 1900-1901.

Unul din factorii cei mai caracteristici pentru situaţia economică generală ar fi creditul statului. Avântul economic dintr'o ţară consolidează situaţia financiară a statului şi îi măreşte prin urmare creditul. Această mărire a creditului se reflectă în cursul diferitelor forme de datorie, în special în cursul rentelor de stat. Pe deoparte, creditul statului fiind consolidat, iar pe de altă parte, mărindu-se bogăţia naţională şi reducându-se dobânda pe piaţă, cursul rentelor de stat se ridică. Invers, cursul rentelor de stat scade, când finanţele statului sunt sdruncinate şi întreprinderile private stagnează. Aşa fiind, fluctuaţiile cursului rentii de stat ne-ar reda, cu multă exactitate, situaţia economică generală.

Intervine însă un element perturbător, de care trebue să ţinem seama. Când prosperitatea economică durează, când rezervele economiei naţionale s'au acumulat într'atât, încât dobânda a scăzut şi nu se mai ridică niciodată la nivelul dobânzii de mai înainte, statele convertesc datoriile lor, micşorând dobânda, adică aducând-o în concordanţă cu dobânda curentă pe piaţa financiară. Rentele de 5 %, se transformă neîncetat în rente de 4 %, de 3 % de $2^1/_2$ %, sau chiar de 2 %. In momentul conversiunii, cursul rentelor scade brusc, urmând, după această scădere, fluctuaţiile si-

tuației economice. Incât, cursul rentelor, poate fi o simptomă a situației economice numai pentru timpul, cât renta e aceeași. Conversiunea, care scade brusc cursul rentei, se face de obiceiu în timpuri de prosperitate, și deci scăderea cursului rentii ne arată în aceste cazuri, în mod nereal, și o rea situație economică.

In Anglia, renta perpetuă de 3 %, a devenit, în cursul ultimilor 30 de ani, rentă de 2 3/4 %, apoi de 2 1/2 %. Urmărind fluctuațiile acestei rente, și ținând seama de perturbările aduse de conversiuni, observăm că cursul rentii scade în momentul conjucturii favorabile în întreprinderi, iar în timpul conjuncturii nefavorabile crește. Astfel cursul rentii de 3 % ajunge maxime în anii 1885, 1886 și 1887, când scontul Băncii Angliei era foarte scăzut și conjunctura în afaceri defavorabilă. De asemenea, cursul rentii este cel mai mare în anii 1895, 1896 și 1897, când scontul Băncii Angliei era foarte redus, Și invers, în 1907 spre exemplu, anul celei mai mari prosperități economice, cursul rentii este foarte mic, în timp ce scontul Băncii Angliei este foarte ridicat.

Fenomenul acesta este foarte firesc. In timpul unui avânt economic, tot capitalul este atras în întreprinderile cu o conjunctură favorabilă. Dimpotrivă, în timpuri critice, capitalul caută plasament sigur, de și cu o rentabilitate mai mică. Acest fel de plasament îl oferă rentele de stat, al căror curs se ridică, din cauza afluenții de capital, care caută asemenea plasamente.

Din observațiunile, făcute cu privire la fluctuațiile cursului rentei de stat și ale datoriei publice din Anglia, se vede că acești factori ar intra ca elemente negative în alcătuirea unui indice sintetic al situației economice.

După ce am analizat mișcările factorilor producției și circulației economice, rămâne să vedem acum reflectul acestor mișcări în factorii consumului. Tabloul dela pag. 70, ne dă indicii numerici ai acestor factori.

Pe baza acestui tablou, am construit diagrama consumului, în care se vede cu ușurință fluctuațiile fiecărui factor. (A se vedea diagrama dela pag. 71).

Consumul de băuturi alcoolice se pare că urmează mai deaproape fluctuațiile situației economice generale ; crește în anii buni și scade în timpuri nefavorabile. Astfel curba consumului de vin se găsește la un nivel ridicat până în 1882. De aci înainte scoboară în continuu, ajungând un minimum la 1883. In anii următori, 1889 și 1890, consumul

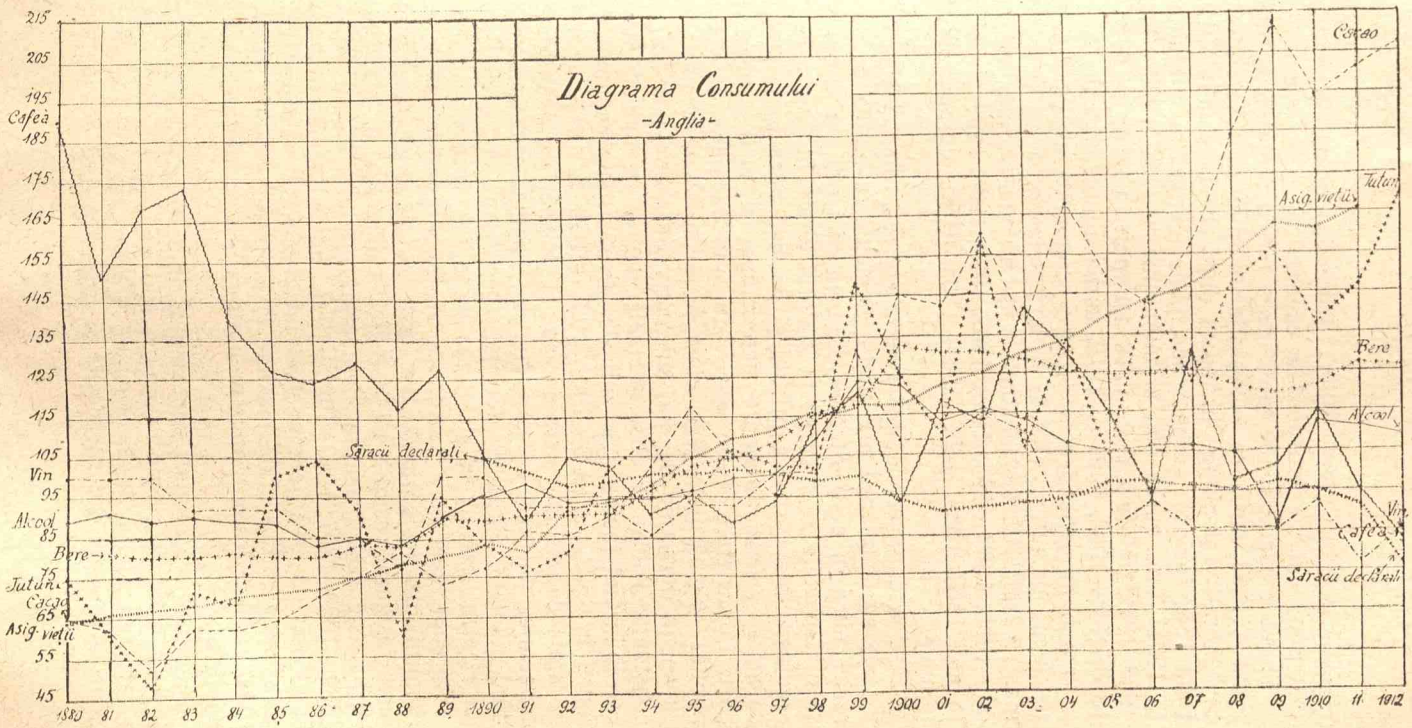
de vin creşte brusc; după aceasta, urmează iarăşi o depresiune până la 1894. Mai departe, curba se ridică repede, ajungând maximum absolut al consumului de vin în 1899. Dela acest an înainte, curba scoboară, şi după o uşoară ridicare în 1902, se lasă la un nivel foarte scăzut până la 1912.

Indicii numerici ai situaţiei economice din Anglia

TABLOUL III: FACTORII CONSUMULUI

Anii	Alcool	Vin	Bere	Cacao	Cafea	Tutun	Asigurarea vieţii	Săracii declaraţi
1880	89	100	—	65	190	75	64	—
81	91	100	81	62	151	61	66	—
82	89	100	80	52	168	48	67	—
83	90	92	80	62	173	71	68	—
84	89	92	81	62	140	68	70	—
85	88	92	80	64	127	100	71	—
86	83	85	80	70	124	104	72	—
87	85	85	83	75	129	91	75	—
88	83	77	83	81	117	60	78	—
89	90	100	90	73	127	95	80	—
1890	95	100	89	77	106	83	83	105
91	98	92	90	86	89	76	81	101
92	93	92	90	85	104	81	91	97
93	94	92	90	90	102	102	93	98
94	94	85	96	107	90	109	97	100
95	96	92	102	117	95	92	104	100
96	99	92	104	105	88	106	109	101
97	100	100	108	95	93	102	111	100
98	109	100	115	118	113	101	115	98
99	123	131	117	119	120	148	117	99
1900	122	108	132	145	93	125	117	93
01	113	108	130	142	118	110	122	90
02	116	115	130	160	113	158	125	91
03	113	100	128	137	141	106	130	92
04	107	85	125	167	130	133	133	93
05	105	85	124	149	114	104	139	97
06	106	92	124	142	94	143	143	97
07	106	85	125	157	130	122	147	96
08	104	85	121	184	97	147	154	95
09	86	85	119	212	101	156	162	97
1910	112	92	121	194	115	137	161	95
11	111	77	127	201	95	147	166	91
12	109	85	126	207	83	169	—	77

Aproape aceleaşi mişcări ne arată şi curba consumului de alcool. Aceasta ajunge minime la 1886—1888, 1892, 1904—1905, 1909, adică întotdeauna în anii sau imediat după anii de slabă producţie. Dimpotrivă, curba ajunge

Diagrama Consumului
-Anglia-
Cafea
Vin
Alcool
Bere
Tutun
Cacao
Asig. vieții
Săracii declarați
Cacao
Asig. vieții
Tutun
Bere
Alcool
Vin
Cafea
Săracii declarați
215
205
195
185
175
165
155
145
135
125
115
105
95
85
75
65
55
45
1880 81 82 83 84 85 86 87 88 89 1890 91 92 93 94 95 96 97 98 99 1900 01 02 03 04 05 06 07 08 09 1910 11 1912

maxime în 1891, 1899—1900, 1910, adică în anii sau imediat după anii de prosperitate economică.

Curba consumului de cafea are o mişcare mai deosebită. Până la 1883 curba se găseşte la un nivel atât de ridicat, în cât nu-l mai ajunge niciodată după aceea, până la 1912. Dela 1883 înainte, curba scade, până ajunge un minimum în 1891. Apoi, curba mai arată minime la 1896, 1900, 1906, 1908, 1912 (minimum absolut). Dimpotrivă în anii 1892—1893, 1899, 1903, 1907 şi 1910, curba ajunge maxime.

Prea puţin dependent de situaţia economică generală este consumul de tutun. Acesta variază dela an la an şi într'o mare măsură. Curba consumului de tutun arată maxime în anii 1886, 1889, 1894, 1899, 1902, 1904, 1906, 1909 şi 1912. In anii 1882, 1888, 1891 1901, 1903, 1905, curba atinge minime.

Când situaţia economică generală e rea, din clasele de jos ale societăţii cad mai multe elemente în starea de sărăcie, adică în acea situaţie, când nu mai pot trăi singure şi sunt nevoite să recurgă la ajutorul altora. In Anglia, este regulamentată caritatea privată şi publică. Săracii, declaraţi ca atare, primesc ajutoare determinate şi au o situaţie a parte în societate, între altele nu pot lua parte la viaţa publică. Numărul lor este cunoscut şi se poate urmări an cu an. In diagrama de mai sus, curba săracilor este foarte constantă. Totuşi se observă unele depresiuni ale curbei, corespunzând tocmai cu anii de prosperitate economică. Astfel în 1892, în 1900—1901, 1907—1908 şi 1912, curba ne arată depresiuni, care corespund tocmai cu avânturile economice din acei ani sau din anii imediat anteriori. Aşa fiind, numărul săracilor declaraţi va trebui să fie luat ca un element negativ în alcătuirea indicelui sintetic.

Aproape aceeaşi însemnătate are şi asigurarea vieţii. In timpurile de nesiguranţă, de lipsă, se observă cele mai multe asigurări asupra vieţii. Astfel în diagrama de mai sus, curba asigurărilor asupra vieţii arată minime în anii 1882, 1889—1890, 1897, 1903, 1906—1907, adică tocmai în anii, când am observat conjuncturi favorabile. Şi dimpotrivă, curba asigurărilor arată maxime în anii 1888, 1895, 1902, 1904 1909, adică în timpuri de nesiguranţă, de stagnare economică.

Fluctuaţiile factorilor consumului ne arată însă şi de data aceasta, că aceşti factori sunt cei mai puţin potriviţi pentru a caracteriza situaţiunea economică. Mult mai sensibili sunt chiar factorii de natură socială şi organică, deşi fluctuaţiile

acestora sunt mai persistente și deci nu corespund, an cu an, cu fluctuațiile situației economice generale. In tabloul următor, se arată indicii numerici ai acestor din urmă factori, calculați pe baza cifrelor reale din tabloul corespunzător de mai sus :

Indicii numerici ai simptomelor situației economice din Anglia

TABLOUL IV : FACTORI SOCIALI ȘI DEMOGRAFICI

Anii	Căsătorii	Condamnări	Falimente	Cifra populației	Nașteri	Morți
1880	93	138	23	89	109	111
81	95	142	23	89	108	102
82	97	138	23	90	107	105
83	97	127	24	91	106	107
84	96	125	70	92	105	106
85	91	119	92	92	104	104
86	90	122	106	93	103	105
87	91	115	109	93	102	103
88	92	114	109	94	101	99
89	95	104	103	95	100	101
1890	99	103	91	96	104	106
91	99	101	97	97	104	109
92	99	103	107	98	101	104
93	95	107	112	99	102	104
94	97	106	110	99	99	92
95	97	97	101	101	101	102
96	102	96	96	101	99	92
97	103	97	94	102	99	96
98	105	100	99	103	98	97
99	106	89	94	104	98	99
1900	103	89	101	105	97	101
01	103	95	97	106	96	93
02	103	99	97	107	96	90
03	102	103	99	108	96	86
04	100	106	104	109	95	91
05	100	110	110	110	93	85
06	102	112	101	111	92	86
07	103	111	97	112	90	85
08	99	121	99	113	91	83
09	96	116	93	114	88	82
1910	97	112	88	115	80	77
11	99	108	85	116	84	81
12	101	89	81	117	82	75

Dintre toți factorii din acest tablou, condamnările și falimentele variază mult dela un an la altul, fără a arăta vreo tendință de creștere. Dimpotrivă, factorii demografici, ca nașterile și morțile, au o tendință descrescândă, iar fluctuațiile lor sunt foarte mici. In diagrama factorilor sociali

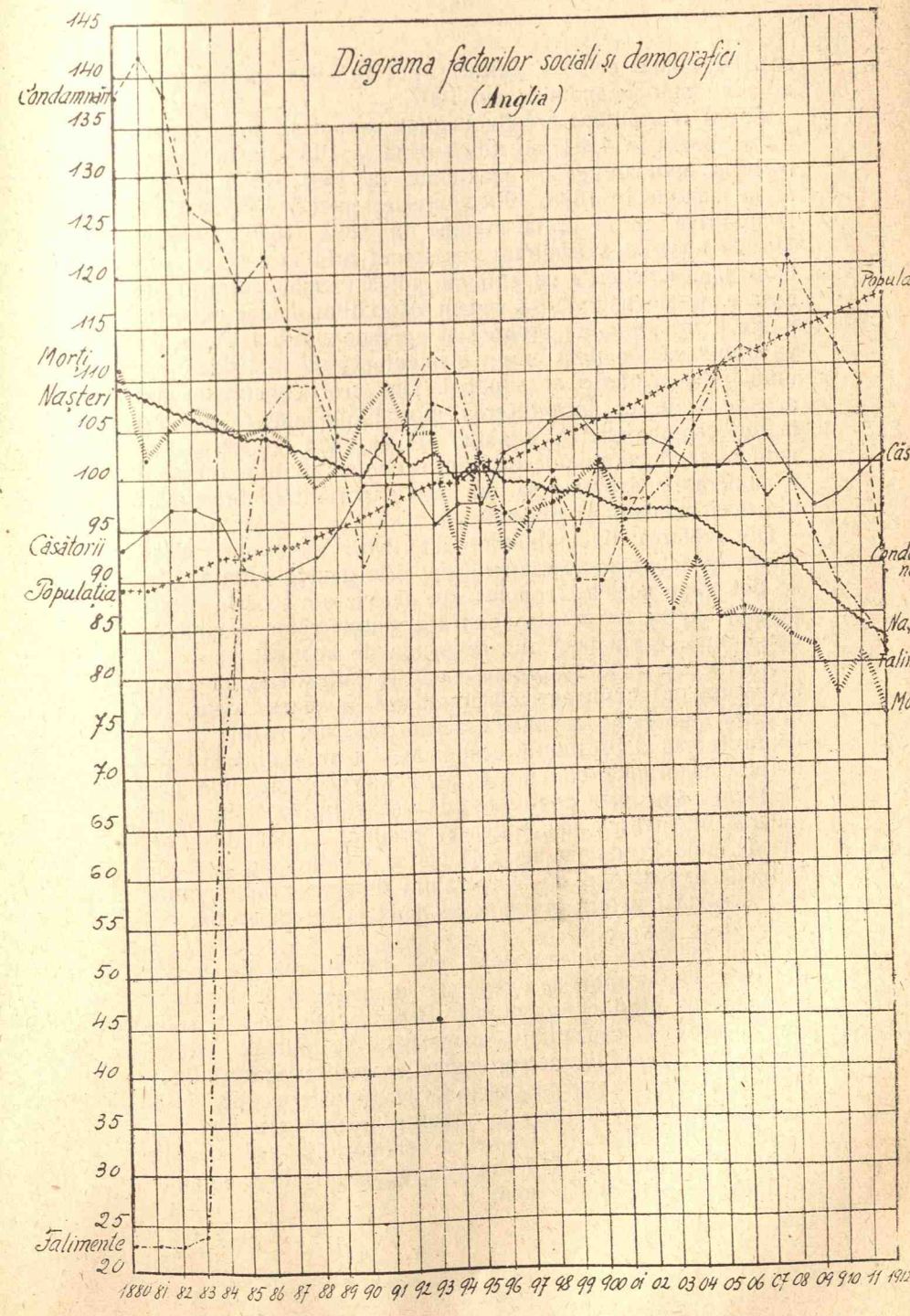
şi demografici, construită pe baza tabloului indiciilor numerici ai acestor factori, se pot urmări uşor toate mişcările curbelor şi raporturile dintre ele. (A se vedea diagrama dela pag. 75).

Cel mai complet paralelism, îl observăm între curba căsătoriilor şi curbele factorilor de căpetenie ai producţiei. Căsătoriile ajung un maximum în 1882, când factorii producţiei, şi după ei, cei mai mulţi din factorii circulaţiei economice, ajung maxime. După 1882, curba căsătoriilor scoboară până la 1886, apoi se ridică până ajunge maximum în anii 1890—1892. Apoi, după o descreştere în 1893, curba ajunge maxime în 1899, 1907, 1912 şi minime în 1905—1906 şi 1909. Toate aceste fluctuaţii corespund în totul cu fluctuaţiile, pe care le-am constatat la factorii producţiei şi circulaţiei.

Depresiunea economică se arată imediat prin ruina întreprinderilor economice mai puţin consolidate. Numărul falimentelor creşte sau scade, după cum situaţia economică se înrăutăţeşte sau se îmbunătăţeşte. Curba falimentelor, în diagrama de mai jos, se găseşte la un nivel foarte scăzut până la 1883, când începe să se ridice foarte repede, şi ajunge un minimum în anii 1887—1888. Mai departe, curba arată maxime în 1893, 1905, iar minime în 1890, 1897—1899, 1907—1912. Mişcările acestea corespund cu mişcările altor factori, pe cari i-am analizat mai sus, dar în sens invers.

Mai deosebit este mersul curbei condamnărilor. Începând din epoca de avânt economic dela 1881—1882, condamnările scad mereu şi scăderea continuă şi după ce situaţia economică s'a schimbat în rău. Numai în 1886, anul celei mai mari depresiuni economice, se observă o uşoară înmulţire a condamnărilor, dar după aceasta curba scoboară neîncetat până în 1891, când ajunge un minimum. De aci înainte, mişcările curbei condamnărilor corespund mai bine cu acele ale factorilor economici. Ea arată maxime în 1893, 1898, 1906 şi 1908; iar minime în 1896, 1899—1900, 1912 şi o uşoară descreştere în 1907. In genere, se observă un fenomen cunoscut în studiile criminologice: creşterea sau descreşterea criminalităţii, odată începute, se continuă şi perzistă peste cauzele, care le-au provocat.

Curba natalităţii, scoboară începând dela 1880 până la 1890. După o uşoară ridicare în 1891, efect al unei bune situaţii economice din 1890—1891, curba scoboară iarăşi până la 1901—1902, când se observă o stagnare; după aceasta scade mereu până la 1912, fiind întreruptă această

Diagrama factorilor sociali și demografici
(Anglia)
Condamnări
Morți
Nașteri
Căsătorii
Populația
Falimente
Popula
Căs
Cond
Nas
Fali
Ma
145
140
135
130
125
120
115
110
105
100
95
90
85
80
75
70
65
60
55
50
45
40
35
30
25
20
1880 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 900 01 02 03 04 05 06 07 08 09 910 11 1912

scădere numai printr'o ridicare mică în 1908, ca un efect al bunii stări economice din 1907.

Curba mortalității are fluctuațiuni mai dese și mai mari. Ea scoboară în 1881, se ridică până la 1883, scade până la 1888, apoi ajunge un maximum în 1891. Mai departe, arată maxime în 1895, 1900 și creșteri mici în 1905 și 1911. Dimpotrivă, curba arată minime în 1894, 1896, 1903 și 1910. Creșterile mortalității corespund prin urmare cu anii buni și descreșterile cu anii răi, adică tocmai cotrariu de ceeace ne-am aștepta să vedem. Mortalitatea mai mare nu poate fi un semn de progres al unei poporații și de aceea va trebui să fie luată ca un element negativ în alcătuirea unui indice sintetic al situației. Din cele constatate mai sus, se vede că introducerea mortalității alături de alți factori caracteristici ai situației are de efect reducerea sau moderarea fluctuațiilor: un avânt economic dintr'un moment e moderat în expresia sa, din cauza mortalității prea mari din acel moment, și invers.

Din arătarea fluctuațiunilor diferitelor simptome, alese pentru caracterizarea situației economice generale din Anglia, se pot trage aceleași concluzii, pe care le-am scos în cursul acestui studiu, cu ocazia analizării simptomelor economice din Franța. Avem însă aici ceva nou de adăogat.

Anglia este o țară aproape exclusiv industrială, pe când în Franța producția agricolă formează o mare parte din bogăția națională. La ambele aceste țări, am văzut că avânturile sau depresiunile economice își au origina în fluctuațiile factorilor producției. Producția agricolă depinde însă de factori sau forțe „naturale", în așa chip, încât nu e în puterea omenească să îmulțească producția oricând și ori cât de mult. Producția agricolă stă în legătură cu precipitațiunile atmosferice, cu temperatura diverselor anotimpuri, etc. Această legătură mulțămește până la un punct pe cercetători.

Când industria nu ajunsese încă desvoltarea de astăzi, depresiunile economice generale erau puse în legătură cu scăderile producției agricole. Pentru cine nu era suficientă această cauzalitate, cercetările se puteau întinde mai departe. Studiile meteorologice puneau în legătură fluctuațiunile temperaturii și precipitările atmosferice cu anumite schimbări cosmice, cu anumite poziții ale astrelor, unele față de altele. In asemenea cercetări își are origina vestita teorie alui *W. S. Jevons*, după care crizele economice se datoresc petelor din soare.

Producția industrială însă nu e mărginită. Nici măcar întreprinderile extractive n'au suferit până acum schimbări în mersul lor din cauza epiuizării materialului extras. Alte întreprinderi, de transformare a materialului brut, au înaintea lor un câmp nemărginit de desvoltare. Care este atunci cauza depresiunilor sau avânturilor, pe care le-am constatat în mersul producției industriale din Anglia? Cauza sau cauzele nu sunt de căutat, decât în raporturile dintre diferiții factori economici, fie ai economiei naționale, fie ai pieții internaționale. Prețurile și debușeurile de desfacere ale mărfurilor, care depind de producția și de puterea de cumpărare a lumii întregi, determină avânturile sau depresiunile producției industriale. Câteva observațiuni asupra acestor fenomene economice, vom face într'o parte următoare a acestui studiu, după ce vom analiza situația economică din ultimii de 30 de ani din Germania și România.

§. 4. *Economia națională Germană în ultimii 30 de ani*

Anuarul statistic german, *Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich*, dă pentru Germania cele mai multe din elementele, de care m'am servit în acest studiu. Deasemenea, m'am folosit pentru completare, de publicațiile statistice internaționale, *Statistical Abstract for the Foreign Countries* și *Aperçus statistiques internationaux*. Din *„Volkswirtschaftliche Chronik“*, care se adaogă în mod regulat la fiecare număr din *„Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik“* am putut culege datele pentru anii din urmă. In sfârșit, *„Bulletin de la statistique générale de la France“* conține material bogat, referitor la producția, circulația economică și la consumul din țările principale ale Europei.

Astfel au fost alcătuite tablourile de mai jos, care conțin expresiile reale ale simptomelor de căpetenie ale situațiunii economice din Germania. Tabloul I dela pag. 78, arată factorii producției.

Din producția agricolă am urmărit producția de grâu, secară, orz și cartofi. Toate aceste produse au fost exprimate în milioane quintale metrice.

Din producția industrială am luat aceiași factori, pe care i-am urmărit și în Anglia și Franța, și anume: combustibilele minerale, fierul și fonta, pe care le-am exprimat în milioane tone metrice.

Pentru că în Germania, ca și în Anglia, industria con-

fecțiunilor de lână și bumbac formează o ramură de căpetenie a economiei naționale, a trebuit să urmăresc mersul acestei industrii. De oarece nu aveam valoarea producției

Simptome ale situației economice din Germania

TABLOUL I: FACTORII PRODUCȚIEI

Anii	Grâu	Secară	Orz	Cartofi	Combustibile minerale	Fier (mineral)	Fontă	Lână importată brută	Bumbac importat brut	Export de manufact. de lână	Export de manufact. de bumbac
	Q	Q	Q	Q	T	T	T	M	M	M	M[1])
	MILIOANE										
1880	23,5	58,6	25,4	195,1	53,4	4,2	1,9	206,2	178,3	171,1	54,5
81	20,7	64,7	24,6	255,7	61,2	5,2	2,5	193,4	172,7	187,0	59,1
82	25,6	76,0	26,8	181,2	65,2	5,5	2,9	203,5	179,2	177,5	73,1
83	23,6	66,6	25,3	249,8	69,2	5,8	3,1	200,1	208,0	180,1	73,1
84	24,8	64,8	26,4	240,2	71,9	5,5	3,2	221,8	202,4	185,1	80,3
85	26,1	69,2	26,8	280,2	72,4	6,3	3,2	167,9	186,4	158,3	79,5
86	26,7	72,2	27,7	251,4	75,4	5,2	3,1	217,3	175,3	172,3	98,7
87	28,3	75,5	26,1	252,7	76,0	6,5	3,8	216,1	224,8	180,0	118,7
88	25,3	65,4	26,8	219,1	81,9	7,4	3,8	247,2	213,8	189,7	186,3
89	23,7	63,5	22,9	266,8	84,9	7,8	3,9	279,7	279,9	172,6	162,3
1890	28,3	69,5	27,0	233,2	89,1	7,5	4,1	244,3	296,1	181,4	168,0
91	23,3	56,6	29,8	185,6	94,2	7,6	4,1	245,5	234,0	165,8	146,8
92	31,6	80,9	28,7	279,9	92,5	8,1	4,2	251,5	195,7	165,4	157,3
93	29,9	88,4	23,1	322,8	95,4	8,1	4,4	229,9	221,2	157,4	154,4
94	30,1	83,8	28,9	290,5	98,8	8,4	4,7	222,5	199,6	186,7	142,0
95	28,1	78,1	28,4	317,9	103,8	8,4	4,7	247,9	231,4	222,0	184,2
96	30,1	85,3	27,2	292,8	112,4	9,4	5,4	237,1	238,8	215,6	166,7
97	29,1	81,7	25,6	298,0	120,4	10,0	6,0	218,7	243,2	209,5	177,6
98	32,9	90,3	28,2	317,9	127,9	10,0	6,3	241,4	250,7	201,1	181,6
99	38,5	86,7	29,8	384,9	135,8	11,9	7,1	328,4	243,3	217,1	206,8
1900	38,4	85,5	30,0	405,9	149,5	12,7	7,5	261,6	340,7	236,8	245,2
01	25,0	81,6	33,2	486,9	152,6	12,1	6,9	231,6	315,7	212,5	229,3
02	39,0	94,9	31,0	434,6	150,4	12,8	7,4	273,9	341,2	227,9	259,7
03	35,6	99,0	33,2	429,0	162,3	15,2	8,8	288,6	423,3	244,1	302,3
04	38,0	100,6	29,4	362,9	169,4	15,6	8,8	289,8	508,4	249,5	337,5
05	37,0	96,0	29,2	483,2	173,7	16,8	9,5	327,2	434,0	233,6	330,9
06	39,4	96,2	31,1	129,4	193,5	19,5	10,8	372,3	463,5	266,2	393,0
07	34,8	97,5	34,9	455,4	205,7	20,2	11,3	393,9	563,4	282,4	432,0
08	37,7	107,3	30,5	463,4	215,2	18,5	10,5	311,5	485,7	258,7	350,1
09	37,6	113,4	34,9	467,1	217,4	19,7	11,0	356,8	532,2	255,4	321,3
1910	38,6	105,1	29,0	434,7	222,3	22,4	13,1	389,8	560,9	263,2	364,6
11	40,7	108,6	31,5	343,7	234,5	24,3	—	371,7	604,1	262,4	389,9
12	43,6	115,9	34,8	502,0	—	—	—	405,9	579,8	253,4	421,6

anuale a acestei industrii, am recurs la alte semne, care indică desvoltarea anuală aproximativă a industriei confec-

[1]) Q.=Quintale metrice; T=Tone metrice; M=mărci.

țiunilor de lână și bumbac. Am notat pe deoparte valoarea lânii și bumbacului importat, în milioane mărci; iar pe de altă parte valoarea exportului manufacturilor de lână și bumbac, în milioane mărci. Aceste cifre vor reda fluctuațiile acestei industrii și ele vor contribui la fluctuațiile situației economice generale.

Tabloul următor (II) arată intensitatea circulației, prin mărimea și variațiunile factorilor mai principali.

Simptome ale situației economice din Germania

TABLOUL II: FACTORII CIRCULAȚIEI

Anii	Import		Export		Călători (Persoane-Kilometrice) în mil.	Mărfuri (Tone-Kilometrice în mil.	Tonajul navilor comerciale intrate și ieșite		No. scrisorilor (de cap de loc.)	Numărul telegramelor	Incasso la Reichsbank	Circulația biletelor	Portofoliul	Procent. mediu al scontului la Reichsbank
							Tone în mil.							
	Mil. M. comerț special		Mil. M. comerț special				Intr.	Ieșite		în mil.	M în mil.	M în mil.	M. în mil.	
1880	2,803	2,923	6,479	13,052	7,6	5,5	—	—			562,1	735,0	345,7	4,24
81	2,961	3,028	6,782	13,750	1,8	5,5	—	—			556,7	739,7	345,7	4,24
82	3,096	3,224	7,063	15,036	7,5	6,2	17	—			549,0	747,0	372,2	4,24
83	3,220	4,259	7,368	15,747	8,4	6,9	19	—			601,9	737,2	366,4	4,05
84	3,236	3,190	7,689	16,207	9,3	7,1	20	—			591,7	732,9	377,7	4,00
85	2,922	2,856	7,932	15,965	9,2	7,5	20	19,1			586,1	727,4	372,7	4,12
86	2,873	2,974	8,363	16.489	9,2	7,5	20	20,4			693,1	802,2	397,1	3,28
87	3,109	3,136	8,707	18,508	9,8	8,0	21	21,7			772,3	860,6	443,7	3,41
88	3,264	3,207	9,203	20,230	10,4	8,4	22	24,1			903,4	933,0	430,9	3,32
89	3,989	3,164	10,172	22,013	11,5	8,5	24	25,8			871,6	987,3	510,3	,67
1890	4,145	3,326	11,224	22,411	20,0	9,1	25	27,0			801,0	983,9	534,1	4,52
81	4,150	3,175	11,679	23.328	13,3	9,7	26	29,6			893,8	971,7	525,8	3,80
92	4,018	2,954	11,782	23,412	13,4	9,6	28	31,2			942,0	984,7	541,7	3,20
93	3,961	3,092	12,352	24,661	13,5	10,0	29	33,2			841,7	984,8	581,5	4,07
94	3,938	2,961	12,811	24,909	14,8	10,8	30	34,0			934,3	1000,4	547,4	3,12
95	4,120	3,317	13,917	26,537	14,2	10,2	30	37,3			104,8	1095,6	573,9	3,14
96	4,307	3,525	15,111	28,087	14,5	10,4	31	38,4			892,0	1083,5	646,3	3,66
97	4,680	3,635	16,192	30,226	15,3	11,0	34	39,8			871,5	1085,7	644,7	3,81
98	5,080	3,756	17,554	32,579	16,4	12,1	36	42,1			850,9	1124,5	713,8	4,27
99	5,483	4,207	18,595	34,981	16,8	12,3	39	44,6			825,5	1141,8	817,0	5,04
1900	5,765	4,611	19,999	36,911	17,1	12,7	44	46,0			817,1	1138,5	800,2	5, 33
01	5,421	4,431	20,525	35,325	17,7	13,1	47	48,3			911,4	1190,3	845,3	4,10
02	5,631	4,677	21,028	36,670	18,4	13,6	50	45,2			982,2	1229,6	775,5	3,32
03	6,002	5,014	22,431	39,473	19,3	14,3	53	46,4			904,9	1248,7	845,7	3.84
04	6,354	5,222	23,835	41,190	29,6	15,1	56	47,7			926,7	1288,5	323,4	4,22
05	6,128	5,731	25,632	44,567	22,4	15,9	58	50,8			973,0	1335,7	908,4	3,82
06	8,021	6,359	27,732	48,297	23,6	17,1	64	52,5			891,0	1387,2	989,8	5,15
07	8,744	6,845	29,647	51,256	26,1	17,9	69	54,7			843,0	1478,8	1104,6	6,03
08	7,664	6,398	30,972	49.864	25,4	17,6	67	54,1			1019,1	1524,1	967,7	4,76
09	8,526	6,594	33,663	52,812	—	—	71	56,8			1046,3	1576,6	918,4	3,93
1910	8,934	7,474	25,419	56,276	—	—	—	—			1055,8	1605,9	994,3	4,35
11	9,705	8,106	37,845	61,879	—	—	—	—			1129,2	1663,6	1077,6	4,40

Importul şi exportul sunt socotite numai pentru comerţul special. Acesta coprinde la import: toate mărfurile importate puse în consumaţie, importul de obiecte pentru construcţia de corăbii, precum şi ceeace se întrebuinţează din mărfuri streine, de către corăbiile germane, care ies din ţară, în sfârşit importul de obiecte streine pentru prelucrare în interior. Comerţul special coprinde la export: toate mărfurile, care ies din circulaţia internă, inclusiv acele mărfuri germane, care ieşind din ţară sunt supuse unor taxe de timbru sau de consumaţie, în sfârşit exportul mărfurilor prelucrate în interior. Cifrele acestor importuri şi exporturi au fost exprimate în milioane mărci.

Circulaţia bunurilor pe uscat e reprezentată prin numărul de tone transportate pe căile ferate. Iar circulaţia bunurilor pe apă este dată prin tonajul năvilor comerciale germane şi streine, intrate şi eşite din Germania în cursul fiecărui an.

Numărul călătorilor pe căile ferate ne arată circulaţia persoanelor; iar numărul telegramelor şi al scrisorilor ne dă comunicaţia de la distanţă. Numărul scrisorilor este socotit în raport cu populaţia.

In sfârşit, elementele pieţii financiare sunt exprimate prin cifrele referitoare la incasso, la portofoliul şi la valoarea biletelor puse în circulaţie de Reichsbank. De asemenea este redat şi procentul mediu al scontului la Reichsbank, în cursul celor 32 de ani, dela 1880—1912.

Tabloul III dela pag. 81, ne arată factorii cosumului.

Ca şi pentru Anglia şi Franţa, am urmărit consumul de Branntwein, de bere, de tutun, de cafea şi ceai, raportate la cifra medie a populaţiei din fiecare din anii consideraţi. Băuturile alcoolice sunt redate în litri de cap de locuitor, iar celelalte articole în kgr. de cap de locuitor, sau la 100 de locuitori.

Alături de factorii consumului, am pus încă alţi doi factori, cari ne dau adesea măsura importanţii cifrelor consumului. E vorba de salariile lucrătorilor şi de preţurile obiectelor alimentare. Interesează aici numai fluctuaţiile acestor factori, spre a se vedea legătura dintre acestea şi fluctuaţiile factorilor consumului. De aceea, atât salariile lucrătorilor, cât şi preţurile obiectelor alimentare sunt exprimate în numere indice, chiar în acest tablou de cifre absolute. Pentru salarii s'a luat salariile lucrătorilor mineri, fie pentrucă sunt mai stabile, fie pentrucă determină salariile a o mulţime de alte categorii de lucrători. Pentru alcătuirea indiciilor salariilor, s'au luat mediile salariilor pe zi, s'a socotit apoi media salariilor

zilnice, dela 1891—1900, și această medie a fost 4 mărci și 19 pf. zilnic. S'a pus 4,19 = 100 și s'a calculat apoi indicii.

Simptome ale situației economice din Germania

TABLOUL III: FACTORII CONSUMULUI

Anii	Consum de Brantwein	Consum de bere	Consum de tabac	Consum de cafea	Consum de ceai	Salarii medii ale minerilor (numere ind.)	Prețuri Num. ind.
	Litri de cap de loc.	Litri de cap de loc. (cu Luxemburg)	Kgr. de cap de loc.	Kgr. de cap de loc.	Kgr. de de cap de loc.	Media[2] salariului pe zi	Obiecte alimentare Hamburg[1]
1880	—	84	1,3	—	—	64,4	129
81	—	84	1,6	—	—	66,6	133
82	—	84	1,2	—	—	71,8	129
83	—	87	1,3	—	—	75,2	122
84	—	90	1,5	—	—	73,5	115
85	—	88	1,4	—	—	72,5	104
86	—	94	1,5	—	—	69,7	99
87	—	98	1,5	—	—	69,9	101
88	3,6	97	1,4	—	—	70,6	102
89	4,5	105	1,5	—	—	81,8	106
1890	4,7	105	1,6	—	—	95,0	103
91	4,4	105	1,5	2,52	5	97,4	118
92	4,4	107	1,4	2,42	5	92,4	107
93	4,5	108	1,5	2,40	6	88,5	105
94	4,4	106	1,6	2,38	5	89,0	97
95	4,3	115	1,8	2,40	5	89,5	95
96	4,4	115	1,8	2,46	5	93,1	93
97	4,3	123	1,8	2,53	5	103,1	90
98	4,2	124	1,6	2,80	5	108,6	94
99	4,4	125	1,5	2,81	5	115,5	98
1900	4,4	125	1,6	3,01	6	123,1	103
01	4,3	124	1,6	2,95	5	118,8	101
02	4,2	116	1,6	3,08	5	109,1	98
03	4,0	117	1,5	3,00	5	110,7	96
04	4,0	117	1,6	2,96	5	114,1	96
05	3,7	119	1,7	3,02	5	115,5	96
06	3,8	112	1,5	3,02	6	126,3	102
07	4,0	111	1,6	3,02	6	142,7	108
08	3,8	105	1,7	3,03	6	139,8	105
09	4,2	99	1,4	3,30	8	127,2	104
1910	2,8	99	1,5	2,60	5	128,2	105
11	3,0	106	1,5	2,79	6	—	—
12	2,9	—	—	2,53	6	—	—

pentru tot timpul dela 1880 până la 1910. Numerile indicii ale prețurilor obiectelor alimentare au fost socotite pe baza

[1]) Calculate la 28 articole până la 1888 și la 42 articole dela 1889, în Hamburgs=Handelund=Schiffahrt.

[2]) Media salalariului zilnic dela 1891—1900 = 4,19 M. = 100

preţurilor acestor obiecte la Hamburg; sunt publicate în *Hamburgs-Handel-und Schiffahrt.* Până la 1888 sunt socotite preţurile dela 28 articole, iar dela 1889 sunt socotite preţurile dela 42 de articole; pe baza mediilor acestor preţuri s'au alcătuit numerile indice.

Factorii sociali şi demografici se pot urmări în tabloul următor:

Simptome ale situaţiei economice din Germania

TABLOUL IV: FACTORI SOCIALI ŞI DEMOGRAFICI

Anii	Factori de natură socială					Factori de nat. organică		
	Căsătorii	Naşteri nelegitime	Condamnări	Sinucideri	Falimente	Cifra populaţiei	Naşteri	Morţi
	La 1000 loc. s'au făcut căsătorii	Din 100 născuţi, au au fost nelegitimi	Furturi simple şi calif. Nr. condamnaţ. în mii	La 1 milion de loc.	Falim. intrate în mii	Mil. locuit.	La 1000 loc.	La 1000 loc.
1880	7,5	9,0	—	—	—	45,0	39,1	27,5
81	7,5	9,1	—	200	—	45,4	38,5	26,9
82	7,7	9,3	103,0	199	—	45,7	38,7	27,2
83	7,7	9,2	99,6	225	—	46,0	38,0	27,3
84	7,8	9,5	96,7	213	—	46,3	38,7	27,4
85	7,9	9,5	90,3	218	—	46,7	38,5	27,2
86	7,9	9,5	88,8	220	—	47,1	38,5	27,6
87	7,8	9,4	83,4	212	—	47,6	38,3	25,6
88	7,8	9,3	84,3	195	—	48,1	38,0	25,1
89	8,0	9,3	93,3	198	—	48,7	37,7	25,0
1890	8,0	9,1	92,7	201	—	49,2	37,0	25,6
91	8,0	9,1	97,9	212	7,6	49,7	38,2	24,7
92	7,9	9,1	109,1	212	7,6	50,1	36,9	25,3
93	7,9	9,1	93,2	212	6,7	50,7	38,0	25,8
94	7,9	9,4	93,2	217	7,4	51,3	37,1	23,5
95	8,0	9,1	92,6	202	7,1	52,0	37,3	23,4
96	8,2	9,4	90,7	206	6,7	52,7	37,5	22,1
97	8,4	9,2	93,4	206	6,9	53,5	37,2	22,5
98	8,4	9,1	96,6	199	7,3	54,4	37,3	21,7
99	8,5	9,0	92,9	195	7,7	55,2	37,0	22,6
1900	8,5	8,7	94,8	203	8,5	56,0	36,8	23,2
01	8,2	8,6	101,5	208	10,5	56,8	36,9	21,8
02	7,9	8,5	103,8	214	9,8	57,7	36,2	20,6
03	7,9	8,3	100,8	217	9,6	58,6	34,9	21,1
04	8,0	8,4	98,8	210	9,5	59,4	35,2	20,7
05	8,1	8,5	100,1	213	9,3	60,3	34,0	20,8
06	8,2	8,5	190,2	204	9,4	61,1	34,1	19,2
07	8,1	8,7	105,9	206	9,8	62,0	33,2	19,0
08	8,0	8,9	115,9	219	11,5	62,8	33,0	19,0
09	7,8	9,0	115,4	—	11,0	63,7	32,0	18,1
1910	7,7	9,1	114,2	—	10,7	64,9	30,7	17,1
11	7,8	9,2	110,6	—	11,0	65,4	29,5	18,2

Căsătoriile sunt exprimate în cifre relative, şi anume se dă numărul căsătoriilor la 1000 locuitori. Tot în cifre rela-

tive sunt date și nașterile nelegitime, dar aici se exprimă raportul dintre născuți în genere și născuți nelegitimi; se arată, prin urmare, numărul născuților nelegitimi la 100 de născuți în genere. Natalitatea și mortalitatea sunt exprimate în cifre relative; ceilalți factori în cifre absolute.

Pe baza cifrelor din tablourile de mai sus, am calculat indicii numerici ai fiecărui factor. Media aritmetică a cifrelor din anii 1800 a fost egală cu 100 și în raport cu aceasta s'au calculat valorile celorlalte cifre. Astfel este alcătuit tabloul indicilor numerici ai factorilor producției.

Indicii numerici ai simptomelor economice din Germania

TABLOUL I: FACTORII PRODUCȚIEI

ANII	Grâu	Secară	Orz	Combustibile minerale	Fier brut	Fontă	Cartofi	Lână brută importată	Bumbac brut importat	Export de manufacturi de lână	Export de manufacturi de bumbac
1880	78	73	91	50	47	37	67	84	76	89	32
81	69	81	88	57	58	49	87	78	74	80	35
82	85	95	96	61	61	57	62	82	76	92	43
83	78	83	91	65	64	61	85	81	89	94	43
84	82	81	95	67	72	63	82	90	86	96	48
85	86	86	96	68	70	63	96	68	79	82	47
86	88	90	100	70	69	61	86	88	75	90	59
87	94	94	94	71	72	74	86	88	96	94	70
88	84	82	96	77	82	74	75	100	91	99	111
89	78	79	82	79	87	76	91	113	110	90	96
1890	94	87	97	83	84	80	80	99	124	95	100
91	77	71	107	88	83	80	63	99	100	86	87
92	105	101	103	86	90	84	96	102	83	86	93
93	99	110	87	80	90	86	110	93	94	82	92
94	100	105	104	92	93	92	99	90	85	97	84
95	93	98	102	97	63	92	109	100	99	115	109
96	100	106	98	105	104	106	100	96	102	112	99
97	96	106	92	113	111	118	102	89	104	109	105
98	109	113	101	120	117	124	109	98	107	105	108
99	127	108	107	127	132	139	132	133	104	113	123
1900	127	107	108	140	141	147	139	106	145	123	146
01	83	102	119	143	134	135	167	94	134	111	131
02	129	118	112	141	142	145	149	111	145	118	154
03	118	124	119	152	169	173	147	117	180	127	179
04	126	125	106	158	173	173	124	117	217	130	200
05	123	120	105	162	187	186	165	133	185	153	226
06	130	120	112	181	217	212	147	141	197	138	233
07	115	122	126	192	224	222	156	160	240	148	256
08	125	134	110	201	206	206	159	126	207	135	208
09	125	142	126	203	219	216	160	145	227	133	191
1910	127	131	104	208	249	257	149	158	239	137	216
11	135	136	113	219	—	—	118	151	257	137	231
12	144	145	125	—	—	—	172	165	247	132	250

Simptomele producției sunt variate. Agricultura, industria extractivă și metalurgică, precum și industria textilă sunt exprimate prin elementele lor de căpetenie. Indicii numerici ai acestor factori nu variază în mod prea disproporționat. In general, se vede că producția agricolă variază dela an la an, dar în genere se menține la acelaș nivel în cursul celor 30 de ani. Dimpotrivă, producția industrială, afară de industria lânei, a crescut mult în cursul anilor dela 1880—1912. Variațiile anuale și raporturile dintre ele se pot urmări ușor prin ajutorul diagramei dela pag. 85.

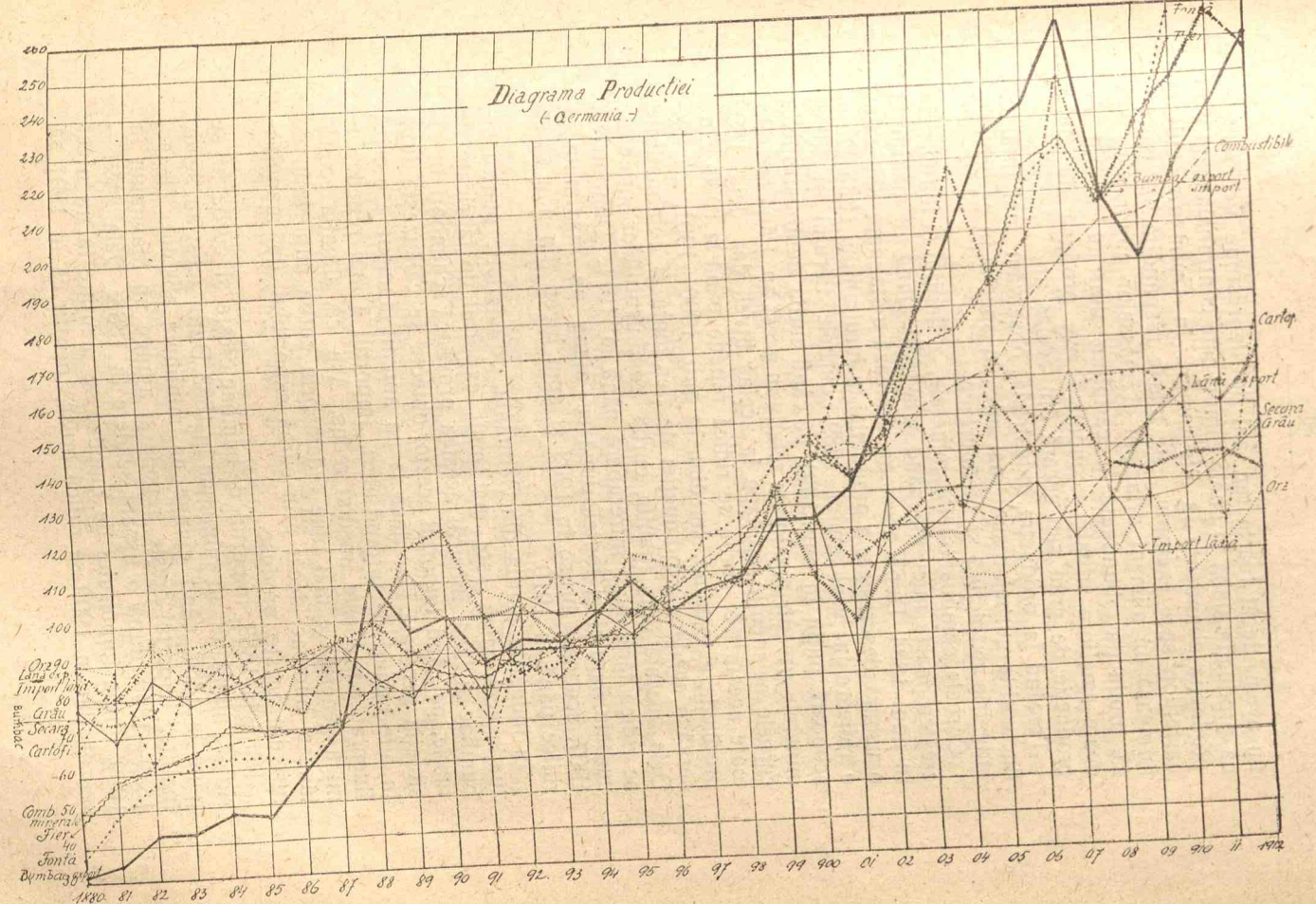
Curbele cerealelor, — grâu orz și secară, — au mișcări aproape paralele și pot caracteriza în parte situația economică generală, deoarece creșterile și descreșterile arătate sunt creșteri ori descreșteri ale unor mari valori ale economiei naționale germane.

Curbele grâului și secarei ajung maxime în anii: *1882, 1887,* 1890, *1892,—1893.* De aci înainte mișcările sunt mai diferite: producția grâului e maximă în *1899* și *1900,* apoi în *1902, 1906* și *1912;* iar producția de secară e mare în 1898, 1903—1904, 1909 și 1912. Producție slabă de grâu și secară avem în 1883—1884, 1889, *1891,* 1895, 1897, *1891,* 1907 și 1910.

Curba producției de orz nu are aceleași mișcări ca și ale producției de grâu și secară. Producția orzului este mare până la 1886, când începe să scadă și ajunge minimum la 1889. Apoi producția crește din nou până la 1891, adică ajunge un minimum în anul, când producția grâului și secarei erau minime. Mai departe producția orzului scade până la 1893 și după o ușoară ridicare în 1894, curba acestei producții scade mereu, atingând un minimum absolut în 1897, adică tocmai în anul, când și producția grâului și secarei erau mici. In sfârșit, producția orzului e mare în 1901, 1903, 1907, 1909 și 1912, și foarte slabă în 1904—1905, și 1910.

Nici producția cartofilor nu coincide cu producția grâului și secarei. Curba producției cartofilor are fluctuațiuni mai largi. Maximum absolut al producției cartofilor este ajuns în anul 1901, adică în anul crizei producției de cereale, iar minimum absolut este ajuns în anul 1891, când și producția de grâu și secară a fost minimă. In restul timpului, producție de cartofi abundentă a fost în 1881, 1885, 1889, 1893, 1905, 1909 și 1912; iar producție slabă în anii: 1882, 1888, 1896—1897, 1904 și 1911.

Din urmărirea curbelor producțiunii agricole, se vede că

Diagrama Productiei
(-Germania-)
Combustibile
Bumbac export
import
Carlof.
Lâna export
Secara
Grâu
Orz
Import lâna
Fonta
Fier
Orz
Lâna export
Import lâna
Grâu
Secara
Cartofi
Comb. Si minerale
Fier
Fonta
Bumbac import
bucăţi
260
250
240
230
220
210
200
190
180
170
160
150
140
130
120
110
100
90
80
70
60
50
40
1880 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 900 01 02 03 04 05 06 07 08 09 910 11 1912

nu avem, decât foarte rar, ani de depresiune generală, şi că producţia slabă în unele ramuri este contrabalansată prin producţia abundentă în alte ramuri. In Germania, cultura cartofilor, spre exemplu, este foarte răspândită, iar cartofii formează un aliment principal al masselor poporaţiei. Aşa că, producţia abundentă a cartofilor dintr'un anumit an, poate ameliora situaţia economică rea, produsă de slaba producţie de grâu sau secară din acelaş an.

Trecând la producţia industrială, observăm mai întâi că fluctuaţiile curbelor sunt mai mici, în special în ce priveşte industria extractivă şi metalurgică.

Curbele combustibilelor minerale, a fierului şi fontei, prin creşteri foarte mici, începând dela 1880, ajung un maximum în anul 1884. După acest an, urmează o stagnare sau chiar o uşoară descreştere a producţiei în jurul anului 1886. După o ridicare în jurul anului 1889, curbele fierului şi fontii scoboară puţin în anul 1891, pe când curba combustibilelor minerale are un maximum relativ în acest an. Până la 1895, curbele se menţin aproape la acelaş nivel, dar dela 1895 toate aceste trei curbe se ridică repede până la 1900, când producţia e maximă. Imediat, în anii 1900—1901, se observă o scădere a producţiei de fier, fontă şi combustibile. Dela această dată înainte, curba combustibilelor minerale se ridică fără nicio întrerupere până la 1911. Dimpotrivă. curbele fierului şi fontei, după ce ajung un maximum în 1907, scoboară brusc în 1908 şi apoi încep din nou să se ridice până în 1910.

In industria textilă din Germania, caracteristic pentru situaţia economică este mai mult exportul de fabricate de bumbac şi lână, întrucât acestea provoacă schimbări în situaţie, pe când importul acestor obiecte se călăuzeşte după situaţia generală. Dar dacă la un anumit moment e o criză în alte ramuri de întreprinderi, importul e mai repede influenţat, adică este imediat redus. Aşa că, situaţia economică generală e mai bine redată prin curba importului de lână şi bumbac, decât prin curba exportului de manufacturi din aceste produse.

Până la 1883, importul de bumbac creşte şi curba lui se ridică, ajungând un minimum în 1883. După acest an, scade până la 1886, când ajunge un minimum absolut. De aci înainte, importul creşte repede şi ajunge un maximum în 1889—1890, după o uşoară scădere în 1888. Dela 1891—1899, curba importului de bumbac se menţine la un nivel scăzut, dar în 1900 se ridică brusc, pentru ca în 1901 să

reflecte depresiunea aproape generală a tuturor factorilor producției. După 1902, creșterea importului de bumbac este foarte repede, până la 1904, când se ajunge un maximum. In 1905—1906 importul este redus, dar în 1907 ajunge un maximum, după care iarăși scade în 1908. In sfârșit, în ultimii ani, importul de bumbac crește mult, ajungând cifra cea mai mare în 1911, după care urmează o scădere în 1912. Curba exportului de manufacturi de bumbac are fluctuațiuni mai largi. Până la 1885, curba se menține la un nivel foarte scăzut. De aci înainte, se ridică brusc și ajunge un maximum, la care nu se mai ridică până la 1899, menținându-se în tot intervalul dela 1885—1898 la un nivel scăzut. Dela 1900 înainte însă, exportul de fabricate de bumbac crește enorm, și curba se ridică până la 1912, având o scădere numai în 1908.

Curba importului de lână arată maxime în anii 1884, 1889, 1899, 1907 și 1912; iar minune în anii 1885, 1894—1897, 1901 și 1908. Mișcări mai deosebite are curba exportului de fabricate de lână; maxime se arată la 1884, 1888, 1895, 1900, 1905—1907; iar minime în anii: 1885, 1893, 1898, 1901 și 1912.

Din observarea generală a mersului curbelor, se poate vedea că în jurul anilor 1885—1886, 1891—1892, 1895—1897, 1901—1902 și 1908, majoritatea factorilor producției au suferit depresiuni, precedate de avânturi în anii 1883—1884, 1888—1890, 1892—1894, 1899—1900 și 1906—1907. Valoarea relativă a factorilor producției ne-ar da putința să cunoaștem gradul depresiunii sau avântului situațiunii economice, provocate de mișcările factorilor urmăriți mai sus. In calcularea unui indice sintetic va trebui să se țină seamă de aceste valori relative, pentru a nu se da aceeași importanță indicilor variațiunilor tuturor factorilor producției.

Variațiunile factorilor producției se reflectă în mișcările altor factori economici, în special în factorii circulației economice. In tabloul dela pag. 88 sunt redați indicii numerici ai factorilor circulației, calculați pe baza tabloului corespunzător de mai sus (p. 79).

Indicii numerici din acest tablou au fost calculați în același mod, ca și cei din tabelele de până acum, luându-se de bază media din anii 1890—1899. Dacă privim mersul general al acestor indici, observăm că aproape toți factorii circulației au o tendință de creștere foarte repede. Aproape nu observăm depresiuni mari generale, ci numai stagnări și scăderi ușoare, care nu durează decât un timp scurt.

Acest fapt este una din expresiile dezvoltării neobișnuite, luate de economia națională germană din ultimii 30 de ani.

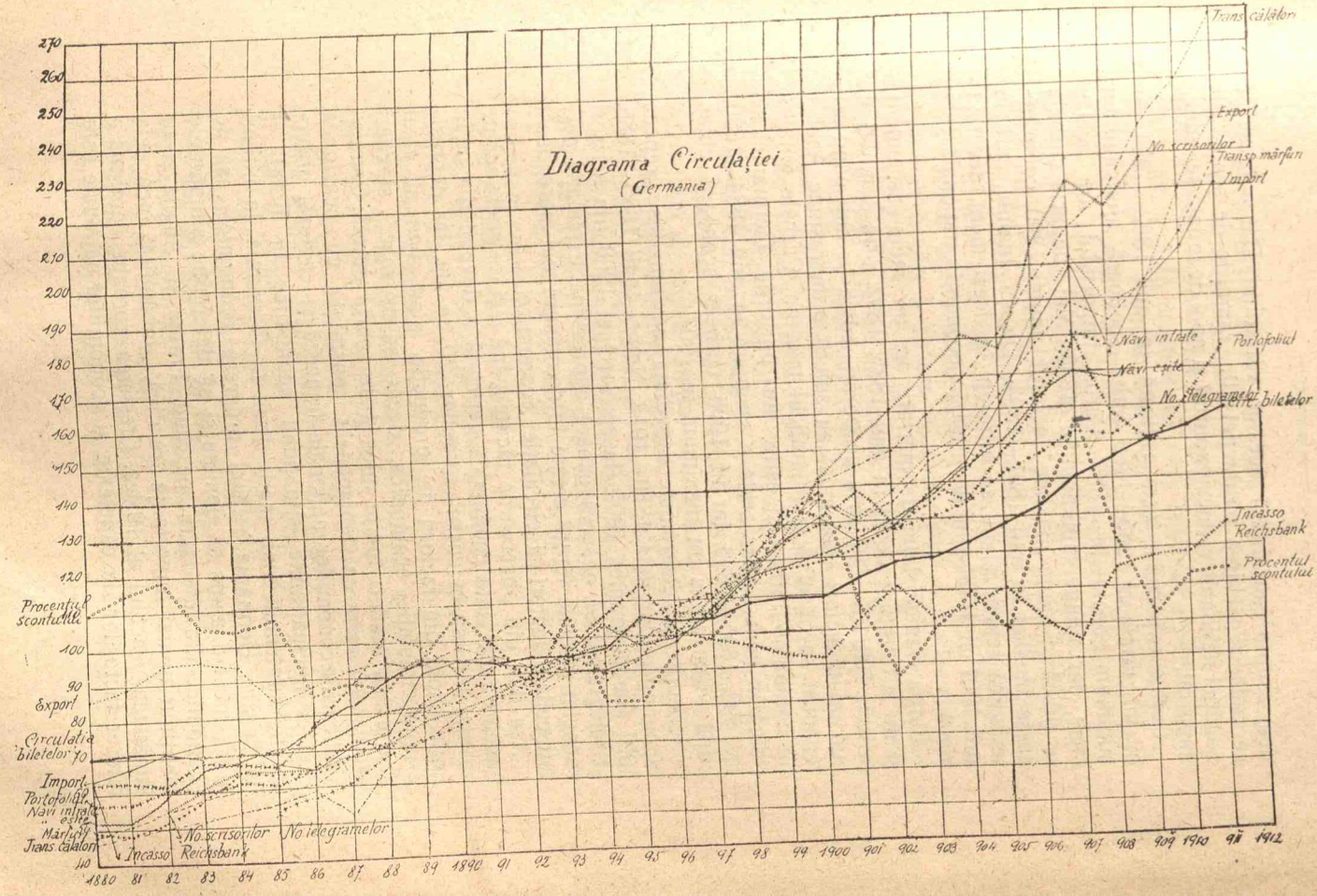
Pentru a urmări însă mai ușor variațiunile tuturor factorilor, dăm la pag. 89 diagrama circulației economice, ca și pentru cazurile studiate până acum :

Indicii numerici ai simptomelor economice ale Germaniei

TABLOUL II: FACTORII CIRCULAȚIEI

Anii	Import	Export	Transport de persoane	Traficul mărfurilor pe c. f.	Tonajul navilor comerciale		Scrisori	Telegrame	Incasso la Reichsbank	Circulația biletelor	Portofoliul	Taxa medie a scontului
					Intrate	Esite						
1880	64	86	46	48	49	52	—	—	63	70	57	110
81	67	89	48	51	48	52		—	63	71	57	115
82	71	95	50	55	52	59	55	—	62	71	61	118
83	73	96	52	58	58	66	61	—	68	70	60	105
84	74	94	54	60	65	68	65	—	67	70	62	104
85	67	84	56	59	64	71	65	54	66	70	61	107
86	65	88	59	61	64	71	65	57	78	77	65	85
87	71	92	52	68	68	76	68	61	87	82	72	88
88	74	94	65	75	74	80	71	68	102	89	70	86
89	91	93	72	81	80	81	77	72	98	94	83	95
1890	94	98	79	83	83	87	80	76	90	94	87	117
91	95	94	83	86	92	92	84	83	101	93	86	98
92	92	87	83	86	91	91	90	87	106	94	88	83
93	90	91	89	91	94	95	94	93	95	94	95	105
94	90	87	91	92	103	103	97	95	105	96	89	81
95	94	93	98	98	99	97	97	104	114	105	94	81
96	98	104	107	104	101	99	100	108	101	104	106	95
97	107	107	114	111	106	105	110	111	98	104	105	99
98	116	111	124	120	114	115	116	118	96	108	117	111
99	125	124	131	120	117	117	126	125	93	109	133	131
1900	131	136	141	136	119	121	142	129	92	109	131	138
01	124	131	145	130	123	125	152	127	103	114	138	105
02	128	138	149	135	128	130	161	127	111	118	127	86
03	137	148	159	146	134	136	171	130	102	119	138	99
04	145	154	169	152	143	144	181	134	105	123	134	109
05	162	169	181	164	156	151	177	142	110	128	148	99
06	183	187	196	178	164	163	206	147	101	133	162	133
07	199	202	210	189	181	170	223	153	95	141	180	156
08	175	188	219	184	176	168	216	152	115	146	158	123
09	194	194	238	195	—	—	229	159	118	151	150	102
1910	204	220	250	208	—	—	—	—	119	154	162	113
11	221	239	268	228	—	—	—	—	127	159	176	114

Din această diagramă, se poate vedea, cum s'a văzut de altfel și la Franța și la Anglia, că în curbele comerțului exterior, atât a importului, cât și a exportului, se reflectă numai decât schimbările situațiunii economice. Nu ne întin-

Diagrama Circulației
(Germania)
Trans călători
Export
No. scrisorilor
Transp mărfuri
Import
Navi intrate
Navi eșite
Portofoliul
No. telegramelor
Circ. biletelor
Încasso Reichsbank
Procentul scontului
Procentul scontului
Export
Circulația biletelor
Import
Portofoliul
Navi intrate
" eșite
Mărfuri
Trans călători
No. scrisorilor
No telegramelor
Încasso Reichsbank
270
260
250
240
230
220
210
200
190
180
170
160
150
140
130
120
100
90
80
70
60
1880 81 82 83 84 85 86 87 88 89 1890 91 92 93 94 95 96 97 98 99 1900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 1910 911 1912

dem asupra cauzalității acestor variațiuni. Dar e firesc să se vadă că slăbirea producției din ramurile de seamă ale bogăției naționale reduce exportul și apoi de îndată se reduce importul.

Curba exportului este ridicată în anii 1882—1884, iar în anii următori 1885—1886 curba scoboară, ajungând un minimum absolut în 1885. Curba importului are acelaș mers, dar ajunge minimum în 1886. Mai departe curbele se ridică și ajung maxime în jurul anului 1890, coborându-se imediat în anii 1891—1894. De aci înainte, curbele se ridică repede și nu se întrerup în acest mers, decât în anii 1901 și 1908, ani de criză în economia națională germană.

Curba transportului de mărfuri are un mers ascendent și nu e întrerupt decât în anii 1885, 1892, prin stagnări și în anii 1901 și 1907 prin scoborâri, adică în anii, când cei mai mulți factori economici au suferit o depresiune. Acelaș fenomen se observă și în traficul maritim. Curbele tonajului corăbiilor intrate și eșite din porturile Germaniei se ridică în general, dar arată o stagnare în anii 1884—1880, în 1892, 1895—1896, iar în 1908 curbele scoboară chiar, după ce au ajuns un maximum în 1907.

Scrisorile și telegramele expediate se înmulțesc repede în cursul anilor dela 1880—1912. Numai anii 1885—1886, 1901 (la telegrame), 1905 (la scrisori) și 1908 (la scrisori și telegrame) se observă ușoare depresiuni. Circulația persoanelor pe căile ferate crește într'o măsură mai mare, decât toți ceilalți factori ai circulației economice.

Așa dar, din observările făcute până aici, se poate scoate concluzia că viața economică germană a devenit din ce în ce mai intensă în cursul ultimilor 30 de ani, iar depresiunile unora din factorii de producție n'au avut alt efect asupra circulației economice, decât să provoace stagnări scurte sau scăderi foarte mici și de scurtă durată. Comparând acest mers cu fenomenele constatate cu ocaziunea analizării economiilor naționale franceză și engleză, observăm că fluctuațiunile situațiunii economice în Franța și Anglia sunt mult mai mari, decât în Germania. In ultimii 30 de ani, Germania a făcut progrese economice așa de mari, încât a ajuns să domine și să determine situațiunile economice din alte țări, pe când Franța și Anglia și-au menținut numai importanța relativă, dobândită încă dela jumătatea veacului al 19-lea. Creșterea aproape continuă a tuturor factorilor de căpetenie ai economiilor naționale este

caracteristică „țărilor nouă", în curs de desvoltare. Acest fenomen se va observa mai bine când vom analiza fluctuațiile situației economice a României.

Cu toată această creștere aproape continuă a puterii factorilor circulației economice a Germaniei, avem simptome, în care se reflectă chiar cele mai ușoare depresiuni sau avânturi ale situatiunii economice generale. Aceste simptome sunt date de elementele pieții financiare.

Mai întâi, observăm și la Germania aceiași regularitate în mersul curbelor scontului, incass-ului și portofoliului, după cum am avut să constatăm și la Franța și Anglia. Când curbele portofoliului și scontului se ridică, aceea a incass-ului scade, și invers. Caracteristică și nedesmințită în tot cursul celor 32 de ani, avuți în vedere, este regularitatea mișcărilor curbelor scontului și incass-ului. In 1882 scontul arată un maximum; de aci înainte scontul scade, iar incasso crește, până ce scontul ajunge un minimum în 1888, iar incasso un maximum în acelaș an. Mai departe, mersul e următorul: în 1890 scontul arată un maximum, iar incasso un minimum; în 1892 scontul e minim, iar incasso maxim; în 1893 scontul e mare, incasso mic; în 1894—1895 scontul e minim, iar incasso arată un maximum; în 1900 scontul e maxim, iar incasso minim; în 1902 scontul ajunge un minimum, iar incasso un maximum; în 1907 scontul e maximum, iar incasso minim; în sfârșit în 1908—1909 scontul scade, iar incasso crește. Prin urmare, o regularitate nedesmințită în 30 de ani. Nu putem trece nici peste acest exemplu fără a scoate din el învățămintele necesare.

După teoria cunoscută a lui *Clément Juglar*, de câteori scontul e maxim și incasso minim, de atâtea ori ne găsim la punctul culminant al unei crize, latente până atunci. Așa fiind, ar trebui să zicem că în Germania am avut crize în anii 1882, 1890, 1893, 1900, 1907, adică în toți acești ani s'a petrecut o întorsătură a situației, rezolvându-se criza latentă printr'o criză declarată, dar hotărâtoare pentru îndreptarea mersului viitor al situației. Faptul este exact pentru anii 1890 și mai ales pentru anii 1900 și 1907, dacă privim și mersul celor mai de seamă factori ai economiei naționale germane. După acești ani, se vede într'adevăr o depresiune economică, întrucât producția și circulația economică scade sau stagnează și cu acestea stagnează sau suferă întreaga viață economică a masselor. Dar în afară de aceste timpuri de schimbare adâncă a situațiunii, mai

observăm scont ridicat şi incasso scăzut, fără ca să ne găsim în acelaş timp în momente de criză.

Aceste fluctuaţiuni ale scontului şi incass-ului pot fi şi artificiale până la un punct, provocate de o anumită politică de bancă, izvorâtă adesea şi din preocupările de ordin politic, nu numai economic. Apoi, fluctuaţiile scontului şi incass-ului depind foarte mult de relaţiunile dintre economia naţională şi piaţa internaţională, de mersul unor anumite întreprinderi internaţionale, de producţia mondială a unor obiecte de consum, etc. Aşa că, fluctuaţiile scontului şi incass-ului, în raporturile lor, nu dau, în orice caz şi în mod absolut, situaţia economică internă.

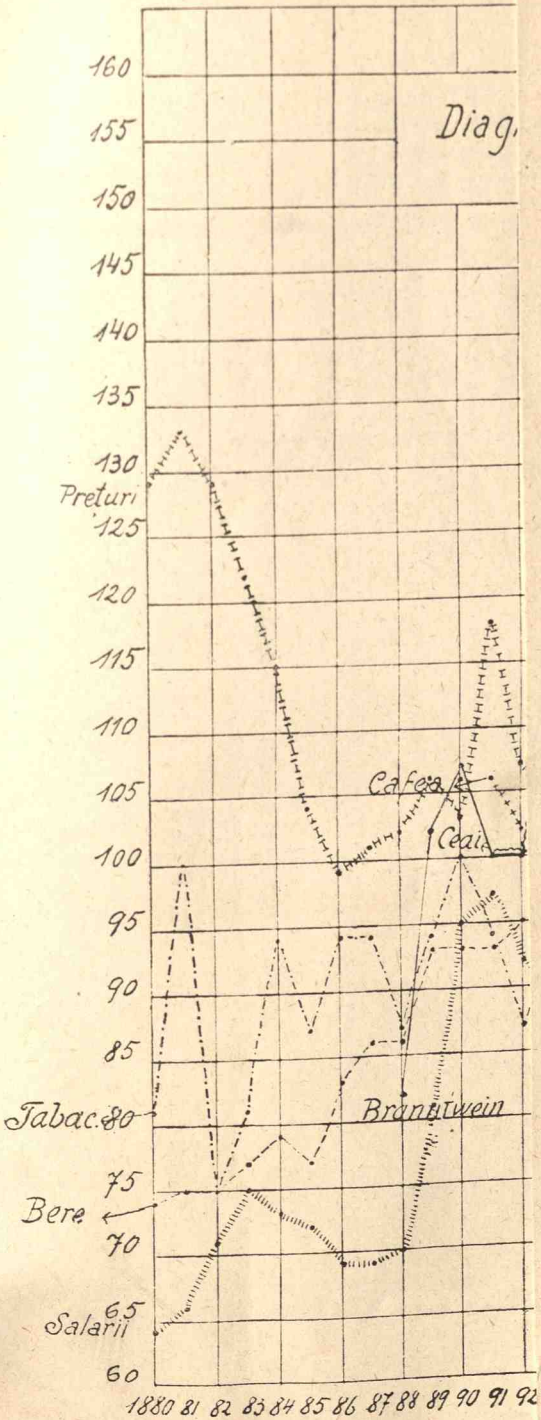
Că variaţiunile scontului nu sunt întotdeauna reflectarea situaţiunii economice reale, ne mai dovedeşte şi faptul că portofoliul nu variază în totdeauna în mod paralel cu scontul. Firesc este, ca mărirea portofoliului băncii naţionale să provoace de îndată mărirea scontului, pentru ca să se evite micşorarea incass-ului. Aşa se petrece într'adevăr în anii 1890, 1899, 1900, 1902, 1907, 1909, dar curbele din diagrama noastră de mai sus arată şi alte mişcări mai deosebite.

Să trecem acum la repercutările avânturilor şi depresiunilor producţiei şi circulaţiei economice în factorii consumului. Tabloul dela pag. 93 ne arată, prin indici numerici, variaţiunile consumului câtorva obiecte, care nu sunt indispensabile în alimentaţiunea masselor.

Din urmărirea variaţiunilor, ce încearcă aceşti factori, se poate vedea cât de greşită era teoria lui *Engel,* care vroia să arate că situaţia economică dintr'un timp poate fi cunoscută după consumul de ceai, cafea, etc. Pentru a invedera şi mai mult acest fapt, am pus în tabloul de mai sus, alături de indicii numerici ai factorilor consumului, încă doi factori, cari stau în legătură cu variaţiile consumului, dar caracterizează mai precis situaţia. Aceşti doi factori sunt: preţurile obiectelor alimentare şi salariile, exprimate în indici.

Pentru a urmări mai uşor fluctuaţiile factorilor din tabloul de mai sus, am construit diagrama dela pag. 92 bis.

Dintre băuturile alcoolice, cea mai răspândită în Germania este berea. Mersul consumului de bere este următorul: începând dela 1880, consumul de bere creşte, până ajunge un maximum absolut în 1900; după această dată, consumul de bere descreşte până la 1910. In perioada de creştere, numai în anii 1885 şi 1890—1894 curba arată stag-

Diag.
160
155
150
145
140
135
130
Preturi
125
120
115
110
105
100
95
90
85
Tabac. 80
75
Bere
70
65
Salarii
60
Cafea
Ceai
Branntwein
1880 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92

nări sau ușoare depresiuni; iar în perioada de descreștere, numai în anul 1905, curba ne arată o ușoară ridicare. Dacă apropiem aceste variațiuni, de fluctuațiile ce am constatat la factorii producției și circulației economice, vedem că numai consumul berii din 1900, corespunde cu avântul ge-

Indicii numerici ai simptomelor situației economice din Germania

TABLOUL III: FACTORII CONSUMULUI

ANII	Consum de alcool	Consum de bere	Consum de tutun	Consum de cafea	Consum de ceai	Salarii	Prețuri
1880	—	74	81	—	—	64	129
81	—	75	100	—	—	66	133
82	—	75	75	—	—	71	129
83	—	77	81	—	—	75	122
82	—	79	94	—	—	73	115
85	—	77	87	—	—	72	104
86	—	83	94	—	—	69	99
87	—	86	94	—	—	69	101
88	82	86	87	—	—	70	102
89	102	93	94	—	—	81	106
1890	107	93	100	—	—	95	103
01	100	93	94	106	100	97	118
92	100	95	87	102	100	92	107
93	102	95	94	101	120	88	105
94	100	94	100	100	100	89	97
95	98	102	112	101	100	89	95
96	100	102	112	104	100	93	93
97	98	108	112	107	100	103	90
98	95	109	100	118	100	108	94
99	100	110	94	119	100	115	98
1900	100	110	100	127	120	123	103
01	98	109	100	124	100	118	101
02	95	102	100	130	100	109	98
03	91	103	94	127	100	110	96
04	91	103	100	125	100	114	96
05	84	105	106	127	100	115	96
06	86	98	94	127	120	126	102
07	91	98	100	127	120	142	108
08	86	92	106	128	120	139	105
09	95	87	87	139	160	127	104
1910	64	87	94	110	100	128	105
11	68	—	—	118	120	—	—
12	—	—	—	—	—	—	—

neral al vieții economice germane. Fluctuațiile din alți ani se reflectă prea puțin sau chiar de loc în consumul berei.

Mai sensibil se arată consumul de alcool. Începând dela

1888, curba alcoolului se ridică până la un maximum absolut în 1890. De aci înainte, cu foarte mici variații, curba are o tendință descrescândă până în 1898. In 1899 și 1900 curba alcoolului arată din nou un maximum, după care curba scoboară repede până la 1905. După ușoare ridicări în 1907 și 1909, curba se lasă la un nivel foarte scăzut, ajungând un minimum absolut în 1910. Maximele din 1890, 1900, precum și minimele din 1888, 1898 și 1905, corespund cu avânturile și depresiunile situației economice generale.

Consumul de ceai nu arată nici o tendință de creștere sau de descreștere: se ridică în anii 1893, 1900 și mai ales în 1909; dar revine imediat la acelaș nivel.

Consumul de cafea arată un minimum în jurul anului 1894, dar de aci înainte crește mereu până la 1900. După ușoare scăderi în 1901 și 1904, consumul se ridică din nou, până ce ajunge un maximum în 1909, pentru ca apoi să scadă brusc în 1910.

Mult mai neregulat este mersul consumului de tutun. Variațiunile curbei sunt mult mai repezi și mai mari. Ridicările și scoborârile curbei nu sunt paralele cu ale celorlalte curbe, care am văzut că redau situația economică. Consumul de tutun este mare în ani de strâmtoare economică, spre exemplu în anii 1895—1897, iar în anii de abundență este mic; spre exemplu în anii 1899—1900. Uneori însă, consumul de tutun crește în anii de prosperitate, cum ar fi în 1890.

Alături de curbele consumului, am tras în diagrama de mai sus și curbele prețurilor obiectelor alimentare și a salariilor lucrătorilor. Din mersul acestor curbe se vede că există un paralelism perfect între fluctuațiunile prețurilor obiectelor alimentare și ale salariilor. Curba prețurilor are un maximum în anul 1881, când începe să coboare, fără întrerupere, până la 1886. Curba salariilor are maximum în anul 1883; dar de aci înainte scade, până la 1886—1887. De aci înainte, ambele curbe se ridică până ajung un maximum în 1891. Mai departe, ambele curbe scoboară. Dar, curba salariilor se oprește la un minimum în 1893, pe când curba prețurilor continuă scăderea până în 1897. In sfârșit, ambele curbe ating maxime, în 1900 și 1907; iar în anii 1902—1905 și 1908—1909 ambele curbe ne arată minime.

Cu toată această uniformitate în mișcările curbelor, se vede că fiecare din ele are o tendință proprie. Curba prețurilor are o tendință descrescândă, pe când curba salariilor are o tendință crescândă. Așa că, de unde în primii 15 ani,

începând dela 1880, curba prețurilor se găsia la un nivel mai ridicat decât curba salariilor, în ultimii 15 ani curba salariilor este la un nivel mult mai ridicat, decât curba prețurilor. Din acest fapt, se pot scoate concluzii cu privire la situația economică a masselor poporațiunii, dar despre aceasta chestiune nu ne ocupăm aci. E destul să relevăm faptul, că fluctuațiile curbelor prețurilor și salariilor corespund în genere cu fluctuațiile mari ale factorilor producției și circulației economice.

Schimbările situației economice se reflectă în mișcarea poporațiunii și în unele manifestări de natură socială ale ei. Elementele mișcării poporațiunii și elementele sociabilității ei, ca falimentele și condamnările, ne arată întrucât progresul economic al unui popor are o urmare asupra stării lui morale și asupra puterii lui vitale. Tabloul dela pag. 96 al factorilor de natură organică și socială, ne dă putința să analizăm aceste fenomene cu privire la poporația germană.

Pentru a urmări mai ușor fluctuațiunile acestor simptome, am construit diagrama dela pag. 97 a factorilor sociali și demografici, pe baza indicilor numerici din tabloul de mai sus și prin aceleași procedee, ca și cele arătate la diagramele de până acum.

Factorii de natură organică sunt cei mai constanți.

Populația Germaniei a crescut fără intrerupere, si în aceiași măsură, în tot cursul ultimilor 30 de ani, așa încât curba populației este o linie dreaptă, care formează un unghiu cu abscisa. Această creștere a poporației este rezultatul diferenții dintre natalitate și mortalitate.

Atât curba natalității, cât și curba mortalității, arată o tendință de descreștere, cu atât mai pronunțată, cu cât ne apropiem de timpul mai nou. Dar în tot timpul celor 30 de ani considerați, ambele curbe descresc în mod paralel, mortalitatea reducându-se și mai repede, decât natalitatea. Prea puțin se reflectă, în mersul acestor factori, fluctuațiunile situației economice generale. Astfel în 1891—1893, natalitatea e mare, ca o urmare a bunei stări economice din jurul anului 1890; iar în 1902—1903 și apoi în 1908—1910 natalitatea scade mai repede ca de obiceiu, ca o urmare a anilor de criză: 1901 și 1908. Curba mortalității are un mers mai neregulat; ridicările și scoborârile ei nu ne lasă să întrevedem nici o corespondență între mersul mortalității și fluctuațiile situației economice.

Atât natalitatea, cât și mortalitatea, au izvoare mult mai

plexe şi descreşterile lor se pun în legătură cu o mul-
de factori, cari alcătuesc ceeace numim civilizaţie. [1])

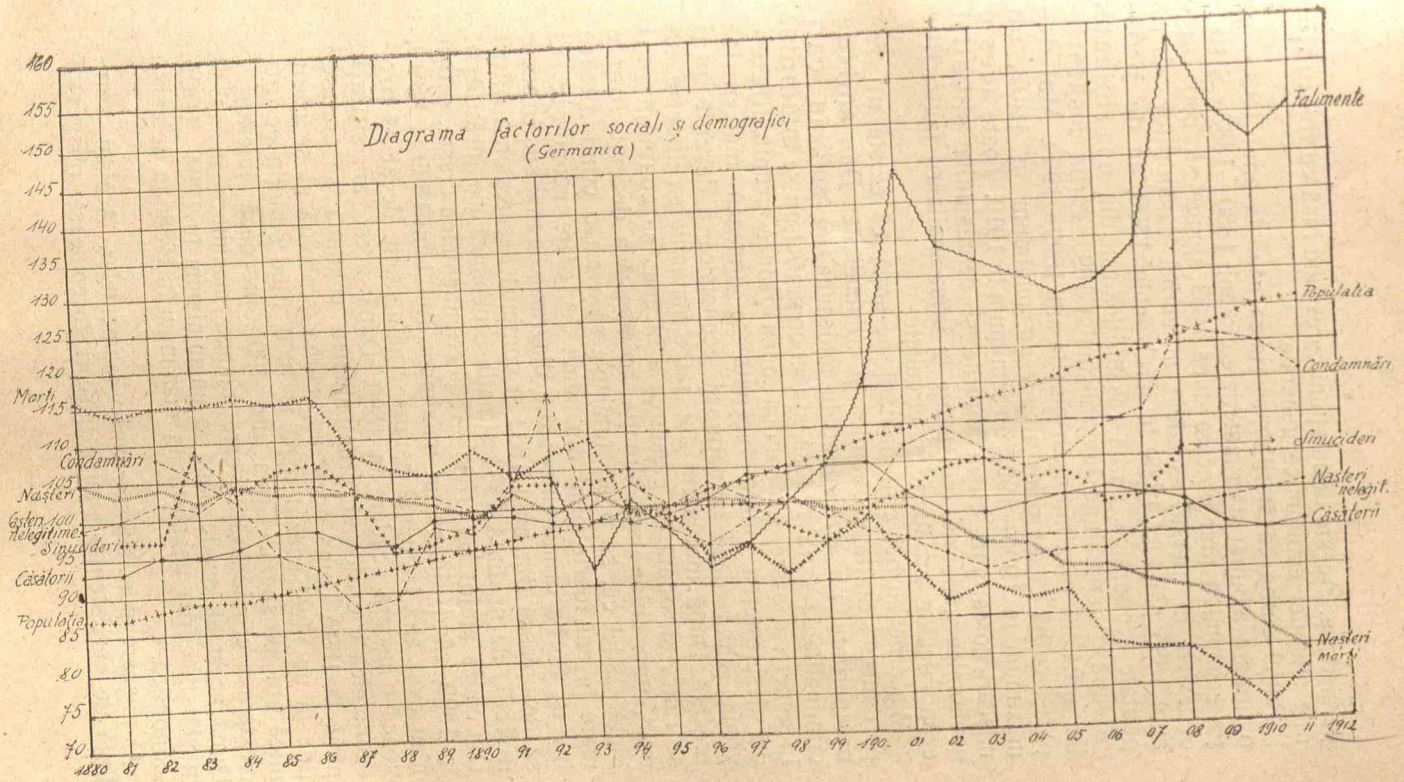
Indicii numerici ai situaţiei economice din Germania

TABLOUL IV. FACTORI SOCIALI ŞI DEMOGRAFICI

	Factori de natură socială					Factori de natură organică		
	Căsătorii	Naşteri nelegitime	Condamnări	Sinucideri	Falimente	Cifra populaţiei	Naşteri	Morţi
880	93	99	—	—	—	87	105	116
81	93	100	—	97	—	87	103	114
82	95	102	108	97	—	88	104	115
83	95	101	105	109	—	89	102	115
84	96	104	102	103	—	89	104	116
85	98	104	95	106	—	90	103	115
86	98	104	93	107	—	91	103	116
87	96	103	88	103	—	92	103	108
88	96	102	89	95	—	93	102	106
89	99	102	98	96	—	94	101	105
890	99	100	97	98	—	95	99	108
91	99	100	103	103	104	96	102	104
92	98	100	115	103	104	97	99	107
93	98	100	98	103	92	98	102	109
94	98	103	98	105	101	99	99	99
96	99	100	97	98	97	100	100	99
96	101	103	95	100	92	102	101	93
97	104	101	98	100	95	103	100	95
98	104	100	101	97	100	105	100	91
99	105	99	98	95	105	106	99	95
900	105	96	100	99	116	108	99	98
01	101	95	107	101	144	109	99	92
02	98	93	109	104	134	111	97	87
03	98	91	106	105	132	113	94	89
04	99	92	104	102	130	114	94	87
06	100	93	105	103	127	116	91	88
06	101	93	109	99	129	118	91	81
07	100	96	111	100	134	119	89	80
08	99	98	122	106	158	121	88	80
09	96	99	121	—	151	123	86	76
910	95	100	120	—	147	125	82	72
11	96	101	116	—	151	126	79	77

ai sensibili sunt factorii de natură socială. Caracteristică
mişcarea nupţialităţii; curba nupţialităţii nu arată fluc-
uni mari şi repezi, ci numai undulaţiuni uşoare şi mai

[1]) A se vedea în această privinţă studiul meu: *„Descreşterea natali-
a popoarele civilizate“* in Bulet. Stat. al Rom., 1911.

Diagrama factorilor sociali și demografici
(Germania)
160
155
150
145
140
135
130
125
120
115
110
105
100
95
90
85
80
75
70
Morți
Condamnări
Nașteri
Căsătorii nelegitime
Sinucideri
Căsătorii
Populația
Falimente
Populația
Condamnări
Sinucideri
Nașteri nelegit.
Căsătorii
Nașteri
Morți
1880 81 82 83 84 85 86 87 88 89 1890 91 92 93 94 95 96 97 98 99 1900 01 02 03 04 05 06 07 08 09 1910 11 1912

persistente. Aceste undulațiuni corespund însă cu fluctuațiunile situației economice generale.

Astfel curba căsătoriilor se ridică până la anul 1885, ca o urmare a bunei stări materiale din anii 1880—1883. Situația economică mai precară după 1883 ajunge să provoace o deviere în mersul ascedent al curbei căsătoriilor după anul 1885 până la 1888. In jurul anului 1890, an de prosperitate economică, curba căsătoriilor este din nou ridicată.

După o depresiune în jurul anului 1893, curba căsătoriilor arată un maximum absolut în anii 1899—1900. Mai departe, curba căsătoriilor ajunge un minimum în 1902, un maximum în 1906—1907, un minimnm în 1910. Toate aceste mișcări corespund cu avânturile și depresiunile situației economice generale, constatate în urma analizării factorilor economici de producție și circulație.

Mișcările curbei criminalității ne arată că există un raport între situația economică și criminalitate. Dar, anii de prosperitate nu corespund în totdeauna cu anii, în cari criminalitatea e mai redusă, și nici contrariul nu se întâmplă. In genere, o stare economică bună reduce criminalitatea, dar descreșterea odată începută se urmează mai multă vreme, chiar dacă situațiunea economică a devenit mai precară. După mai mulți ani răi, criminalitatea începe să se ridice și, odată ce creșterea a început, se continuă mai mult timp, chiar dacă situația economică a devenit foarte bună. Astfel că, se poate întâmpla să avem o criminalitate mare în ani foarte buni din punct de vedere economic, și invers. Curba criminalității din diagrama de mai sus începe să descrească din anul 1882 și continuă descreșterea până în 1887, de și după 1884 situația economică s'a înrăutățit. Din cauza anilor răi, 1885—1886 criminalitatea crește, până în 1892, când ajunge un maximum. Anii buni 1889 și 1890, n'au avut altă influență asupra criminalității, decât să provoace o ușoară scădere în 1890. După acest an, situația economică e critică și criminalitatea continuă să crească până la 1892. După acest an, curba scoboară și se menține la un nivel scăzut până la 1900, când situația economică era prosperă. Criza din 1901 provoacă imediat o creștere a criminalității, care ajunge maximum în 1902. După acest an scade până la un minimum în 1904—1905. In sfârșit, curba ne arată un maximum în 1908, an de criză economică.

O mișcare paralelă are curba falimentelor. Aceiași tendință de perzistență a unei mișcări începute se obsvervă

și la falimente ca și la condamnări pentru furturi. Curba falimentelor arată maxime în 1891—1892, 1891 și 1908; iar în anii 1893, 1896, 1905 și 1910 curba ajunge minime. Din observarea minuțioasă a mișcărilor acestor din urmă două curbe se poate constata un fenomen important. Criza izbucnește într'un moment și se vede de toată lumea, nu este însă născută dintr'odată în urma vreunui eveniment economic sau politic favorabil izbucnirii crizei. Asemenea evenimente economice, ori politice, nu au alt rol decât să scoată la lumina zilei o situație precară latentă. Anii 1901, sau 1908, sunt anii de rezolvare a crizelor latente, care începuseră din 1898, respectiv 1905. Anii 1900, sau 1907, când intensitatea vieții economice ajunsese maximum, formează preludiul crizei. Anii premergători unei crize, de și sunt ani de producție bogată și circulație economică intensă, nu sunt lipsiți de simptomele, care anunță o întorsătură a situațiunii. Criminalitatea și falimentele încep să se ridice cu câtva timp înainte de izbucnirea crizei.

Economia națională germană are izvoare multiple. Mișcările simptomelor economice alese sunt foarte variate; depresiunile unor ramuri de bogăție sunt contrabalansate adesea de avânturile altor ramuri. Avânturile sau depresiunile generale ale situațiunii economice am văzut că sunt rari.

Dar viața economică se mai complică și prin alți factori economici, al căror mers depinde de situația economică internațională. Economia națională germană e cu atât mai dependentă de piața internațională, cu cât capitalul și munca germană s'a infiltrat mai mult în economiile naționale ale altor popoare. Despre această chestiune, vom vorbi însă mai în urmă, după ce vom expune mersul economiei naționale române din ultimii 30 de ani.

§. — *Desvoltarea economiei naționale a României (1880—1912)*

Nu s'a organizat până acum nici o instituție centrală a statisicei generale a României. De aceea ne lipsește o adunare sistematică și o prelucrare științifică a datelor statistice privitoare la întreaga viață economică, socială și organică a poporațiunii române. Nu s'a lucrat și nu s'a publicat până acum nici un Anuar statistic al României, care să oglindească în cifre manifestările vieții poporului nostru, cu

schimbările lor în cursul timpului, căci așa zisele „Anuare statistice“ care se publică din când în când de persoane private, sau de birourile statistice ale unor mici subîmpărțiri administrative, sunt prea imperfecte și prea puțin sistematic alcătuite, pentru a împlini cerințele unui adevărat „Anuar statistic“.

De aceea, când cine-va se încearcă să facă un studiu de economie publică, de finanțe, de statistică, etc., este nevoit să adune materialul statistic dela cele mai mici subîmpărțiri ale administrației publice și de cele mai multe ori să-și prelucréze singur un material brut, împrăștiat prin arhive sau rapoarte, fără coordonare, fără raportare la elemente fixe și cunoscute. Așa fiind, omul de știință trebue să facă mai întâi o muncă titanică de pregătire a materialului brut — suplinind munca unui întreg serviciu organizat, — înainte de a păși la prezentarea și dezlegarea problemelor economice, ce și-a propus.

Pentru studiul acesta, în care urmăresc fluctuațiunile situației economice din România în ultimii 23 de ani, am fos nevoit să răsfoesc publicațiuni, al căror scop principal, de cele mai multe ori, a fost altul, de cât acela al prezentării statistice a unor serii de fenomene. Intre aceste publicațiuni se găsesc unele atât de puțin îngrijit alcătuite, în cât a trebuit să renunț la înfățișarea și urmărirea multor simptome ale vieții noastre economice, pentru a nu mă folosi de cifre nesigure.

Pentru adunarea datelor necesare, am utilizat *Statistica agricolă a României* pe anii dela 1887 și până astăzi, *Mișcarea populațiunii* dela 1880—1912, ambele publicațiuni ale direcțiunii statistice generale din Ministerul Agriculturei și Domeniilor. Apoi m'am folosit de *Statistique de la production minière en Roumanie* 1912, publicată de I. Tănăsescu, precum și de revistele : *Moniteur du Pétrol Roumain* și *Noua Revistă a Petrolului.*

Publicațiunile periodice ale Ministerului de Finanțe și anume : *Comerțul exterior al României și mișcarea porturilor, Situațiunea operațiunilor efectuate din impozitele asupra spirtoaselor, zahărului, petroleului și din taxele fondului comunal asupra acestor produse și asupra uleiurilor vegetale și surogatelor de cafea, Statistica monopolurilor statului, Rezultatele exploatării monopolului tutunului*, conțin material util pentru cunoașterea vieții noastre economice și mi-au servit la urmărirea evoluției unora din factorii economici mai principali.

Dintre toate publicațiunile statistice periodice, întocmite de diferitele ramuri ale administrației publice, se distinge *Darea de seamă statistică asupra exploatării căilor ferate române,* publicată de Direcțiunea generală a căilor ferate ale statului român. Datele sunt complete și prezentate în conformitate cu cerințele științii. Dinpotrivă mult mai imperfecte și mai nesistematice sunt *Dările de seamă asupra serviciilor de poștă, telegraf și telefon,* publicate de Direcțiunea generală a poștelor, telegrafelor și telefoanelor.

Pentru fenomenele de natură socială, morală, se publică de către Ministerul justiției *Statistica judiciară.* Aceasta coprinde și multe elemente folositoare pentru cunoașterea situațiunii economice propriu zise, cum sunt transmisiunile de bunuri, falimentele etc. In partea privitoare la mișcarea criminologică s'au făcut multe îmbunătățiri, datorite d-lui G. Scraba, șeful statisticei judiciare, dar datele mai specializate din publicațiunile ultimilor ani nu au corespondente în publicațiunile mai vechi, și neputând face comparația, spre a urmări evoluția, suntem nevoiți să luăm din statistica judiciară numai datele mai generale, mai nediferențiate.

Pentru cunoașterea pieții financiare din România, m'am folosit de *Rapoartele Consiliului de Administrație către adunările generale ale Acționarilor Băncei Naționale* dela 1881—1913, precum și de bilanțurile marilor bănci comerciale din România. In sfârșit, am utilizat, pentru cunoașterea economiilor claselor de jos, *Dările de seamă asupra gestiunii Cassei de depuneri și consemnațiuni.*

Astfel am putut să urmăresc fluctuațiunea simptomelor mai de seamă ale situației economice generale din România, din ultimii 32 de ani. Ca și la celelalte țări, am grupat aceste simptome în 5 serii de factori: ai producției, ai circulației economice, ai consumului, factori de natură organică și factori de natură socială.

In grupa factorilor producției am pus în primul rând cerealele, căci ele formează bogăția de căpetenie a României. Dintre cereale am ales cele 5 principale: grâu, porumb, secară, orz, ovăz. In statistica agricolă a României se aduc date privitoare la producția noastră agricolă încă dela 1860, de pe vremea marelui statistician și economist *Marțian.* Nu s'a întocmit însă, sau nu s'a publicat, nici o statistică agricolă pentru câți-va ani, anteriori anului 1886. Din cauza lipsii acestor date, n'am putut să urmărim producția anuală a cerealelor de cât dela 1886 și nu dela 1880, cum ne-am propus să facem pentru toate simptomele vieții economice a poporației române.

Alături de producția de cereale, capătă o importanță din ce în ce mai mare în timpul nostru producțiunea petrolului. Aceasta a crescut foarte repede în anii din urmă. Date pentru producția petrolului posedăm pentru un timp îndeajuns de lung.

Tabloul de mai jos conține, an cu an, cifrele producției de cereale și de petroleu.

Simptomele situației economice din România (1880—1912).

TABLOUL I: PRODUCȚIA

ANII	Porumb	Grâu	Secară	Orz	Ovăz	Totalul cerealelor	Petroleu
	Hl. la Hectar	Hl. la Hectar	Hl. la Hectar	Hl. la Hectar	Hl. la Hectar	Mii de Hl.	Mii de tone
1880	—	—	—	—	—	—	15,9
81	—	—	—	—	—	—	16,9
82	—	—	—	—	—	—	19,0
83	—	—	—	—	—	—	19,4
84	—	—	—	—	—	—	29,3
85	—	—	—	—	—	—	26,9
86	14,9	10,4	9,8	9,2	15,3	48.576,3	23,4
87	9,3	14,8	11,3	10,8	18,4	47.491,3	28,3
88	12,8	15,6	17,1	16,0	17,7	59.672,5	30,4
89	15,3	13,2	11,8	10,9	11,8	51.920,2	41,4
1890	12,3	12,5	10,0	11,0	15,0	49.786,6	53,3
91	12,5	11,1	11,2	14,9	14,7	50.122,8	67,9
92	17,8	15,1	12,3	12,9	17,3	67.839,2	82,5
93	13,2	16,4	19,0	21,2	21,6	67.834,2	74,5
94	6,0	11,0	12,7	10,7	13,4	37.424,4	70,5
95	13,6	16,8	15,0	14,3	13,5	64.062,3	80,0
96	11,9	16,7	17,7	18,4	18,4	68.830,6	81,5
97	15,2	8,1	10,6	11,0	12,0	54.302,8	100,0
98	16,9	14,2	13,9	16,0	20,0	75.786,5	180,0
99	4,8	5,5	3,7	2,5	7,1	23.460,7	250,0
1900	14,7	12,6	12,9	11,7	12,0	60.267,5	250,0
01	12,4	15,6	16,0	17,0	22,0	84.458,5	270,0
02	11,1	18,1	14,2	17,1	24,0	69.846,2	310,0
03	13,7	16,1	15,9	19,7	25,9	78.276,5	384,3
04	3,3	11,0	5,8	13,4	10,4	35.338,1	500,0
05	10,6	18,5	16,1	7,7	17,2	75.872,3	614,8
06	22,1	19,8	17,1	17,6	24,2	110.306,8	887,0
07	10,5	8,7	6,1	13,9	17,8	49.430,9	1119,0
08	13,8	10,7	6,3	7,3	12,4	58.649,5	1147,7
09	11,6	11,8	8,0	12,8	18,9	61.979,6	1297,2
1910	18,4	20,0	16,0	18,8	23,4	99.135,3	1352,4
11	18,7	17,1	13,3	18,2	23,0	92.259,5	1544,0
12	17,6	15,1	11,8	15,0	19,2	84.046,0	1806,0

Producția cerealelor este exprimată în cifre relative, și anume se arată în hectolitri cantitatea produsă de un hectar. In acelaș timp am calculat și cantitatea totală a celor 5 cereale în hl. Aceasta poate exprima une-ori mai bine situațiunea economică, întru cât producția minimă a unui fel de cereale poate fi compensată prin producția maximă a altui fel de cereale. Producția petrolului este dată în cifre absolute, și anume în mii de tone.

Dintre factorii circulației economice, am ales factorii cei mai importanți. Cifrele importului și exportului, circulația internă a mărfurilor și a persoanelor și a corespondențelor, transmisiunea bunurilor prin vânzări voluntare și vânzări silite, portofoliul, scontul, incasso și emisiunea Băncii Naționale, toate aceste fenomene economice sunt redate an cu an în tabloul dela pag. 104.

Importul și exportul, dela 1880—1911, este exprimat în milioane lei și reprezintă valorile comerțului general. Circulația mărfurilor este arătată în tone kilometrice, la 1 km. de cale, iar circulația persoanelor este arătată în persoane kilometrice la 1 km. lungime de cale. In cifrele aduse pentru corespondența poștală, se coprinde numărul scrisorilor private de tot felul, numărul expedițiilor de jurnale, probe de mărfuri, imprimate, hârtii de afaceri, iar în cifrele date pentru corespondența telegrafică se coprinde numărul telegramelor transmise interne și externe. Cifrele transmisiunii bunurilor coprind numărul vânzărilor imobiliare voluntare de o parte, iar de altă parte coprind numărul vânzărilor silite imobiliare. In sfârșit, portofoliul, scontul, incasso și biletele puse în circulație de Banca Națională se exprimă prin valorile lor; raportul dintre emisiune și stocul metalic se arată prin cota procentuală a valorii biletelor emise față de valoarea stocului metalic.

Toate valorile din tabloul circulațiunii economice au crescut într'o mare măsură, în cursul ultimilor 34 de ani. Această creștere arată desvoltarea treptată a economiei noastre naționale. Cum însă ne interesează mai ales variațiunile fiecărui factor economic în raport cu cifra poporațiunii, e nevoie să exprimăm toate valorile de mai sus în cifre proporționale. Deaceea, raportând toate valorile la cifra probabilă a populațiunii din fiecare an, am obținut valoarea importului sau exportului de fiecare locuitor, apoi numărul corespondențelor postale și telegrafice de fiecare locuitor, și așa mai departe cu toți factorii circulației economice. Numai circulația internă a mărfurilor și a persoanelor nu

a mai fost raportată la cifra poporației, întrucât era deja exprimată în cifre proporționale: tone kilometrice și persoane-kilometrice, de și după altă unitate de măsură. De

Simptome ale situației economice din România (1880—1913)

TABLOUL II: CIRCULAȚIA

Anii	Import	Export	Circulația persoan. pe C. F. R.	Circulația mărfurilor pe C. F. R.	Circulația poștală privată	Cosponden-ța telegrafică privată	Vânzări voiuntare	Vânzări silite	Portofoliul comercial al Băncii Nat	Stocul (numerar și trate)	Emisiunea	Incasso	Raport între stoc și emisiune	Trate și remize
	In mil. lei	In mil. lei	In persoane-kilometri	In tone-kilometrice	Scrisori, jurnale, etc. în mil.	Telegrame interne și externe în mil	Numărul lor în mii	Numărullor în sute	In mil. lei	In mil. lei	In mil. lei	In mil. lei	Emisiunea reprezintă	In mil. lei
1880	255,3	218,9	77,0	117,3	6,2	608,4	10,9	17,8	—	—	—	—	—	—
81	274,7	206,5	82,3	131,1	7,1	793,8	13,1	7,5	26,8	19,0	34,1	265,0	42,3%	11,5
82	268,8	244,7	82,1	124,2	7,9	849,5	16,3	8,3	30,6	44,4	72,5	325,6	31,7	17,7
83	359,9	220,5	92,5	135,1	8,2	879,1	18,8	8,0	36,1	57,0	93,0	387,4	34,3	27,7
84	294,9	184,1	85,2	125,2	8,8	854,1	19,1	6,3	34,1	60,1	88,8	325,9	38,8	16,6
85	268,5	247,9	80,7	155,9	10,8	937,2	18,6	6,8	30,6	60,5	92,3	286,0	37,5	18,1
86	296,4	255,5	83,3	170,6	11,0	951,5	16,0	7,7	31,5	60,5	100,5	320,5	34,6	12,6
87	314,6	265,7	77,5	147,4	10,7	972,4	15,7	8,3	40,0	60,6	105,9	337,5	32,8	11,3
88	310,3	256,7	74,4	165,2	11,6	1.047,2	15,7	8,0	35,4	59,3	112,9	328,4	29,7	13,0
89	367,9	274,1	72,6	153,7	11,5	1.039,7	18,5	6,4	40,7	45,9	94,0	385,3	41,9	20,2
1890	362,7	275,9	104,7	174,9	12,0	1.356,5	22,7	6,7	42,1	46,6	105,8	355,3	42,6	19,4
91	436,5	274,6	134,1	199,7	13,6	1.570,6	26,1	6,1	65,8	59,5	123,8	397,8	47,9	15,4
92	380,7	285,3	147,8	181,5	13,7	1.589,9	26,5	7,1	68,5	55,0	114,0	389,9	48,1	15,3
93	430,4	370,6	150,3	223,7	18,4	1.609,4	28,5	5,1	100,2	77,6	131,4	501,5	59,1	22,1
94	422,1	294,1	155,7	196,8	26,0	1.924,6	34,9	5,9	86,4	61,2	116,8	414,8	52,3	7,3
95	304,5	265,0	148,5	188,4	37,4	2.294,9	33,2	5,7	88,9	67,4	119,2	479,4	56,1	40,9
96	337,9	324,0	148,9	199,4	39,0	2.333,1	32,9	7,0	115,8	73,7	132,6	550,3	55,3	24,4
97	355,7	224,1	133,9	173,6	48,7	2.259,8	36,5	9,4	149,0	77,2	138,9	493,2	55,8	12,9
98	389,9	283,1	138,1	219,1	52,8	2.589,8	50,5	8,9	215,9	80,4	161,2	656,2	50,2	25,5
99	333,2	149,1	132,6	169,2	47,8	2.238,0	47,6	9,1	211,4	70,3	141,3	560,4	49,4	1,8
1900	216,9	280,0	113,4	182,4	41,7	2.128,9	36,7	10,7	170,9	49,2	116,9	677,3	42,1	59,3
01	292,4	353,8	112,3	205,0	37,1	2.318,6	41,6	13,8	150,5	64,9	129,6	887,5	42,2	56,9
02	283,3	374,8	119,2	209,4	51,6	2.517,3	52,6	17,1	135,1	85,8	164,1	796,7	51,8	52,0
03	269,3	355,6	129,2	233,0	52,9	2.493,1	54,4	14,9	141,4	98,7	174,5	760,4	56,5	78,2
04	311,3	261,8	126,7	211,5	68,5	2.635,0	57,5	13,6	155,4	95,1	178,9	561,0	53,1	21,2
05	337,5	457,1	147,0	289,5	182,9	2.807,4	61,8	11,6	160,8	86,4	196,3	673,3	44,0	24,7
06	422,1	491,3	171,6	295,6	180,8	3.173,0	71,6	11,0	218,3	109,4	239,0	776,7	45,8	28,4
07	430,5	554,0	178,8	340,6	113,8	2.774,1	71,1	9,0	235,1	122,0	272,6	936,4	44,7	34,1
08	414,0	379,4	185,0	308,8	121,2	2.616,1	62,2	8,8	266,5	129,0	263,0	770,0	40,0	31,9
09	368,3	465,0	200,8	338,7	113,6	2.792,2	62,2	6,9	288,2	127,5	271,6	913,0	47,3	41,1
1910	409,7	616,5	212,7	366,2	126,6	3.098,8	92,9	7,5	339,8	144,3	299,4	1.057,5	48,3	63,7
11	565,7	691,7	237,8	418,7	127,0	3.329,8	114,4	7,1	415,8	189,6	382,3	1.491,8	49,8	92,8
12	—	—	—	—	133,6	3.523,4	—	—	710,7	220,1	463,2	1.963,8	47,5	75,4
13	—	—	—	—	—	—	—	—	846,3	356,3	423,6	1.976,5	48,1	62,7

asemenea, nu a mai fost raportat la cifra poporațiunii procentul emisiunii față de stocul metalic al Băncei Naționale.

In acest chip, am dobândit alte expresii ale factorilor circulației economice cum se vede în tabloul următor:

TABLOUL II bis: Factorii circulației, exprimați în cifre proporționale

Anii	Import.	Export.	Traficul persoanelor	Traficul mărfurilor	Circ. postală	Telegrame	Vânzări	Vânzări silite	Portofoliul B.N.	Stocul B. N.	Emisiunea.	stoc și emisiune	Trate și remise	Incasso.	Taxa medie a scontului
	Lei de cap de loc.	Lei de cap de loc.	Pers. kilom.	Tone kilom.	De cap de loc.	De cap de loc.	La 1000 loc.	La 10000 loc.	De cap de loc.	De cap de loc.	De cap de loc.	Raport între	Lei de cap loc.	Lei de cap de loc.	
1880	56,1	48;1	77,0	117,3	1,3	0,1	2,2	3,9	—						
81	59,4	44,7	82,3	131,1	1,5	0,1	2,8	1,6	5,8	4,1	7,3	42,3	2,5	57,3	4,16%
82	58,0	50,2	82,1	124,2	1,7	0,1	3,4	1,8	6,8	9,5	15,4	31,7	3,8	69,5	4,00
83	75,7	46,3	92,5	135,1	1,8	0,1	3,8	1,7	7,5	11,9	19,5	34,3	5,8	81,3	4,00
84	60,6	37,9	85,2	125,2	1,8	0,1	3,9	1,2	7,0	12,3	18,2	38,8	3,4	67,0	4,16
85	57,9	49,9	80,7	155,9	2,1	0,1	3,7	1,3	6,1	12,1	18,6	37,5	3,7	57,6	5,00
86	58,7	50,6	83,3	170,6	2,1	0,1	3,1	1,5	6,2	11,9	19,8	34,6	2,5	63,5	5,00
87	61,5	52,0	77,5	147,4	2,0	0,1	2,8	1,6	7,8	11,8	20,7	32,8	2,2	66,0	5,33
88	59,9	49,5	74,4	165,2	2,2	0,2	2,9	1,5	6,8	11,4	21,7	29,7	2,5	63,4	6,00
89	69,9	52,1	72,6	153,7	2,1	0,1	3,4	1,2	7,7	8,7	17,9	41,9	3,8	73,3	6,00
1890	68,2	51,8	104,7	174,9	2,2	0,2	4,1	1,2	7,9	8,7	31,1	42,6	3,6	66,8	5,32
91	80,9	50,9	134,1	199,7	2,5	0,2	4,8	1,1	12,2	10,0	22,9	47,9	2,8	73,8	5,00
92	70,1	52,6	147,8	181,5	2,5	0,2	4,8	1,3	12,6	10,1	21,0	48,1	2,8	71,9	5,95
93	78,4	67,5	150,3	223,7	3,3	0,2	5,1	1,1	18,2	14,1	23,9	59,1	4,0	91,4	5,38
94	76,3	53,2	155,7	196,8	4,7	0,3	6,1	1,0	15,6	11,0	21,0	52,3	1,3	74,8	6,24
95	54,0	47,0	148,5	188,4	6,6	0,4	5,8	1,0	15,8	11,9	21,1	56,1	7,2	85,0	5,36
96	59,1	56,7	148,9	199,4	6,8	0,4	5,6	1,2	20,2	12,9	23,2	55,3	4,9	96,3	5,00
97	61,4	38,6	133,9	173,6	8,4	0,4	6,2	1,6	25,7	13,3	23,9	55,8	2,2	85,1	5,00
98	66,5	48,3	138,1	219,1	9,0	0,4	8,5	1,5	36,8	13,7	27,5	50,2	4,3	111,9	5,32
99	55,9	25,0	132,6	169,2	8,0	0,4	7,9	1,5	35,5	13,3	23,7	49,4	0,3	94,0	6,48
1900	35,8	46,3	113,4	182,4	6,8	0,3	5,9	1,7	28,2	8,1	19,3	42,1	9,7	112,0	8,26
01	47,7	57,7	112,3	205,0	6,0	0,3	6,6	2,0	24,5	10,5	21,1	42,2	9,2	144,9	7,35
02	45,6	60,5	119,2	209,4	8,3	0,4	8,5	2,7	21,8	13,8	26,4	51,8	8,3	128,6	5,78
03	42,9	56,5	129,2	233,0	8,4	0,4	8,5	2,3	22,4	15,6	27,7	56,5	12,4	120,8	5,00
04	48,7	40,9	126,7	211,5	10,7	0,4	8,9	2,0	24,3	14,8	27,9	53,1	3,3	87,6	5,00
05	52,0	71,1	147,0	289,5	28,2	0,4	9,4	1,8	24,8	13,3	30,4	44,0	3,8	103,9	5,00
06	64,0	74,6	171,6	295,6	27,4	0,4	10,7	1,6	33,1	16,6	36,2	45,8	4,3	117,9	5,00
07	64,4	82,7	178,8	340,6	17,0	0,4	10,6	1,3	35,1	18,2	40,7	44,7	5,1	140,0	5,82
08	61,1	56,0	185,0	308,8	17,9	0,4	9,1	1,3	39,3	19,0	38,8	49,0	4,7	113,7	5,20
09	53,6	67,7	200,8	338.7	16,6	0,4	9,0	1,0	41,9	18,5	39,5	47,3	5,9	132,9	5,00
1910	58,8	88,5	212,7	366,2	18,1	0,4	13,2	1,0	48,7	20,7	42,9	48,3	9,1	151,9	5,00
11	79,8	97,5	237,8	418,7	17,9	0,4	16,1	1,0	58,6	26,7	53,9	49,8	13,0	210,5	5,00
12	—	—	—	—	18,4	0,4	—	—	98,2	30,4	64,0	47,5	10,4	230,1	5,00

In tabloul de mai sus, am ținut deci seama de ceeace se numește *proporționalitatea* factorilor.

Ca factori ai consumului, am ales şi pentru România, după acelaş criteriu, ca şi pentru ţările studiate până acum. S'au ales anume acele obiecte de consum, care nu sunt indispensabile întreţinerii vieţii. Consumul acestor obiecte este mai propriu de a fi redus sau extins, în conformitate cu situaţia economică generală, dacă nu intervin factori de natură etnică sau morală.

Folosindu-mă de datele publicate de Ministerul de finanţe, am putut să redeau cantitatea de spirt şi de bere consumată anual dela 1880 – 1912, precum şi tutunul consumat, exprimat însă în valorile impozitului anual, încasat din consumaţia de tutun. Aceasta era cu atât mai usor de ştiut, cu cât desfacerea tutunului este un monopol al statului. Pentru consumul de vin nu existau date, decât dela 1903, când s'a înfiinţat fondul comunal. Pentru a cunoaşte consumul pe un timp mai îndelungat, am întrebuinţat o altă metodă: am adăogat la producţia vinului (după statistica agricolă) importul anual de vinuri (după cifrele comerţului exterior); din această cantitate am scăzut exportul de vin, şi astfel am obţinut cantitatea de vin rămasă anual în ţară pentru consum.

Dacă această metodă — foarte des întrebuinţată în statisticele streine — dă rezultate exacte pentru consumul mediu pe perioade mai mari de timp, este însă mai improprie pentru a stabili consumul an cu an. In cazul nostru spre exemplu, nu tot vinul rămas în ţară în anul, în care s'a produs, a fost şi consumat. Deaceea, cifrele referitoare la consumul vinului le dau cu toată rezerva.

Alături de factorii consumului, am pus în acelaş tablou şi cifrele economiilor depuse la Cassa de Depuneri şi Consemnaţiuni, întrucât creşterea sau micşorarea economiilor arată o prosperitate sau o strâmtorare economică, întocmai ca şi variaţiile corespunzătoare ale factorilor consumului. Astfel s'a alcătuit tabloul dela pag. 107.

In acel tablou, în afară de cifrele absolute, se mai arată şi cifrele relative ale consumului. Astfel s'a calculat câţi litri s'au consumat anual în medie de fiecare locuitor, atât din spirt cât şi din vin. Consumul de bere s'a exprimat în litri la 100 loc. La consumul de tutun, s'a arătat cât s'a încasat de cap de locuitor ca impozit pe consumaţia de tutun. Iar la economii s'a calculat mijlocia depunerilor anuale la 100 locuitori.

Pentru a urmări efectele situaţiei economice asupra vieţii poporaţiunii, am căutat să aduc cifrele câtorva din factorii

cei mai de seamă, de natură organică și ne natură socială. Astfel am redat, după statistica mișcări poporațiunii cifrele morților și născuților, precum și cifrele probabile ale popo-

Simptomele situației economice din România

TABLOUL III: CONSUMUL

ANII	BERE		SPIRT		VIN		TUTUN		ECONOMII	
	Litri în mii	De 100 de locuitori	Litri în mii	De cap de locuitor	Litri în mil.	De cap de locuitor	Impozite încasate în mil. lei	De cap de locuitor	Mii de Lei	Lei la 100 locuitori
1879—1880	1.126	24,7	10.077	2,2	—	—	20,9	4,6	—	—
81	2.685	58,0	25.675	5,5	—	—	23,6	5,1	1674	36,2
82	2.418	51,6	31.231	6,6	—	—	24,4	5,2	2257	48,1
83	1.969	41,3	24.287	5,1	—	—	25,5	5,3	2787	68,5
84	1.973	40,6	25.513	5,3	—	—	27,3	5,6	3724	76,5
85	2.403	48,5	23.000	4,7	—	—	27,9	5,6	4493	90,5
86	1.783	35,3	15.834	3,1	—	—	28,0	5,5	5166	102,3
87	1.820	35,6	6.861	1,3	—	—	29,2	5,7	5914	115,7
88	2.382	46,0	8.780	1,7	252,8	47,8	30,3	5,8	6773	130,8
89	2.779	52,8	8.682	1,6	303,2	57,6	31,2	5,9	7368	140,1
1889—1890	2.303	43,3	13.602	2,5	303,3	57,0	31,0	5,8	9437	177,4
91	2.599	48,2	17.789	2,3	352,9	65,5	32,7	6,0	10473	194,3
92	3.025	55,7	21.012	3,8	310,3	57,2	34,9	6,4	10992	202,6
93	3.215	58,6	20.780	3,8	124,2	22,6	35,6	6,4	12683	231,3
94	3.640	65,6	29.369	5,2	116,7	21,1	37,3	6,7	12038	216,9
95	4.154	73,7	26.773	4,7	336,0	59,6	36,5	6,4	12742	226,1
96	4.190	73,4	51.407	3,7	459,9	80,6	36,1	6,3	14294	250,3
97	5.289	91,2	13.985	2,4	23,9	4,1	37,4	6,4	14952	258,0
98	6.264	106,8	20.547	3,5	51,9	8,9	37,3	6,4	17744	302,5
99	9.079	152,4	31.025	5,2	206,0	34,6	39,9	6,7	14371	241,2
1899—1900	8.066	133,4	14.768	2,4	349,2	57,6	37,1	6,1	13358	220,9
01	5.309	86,6	8.242	1,3	89,0	14,5	37,4	6,1	16232	265,0
02	4.821	77,8	12.844	2,0	104,5	16,9	35,4	5,7	18522	298,9
03	5.960	94,7	18.641	2,9	185,5	29,5	36,5	5,8	20239	321,7
04	7.795	121,9	13.493	2,1	83,7	13,1	37,9	5,9	21239	332,2
05	8.642	133,3	10.577	1,6	176,1	27,2	37,6	5,8	25486	393,3
06	11.167	169,5	10.872	1,6	176,4	26,8	40,4	6,2	27637	419,7
07	13.425	201,2	11.846	1,7	97,2	14,5	43,4	6,4	28186	421,7
08	17.848	263,6	18.295	2,7	228,8	33,8	46,8	6,9	24056	355,2
09	18.606	271,0	12.883	1,8	127,4	18,1	47,8	6,9	25646	373,5
1909—1910	18.622	267,3	12.626	1,8	172,1	24,6	50,0	7,1	26914	386,3
11	17.622	248,6	11.619	1,6	100,3	14,6	51,5	7,2	28990	409,1
12	26.530	366,9	15.600	2,1	—	—	56,8	7,8	22746	314,6

rațiunii din fiecare an, începând dela 1880. Intre factorii de natură socială, am pus căsătoriile, divorțurile, nașterile nelegitime, falimentele, infracțiunile și sinuciderile. Pentru adunarea acestor factori, m'am folosit de statistica judiciară și în parte de statistica mișcării poporațiunii.

In acest chip, am alcătuit tabloul de mai jos:

Simptomele situației economice a României

TABLOUL IV: FACTORI SOCIALI ȘI DEMOGRAFICI

A. Cifre absolute

ANII	Factori de natură organică			Factori de natură socială					
	Cifra poporațiunii	Născuți legitimi	Morți	Căsătoriți	Divorțați	Născuți nelegitimi și găsiți	Falimente	Acuzați	Sinucișî
1880	4.545.821	162.012	163.226	79.484	—	9 228	214	56.617	—
81	4.622.674	182.506	123 390	84.134	—	9.498	140	80.783	—
82	4.687.722	179.399	132.411	88.484	—	9.821	283	92.339	—
83	4.762.193	193.939	124.069	94.412	—	10.362	128	97.435	—
84	4.762.037	190.540	123.809	81.095	—	10.873	258	100.239	—
85	4.960.043	201.760	123.814	79.172	—	11.821	255	110.306	—
86	5.046.363	200.804	134.739	77.976	—	12.016	168	112.764	209
87	5.108.406	197.083	155.769	77.922	—	12.490	122	106.147	195
88	5.117.629	207.296	158.674	76.672	—	12.362	172	106.365	275
89	5 256.221	200.717	142.869	82.244	—	12.505	181	111.888	250
1890	5.318.341	192.114	150.786	77.288	—	12.553	255	105.858	298
91	5.392.576	214.581	162.287	88.534	—	13.702	266	114.955	299
92	5.424.517	198.670	187.977	83.514	—	13.009	355	117.436	372
93	5.485.739	207.468	169.132	81.054	1.738	14.647	334	149.835	261
94	5.544.705	210.469	175.877	99.072	1.760	16.136	527	173.835	358
95	5.635.434	219.174	155.702	82.964	1.876	19.017	351	181.864	390
96	5.709.959	213.841	166.132	94.492	1.926	18.587	419	186.163	379
97	5.795.235	229.333	171.808	83.016	2.158	19.517	443	210.499	372
98	5.863.037	197.046	155.353	87.522	2.242	17.983	452	222.008	402
99	5.956.690	229.757	163.881	100.280	2.400	20.693	748	300.045	446
1900	6.045.352	214.000	146.201	80.830	2.564	20.843	550	337.617	433
01	6.124.694	218.258	160.361	87.500	2.670	22.445	240	329.035	237
02	6.195.752	218.945	171.828	110.912	2.630	22.941	167	344.917	304
03	6.291.992	227.714	156.006	109.602	3.346	24.532	227	387.883	331
04	6.392 273	230.382	155.936	103.624	3.600	25.795	274	423.608	320
05	6.480.338	222.289	160.080	102.412	3.444	25.856	328	421.702	312
06	6.585.582	236.225	157.204	133.726	3.474	26.213	298	488.898	243
07	6.684.265	249.854	175.794	140.526	4.334	24.633	369	480.392	282
08	6.771.722	274.782	185.393	122.998	4.768	25.068	392	663.189	373
09	6.865.739	257.964	188.325	126.424	5.302	24.378	615	672.530	421
1910	6.966.002	249.453	172.845	128.572	5.694	23.653	694	705.897	430
11	7.086.796	274.711	179.076	149.084	5.058	25.159	553	729.413	377
12	7.230.418	288.723	165.616	124.800	5.996	25.367	917	—	326

Pe lângă cifrele absolute, am calculat și cifrele relative pentru fiecare factor, raportându-mă la numărul probabil al poporațiunii din fiecare an. Astfel s'a calculat nupțialitatea, natalitatea, mortalitatea, la 1000 locuitori. Divorțurile s'au raportat la căsătorii, și s'a exprimat numărul divorța-

ților la 1000 căsătoriți ; iar nașterile nelegitime s'au raportat la nașterile legitime, exprimându-se numărul născuților nelegitimi la 1000 născuți legitimi. Falimentele, condamnările și sinuciderile s'au raportat la cifra anuală a poporațiunii. Astfel s'a alcătuit tabloul 4 bis.

TABLOUL IV bis: FACTORI SOCIALI ȘI DEMOGRAFICI

B. Cifre relative

ANII	Factori de natură organică		Factori de natură socială					
	Natalitatea	Mortalitatea	Nuptialitatea	Divorțuri	Natalitatea nelegitimă	Falimente	Criminalitatea	Sinucideri
	‰	‰	‰	‰	‰	‰‰‰‰	‰	‰‰‰
1880	35,6	35,9	17,5	—	2,0	4,7	1,2	—
81	39,5	26,7	18,2	—	2,1	3,0	1,7	—
82	38,3	28,2	18,9	—	2,1	6,0	2,0	—
83	40,7	26,1	19,8	—	2,2	2,7	2,0	—
84	39,2	25,5	16,7	—	2,2	5,3	2,1	—
85	40,7	25,0	16,0	—	2,4	5,1	2,2	—
86	39,8	26,7	15,5	—	2,4	3,3	2,2	4,1
87	38,6	30,5	15,3	—	2,4	2,4	2,1	3,8
88	40,0	30,6	14,8	—	2,4	3,3	2,1	5,3
89	38,2	27,2	15,6	—	2,4	3,4	2,1	4,8
1890	36,1	28,4	14,5	—	2,4	4,8	2,0	5,6
91	39,8	30,1	16,4	—	2,5	4,9	2,1	5,5
92	36,6	34,7	15,4	—	2,4	6,5	2,2	6,9
93	37,8	30,8	14,8	21,4	2,7	6,1	2,7	4,8
94	38,0	31,7	17,9	17,8	2,9	9,5	3,1	6,5
95	38,9	27,6	14,7	22,6	3,4	6,2	3,2	6,9
96	37,4	29,1	16,5	20,9	3,3	7,3	3,3	6,6
97	39,6	29,6	14,3	26,0	3,4	7,6	3,6	6,4
98	33,6	26,5	14,9	25,6	3,1	7,7	3,8	6,9
99	38,6	27,5	16,8	23 9	3,5	12,6	5,0	7,5
1900	35,4	24,2	13,4	31,7	3,4	9,1	5,6	7,2
01	35,6	26,2	14,3	30,5	3,7	3,9	5,4	3,9
02	35,3	27,7	17,9	23,7	3,7	2,7	5,6	4,9
03	36,2	24,8	17,4	30,5	3,9	3,6	6,2	5,3
04	36,0	24,4	16,2	34,7	4,1	4,3	6,6	5,0
05	34,3	24,7	15,8	33,6	4,0	5,1	6,5	4,9
06	35,9	23,9	20,3	26,0	4,0	4,5	7,4	3,7
07	37,4	26,7	21,0	30,8	4,3	5,5	7,2	4,2
08	36,6	27,4	18,2	38,8	3,7	5,8	9,8	5,5
09	37,6	27,4	18,4	41,9	3,5	9,0	9,8	6,1
1910	35,8	25,2	18,4	44,3	4,0	10,0	10,1	6,2
11	38,8	25,7	21,0	40,6	4,2	7,8	10,3	—
12	39,9	22,9	17,2	48,0	3,5	12,7	—	4,5

Din cele spuse până aici, se vede că toate simptomele situației economice din România au fost exprimate și în cifre proporționale. Din variațiunile acestor cifre, se poate constata schimbările reale în situațiunea economică. Intr'adevăr, mărirea cifrelor circulațiunii interne a mărfurilor și persoanelor dela 1880—1912 nu ne dă o idee clară asupra intensivării treptate a acestui factor economic, pentru că în intervalul de timp considerat s'a înmulțit și poporația. Sau, creșterea cantității de spirt, consumate în România nu însemnează în acelaș timp o creștere paralelă a alcoolismului; numai cantitatea de spirt mijlocie, consumată de 1 locuitor, ne poate arăta, prin variațiile ei, când crește sau scade în realitate consumul de spirt.

De aceea, indicii numerici, meniți să arate variațiile comparative ale diverșilor factori economici, trebuesc să fie calculați pe baza cifrelor proporționale sau relative a factorilor economici considerați. In acest chip am alcătuit tablourile indicilor numerici ai tuturor simptomelor situațiunii economice din România, luând de bază media anilor 1890—1899.

Să vedem mai întâi indicii numerici ai factorilor producției (pag. 111).

In genere, toți factorii producției arată o creștere în ultimii ani, întrucât cifrele la care se ridică în acești ani sunt superioare maximelor din anii mai dinainte, iar minimele ultimilor ani nu se mai scoboară până la nivelul minimelor dinainte de 1900. Producția cerealelor este însă mai neregulată; fluctuațiunile sunt foarte mari, iar creșterea generală este foarte mică. Dimpotrivă, producția petroleului are un mers foarte regulat și nu arată aproape niciodată scăderi. In cursul celor 32 de ani considerați, cifrele producției petroleului se ridică enorm; producția ultimilor ani e aproape de 100 ori mai mare decât producția de acum 30 de ani.

Spre a vedea toate variațiunile acestor factori, precum și legătura, care există între ele, am alcătuit diagrama de mai jos, după tabloul indicilor factorilor producției. Pe ordonată am însemnat indicii la intervale de 10, iar pe abscisă am însemnat anii, dela 1880—1912. (Diagrama producției în România pag. 112).

Curbele grâului, orzului, ovăzului și secarei au un mers aproape identic, dacă luăm în vedere fluctuațiile mai mari. Astfel, aceste curbe ne arată maxime în jurul anilor: 1888, 1893, 1896, 1898, 1901—1903, 1906, 1910—1911; iar în

jurul anilor: 1889—1892, 1894, 1897, 1899, 1904 și 1907—1908 curbele arată minime. Curba producțiunii porumbului urmează mersul celorlalte curbe mai ales la fluctuațiile lor mari, dar se depărtează puțin de ele în anii, în care variațiunile sunt mai mici. Astfel, curba producțiunii porumbului

Numere indici ale simptomelor economice din România

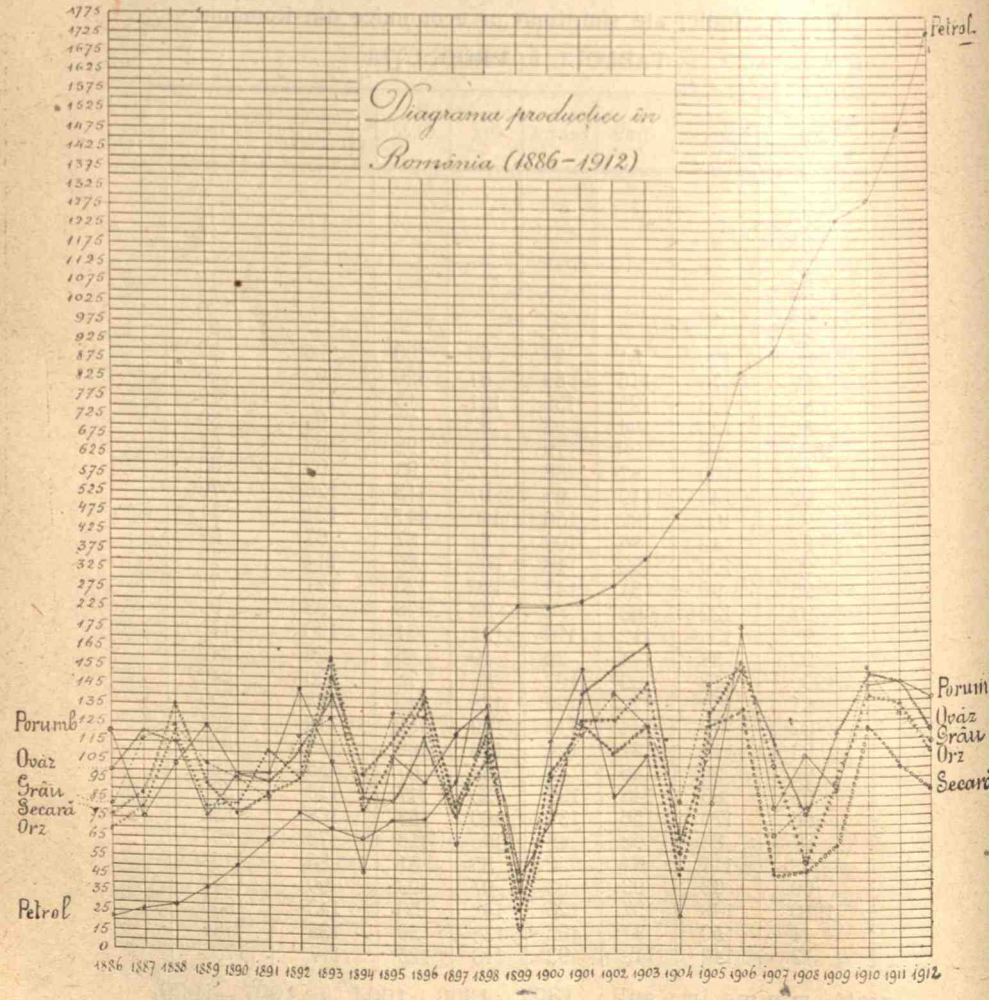
TABLOUL I: PRODUCȚIA

ANII	Porumb	Grâu	Secară	Orz	Ovăz	Totalul cerealelor	Petroleu
1880	—	—	—	—	—	—	15
81	—	—	—	—	—	—	16
23	—	—	—	—	—	—	18
83	—	—	—	—	—	—	18
84	—	—	—	—	—	—	28
85	—	—	—	—	—	—	25
86	120	81	77	69	100	96	22
87	75	116	89	81	120	92	26
88	103	125	135	121	115	116	29
89	123	104	93	82	77	99	39
1890	99	98	79	83	98	93	51
91	100	87	88	112	95	92	65
92	143	119	97	97	113	126	79
93	106	129	150	160	141	124	71
94	49	86	100	81	87	67	67
95	109	132	119	108	86	114	77
96	96	131	143	139	120	121	78
97	122	63	84	83	78	93	96
98	136	112	110	121	131	130	176
99	38	44	29	19	46	39	240
1900	113	99	102	88	78	100	240
01	156	122	126	128	143	138	259
02	89	144	112	129	156	113	298
03	110	127	126	149	169	125	369
04	26	86	47	58	67	55	480
05	85	148	127	133	117	118	590
06	178	156	135	160	158	168	853
07	84	68	48	105	116	73	907
08	111	84	50	55	81	86	1103
09	93	93	63	97	123	90	1247
1910	148	157	126	142	153	143	1300
11	150	134	105	138	150	132	1484
12	142	119	93	113	125	117	1736

arată minime în anii: 1894, 1899, 1904 și 1907—1909, adică tocmai în anii, în cari și producția celorlalte cereale principale a fost minimă. De asemenea producția porumbului e maximă în 1898, 1901, 1906 și 1910—1911. Dar curba porumbului are maxime în 1889 și 1892, când cur-

bele celorlalte cereale arată minime. In genere, variațiile producției porumbului dela an la an sunt mai mari.

Curba petroleului se ridică repede, dar în mersul ei arată oarecare depresiuni, care stau în legătură cu producția agri-

colă. Astfel, curba petroleului are depresiuni în jurul anului 1894 și în jurul anului 1900, adică tocmai în anii de criză a producției agricole. Dela 1900 înainte însă, curba petroleului se ridică foarte repede și crizele agricole dela 1904 și 1907—1908 nu o mai influențează.

După cum vom vedea mai în urmă, producția petroleului, cu toată creșterea enormă din ultimul timp, nu reprezintă decât o parte foarte mică din producția națională a României. Așa dar, ceeace hotărește fluctuațiile celorlalte simptome economice, — ale circulației, consumului, etc. — este în primul rând producția agricolă. Inainte deci de a trece la urmărirea variațiilor altor factori economici, este necesar să insistăm puțin asupra unor cauze speciale, care influențează producția agricolă.

Cauzele principale ale variațiunii producției agricole în România trebuesc căutate în primul rând în elementele climaterice. E regretabil că institutul meteorologic nu urmărește mai de aproape fenomenele economice, care stau în legătură cu schimbările climaterice, și se mărginește mai mult la cercetări teoretice, de caracterizare a climei în genere. Variațiile temperaturei după anotimpuri, variațiile vânturilor și în special variațiile umidității, ale precipitațiunilor atmosferice, ne-ar explica aproape complect schimbările de producțiune agricolă. Mai mult chiar. Posibilitatea prevederii, rezultată în urma cercetărilor meteorologice pe perioade îndelungate de timp, ne-ar aduce în stare să prevedem schimbări în viața economică, prin cunoașterea anterioară a unor ani agricoli buni sau răi. Căci sunt țări, cum este Anglia, pentru care s'a stabilit o oarecare regularitate în alternarea perioadelor mai bogate și mai sărace în căderi de apă, dacă se iau în considerare perioade mai lungi de vreme.

In această ordine de cercetări, am avut putința să urmăresc raporturile dintre cantitatea mijlocie de apă căzută în România și producția agricolă din cursul a 20 de ani, dela 1891—1910.

Pentru a urmări această cauzalitate, am pornit dela principiul cunoscut al vieții plantelor în genere: Orice element necesar vieții unei plante condiționează creșterea acelei plante prin cantitatea, în care se prezintă. Când elementul necesar lipsește, planta nu se poate desvolta. Când elementul necesar se găsește într'o anumită cantitate, la limita căreia planta poate trăi, atunci avem un minimum de producție a plantii. Dar nu e acest singur minimum. Peste o anumită cantitate din elementul dat, planta nu se mai desvoltă în condiții bune. Cu cât cantitatea crește, cu atât viața plantii e mai grea, până când ajunge momentul de saturație, când planta moare. Intre aceste două limite, există o distanță anumită în seria cantităților din elementul considerat, distanță pe care

viaţa plantii se zice că e normală. Limita de sus şi de jos a cantităţii elementului necesar vieţii normale a plantii, este variabilă, şi stă în legătură cu prezenta celorlalte elemente necesare vieţii plantii. Dar între aceste limite ale vieţii normale, desvoltarea plantii este proporţională cu cantitatea elementului considerat.

In cazul, care mă preocupă, cantitatea de apă căzută e unul din elementele necesare vieţii cerealelor. Insă, nu se poate spune, că cu cât a căzut mai multă apă într'un an, cu atât producţia de cereale e mai mare. Dela o anumită cantitate înainte, cerealele ajung la saturaţie şi creşterea lor nu mai e posibilă. A trebuit prin urmare să stabilesc acele cantităţi de ploae, care ar face desvoltarea cea mai avantajoasă a cerealelor. Limitele acestei cantităţi normale se pot stabili mai precis prin ajutorul analizelor chimice şi fiziologice. N'ar fi nici în acest caz limite fixe, ci totdeauna variante în funcţiune de alte cantităţi, cum ar fi de temperatură, vânturi, etc.

In lipsa datelor bazate pe asemenea studii, m'am folosit de metoda mediilor. Am calculat media cantităţii de apă căzute anual în cursul celor 20 de ani, dela 1891—1910, şi apoi am calculat deviaţiunile, — sau erorile, cum se zice în statistică — dela această medie, în fiecare an.

Spre a putea face comparaţia mai cu uşurinţă, am calculat şi producţia medie a tuturor cerealelor, precum şi deviaţiunile dela medie, pe aceeaşi 20 de ani, folosindu-mă de indicii numerici din tabloul dela pag. 111, calculaţi pe baza cantităţii totale a celor cinci cereale principale.

In acest chip am alcătuit tabloul dela pag. 115 [1]):

Deviaţiunile dela medie, din tabloul de mai sus, ne arată limitele cantităţii de apă căzută, înlăuntrul cărora dezvoltarea cerealelor e normală, e minimă sau maximă. Pe baza acestor deviaţiuni, am construit curbele respective pentru cereale şi pentru cantitatea de ploae. La întretăerea abscizei şi ordonatei din diagrama de mai jos, am notat pe ordonată *o*. Deasupra abscizei, am scris pe ordonată erorile pozitive, iar de desubtul abscizei am scris erorile negative. In modul acesta, am alcătuit diagrama dela pag. 116.

Cele mai mari devieri – pozitive sau negative – fac aproape imposibilă dezvoltarea cerealelor. Fluctuaţiunile curbei căderilor de apă atrag după ele fluctuaţiuni identice ale curbei

[1]) Pentru datele meteorologice m'am servit de *„Analele Institutului Meteorologic al României"*, pe diferiţi ani, dela 1902, în special de studiile publicate acolo de St. C. Hepites.

cerealelor. La maximele curbei cantității de apă din 1892—1893, 1885, 1901, 1906 și 1910, corespund maxime ale producției cerealelor, după cum la minimele curbei cantității de apă din 1894, 1898—1899, 1903—1904 și 1907—1908, corespund minimele curbei cerealelor. Din această constatare, se poate vedea că deviațiunile pozitive sau negative ale cantității de apă, căzută anual în România, nu sunt așa de mari, în cât să se apropie prea mult de limita saturațiunii sau insuficienții absolute pentru dezvoltarea cerealelor. Numai într'un singur an se observă clar fenomenul saturațiunii. In anul 1897, deviațiunea dela medie a apei căzute în România e așa de mare, în cât îngreuiază

ANII	Mijlocia anuală de apă căzută	Media pentru perioada 1891—1910 : 562 mm.	Deviațiunile dela medie	Indicii numerici ai producției de cereale	Media pentru perioada 1891—1910 : 101	Deviațiunile dela medie
1891	531 mm.		— 31	92		— 9
92	596 „		+ 34	126		+ 25
93	615 „		+ 53	124		+ 23
94	414 „		— 148	67		— 34
95	668 „		+ 106	114		+ 13
96	458 „		— 104	121		+ 20
97	841 „		+ 279	93		— 8
98	511 „		— 51	130		+ 29
99	527 „		— 35	39		— 62
1900	662 „		+ 100	100		— 1
01	741 „		+ 179	138		+ 37
02	523 „		— 39	113		+ 12
03	468 „		— 94	125		+ 24
04	479 „		— 83	55		— 46
05	527 „		— 35	118		+ 17
06	591 „		+ 29	168		+ 67
07	435 „		— 127	73		— 28
08	535 „		— 27	86		— 15
09	517 „		— 45	90		— 11
1910	594 „		+ 32	143		+ 42

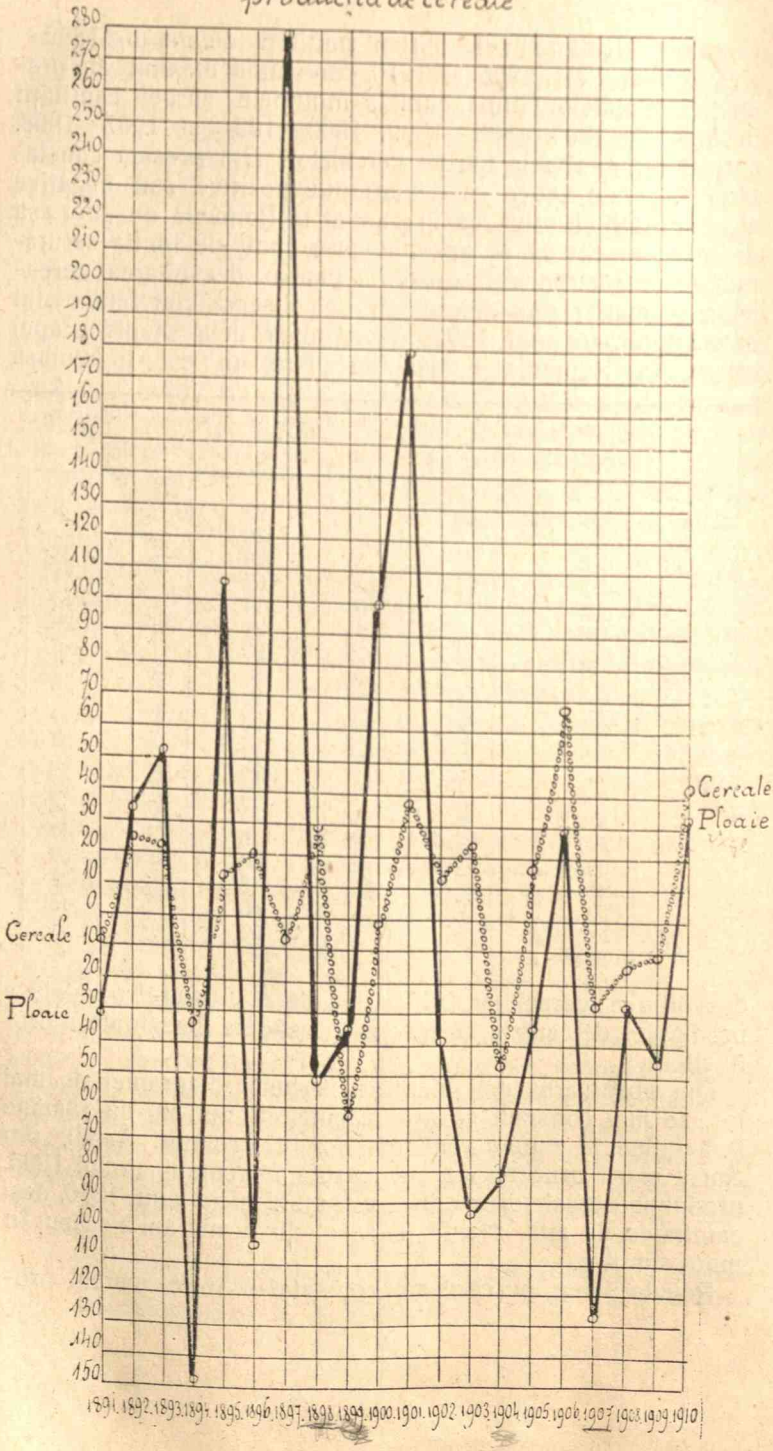
dezvoltarea cerealelor, și în loc de o creștere paralelă a producției de cereale, observăm o scădere însemnată a producției.

Din observarea mai atentă a curbelor diagramei de mai jos, se mai constată că apa căzută într'un an nu rămâne fără influență asupra vegetației anului următor. Astfel, din cauza marii cantități de apă căzută în cursul anului 1895, producția cerealelor continuă a fi mare și în anul 1896, deși cantitatea de apă, căzută în acest din urmă an, a scăzut în mod simțitor.

Regularitatea, pe care am constatat-o între mersul pro-

Diagrama

raporturi lor dintre cantitatea de ploaie si productia de cereale

ducției de cereale și mersul căderilor de apă, ar deveni și mai perfectă, dacă am diferenția cerealele și dacă am ține seamă de căderile de apă pe anotimpuri sau chiar pe luni.

Avem, prin urmare, în acest fel de cercetări, un mijloc de prevedere a producției agricole, adică a celei mai mari ramuri de bogăție a economiei noastre naționale. Importanța acestor cercetări devine cu atât mai mare, cu cât producția agricolă a României influențează mult mersul altor factori economici. Să vedem, mai întâi, cari sunt variațiunile factorilor circulației economice și în ce legătură stau ele cu factorii producției.

In tabloul II bis, dela pag. 105, am dat cifrele proporționale ale factorilor circulației. Pe baza acestor cifre, am calculat indicii numerici ai fiecărui factor, servindu-mă de media pe perioada de timp 1890—1899. In tabloul dela pag. 118, se arată acești indici numerici.

N'am calculat, și n'am trecut în acest tablou indicii scontului Băncii Naționale, pentru că variațiile taxei scontului, indicând cu multă preciziune momentul acut al unei crize sau al unui avânt, ele trebuesc urmărite în intervale de timp mai scurte. Media anuală a taxei scondului nivelează prea mult mișcările din cursul unui an, în cât se poate ca ridicări și scoborâri repezi și mari ale taxei scontului să dispară, dacă se calculează numai media. Așa fiind, nu am mai putea urmări fluctuațiile reale ale acestui factor de prevedere economică de mare importanță, dacă am lua mediile anuale și am calcula indicii lor anuali. De oarece pentru România am avut la îndămână mai ușor datele necesare, privitoare la variațiunile reale ale taxei scontului, avem putința să aprofundăm acum mai mult chestiunea, care ne preocupă.

Fluctuațiunile factorilor economici, pentru a fi urmărite mai ușor, le-am arătat prin curbe în diagramele circulației: A. B. C.

In diagrama dela pag. 119 se văd fluctuațiile circulațiunii bunurilor, ale circulațiunii persoanelor și ale comunicațiunilor dintre persoane, adică mersul acelor factori, cari arată în mod concret intensitatea vieții economice. Curba exportului este ridicată până în 1882, de când începe să scadă, ajungând un minimum în 1884. De asemenea, curba importului, după un maximum în 1883, începe să scoboare, până la 1885–1886. In acești din urmă ani însă, exportul se ridică și continuă să crească până ajunge un maximum în 1893, atrăgând după sine o creștere a importului, până la

maximum din anii 1891—1893. Maximele acestea sunt corespunzătoare cu maximele producţiei agricole din aceiaşi ani. Mai departe, exportul şi importul scad până la un mi-

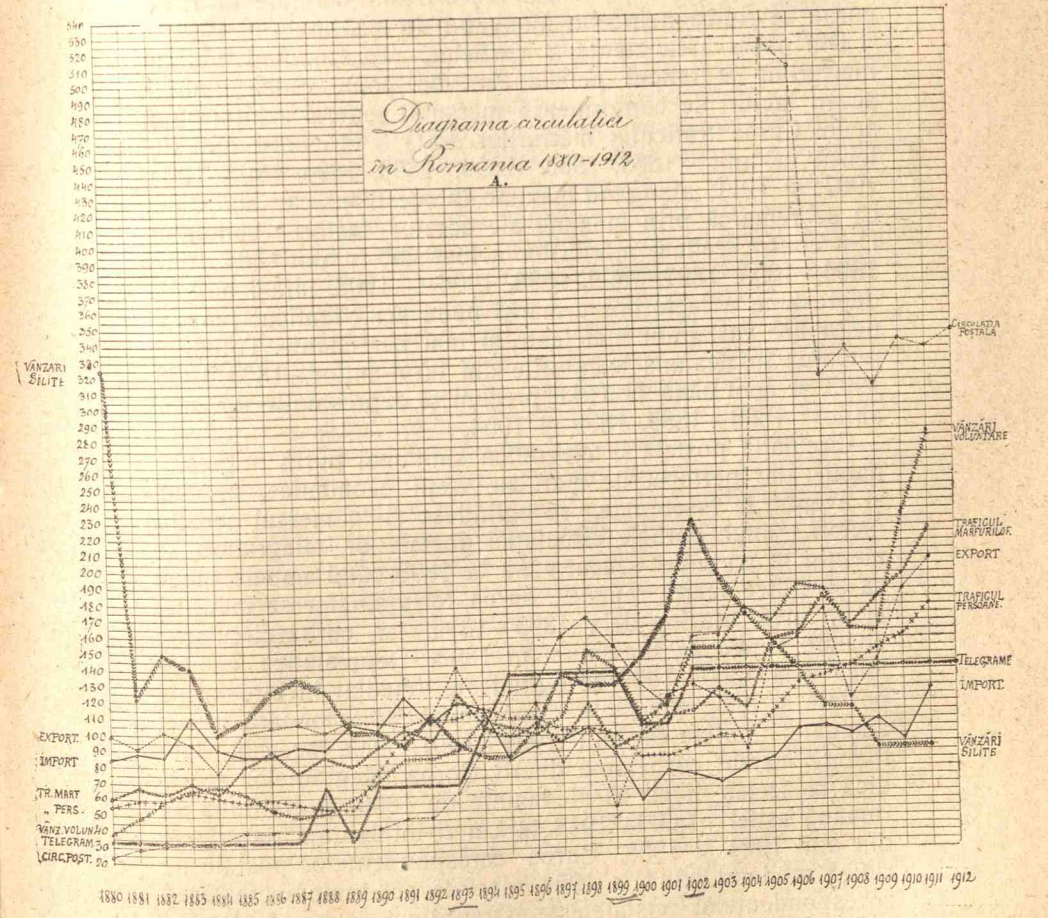
Indicii numerici ai simptomelor situaţiunii economice din România

TABLOUL II: FACTORII CIRCULAŢIEI

ANII	Import	Export	Traficul persoanelor	Traficul mărfurilor	Circulaţie poştală	Telegrame	Vânzări voluntare	Vânzări silite	Portofoliul B. N.	Stocul metalic al B. N.	Emisiunea	Raport între stoc şi emisiune	Trate şi remise	Incaso
1880	83	98	55	60	24	33	38	325	—	—	—	—	—	—
81	88	91	59	67	28	33	48	122	29	34	30	81	78	67
82	86	102	59	64	31	33	58	150	34	79	64	61	118	81
83	111	94	64	70	33	33	65	141	37	99	81	66	181	95
84	90	77	61	64	33	33	67	100	35	102	76	75	106	78
85	86	101	58	80	38	30	63	108	30	100	77	72	115	67
86	87	103	59	88	38	33	53	125	31	99	82	67	78	74
87	91	105	56	76	37	33	48	133	39	99	86	63	68	77
88	89	100	53	85	40	66	50	125	34	95	90	57	78	74
89	104	106	52	79	38	33	58	100	38	72	75	81	118	86
1890	101	105	75	90	40	66	70	100	39	72	121	82	112	78
91	120	103	96	100	46	66	82	91	61	91	95	92	87	86
92	104	107	106	94	46	66	82	108	63	84	87	93	87	84
93	117	137	107	121	61	66	87	91	91	116	100	114	125	107
94	113	108	111	102	87	100	105	83	78	91	87	101	40	87
96	80	95	106	95	122	133	100	83	79	99	88	108	225	99
96	88	115	106	103	125	133	96	100	101	107	96	107	131	113
97	91	78	98	90	155	133	107	133	928	110	100	108	68	100
98	99	98	99	113	166	133	146	125	184	114	115	97	134	131
99	83	50	95	87	148	133	136	125	177	110	99	95	9	110
1900	53	94	80	94	125	100	101	141	141	67	80	81	303	131
01	71	117	80	105	111	100	113	166	122	87	88	81	287	170
02	68	123	85	108	153	133	146	225	109	115	110	100	259	151
03	64	115	92	121	154	133	146	191	112	130	115	109	387	141
04	72	83	90	109	198	133	170	166	121	123	116	102	103	102
06	77	144	105	150	522	133	162	150	124	110	126	85	118	122
06	95	151	123	153	507	133	184	133	165	138	151	88	134	138
07	96	168	127	176	314	133	182	108	175	151	170	86	159	164
08	91	114	132	159	331	133	157	108	191	158	162	95	147	133
09	100	137	144	175	307	133	155	83	209	154	165	91	184	156
1910	87	180	152	189	335	133	227	83	243	172	179	93	284	178
11	119	198	170	217	331	133	277	83	294	222	225	96	406	247
12	—	—	—	—	340	133	—	—	491	253	267	92	325	270

nimum în anul 1895, corespunzător crizei agricole din 1894. In anii următori, exportul variază repede, după cum variază şi producţia agricolă, crescând în 1896, scăzând în 1897 şi

iarăşi ridicându-se în 1898. In anul 1899 am avut cea mai slabă producţie agricolă şi ca urmare cel mai mic export din tot timpul dela 1880 până astăzi. Importul scade şi el în urma depresiunii factorilor de mai sus, şi ajunge un mi-

nimum în 1900. După acest an se petrece o schimbare foarte însemnată în raporturile dintre import şi export: importul rămâne în continuu mai mic decât exportul, balanţa comercială fiindu-ne în continuu nefavorabilă. In afară de aceasta, fluctuaţiunile importului sunt mult mai mici decât ale exportului. Curba importului de abia arată uşoare ridicări în 1901 1906—1907, 1909 şi 1911 şi foarte slabe de-

presiuni în 1903, 1908 şi 1910. Dimpotrivă, curba exportului se ridică repede după 1899 şi ajunge la un maximum în 1902. După o scădere bruscă până la 1904, curba se ridică din nou până la 1907, arătând un maximum neatins în trecut. In sfârşit, după o scoborâre destul de mare în 1908, curba se ridică neîncetat ajungând un maximum în 1911 [1]).

Din observarea atentă a curbelor, reprezentând traficul mărfurilor şi traficul persoanelor, se poate vedea cum şi aceşti factori se conformează mersului general schiţat până acum. Curba traficului mărfurilor arată o circulaţie mai intensă în anii: 1883, 1885—1886, 1893, 1896, 1898, 1903, 1907, şi 1911, ajungând maxime în aceşti ani, cari am văzut că se remarcă prin maxime ale acestor factori economici. Din contră, traficul mărfurilor a fost slab în anii 1884, 1887, 1894—1895, 1897, 1899, 1898, 1904 şi 1908, iarăşi anii de depresiune a factorilor urmăriţi până aci. Traficul persoanelor are variaţiuni mai lente şi mai persistente. Totuşi se remarcă în deajuns avânturile din jurul anilor: 1883, 1893, 1903, şi apoi până la 1911, precum şi depresiunile din jurul anilor: 1888—1889, 1899 şi 1904.

Circulaţia postală şi telegrafică sunt mai puţin impresionabile, dar perturbările mari ale vieţii economice, precum şi avânturile însemnate, se oglindesc şi în mersul acestor factori. Astfel, curbele circulaţiei postale şi telegrafice se menţin la un nivel scăzut până la 1893, când ambele încep să se ridice foarte repede; curba telegramelor se menţine la un nivel maxim dela 1895—1899, iar curba circulaţiei postale atinge un maximum în 1898. Depresiunea economică dela 1899—1900 se oglindeşte imediat în circulaţiile postale şi telegrafice, ale căror curbe se scoboară brusc, ajungând minime în anii 1900—1901. Dela această dată înainte, mersul curbelor e diferit. Curba telegramelor se ridică la acelaş nivel, ca şi înainte de 1899, şi continuă să rămână astfel până la 1912, fără a fi influenţată de crizele din anii 1904 şi 1908. Curba corespondenţelor postale se ridică moderat până la 1904, dar de aci înainte creşterea corespondenţelor postale este extraordinar de repede. In anii 1905—1906, curba corespondenţelor postale atinge un maximum absolut, după care se scoboară repede în 1907 şi nu se mai ridică la acea înălţime până la 1912.

Vânzările voluntare şi silite oglindesc mai bine decât cir-

[1]) Asupra mersului comerţului exterior al României a se vedea amănuntele în lucrarea noastră: *L'Évolution du commerce éxterieur de la Roumanie*. Bucureşti 1914.

culația postală și telegrafică situațiunea economică generală. Ambele au însă fluctuațiuni mai persistente, așa încât maximum sau minimum acestor factori se găsește adesea cu un an sau doui după momentele de avânt sau depresiune. Numărul vânzărilor voluntare crește când situația economică e prosperă și invers. Astfel curba vânzărilor voluntare ajunge un maximum în anii 1883—1884, apoi scoboară treptat și atinge un minimum în jurul anului 1887. De aci înainte curba se ridică, și după oarecare mici depresiuni în 1895—1896, ajunge un maximum în 1898, an de prosperitate. In anii 1899 și 1900 criza se manifestă printr'o scădere simțitoare a numărului vânzărilor voluntare. Mai departe, curba vânzărilor voluntare arată maximum în 1906, minimum în 1908—1909 și iarăși maximum absolut în 1911, adică o corespondență perfectă cu anii de avânt și depresiuni, constatați la ceilalți factori.

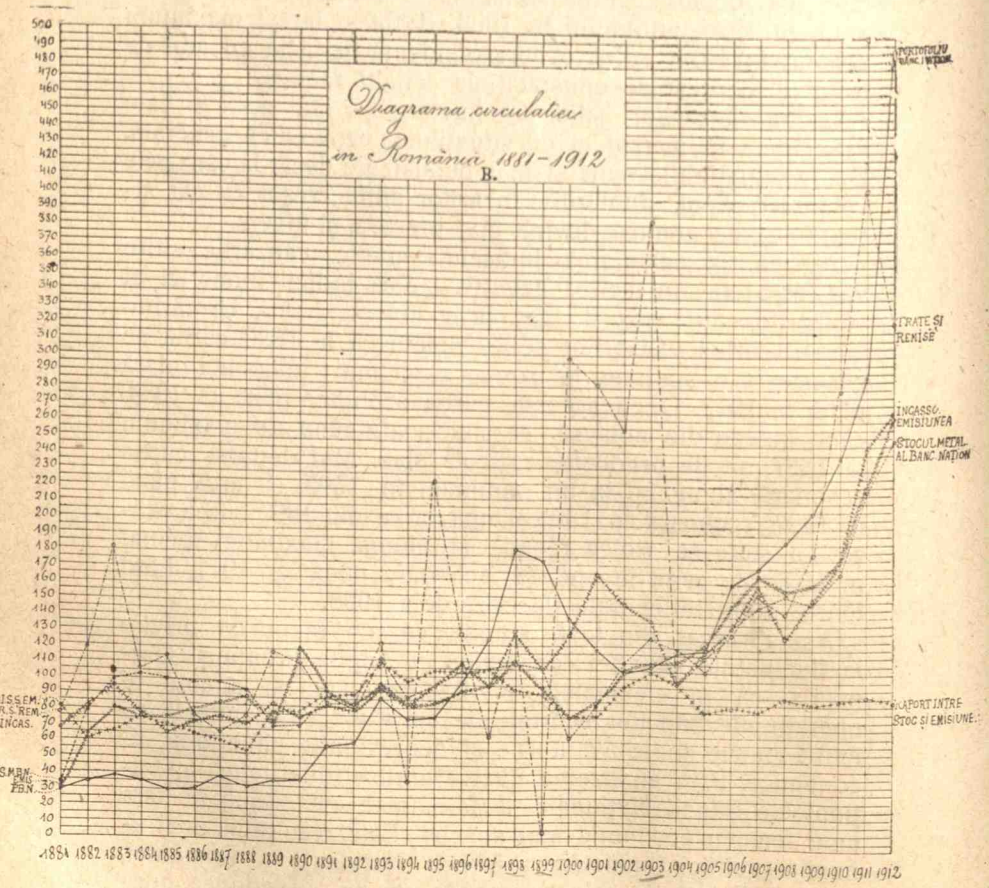
Curba vânzărilor silite are fluctuațiuni mai mari și este influențată în mersul ei de situațiunea economică generală. Dar fluctuațiunile sunt și mai persistente decât la vânzările voluntare. Apoi, numărul vânzărilor silite crește cu cât situațiunea economică devine mai precară, și invers.

Așa că, la calcularea indicelui sintetic, vânzările silite vor intra ca un factor negativ, adică indicii numerici ai vânzărilor silite vor fi luați prin inversele lor. Urmărind mersul curbei vânzărilor silite, vedem că la 1880 curba se găsește la o înălțime, la care nu se va mai ridica nici odată până la 1912. După aceasta, curba scoboară până la 1884, când începe din nou să se ridice, atingând un maximum în 1887, an de producție agricolă slab. Mai departe curba scoboară, ajungând la un mnimum în 1895, se urcă până la 1897, scoboară în 1898. După criza din 1899 curba vânzărilor silite se ridică repede și ajunge maximum tocmai în 1902, de când începe să scoboare până la 1911, fiind foarte puțin influențată de criza dela 1908.

Am observat, din toate studiile ce am făcut cu privire la fluctuațiile situației economice în Anglia, Franța și Germania, că în elementele pieții financiare, și anume în operațiunile băncilor centrale de emisiune se manifestă cu multă putere toate avanturile și depresiunile situațiunii economice. Prin analizarea fluctuațiunilor diferitelor operațiuni ale Băncii Naționale a României, ne găsim în fața unui feomen economic mai special. Este rezultatul unei anumite politici financiare a Băncii Naționale a României, politică dictată de cele mai multe ori de situațiunea noa-

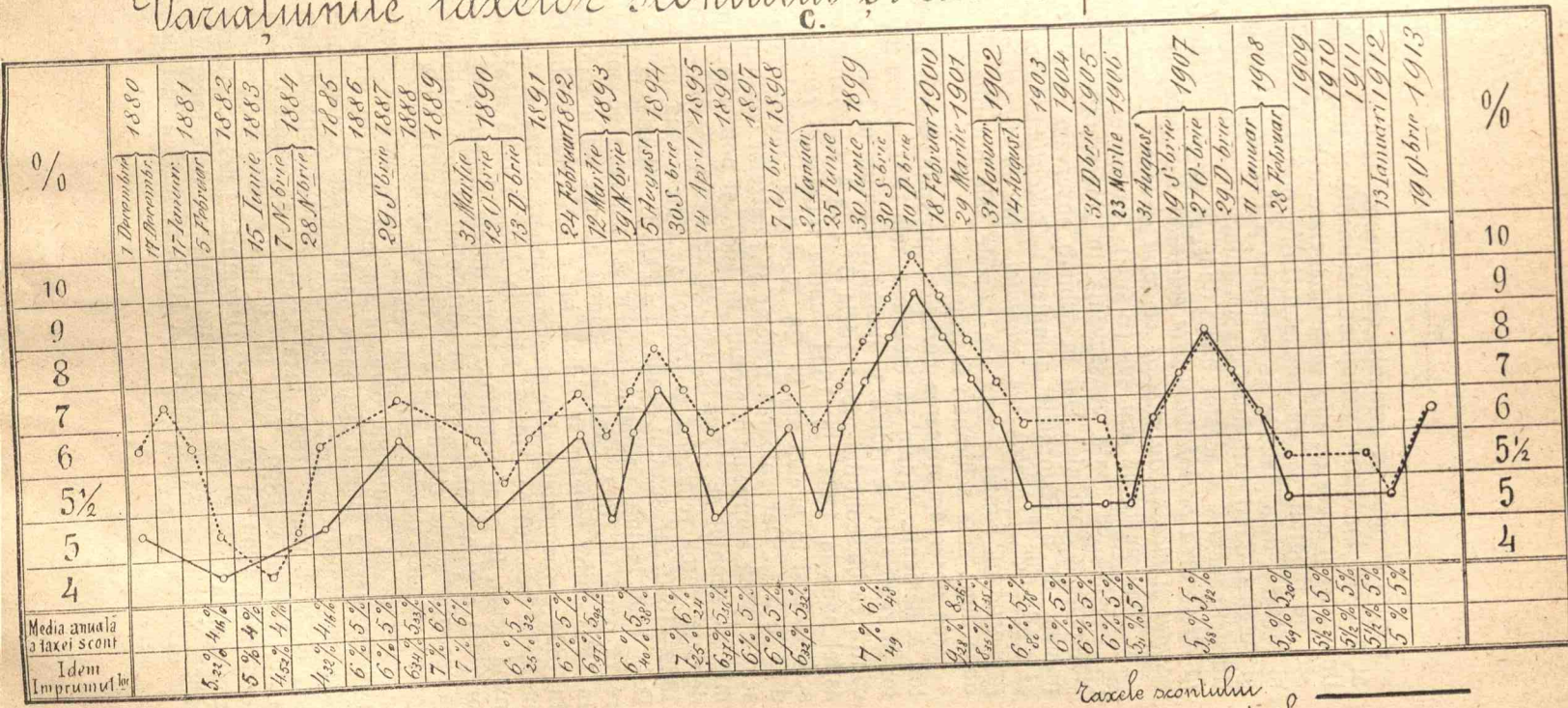
stră economică şi uneori de caracterul său de instituţie, în care se concentrează interese economice private. Normele de conducere în operaţiunile Băncii Naţionale a României nu se pot critica din cauza deosebirii lor de normele de conducere a băncilor centrale de emisiune din alte ţări, ci numai în raport cu împrejurările economice speciale ţării noastre. Dar mai întâi să arătăm în ce constă fenomenul economic deosebit, rezultat din politica financiară a Băncii noastre Naţionale.

In diagramele următoare, am arătat în mod grafic variaţiunile încercate de diferitele operaţiuni ale Băncei Naţionale, dela înfiinţarea ei, până la 1913.

Variațiunile taxelor scontului și ale împrumuturilor

C.

Pentru a pune în evidență dela început izvorul principal al deosebirilor dintre variațiunile elementelor pieții noastre financiare și acele ale altor piețe financiare, trebue să amintim aici de raportul, ce am constatat, între portofoliul, scontul și incasso, dela Băncile de emisiune a Franței, Germaniei și Angliei. Când portofoliul crește, atunci incasso scade; politica financiară a acestor bănci tinde, în anumite momente, *la micșorarea portofoliului prin ridicarea scontului.* Așa că, *scontul și incasso au mișcări cu totul inverse.*

In Diagramele de mai sus (B și C), fenomenul acesta nu se observă cu toată consecvența în operațiunile Băncii Naționale a României. Dar în schimb observăm un alt fenomen, de o statornicie completă: *fluctuațiunile tratelor și remizelor și acelea ale scontului stau în raport invers proporțional.* Faptul acesta are cauzele sale hotărâte și aduce după sine schimbări însemnate.

Dacă observăm mișcarea curbelor corespunzătoare acestor 2 elemente, vedem că începând dela 1881, curba tratelor și remizelor se ridică și ajunge maximum în 1883. Din contră curba scontului coboară dela 5 % la 4 %, continuând astfel până la 1883. In 1884, curba tratelor și remizelor scoboară, și în acelaș an, la 28 Noembrie, scontul se ridică la 5 %. Dar valoarea tratelor și remizelor continuă să scadă, până ajunge un minimum în 1887, și potrivit acestei mișcări, scontul se ridică la 6 %, la 29 Februarie 1887. Mai departe, curba remizelor și tratelor se ridică până în anii 1889—1890, iar scontul scade în 1890, 31 Martie, la 5 %. Dela 1890 înainte valoarea tratelor și remizelor se micșorează până în 1892, când și scontul ajunge un maximum. In 1893 curba tratelor se ridică, iar a scontului scoboară. în 1894 curba tratelor și remizelor scoboară brusc și foarte mult, iar scontul se ridică până la 7 %, o taxă neajunsă până acum. In anul următor, 1895, tratele și remizele reprezintă o sumă foarte mare în portofoliul Băncii Natonale, iar scontul scade repede la 5 % în acelaș an. In 1898, valoarea tratelor și remizelor era relativ mare, dar ea scade în 1899, la un minimum, care nu s'a mai văzut în alt an, dela întemeerea Băncii Naționale până astăzi. Aceiași mișcare neobișnuită o arată și taxa scontului. Incepând dela 5 % la 21 Ianuarie 1899, taxa scontului se ridică la 6 % la 25 Februarie 1899, 7 % la 30 Iunie 1899, 8 % la 30 Septembrie 1899, și 9 % la 10 Decembrie 1899, când taxa scontului a ajuns cea mai mare înălțime, dela începutul Băncii Naționale până astăzi. La 10 Decembrie a fost mo-

mentul critic al rezolvării crizii economice și în special financiare.

In anii următori, tratele și remizele ajung repede valori neobișnuite în trecut și creșterea se continuă, cu puține întreruperi, până la 1903, când valoarea tratatelor și remizelor e maximă. Tot așa de repede scade scontul, în cursul anilor următori lui 1899, așa în cât dela 14 August 1902, scontul ajunge la 5 %.

De aci înainte însă, adică după criza dela 1899—1900, regularitatea constatată până acum între mișcările tratelor și remizelor și acelea ale scontului nu se mai continuă. Scontul începe a depinde de aci înainte și de incasso; politica financiară a Băncii Naționale a României începe fi asemănătoare cu aceea a instituțiilor similare din țările mai desvoltate economicește. Politica financiară nouă e dictată de împrejurări economice nouă.

Dela 1903 curba tratelor și remizelor scade brusc în 1904, de când începe să se ridice, dar foarte încet, până la 1907. Scontul însă se menține la 5 % până la 1906. In 1907, scontul se ridică în foarte scurt timp până la 8 ‰; la 31 August este de 6 %, la 19 Septembrie este de 7 %, la 27 Octombrie este de 8 %, iar după aceasta începe să scadă și ajunge de 7 % la 29 Decembrie, de 6 % la 11 Ianuarie 1908, de 5 % la 28 Februarie 1908. Astfel, cu 5 %, scontul continuă dela 28 Februarie 1908—19 Octombrie 1913, când se ridică la 6 %. Curba tratelor și remizelor, după o ușoară scădere în 1908, se ridică până la maximum absolut în 1911, dar scade simțitor în 1913 corespunzând de altfel cu ridicarea scontului din 1913, fără a forma singura cauză a acestei ridicări.

Să examinăm acum raportul dintre mișcarea incass-ului, portofolului și a scontului.

Până la 1899, variațiunile scontului, incass-ului și portofoliului nu arată nici o legătură cauzală între ele. Atât incasso, cât și portofolul au o valoare relativ mare în 1883, și ajung valori mici în jurul anului 1885. După o nouă ridicare, care culminează în 1893, incasso și portofoliul se ridică în anul 1898 la valori necunoscute în trecut. Curba scontului are într'adevăr o mișcare inversă în acest interval, și anume se scoboară în anii, în care incasso și portofoliul sunt maxime, și invers. Dar procesul de schimbare a raporturilor dintre aceste elemente nu se petrece întocmai ca la instituțiile similare din țările mari din apus. Nu vedem o scădere a incassului, pe măsură ce portofoliul

creşte, pentru ca apoi printr'o ridicare a scontului să se producă o mişcare a portofoliului şi o mărire a incass-ului. Din potrivă, în România, portofoliul şi incasso cresc sau scad în mod paralel, în urma unui avânt sau depresiune a situaţiei economică generală, produse în special de variaţiunile producţiei. De această situaţie economică generală depinde şi mişcarea scontului, care creşte sau scade după cum producţia şi exportul nostru este mai mare, şi deci după cum tratele şi remizele sunt în valoare mai mare.

Banca Naţională trebuind să plătească anuitatea datoriei publice şi în general să facă faţă plăţilor în străinătate, n'a urmărit prin politica scontului de cât adunarea în portofoliu a unei cantităţi mari de remize, ridicând scontul, când a avut remize prea puţine, şi scăzându-l când oferta remizei a început să devină prea mare.

Altfel însă s'a petrecut cu portofoliul intern. Intr'un timp când instituţiile mari de credit lipsesc sau sunt în astfel de condiţii financiare, în cât nu pot în nici un caz îndestula nevoia de credit momentană, Banca Naţională, cu rezervele ei metalice şi cu dreptul esclusiv de emisiune, domină piaţa financiară. Ea nu e supusă schimbărilor de raporturi între cerere şi ofertă, căci nici odată cererea de credit nu este complet satisfăcută. Ea acordă sau refuză creditul persoanelor private sau instituţiilor de credit mici, şi în această acordare sau refuzare stă toată puterea ei de a-şi mări sau micşora portofoliul sau incasso. In timpuri prospere, plăţile se fac regulat şi sigur; atunci Banca Naţională are absoluta siguranţă a încasărilor şi acordă credit mai larg, scontând sau dând împrumuturi într'o măsură mai mare. In timpuri de slabă producţie, Banca Naţională refuză credite şi prin aceasta îşi micşorează portofoliul şi în consecinţă şi încasările. Neexistând alte institute de credit atât de puternice, în cât să-i acapareze întreaga clientelă şi să nu fie silite să reesconteze tot la Banca Naţională, aceasta n'are nevoe să ridice scontul pentru a-şi scădea portofoliul şi a-şi mări incasso, pentru că această acomodare la împrejurări o face prin lărgirea sau strângerea creditului.

După 1899 se observă o mică schimbare în raporturile dintre portofoliu, incasso şi scont, fără ca această schimbare să însemneze în acelaş timp şi o transformare a politicii Băncii noastre Naţionale. In timpul crizei din 1899, scade brusc incasso Băncii Naţionale, dar portofoliul se menţine la o sumă foarte ridicată, la care ajunsese în anul prosper 1898. Atunci Banca Naţională ridică scontul, în

câte-va luni ale anului 1899, dela 5 % la 9 %. Efectul este o ridicare imediată și foarte repede a incass-ului și o scădere simțitoare a portofoliului. După trecerea efectelor crizei, portofoliul începe să crească, după 1902, până la 1912, când ajunge un maximum. Incasso însă arată minime în 1904 și 1908, adică tocmai în timpul crizelor de producție.

Emisiunea și stocul metalic au mișcări paralele și anume în genere cresc sau scad, după cum situația economică este mai prosperă sau mai precară. La raportul între emisiune și stoc se observă un fenomen caracteristic: până la 1904 curba acestui raport urmează aceleași fluctuațiuni, ca și curbele emisiunii și stocului metalic, iar dela 1904 înainte, curba raportului dintre emisiune și stocul metalic se menține la acelaș nivel, cu toată ridicarea foarte mare a stocului metalic și a emisiunii. Pentru înțelegerea acestui fenomen, e nevoie să amintim că în raportul dintre emisiune și stocul metalic am arătat cât la 100 din stocul metalic reprezintă emisiunea. Cu alte cuvinte, când procentul emisiunii față de scont crește, atunci raportul exprimat de noi crește. Așa că, până ta 1904, în anii de prosperitate, emisiunea crește mai mult de cât stocul metalic, iar după 1904, emisiunea crește sau scade în aceiași măsură, ca și stocul metalic. In anii din urmă se observă prin urmare și la noi, ca și aiurea, o pierdere relativă a însemnătății biletelor de bancă în operațiunile de credit.

Trecând acum la factorii consumului (tab. III, pag. 128), observăm dela început, că aceleași mari fluctuațiuni se oglindesc și aci. Mersul acestor factori îl redăm prin indicii lor numerici, calculați pe baza cifrelor proporționale din tabloul dela pag. 107.

Pentru a pune mai bine în evidență variațiunile acestor factori și legătura dintre ei, am construit diagrama dela pag. 129, pe baza tabloului indicilor de mai sus.

Dintre factorii exprimați în Diagramă, consumul de vin singur pare mai puțin influențat de situațiunea economică generală. Propriu vorbind, nu e în deajuns de exact exprimat consumul de vin, pentru că în calcularea lui ne-am servit de o metodă indirectă, și anume bazându-ne pe producție. Curba din diagrama noastră reprezintă mai de grabă variațiunile în producția de vin și nu variațiunile în consumul de vin. Curba arată maxime în 1891, 1896, 1900; iar minime în anii 1893—1894, 1897—1898în 1901 și apoi o slabă producție ultimii 12 ani.

Variațiile consumului celorlalte băuturi redau fluctuațiu-

nile mari ale situației economice. Astfel consumul de spirt a avut un maximum în 1882. De atunci a scăzut până la un minimum în 1887. Mai departe consumul de alcool crește până la 1894, când în urma depresiunii economice din

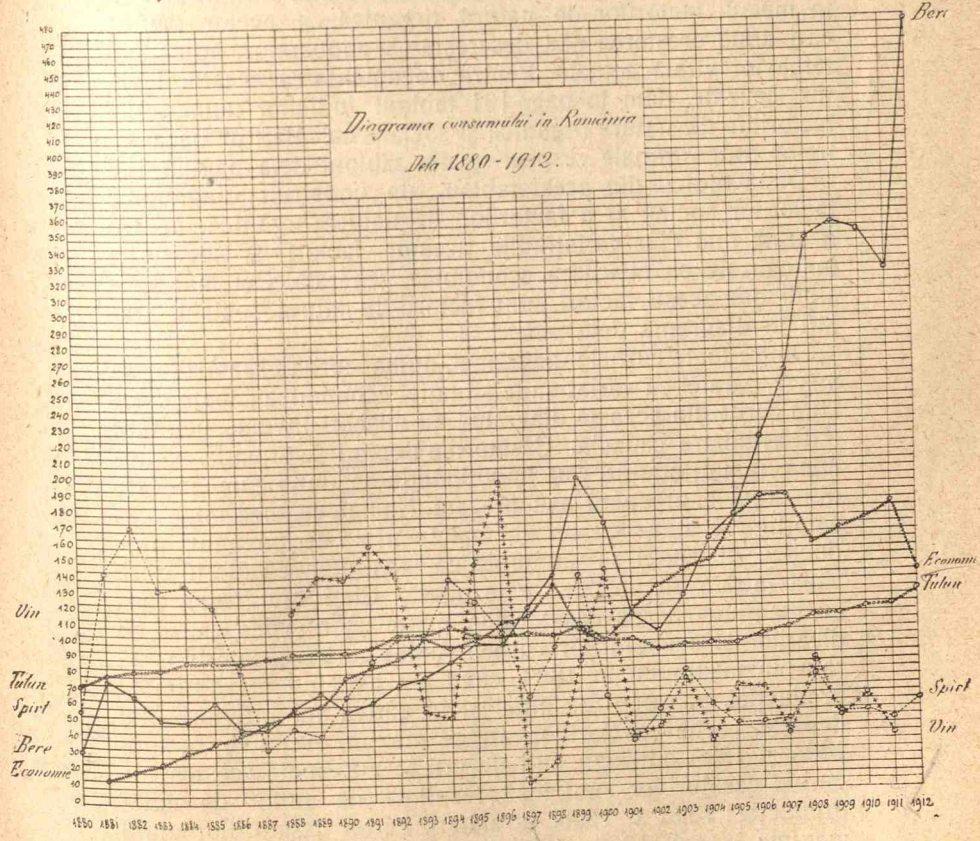
Indicii numerici ai simptomelor economice din România

TABLOUL III: FACTORII CONSUMULUI

ANII	Bere	Spirt	Vin	Tutun	Economii
1879—1880	33	57	—	73	—
81	76	144	—	80	15
82	67	173	—	82	20
83	53	134	—	84	25
82	52	136	—	88	33
85	63	123	—	88	39
86	46	81	—	87	44
87	46	34	—	90	50
88	59	46	118	92	56
89	68	42	140	93	60
1889—1890	56	65	138	92	77
01	62	86	159	95	84
92	72	100	139	101	88
93	76	100	55	101	100
94	85	136	51	106	94
95	96	123	145	101	98
96	95	97	196	100	108
97	118	63	9	101	112
98	138	92	21	100	131
99	198	136	84	106	104
1899—1900	169	63	140	96	96
01	112	34	35	96	115
02	101	52	41	90	129
03	123	76	71	92	139
04	158	55	31	93	144
05	173	42	66	92	171
06	220	42	65	98	182
07	261	44	35	101	183
08	343	71	82	109	154
09	353	47	45	109	162
1909—1910	348	48	59	112	167
11	323	42	34	114	177
12	477	55	—	123	135

acest an, începe din nou a descreşte până la un minimum în anul 1897. Avântul economic din 1898, provoacă o creştere a consumului de alcool până la 1899, când consumul alcoolului scade brusc, ca o urmare a crizei din 1899. După 1900 însă, consumul de alcool nu se mai ridică nici odată

la înălțimea consumului din anii anteriori, el fiind înlocuit cu consumul de bere. Până la 1896, consumul berei era neînsemnat, variind puțin cu situația economică generală, dar în genere crescând moderat. După 1896, creșterea consumului de bere devine foarte repede până la un maximum în 1899. Criza din acest din urmă an a produs o scădere simțitoare în consumul de bere, care scade până la 1902.

Dela 1902 înainte însă, consumul de bere crește neasemănat mai iute până la un maximum absolut în 1912, după ce a suferit o mică scădere în 1910–1911.

Curba economiilor are o tendință generală ascendentă, marcând prin ridicări mai repezi anii de prosperitate economică: 1893, 1898, 1906—1907 și 1911, și prin stagnări sau depresiuni anii răi: 1894, 1899—1900, 1904 și 1908.

Consumul de tutun se menţine aproape acelaş, şi curba respectivă arată fluctuaţiuni foarte uşoare, potrivit cu fluctuaţiunile situaţiei economice generale.

Avânturile sau depresiunile situaţiei economice generale se manifestă în deajuns de puternic în variaţiile celor mai de seamă factori de natură social-morală ai poporaţiunii. Efectele fluctuaţiunilor economice nu rămân fără urme nici în mersul factorilor de natură organică, a acelor factori, cari arată creşterea sau descreşteree popoarelor, adică puterea lor vitală actuală. Pentru documentarea acestor legături cauzale, dăm la pag. 131 tabloul indicilor numerici ai factorilor de natură organică şi socială, calculaţi pe baza cifrelor proporţionale respective din tabloul dela pagina 109

După indicii din acest tablou, am construit diagramele factorilor sociali şi a factorilor de natură organică, pentru a arăta mai clar variaţiunile acestor factori şi legăturile lor cauzale cu mişcarea economică generală. Cei mai sensibili din aceşti factori sunt factorii de natură socială, arătaţi în diagrama dela pag. 132.

Dintre toate curbele diagramei, numai curba căsătoriilor se mişcă paralel cu variaţiunile situaţiei economice ; toate celelalte curbe din această diagramă au mişcări inverse, sau fără o determinare cauzală. Căsătoriile depind de situaţia economică, înmulţindu-se sau împuţinându-se, după cum aceasta din urmă e prosperă sau precară. Numai că, maximum căsătoriilor e ajuns cu un an mai în urmă de maximum producţiei, şi astfel se întâmplă ca maximum căsătoriilor să cadă într'un an de criză câte odată. Cine urmăreşte însă cu atenţiune curba căsătoriilor, poate uşor vedea cauza ridicărilor şi scoborârilor curbei. Astfel, curba căsătoriilor arată un maximum în 1883, când am avut un maximum al producţiei, prospere de altfel şi în câţiva ani anteriori. Mai departe, curba căsătoriilor atinge maxime relative în anii 1894 şi 1899, adică în anii de criză ; maximele acestea ale curbei căsătoriilor sunt însă rezultate ale anilor de mare producţie : 1893 şi 1898. In sfârşit, curba căsătoriilor arată maxime în anii 1902—1903, 1906—1907 şi 1911, corespunzând unei situaţiuni economice prospere. Dinpotrivă, curba are depresiuni după 1884 până la 1888, apoi în 1895, 1897, 1900, 1904—1905, 1908—1910 şi 1912, depresiuni, care se explică prin producţia economică slabă din aceiaşi ani sau din anii imediat anteriori.

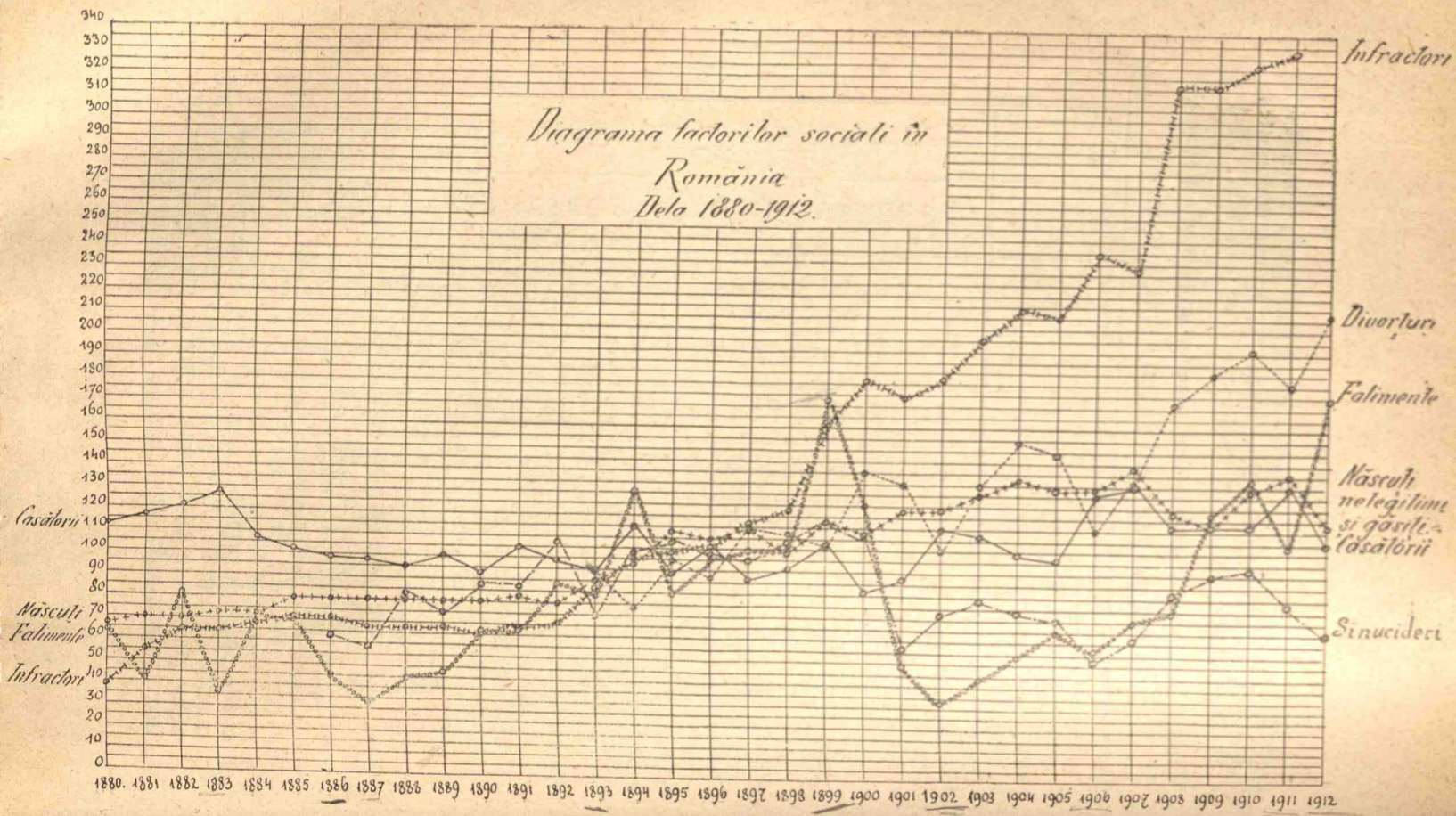
Curba divorţurilor se mişcă în sens invers cu aceea a căsătoriilor. Astfel, căsătoriile sunt mai numeroase în 1894, pe

când divorțurile tocmai în acest an sunt mai puțin numeroase. In 1895 numărul căsătoriilor scade, al divorțurilor crește; în 1896 căsătoriile cresc, divorțurile scad; în 1897, căsă-

TABLOUL IV. FACTORII SOCIALI ȘI DEMOGRAFICI

ANII	Factori de natură socială						Factori de natură organică		
	Căsătorii	Divorțuri	Nașteri nelegitime și găsiți	Falimente	Infractori	Sinucideri	Cifra populației	Născuți legitimi	Morți (fără născuți morți)
1880	112	—	67	64	39	—	81	95	121
81	117	—	70	41	55	—	82	105	90
82	121	—	70	82	65	—	84	102	95
83	127	—	73	37	65	—	85	108	88
84	107	—	73	73	68	—	87	104	86
85	103	—	80	70	71	—	88	108	84
86	99	—	80	45	71	64	90	106	90
87	98	—	80	33	68	59	91	103	103
88	95	—	80	45	68	83	92	106	103
89	100	—	80	47	68	75	94	102	92
1890	93	—	80	66	65	87	95	96	96
91	105	—	83	67	68	86	96	106	102
92	99	—	80	89	71	108	97	97	117
93	95	95	90	84	87	75	98	101	104
94	115	79	97	130	100	102	99	101	107
95	94	100	113	85	103	108	100	103	93
96	106	92	110	100	106	103	102	99	98
97	92	115	113	104	116	100	103	105	100
98	96	113	103	105	123	108	104	89	90
99	108	106	117	173	161	117	106	103	93
1900	86	140	113	125	181	112	108	94	82
01	92	135	123	53	174	61	109	95	89
02	115	105	123	37	181	77	110	94	94
03	112	135	130	49	200	83	112	96	84
04	104	154	137	59	213	78	114	96	82
05	101	149	133	70	210	75	115	91	83
06	130	115	133	62	239	58	117	95	81
07	135	136	143	75	232	66	119	99	90
08	117	172	123	79	316	86	121	97	93
09	118	185	117	123	316	95	122	100	93
1910	118	196	133	137	326	97	124	95	85
11	135	180	140	107	332	83	126	103	87
12	110	212	117	174	—	70	129	106	77

toriile scad, divorțurile cresc; în 1899 căsătoriile ajung un maxim, divorțurile un minim; iar mai departe căsătoriile ating maxime în 1902, 1906—1907 și 1911, tocmai în anii, în cari divorțurile ating minime. Această regularitate e ne-

Diagrama factorilor sociali în România
Dela 1880-1912.
Infractori
Divorțuri
Falimente
Născuți nelegitimi și găsiți
Căsătorii
Sinucideri
Căsătorii
Născuți
Falimente
Infractori
340
330
320
310
300
290
280
270
260
250
240
230
220
210
200
190
180
170
160
150
140
130
120
110
100
90
80
70
60
50
40
30
20
10
0
1880. 1881 1882 1883 1884 1885 1886 1887 1888 1889 1890 1891 1892 1893 1894 1895 1896 1897 1898 1899 1900 1901 1902 1903 1904 1905 1906 1907 1908 1909 1910 1911 1912

desmințită în tot timpul considerat, numai că în genere numărul divorțurilor crește într'o măsură mai mare și scade într'o măsură mai mică. Din cele spuse, se poate deduce că divorțurile se înmulțesc, când situația economică e mai precară și scad în timpuri bune.

Nașterile nelegitime par că rămân neinfluențate de situația economică, întru cât nu arată o constanță în variațiunile lor în raport cu ceilalți factori economici. In genere însă, nașterile nelegitime au crescut în cursul acestor 32 de ani din urmă. In calcularea indicilor sintetici, nașterile nelegitime vor intra ca un factor pozitiv, întru cât prin mărirea lor se arată în genere un an bun, de și din punct de vedere moral calificarea ar fi contrară.

Avânturile și depresiunile economice se oglindesc însă mult mai bine în mersul falimentelor. Curba falimentelor are fluctuațiuni foarte mari. In diagrama de mai sus, această curbă arată maxime în 1882, 1884—1885, 1894, 1899, 1905. 1910 și 1912. In 1899 și 1912 au fost declarate cele mai multe falimente din tot cursul ultimilor 32 de ani. Anii de avânt economic: 1883, 1886—1887, 1902, 1906, 1911, sunt caracterizați printr'un număr minim de falimente.

In acelaș sens se miscă și curba infractorilor: se ridică în timp de criză și scade în timpuri de prosperitate. Insă, în diagrama noastră, curba reprezentând variațiile numărului infractorilor în genere, nediferențiați în infractori contra averii și în infractori contra persoanii, mișcările sunt aproape de neobservat. Numai după 1898, curba arată maxime în 1899—1900, 1904 și 1908, adică în anii de criză, dar și acestea foarte moderate. Dacă însă am diferența pe infractori, am observa un paralelism între producția agricolă și mersul infracțiunilor în contra averii[1]). Cum însă în studiul de față trecem peste limitele unei semiologii economice, era nevoie să exprimăm manifestarea întreagă a unui factor de natură morală, spre a putea vedea un progres sau un regres, în evoluția socială. E de observat aci un fapt caracteristic: după 1898 curba infractorilor se ridică extraordinar de repede până la 1912. Ridicarea bruscă dela 1898 la 1899—1900 se explică între altele și prin aceea că, după 1899 se dau în statistica judiciară numărul infractorilor, pe când în anii anteriori s'au dat numărul infracțiunilor. In orice caz,

[1]) In lucrarea mea: *Die Kriminalitätsbewegung in Rumänien in den letzten 35 Jahren. 1912*, am arătat fluctuațiile diverselor infracțiuni în raport cu producția de grâu și porumb. A se vedea pag. 76 și urm., precum și diagramele dela pag. 140—143.

creşterea se continuă aproape în aceeaşi măsură şi după 1900, în cât direcţia curbei reprezintă variaţiile unui fenomen real, nu e numai rezultatul unei schimbări de tehnică statistică.

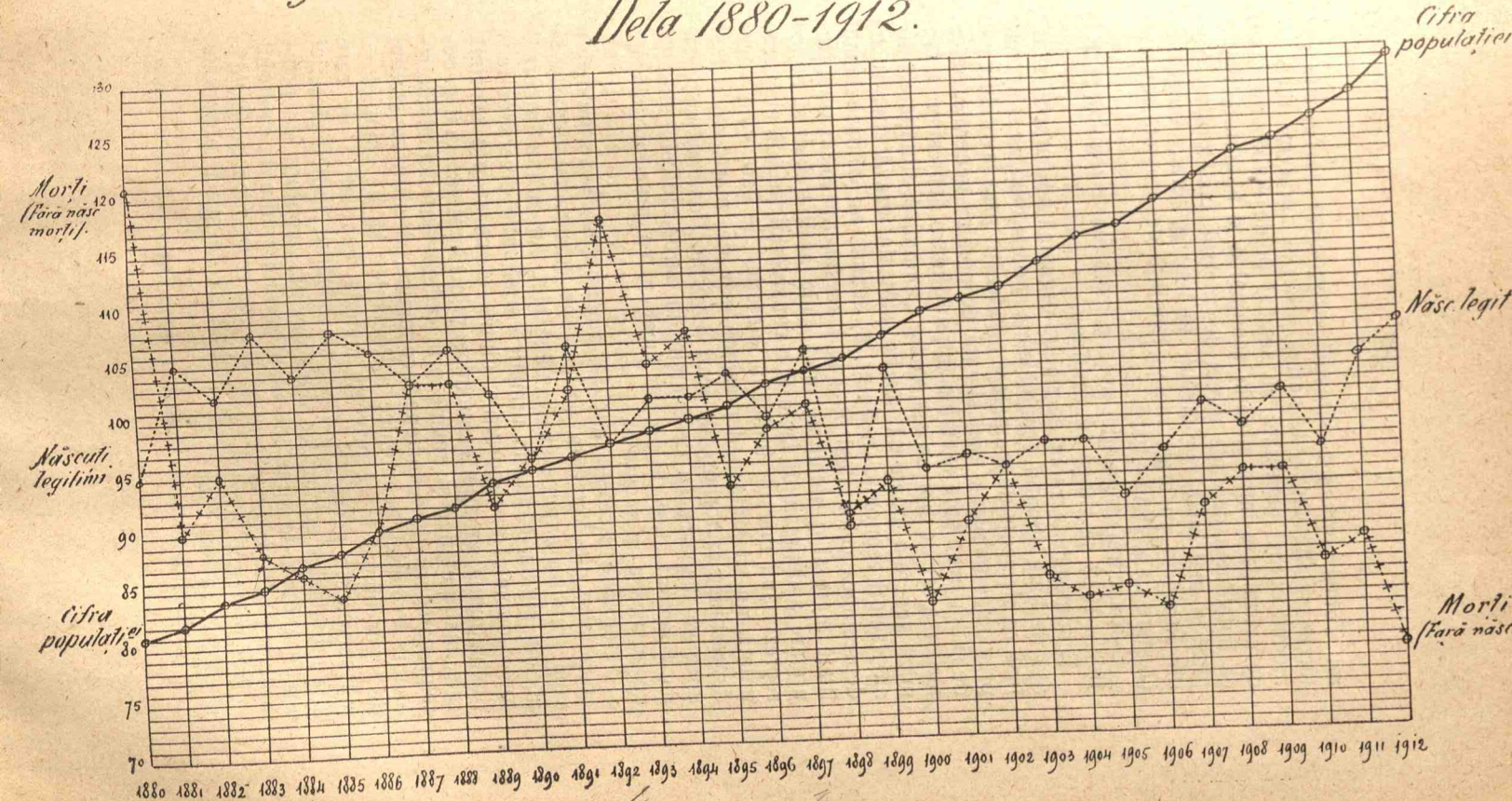
In genere, mersul sinuciderilor nu stă în prea strânsă legătură cu situaţia economică, având multe cauze de altă natură. Curba sinuciderilor din diagrama de mai sus arată însă că, în România, o situaţie economică rea măreşte numărul sinuciderilor, iar o situaţie economică bună micşorează acest număr. Astfel, curba sinuciderilor arată maxime în 1892, 1894—1895, 1899, 1903—1904, 1908—1910, adică aproape exact în aceeaşi ani, în care am avut crize economice. Dimpotrivă, în anii: 1893, 1897—1898, 1901, 1906, 1911—1912, ani de avânt economic, curba sinuciderilor atinge minime.

Ca un ultim efect al avânturilor sau depresiunilor economice, avem o întărire sau o slăbire a vitalităţii populaţiei, întărire sau slăbire oglindită în mersul mortalităţii şi natalităţii. Cu toate că aceşti din urmă factori nu rămân neînfluenţaţi de situaţiunea economică generală, totuşi influenţa acesteia se resimte numai după un timp mai îndelungat. Aşa că, putem avea mortalitate mare şi natalitate mică tocmai în timp de prosperitate, când ar trebui să observăm mortalitate mică şi natalitate mare. Ridicările şi depresiunile acestor factori se explică prin stabilirea legăturilor cauzale între situaţia lor actuală şi situaţia anterioară a cauzelor; dar nu mai există o corespondenţă vizibilă în reprezentarea grafică. Mersul acestor factori demografici este redat în diagrama dela pag. 135.

Curba mortalităţii arată maxime în 1880, 1887—1888, 1892, 1894, 1897, 1902, 1908—1909; iar în anii 1884—1885, 1889, 1895, 1898—1909, 1904—1906 şi 1912 mortalitatea este minimă. Aproape toate maximele mortalităţii sunt cu câţiva ani mai în urma anilor răi, şi cad de obiceiu în timpul anilor buni; e vorba de ridicările mai însemnate ale curbei, de oarece mici scoborâri anuale sunt adesea imediat produse de anii buni, chiar dacă mersul general al curbei este ascendent. Invers se întâmplă cu minimele mortalităţii, după cum uşor se poate vedea din urmărirea atentă a variaţiilor curbei mortalităţii. In anii din urmă, mortalitatea a scăzut, şi curba nu se mai ridică nici odată la înălţimile ei din 1880 şi 1892.

Curba natalităţii trebue să aibă în genere un sens invers, adică să crească în anii de prosperitate şi să scadă în anii

Diagrama factorilor demografici în România
Dela 1880-1912.

răi. Totuşi, influenţa situaţiei economice se resimte prea târziu, şi alte cauze de natură diferită intervin, încât din mersul curbei natalităţii nu se mai poate stabili un raport de cauzalitate între situaţia economică şi natalitate. Faptul, că natalitatea depinde direct de mersul căsătoriilor, complică şi mai mult fenomenul. In linii generale, natalitatea din România nu arată nici o tendinţă de creştere sau descreştere dela 1880—1912.

Curba cifrei populaţiei are un mers foarte regulat, şi dela 1880—1912 se ridică în continuu.

Fenomenele acestea de natură organică nu caracterizează aşa de bine situaţia economică a momentului, ele servesc însă ca elemente de temperare a judecării prea favorabile sau prea defavorabile a unei situaţii economice generale. Astfel, de şi am avut spre exemplu într'un timp o depresiune a factorilor aleşi de noi ca simptome economice, situaţia economică generală poate să nu fie atât de gravă, pentru că alţi factori economici neţinuţi în seamă au contrabalansat depresiunea celor aleşi. In cazul acesta, nu avem o mortalitate mare şi o natalitate mică, cum ar fi trebuit să fie, ca urmare a depresiunii factorilor consideraţi de noi, şi curba, reprezintând mersul indicelui sintetic, de care vom vorbi îndată, nu va arăta o depresiune aşa de mare, cât a fost depresiunea factorilor, de cari e vorba. Poate că depresiunea va dispărea cu desăvârşire în curba indicelui sintetic, dacă factorii aleşi de noi au jucat un rol prea mic în viaţa economică a momentului.

Terminând această analiză amănunţită a simptomelor economice din România, vom merge acum mai departe şi vom sintetiza expunerile de până aici. Am arătat în cursul acestui studiu, când am urmărit variaţiunile diverşilor factori economici şi raporturile dintre ei, că se pot exprima fluctuaţiunile situaţiei economice prin simptome mai generale, mai sintetice şi anume prin indicii sintetici ai diferitelor categorii de fenomene economice. Pentru ca studiul asupra evoluţiei economice a României să fie complet, — de sigur numai în ce priveşte metoda cantitativă, de care mă servesc în această parte — am alcătuit indicii sintetici ai simptomelor economice din România, conform cu principiile expuse de mine în cursul acestui studiu, la capitolul intitulat: *„Piaţa financiară şi situaţia economică generală"*.

Trei principii generale au trebuit să fie strict observate în calcularea indicilor:

1. Proporţionalitatea factorilor economici.

2. Ponderea simptomelor,
3. Concordanța sau discordanța simptomelor cu avântul sau depresiunea economică.

Primul principiu a fost ținut în seamă, întrucât toți factorii economici, aleși ca simptome ale situației economice, au fost raportați la aceiași unitate de măsură. Pe baza cifrelor proporționale s'au alcătuit indicii simpli. Am ridicat acest procedeu la rangul de principiu, cu atât mai mult cu cât e mai des neurmat chiar de statisticiani de valoare, pentru că fără acest procedeu nici cei mai caracteristici factori economici nu ne marchează precis situația și ne duc la concluzii false. Creșterea sau descreșterea unui factor economic, socotit în mod absolut, nu însemnează nici avânt, nici depresiune a situației economice, dacă nu e raportat la o unitate de măsură, de obiceiu la poporațiune.

Al doilea principiu, al ponderii simptomelor, a fost urmat în parte prin aceea că la calcularea indicelui sintetic al producției am ținut seama de ponderea fiecărui factor. Nimic nu poate ilustra mai bine considerațiunile noastre teoretice și nimic nu poate arăta mai mult importanța formulei noastre din partea întâia a studiului, decât aplicarea acestui principiu.

La calcularea indicelui sintetic al producției se puteau urma două procedee. Primul ar fi să alcătuim media aritmetică a indicilor simpli ai producției de cereale și petrol din tabloul dela pag. 102. Am fi obținut astfel un indice sintetic, care nu ne-ar fi marcat prin nimic marile depresiuni ale vieții economice, dar ne-ar fi arătat o îmbunătățire continuă și extraordinar de repede a situației economice generale, aceasta grație ridicării producției petrolifere. Am urmat însă alt procedeu, ținând seama de ponderile producției de cereale și de petrol. Am calculat anume valoarea producției de cereale și de petrol [1]) și le-am raportat la valoarea totală a producției considerată aici pentru a vedea cât la % din valoarea totală reprezintă cerealele și cât la sută petroleul.

[1]) De oarece nu avem o statistică a prețurilor în România pe un timp mai îndelungat, am aplicat prețurile de pe piețele streine la cantitatea de cereale sau petrol, produsă anual în România. Pentru grâu, secară și ovăz am luat prețurile de pe piața germană (Berlin), pentru orz (München), pentru porumb (Paris), pentru petroleu (Amsterdam). Valorile obținute astfel pentru producția de cereale și petrol sunt mai mari decât în realitate, de oarece prețurile în România au fost de sigur mai scăzute. Această mărire nu are importanță, de oarece ne interesează să stabilim numai raporturi și nu valori absolute.

Proporţiile acestea le-am socotit — coeficienţi ponderatori. Iată coeficienţii ponderatori, dela 1888—1912:

ANII	Coeficienţii ponderatori ai cerealelor	Coeficienţii ponderatori ai petroleului
1888	99	1
89	99	1
90	99	1
91	99	1
92	99	1
93	99	1
94	98	2
95	98	2
96	98	2
97	97	3
98	97	3
99	83	17
1900	92	8
01	95	5
02	93	7
03	92	8
04	81	19
05	89	11
06	89	11
07	72	28
08	75	25
09	75	25
1910	81	19
11	79	21
12	73	27

Din indicii simpli şi ţinând seama de coeficienţii ponderatori, am calculat, după formula, pe care am dat-o în partea I-a, media aritmedică, şi am obţinut indicele sintetic al producţiei. Acest indice ne marchează fluctuaţiile mari ale situaţiunii economice generale şi este aproape de realitatea vieţii economice.

Pentru ceilalţi indici sintetici, datele statistice existente nu-mi permiteau aplicarea coeficenţilor ponderatori, aşa încât indicii sintetici ai circulaţiei, consumului, ai factorilor de natură socială şi demografică, au fost alcătuiţi prin ajutorul mediei aritmetice simple.

In sfârşit, privitor la cel de al 3-lea principiu, şi anume la concordanţa sau discordanţa simptomelor alese cu avântul sau depresiunea economică generală, avem de făcut observaţiuni speciale pentru fiecare din cele 5 grupe de factori economici. Factorii producţiei variază direct proporţional cu situaţia economică, adică la o creştere a producţiei cores-

punde un avânt economic și la o descreștere corespunde o depresiune. De aceia, în alcătuirea indicelui sintetic al producției, toți factorii producției vor intra ca elemente pozitive. Indicele sintetic se calculează exact după formula dată : $Is_1 = \frac{P_1 l_1 + P'_1 l'_1 + P''_1 l''_1 + \ldots P_1^n l_1^n}{n+1}$, la pagina 19, formulă apropiată de aceea a *mediei ponderate.*

La grupa factorilor circulației, avem să deosebim două feluri de factori: pozitivi și negativi. Factorii pozitivi variază direct proporțional cu fluctuațiile situației economice; iar factorii negativi variază invers proporțional, adică marchează avânturile economice prin scăderi și depresiunile economice prin creșteri. Dintre factorii circulației, ai căror indici simpli sunt dați în tabloul dela pag. 118, numai vânzările silite și taxa scontului sunt elemente negative, pe când toate celelalte sunt pozitive. In formula : $Is = \frac{I+I'+\ldots I^n}{n+1}$, pentru alcătuirea indicelui sintetic,— fără coeficenți ponderatori — am pus în locul scontului și vânzărilor silite inversele indicilor lor, adică $\frac{1}{I}$ și $\frac{1}{I''}$, dacă I = indicele scontului și I" = indicele vânzărilor silite.

La grupa factorilor consumului, toți factorii aleși sunt elemente pozitive, întrucât avântul economic aduce o mărire a consumului, iar depresiunea aduce o micșorare a consumului, indiferent dacă mărirea consumului de alcool spre exemplu are o influență bună sau rea asupra poporațiunii. Ceeace ne interesează aici este redarea fluctuațiilor situațiunii economice prin simptomele ei principale.

Dintre factorii de natură socială, numai nupțialitatea și nașterile nelegitime sunt elemente pozitive. Divorțurile, falimentele, criminalitatea și sinuciderile variază în raport invers proporțional cu situația economică, sunt elemente negative. Indicii acestor din urmă factori vor intra în alcătuirea indicelui sintetic prin inversele lor. De asemenea, dintre factorii de natură organică, mortalitatea este un element negativ.

Ținând seama de toate normele expuse mai sus, am alcătuit indicii sintetici ai celor cinci grupe principale de factori economici.

In tabloul dela pag. 140 sunt dați acești indici.

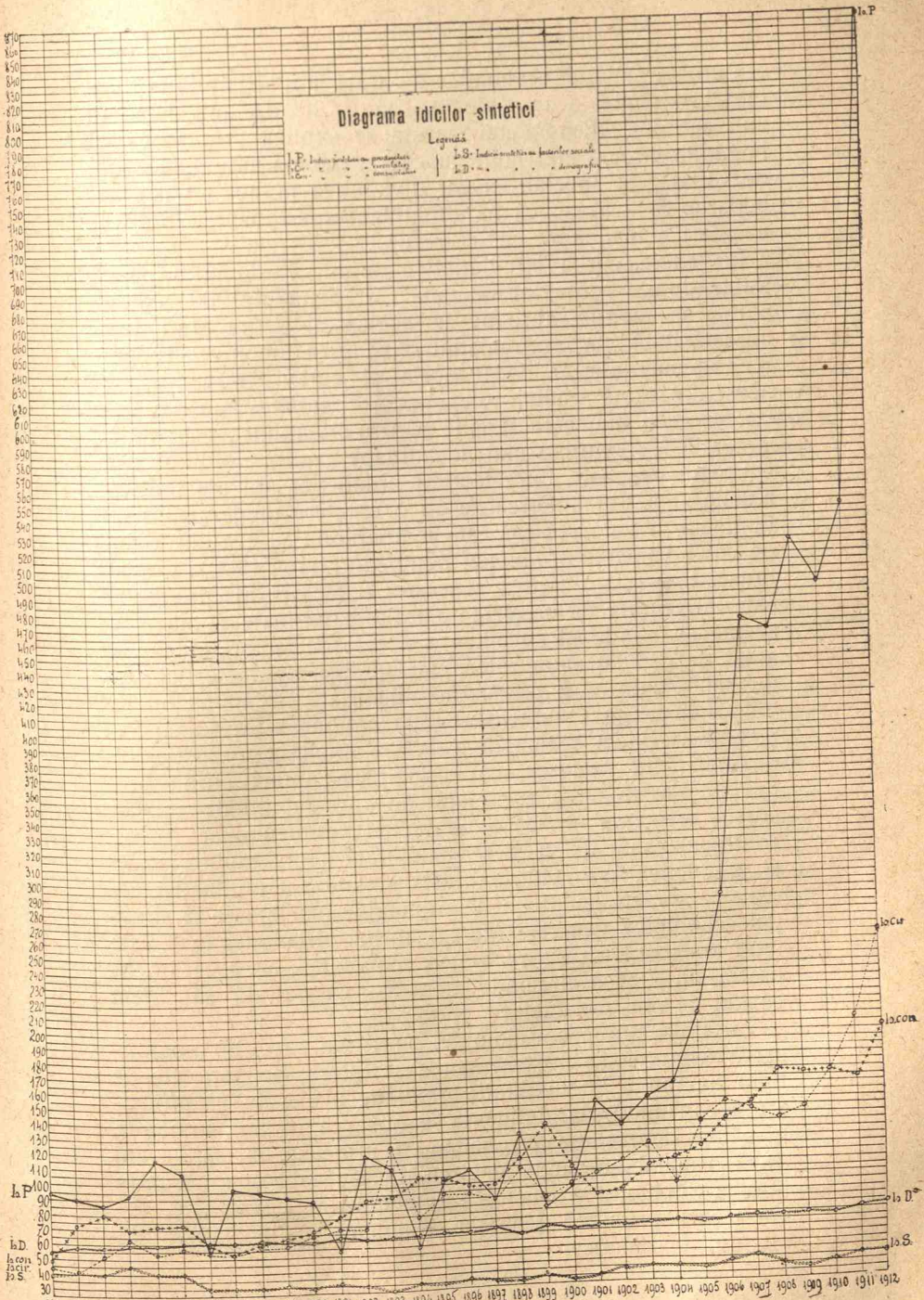
Pe baza indicilor sintetici din acest tablou, am alcătuit diagrama dela pag. 141, în care se văd fluctuațiile mari ale vieței economice și sociale.

Dintre cele 5 grupe de simptome, cele mai caracteristice sunt acelea ale producției și circulației economice. Până la 1900, curba producției are fluctuațiuni mai mari dela o perioadă la alta, dar maximele și minimele nu variază mult

Indicii sintetici ai simptomelor economice din România și indicele totalizator al evoluției economice

ANII	Indicii producției	Indicii circulației	Indicii consumului	Indicii factorilor sociali	Indicii factorilor demografici	Indicele totalizator al evoluției economice
1880	—	49	54	44	59	50
81	—	47	78	46	62	58
82	—	57	85	45	62	62
83	—	68	74	50	64	64
84	—	58	77	45	64	61
85	—	61	78	45	65	62
86	—	59	64	35	55	55
87	—	58	55	35	65	53
88	99	61	63	35	66	64
89	95	62	67	36	65	65
1890	92	69	72	34	64	66
91	98	73	81	37	67	71
92	122	72	92	35	65	77
93	113	126	94	30	66	85
94	159	79	105	35	67	69
95	102	94	104	34	68	80
96	109	93	99	36	67	80
97	89	89	98	34	69	75
98	131	109	115	33	64	90
99	82	88	137	37	69	82
1900	95	96	107	33	67	79
01	151	103	89	35	68	89
02	135	111	92	39	68	89
03	153	122	107	40	69	98
04	162	95	112	40	70	95
05	207	135	119	39	69	113
06	288	148	137	43	71	137
07	472	143	147	46	73	176
08	465	136	169	40	73	176
09	524	144	167	38	74	189
1910	495	168	168	41	73	189
11	547	202	164	45	76	206
12	873	260	197	45	78	290

între ele. După 1900 însă, curba producției se ridică foarte repede la înălțimi neajunse în trecut. In această tendință de urcare, anii răi provoacă numai stagnări sau foarte ușoare scoborâri. Mersul curbei după 1900 e influențat în mare parte de producția petroleului, care crește din an în an și nu a arătat până acum ani de criză.

Diagrama idicilor sintetici
Legendă
I.P. Indicele sintetic al produselor
I.Com. " " " vînzărilor
" " " cererilor
I.S. Indicele sintetic al factorilor sociali
I.D. " " " demografici
I.P
I.Com
I.D.
I.S.
1850 1851 1852 1853 1854 1855 1856 1857 1858 1859 1860 1861 1862 1863 1864 1865 1866 1867 1868 1869 1870 1871 1872 1873 1874 1875 1876 1877 1878 1879 1880 1881 1882 1883 1884 1885 1886 1887 1888 1889 1890 1891 1892 1893 1894 1895 1896 1897 1898 1899 1900 1901 1902 1903 1904 1905 1906 1907 1908 1909 1910 1911 1912

Curba circulației economice se arată mai sensibilă la fluctuațiile situației economice în ultimii 20 de ani, decât în anii anteriori. Fenomenul acesta se explică prin aceea că bogățiile circulă mai mult cu cât economia națională e mai dezvoltată, în special, cu cât diviziunea muncii e dusă mai departe. Și e firesc, că în ultimii ani specializarea în întreprinderi e mai mare ca în trecut.

In genere, curba circulației în ultimii 20 de ani urmează fluctuațiunile curbei producției. Dar până la 1900, ambele curbe se mențin aproape la același nivel, pe când după această dată, curba circulației rămâne la un nivel incomparabil mai inferior, decât acela al curbei producției. In acest din urmă stadiu, intensitatea circulației economice e un fenomen mai caracteristic pentru situațiunea economică generală, ea exprimă mai de aproape realitatea. Explicația e ușoară de găsit. Intre factorii producției, noi am luat cerealele și petrolul. Cerealele au o creștere moderată în ultimii ani și valoarea lor este comparabilă cu cea din trecut, pe când valoarea producției petroleului după 1900 a crescut brusc. Expresia sintetică a acestor 2 factori ai producției este influențată de creșterea petrolului, cu toate că am ținut seama de ponderea specifică a acestor 2 factori. Insă, în afară de cereale și petroleu, mai sunt și alți factori ai producției, — cum ar fi producția industrială, — cari au un rol din ce în ce mai mare în bogăția națională. Dacă ar fi fost posibil să ținem seama de valoarea anuală a producției industriale, din ramurile mai principale, atunci curba producției n'ar fi mai crescut atât de mult în ultimii ani, de oarece creșterea bruscă a producției petroleului ar fi fost contrabalansată de creșterea moderată a mai multor factori ai producției. Așa încât, expresia sintetică a producției cerealelor și petroleului ne dă o imagine înșelătoare a situației economice generale. Mersul curbei circulației însă, este mult mai conform cu realitatea economică, întru cât în expresia sintetică a circulației ne-a fost cu putință să ținem seamă de mai toți factorii principali.

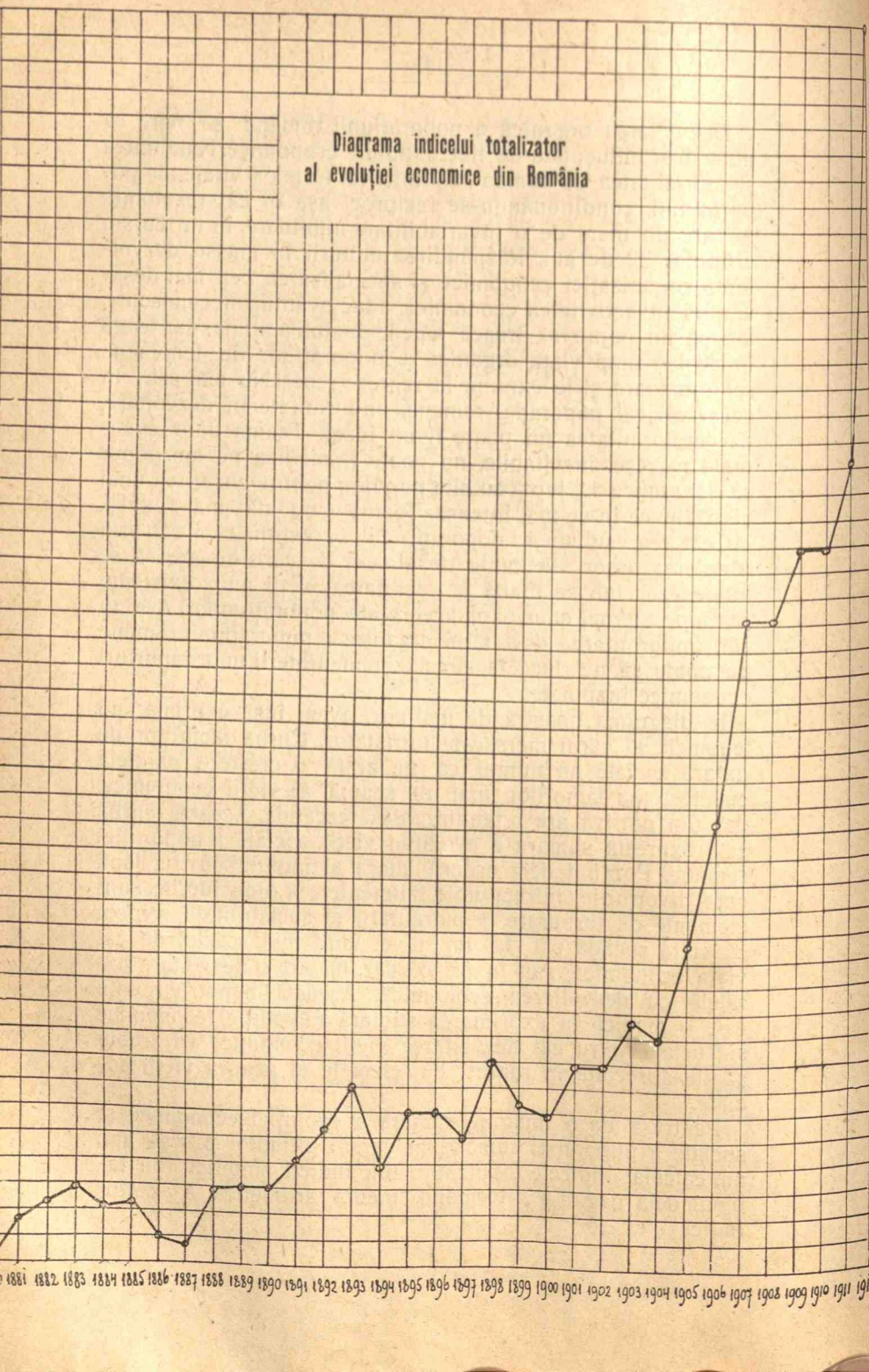
Variațiile curbei consumnului sunt mai rari. Se pot observa tendințe de creștere sau descreștere, pe perioade de timp mai lungi. Fluctuațiunile producției și circulației influențează consumul, dar influența se observa în anii următori. In cât, o depresiune a consumului, urmează în câțiva ani după o slabă producție și circulație. Această nepotrivire în timp a fluctuațiilor, cu toată evidenta lor cauzalitate, îngreuiază exprimarea generală și sumară a fluctuațiilor situațiunii economice.

Dezvoltarea organică a poporațiunii române se pare că nu a fost influențată de fluctuațiunile economice. Natalitatea și mortalitatea au rămas sub imperiul forțelor vitale ale poporațiunii, condiționându-se reciproc, așa în cât rezultanta lor are un mers de o invariabilitate uimitoare, în tot cursul ultimilor 32 de ani. Răspândirea culturii în masse, dezvoltarea organisației economice și specializarea cea mai desăvârșită în activitatea economică, aduc avânturi necunoscute, fac pe un popor să treacă repede înaintea altuia, dar leagă în acelaș timp viața organică a poporațiilor de fenomene schimbătoare și le expune la regrese repezi.Nu mai este în acest caz, al poporației române, uniformitate în dezvoltare, dar uniformitatea nu poate fi un ideal. Teama unor eventuale regrese, inevitabile, nu poate împiedica pe un popor să se arunce în luptă cu alte popoare pentru cucerirea unei vieți din ce în ce mai intense. Teama e cu atât mai redusă, cu cât regresul unei poporații nu se exprimă de cât prin pierderea unor elemente trecătoare, de care nu are să se intereseze cine se înalță la cercetarea vieții unor existențe *aproape* eterne, cum sunt acelea ale poporațiunilor. Așa în cât, uniformitatea dsvoltărei organice a poporațiunii române nu poate să ne ducă la concluzia menținerii unor raporturi economice înapoiate.

In diagrama noastră de mai sus, avem însă exprimat un fenomen, al cărui mers este întristător. Curba factorilor de natură socială nu numai că nu arată o creștere, paralelă cu creșterea factorilor mai de seamă ai vieții economice, dar din potrivă are o tendință descrescândă. Această curbă este expresia sumară a evoluției vieții sociale a poporației române. Pornind dela criteriul moral al timpului nostru, după care divorțurile, infracțiunile, falimentele și sinuciderile, sunt elemente de turburare a moralității și sociabilității, vedem că viața socială stă la un nivel mult mai scăzut, de cât viața economică, sau în ori ce caz, nu are o desvoltare paralelă cu desvoltarea economică. Această nepotrivire nu este o piedică în exprimarea sumară a evoluției economice și sociale, întru cât desvoltarea vieții economice va trebui să fie apreciată în raport cu efectele ei asupra vieții sociale.

Pentru a da o imagine sumară a evoluției economice și sociale a poporației române în cursul ultimilor 32 de ani, am calculat indicele totalizator, din indicii sintetici din tabloul dela pag. 140, formând media aritmetică a acestor indici.

Diagrama indicelui totalizator al evoluției economice din România

Pe baza indicelui totalizator, am alcătuit diagrama dela pag. 144, din care se pot urmări ușor fluctațiunile mari ale vieții noastre economice și sociale.

In genere, curba are o tendință ascendentă. In mersul ei ne arată depresiuni mai mari ale vieții economice și sociale în 1887, 1894, 1897, 1900 și 1904, iar în anii 1908, și 1910 curba își întrerupe ridicarea cea repede prin stagnări complete. Anii 1883, 1893, 1898 și 1903 sunt punctele culminante ale desvoltărilor, întrerupte de depresiuni. Acești ani se mai numesc, de către teoreticianii crizelor economice, și punctele critice ale crizelor.

După analiza amănunțită a fluctuațiilor situației economice din România, putem scoate anumite concluzii cu privire la cunoașterea și chiar prevederea diferitelor fenomene economice. Insă nu avem încă toate elementele necesare, sau mai exact, nu am deschis perspectiva analizării tuturor factorilor determinanți ai fluctuațiunilor situației economice In timpul nostru, economiile naționale ale popoarelor sunt așa de adânc pătrunse unele în altele, încât nu se va putea cunoaște economia națională a unui popor, fără a se cunoaște profund economiile naționale ale altor popoare, și raporturile dintre ele. Raporturile economice dintre popoare se exprimă prin denumirea comună de *„piață mondială,“* ceeace face să ne gândim numai la raporturile comerciale, sau prin denumirea mai nouă — și foarte la modă în Germania — de — *„economie internațională“* sau mondială, — *Weltwirtschaft.* Despre influența economiei internaționale asupra economiilor naționale, mă voi ocupa în ultima parte a acestui studiu, unde voi avea ocazia să discut câteva teorii economice false, admise încă de mulți dintre economiștii de valoare de astăzi.

CAP. III

INFLUENȚA PIEȚII INTERNAȚIONALE

ASUPRA

ECONOMIILOR NAȚIONALE

§. 1. Istoria raporturilor economice internaționale.

De raporturi economice internaționale nu se poate vorbi, de cât în timpul mai nou. Asemenea raporturi se întâlnesc în fazele mai desvoltate ale evoluției economice a popoarelor și presupun cultură mai înaintată și tehnică mai perfecționată. In situația economică de astăzi, popoarele se găsesc la capătul unui drum, străbătut în curs de mai multe secole. Raporturi economice între ele găsim cu atât mai puține, cu cât ne depărtăm în trecut, unde găsim isolare de națiuni, de grupări mai mici etnice sau chiar de indivizi, cari formează unități economice complete, adică îndestulându-și fiecare nevoile proprii.

Cu oare care variații temporale sau locale, urmărind firul desvoltării organizației economice, în care ne afăm astăzi, vom găsi începuturile raporturilor economice dintre popoare și vom putea explica pas cu pas toate schimbările, până la creierea așa numitei *„economii internaționale“* sau *„economii mondiale“*. Această evoluție întreagă, care începe cu căderea ultimului popor antic, cu distrugerea organizației economice a imperiului roman, și se termină cu constelațiile politice, pe baze economice, ale popoarelor moderne, ne dă prilejul să stabilim norme de desvoltare economică a popoarelor, așa de generale și nedesmințite în cât pretențiunile celor cari vor să explice istoria economică a unui popor, fără a arunca in continuu privirea peste granițele politice, care nu sunt tot atât de impenetrabile granițe economice, pot fi botezate drept particularism sau...,

simplism de cultură. Numai că, privirile nu trebuesc aruncate de cât înlăuntrul evoluției economice complete și unitare, pentru a nu se stabili cauzalități, pe bază de simple asemănări.

Inainte de distrugerea organizației economice a imperiului roman, întâlnim raporturi economice între popoare unitare, tot în ultimele faze ale altor evoluții economice complete. E destul să citâm câteva exemple: Cu 7 secole înainte de Isus Cristos, Asirienii întrebuințau în raporturile lor comerciale cu alte popoare unul din instrumentele cele mai utilizate în vremea noastră: tratele. Acestea erau forma ultimă a unei serii de instrumente de schimb mai imperfecte, erau impuse de nevoile de atunci ale schimbului internațional și ușurau acest schimb. Dela Babilon și până la orașele Egiptului, mărfurile erau transportate prin caravane, care treceau prin locuri ocupate de populații dușmane sau sălbatice. Metalele prețioase, care formau și în acel timp instrumentele de sold al schimbului internațional, nu puteau fi transportate prin caravane, fără pericol. De aci s'a născut nevoia creării unui instrument care permitea regularea socotelilor vânzărilor și cumpărărilor de mărfuri, fără transport de metale prețioase [1]). Pe de altă parte, cu 800 de ani înainte de era noastră, exista în China moneda fiduciară sub forma hârtiei monedă. Dela Chinesi au împrumutat sistemul Tătarii, cari ocupând Rusia în secolul al 13-lea al erei noastre, plăteau mărfurile în Rusia în hârtie monedă și cereau dela Ruși să le plătească tributul în monedă, refuzând monezile de piele, care circulau în Rusia [2]). Nu mai puțin interesante sunt exemplele, pe care ni le dau studiele de istorie economică, asupra originii băncilor și a diverselor lor operațiuni, pe care le întâlnim de abia reînviind târziu în Europa, și fără vre-o legătură cu instituțiile similare dela cele mai vechi popoare cunoscute. Existența băncilor la popoarele vechi, ca Asirienii, Egiptenii, etc., dovedesc marea desvoltare a raporturilor comerciale interne și internaționale, cu atât mai mult cu cât cunoaștem rolul cel mare al băncilor în schimbul internațional din epoca noastră.

---

[1]) A se vedea: Octave Noël: *Histoire du commerce du monde depuis les temps les plus reculés* vol I p. 101 și urm. Autorul reproduce mai multe feluri de trate și cecuri, rămase dela Asirieni, și păstrate la Britisch Museum, cu cărămizile, pe care erau săpate.

[2]) A se vedea: *L'Evolution du crédit public jusqu'au XVIII siècle* de *G. de Greef* în *L'Economie Publique et la Science des Finances* vol. II p. 26 și urm.

Dar nu ne ocupăm aici de istoria economică a tuturor popoarelor, pentru că elementele istorice nu le utilizăm de cât pentru explicarea cauzală a fenomenelor economice existente. Ceea ce trece peste acest scop este de domeniul istoriei propriu zise. In raporturile economice internaţionale, ce ne-am propus să urmărim aici, nu găsim o continuitate de fapte mai depărtate de epoca desagregării lumii romane. Dela această dată însă şi până în vremea noastră, putem urmări naşterea şi îmulţirea raporturilor economice internaţionale, stabilind normele generale ale desvoltării şi tendinţele, pe care le arată direcţia de până acum a evoluţiei.

După migraţiunea popoarelor şi ocuparea teritorilor stăpânite de imperiul roman, încetează schimbul de mărfuri dela un loc la altul, vechea activitate comercială dispare cu desăvârşire în unele părţi şi se slăbeşte în altele. Instrumentul de producţie cel mai de seamă al acestei epoce este pământul. Unitatea economică, condusă de stăpânul pământului, se îndestulează singură cu tot de ce are nevoe. Dacă se aduce din alte părţi obiecte, care nu se fabrică în localitate, apoi aceste obiecte nu sunt dintre cele indispensabile vieţii, ci mai mult obiecte de lux, cerute de altfel numai de boeri sau feudalii mai mari, sau de clerici. Astfel de comerţ era ceva accidental, făcut totdeauna de străini, cari veniau şi plecau. Străinii acestei epoci sunt deosebiţi după localităţi şi după timp. In genere sunt: Arabi, Greci, Italieni şi mai ales Evrei [1]).

E drept, că situaţia descrisă aici n'o găsim nici odată răspândită în acelaş timp peste toată Europa, — căci de popoarele din Europa ne ocupăm de o cam dată. — Nu se desorganizase încă cu desăvârşire imperiul roman de Apus, şi în Răsărit, la Bizanţ, se concentra toate rezultatele activităţii economice a atâtor secole de civilizaţie romană şi greacă. Apoi, mai târziu, nu încetase încă existenţa politică a Bizanţului şi din Italia se ridicau cetăţi, care întreceau pe vechea Romă prin activitatea lor economică, Bizanţului i s'a pregătit căderea politică, după ce oraşele italiene, de care vom vorbi, i-au adus ruina economică. Aşa în cât, nu întâlnim faze similare sincronice în evoluţia economică a

[1]) *Gh. Letourneau: L'Evolution du commerce dans les diverses races humaines.* Paris 1897; *O. Noël: L'Histoire du commerce du monde* vol. I 1891; *P. Huvelin: Marchés et foires.* Paris 1897; *K. Bücher: Die Entstehung der Volkswirtschaft.* Tübingen 1893; *M. G. Schmidt: Geschichte des Welthandels.* Leipzig 1906. *K. Th. Inama-Sternegg: Deutsche Wirtschaftsgeschichte.* 3 vol. Leipzig 1879–1901.

popoarelor. Dacă însă ţinem seama de succesiunea fazelor, atunci putem stabili trepte evolutive generale. In acest chip, epoca de izolare economică arătată mai sus este generală tuturor începuturilor de desvoltare economică, după desagregarea lumii romane. Avem astfel o izolare economică înlăuntrul aceloraşi populaţii. Numai în mod accidental, de la popoare străine, dar în timpul acela mai înainte, vin negustori, cari vând şi une ori cumpără mărfuri de puţină importanţă pentru viaţa economică a massii populaţiei.

Primul popor, care iese din faza economiei naturale, — după căderea imperiului roman — este poporul italian, sau mai exact părţi din poporul italian. In Italia se desvoltă mai întâi şi mai repede raporturile comerciale cu populaţiile învecinate sau depărtate. Tot în Italia se formează cele dintâi mari bogăţii mobiliare, se petrece transformarea plăţii în natură pentru serviciile publice în plată în bani, aci se naşte sau mai bine renaşte capitalismul. Naşterea comerţului extern şi naşterea capitalismului corespund. De aci a pornit marea polemică între cei mai de seamă economişti din generaţia trecută, dacă acumularea rentii pământului a produs capitalismul sau dacă acesta s'a născut din câştigul din industrii, meserii sau diu câştigurile din schimbul mărfurilor [1]). Fapt este, că naşterea comerţului intern şi internaţional in special este condiţionată de naşterea capitalismului, a cărui caracteristică principală este preţuirea în bani a ori cărei mărfi sau a ori cărui serviciu adus.

Din Italia nu porneşte însă un popor, care să apară ca atare în raporturi comerciale cu alte populaţii. Rând pe rând se ridică oraşe, care intră în conflict pentru acaparărea pieţelor străine şi se înlocuesc unele pe altele. Mai întâi se ridică unele oraşe din Sudul Italiei. *Ravena*, oraş mai mult Grecesc, n'a întrerupt nici odată relaţiile economice cu Bizanţul şi nu a pierdut urmele culturii şi organzaţiei economice romane. După stagnarea, provocată în vremea migraţiunii popoarelor şi cuceririi Romei, raporturile comerciale se reîncep. Tot astfel *Neapolul* păstrează relaţiunile cu Bizanţul, sub a cărui stăpânire nominală a fost multă vreme. Dar toate aceste oraşe sunt întrecute de *Amalfi*, care ajunsese prin secolul al 9 şi 10-lea să facă un comerţ întins în Asia mică. Dela Amalfiteni s'au răspândit cele dintâi norme de drept comercial maritim.

---

[1]) A se vedea în special: *John A. Hobson: The Evolution of modern Capitalism*. London 1906 şi *W. Sombart: Der moderne Kapitalismus*, vol. I, Leipzig 1902.

Orașele din Sudul Italiei sunt în curând înlocuite de câteva orașe din Nord, care ajung la o splendoare comercială, pe care numai puține orașe mari din vremea noastră pot să o egaleze. Rând pe rând, se ridică *Pisa, Genua, Florența,* care deschid drumurile spre Levant și Magrebul african, obținând concesiuni dela Bizanț și dela conducătorii Arabilor așezați în nordul Africei. Dar niciunul din aceste orașe nu a ajuns în timp de 10 secole, dela sec. al V—XV, la o dezvoltare economică așa de mare ca *Veneția,* în care se concentrau și apoi se repartizau toate mărfurile, ce se schimbau între Orient și Occident.

Cruciadele fac din orașele italiene bancherii tuturor popoarelor și le consolidează stăpânirea asupra răsăritului prin diverse concesiuni comerciale. Comerțul mondial își are centrul în Italia; piața internațională o formează orașele italiene, mai ales Veneția, al cărui apogeu se ajunge în secolul al 14 și al 15-lea. Desigur, orașele italiene nu erau singurele, care făceau comerțul mondial. In faza aceasta, care se numește *„economia orașelor"* spre deosebire de faza următoare, care se chiamă *„economia statelor"* sau faza *economiilor naționale,* găsim în toate părțile orașe, care își întind relațiunile comerciale mult mai departe decât limitele lor politice.

In Nordul și Apusul Europei, orașele comerciale se nasc în satele, unde se instituiseră bâlciurile, mici la început, dar devenite mai apoi locul de întâlnire al negutătorilor din toate părțile. In Franța, din sec. al 7-lea ia naștere vestitul târg dela *St. Denis,* iar Carol cel Mare încearcă să facă din *Marsilia* antrepozite pentru mărfurile Indiei, Chinei și întregului Levant. In Germania, târgurile dela *Frankfurt, Colonia,* mai apoi *Leipzig,* unite cu procesiuni religioase, adunau negustorimea germană de pretutindeni, punând-o în legătură cu negustorii italieni. In Flandra, în Anglia, în Scandinavia și in Rusia, la *Novgorod* ca centru, existau „Gilde" puternice de negustori germani, cari păstrau legătura cu cei de pe teritorul german, unde se alcătuește, după modelul Gildelor din afară, vestita *Hansă,* care punea capăt mersului Italienilor spre marea Baltică. Orașele ajunseseră să devină o forță, și încă dela jumătatea secolului 13-lea (1255) alcătuiau o uniune, compusă din 100 orașe (*Der Rheinische Stäatebund),* având putere să impună regi. In secolul al 12-lea, negustorii din orașele germane ajunseseră să facă o colonie, o Gildă, (la 1140) chiar în Constantinopol.

Dar toată această perspectivă deschisă asupra raportu-

rilor comerciale din Nordul și Apusul Europei nu face, decât să pună în evidență mai bine rolul predominant, în viața comercială internațională de atunci, al Veneției și altor câteva orașe italiene. Din timpul cruciadelor și până către sfârșitul secolului al 15-lea, Veneția apare ca un adevărat imperiu comercial, și se poate spune, ca cel mai mare imperiu comercial, pe care l'a avut vre-odată o cetate. Aproape peste toată Europa, afară de Nordul începând dela Marea Baltică până în Rusia, apoi în Asia și Africa, Veneția își formase stabilimente comerciale durabile, care sunt un fel de colonii, ca cele formate în epocile următoare de Spania, Olanda, Anglia, etc. In genere, Veneția, ca și celelalte orașe italiene, alcătuiau, după împrejurări, următoarele feluri de așezăminte comerciale externe :

1. *Orașe supuse.* Acestea recunoșteau supremația Veneției și uneori îi plăteau chiar tribut. In asemenea orașe, nu mai puteau pătrunde negustorii altor popoare, pentru că Venețianii aveau monopolul cumpărărilor și vânzărilor de mărfuri.

2. *Teritorii colonizate.* In timpul cruciadelor, Veneții au cumpărat diferite teritorii cucerite de feudali, cari nu le puteau menține și cari aveau mare nevoe de bani. Astfel s'a întâmplat cu insula Creta. O parte din teren a fost împărțit la bogătașii venețieni, cari devin acolo un fel de feudali. Pentru exploatarea acestor terenuri aduc sclavi, cu care făceau de altmintreli un comerț foarte întins, comerț, care a fost apoi moștenit de statele apusene, și dus la o dezvoltare, necunoscută în trecut. O parte din terenuri rămân proprietate a statului, care le exploata cam în acelaș mod ca și feudalii de modă mai nouă ai Venețienilor. Feudalii aduși în aceste colonii erau obligați să servească republica la orice nevoe și-i jurau credință.

3. *Stabilimente comerciale.* Acestea sunt cele mai vechi și cele mai răspândite. Au fost institute în special de Genovezi în Levant și apoi imitate de Venețieni. In orașele străine, pe unde mergeau să vândă și să cumpere, Italienii obțineau o jurisdicție proprie, absolut necesară exercitării comerțului lor. Căci într'adevăr, vechile procedeuri judecătorești feudale, cu instituția jurătorilor, a duelului, etc., făceau aproape imposibilă rezolvarea obligațiunilor comerciale De aceea Italienii cereau în primul rând în orașul, unde veneau, să li se acorde dreptul lor național. Pentru ca această concesiune să fie o realitate, se luau o mulțime de măsuri de garanție. In oraș aveau un cartier propriu, unde se găsia biserica lor, piața comună, baia, moara și chiar terenurile

de muncă, pe care cultivau produsele agricole necesare. Asemenea stabilimente comerciale aveau în Europa, Asia și Africa. După acest model își formaseră și Germanii stabilimentele lor comerciale, despre care am amintit mai sus.

Toate coloniile, orașele supuse și stabilimentele comerciale, erau legate între ele și formau stațiuni principale în drumurile mari comerciale de pe uscat și pe mare. Pe uscat, Veneții aveau drumuri, prin Tirol spre Ungaria și Polonia, apoi spre Germania pe la Viena, Regensburg, Nürenberg, însfârșit ajungeau spre orașele de pe Rhin și chiar până în Flandra, unde era și capătul drumului pe mare. Marele comerț al Veneției se petrecea însă pe mare. O puternică marină comercială întreținea raporturile și satisfăcea nevoile de schimb ale imensului număr de orașe, răspândite pe toată suprafața pământului cunoscut pe atunci. In secolul al 15-lea, marina comercială venețiană se compunea din 3.000 de bastimente de câte 10 până la 100 tone și 300 corăbii de câte 700 tone. Echipagiul marinei, împreună cu cei ocupați în construcții navale, era de 42.000 de oameni, dintr'o populație cam de 190.000 suflete, cât avea pe atunci Veneția. Pentru protejarea și asigurarea negustorilor și mărfurilor, republica venețiană trimetea escadre, compuse din 5—6 galere de războiu, și care făceau următoarele drumuri principale:

1. Prima escadră mergea spre Marea Neagră și avea trei diviziuni: una mergea prin Peloponez și la Constantinopol, alta intra în Marea Neagră până la Trebizonda, pentru comerțul cu Asia, și alta intra în Marea de Azov, pentru produsele din regiunea Volgei și Mării Caspice.

2. A 2-a escadră mergea prin Cipru, în Siria la Alep și Damasc.

3. A 3-a escadră avea ca punct central Alexandria și era destinată pentru comerțul cu Egiptul.

4. A 4-a și cea mai puternică escadră se numia escadra Flandrei și avea comerțul pe Mediterana de Vest și apoi până la Marea Nordului. Așa că, nu era o laudă sau o mândrie exagerată, când dogele Veneției, *Mocenigo*, spunea concetățenilor săi: „Sunteți singurii, cărora tot pământul și toate mările le stau deschise. Sunteți canalul tuturor bogățiilor. Voi aprovizionați lumea întreagă. Tot universul se interesează de prosperitatea voastră. Tot aurul din lume vine la voi“ [1]).

[1]) Citat de *O. Noël*: op. cit. vol. I, pag. 185.

Puterea Veneției nu ajunsese să domine și regiunile din nordul și răsăritul Europei, peste care se întindea activitatea Hansei germane. Aceste două mari constelații de orașe comerciale, — italiene și germane, — s'au desvoltat în mod paralel, ajungând apogeul lor în secolul al 15-lea. Din centrul Hansei, adică dela Rin, porniau drumuri mari comerciale, care legau toate orașele Hansei între ele, și apoi le puneau în contact cu orașele italiene sau coloniile acestora. Numai în drumul spre Suedia, Germanii nu erau urmați de Italieni și aveau o piață de exploatat fără concurență. Nici pe drumul spre Rusia de mijloc, care ajungea la târgul cel mare dela Niji-Novgorod, nu erau prea mult concurați, și dominau comerțul, ce se făcea pe această cale. In toate celelalte direcții, se întâlniau și erau întrecuți de cele mai multe ori de Italieni. Astfel, chiar în Anglia, puterea comercială a Italienilor îi făcea pe Germani să aibă un rol secundar. Insă, cea mai crâncenă concurență o întâmpinau Germanii spre Sud-Estul Europei, pe drumurile spre Levant. In această parte, până spre începutul secolului al 16-lea, când centrul comerțului mondial se strămută din Orient spre Apusul Europei, Germanii nu ajunseseră încă să-și întemeeze stabilimente comerciale pe marea comerțului levantin și drumurile lor principale se opriau în orașele, ce se întemeiaseră în jurul Carpaților și la granița principatelor române.

Pe de altă parte, orașele italiene înaintaseră pe Marea Neagră și direct peste Adriatică, iarăși până la granițele principatelor române. Pe teritorul României libere de astăzi, un fel de zonă neutră, se petrece schimbul dintre orașele germane și italiene. Orașe mari comerciale în interiorul țărilor române nu se formează, dar la graniță se înalță orașe cu însemnătate mondială, și pe unele din acestea ajung câte odată domnii români să pună stăpânire. Fiind așezate în punctele de unire a celor 2 mari zone comerciale, țările române dobândesc o însemnătate politică și economică mondială. Apogeul Hansei și al orașelor italiene corespunde cu apogeul țărilor române din veacul al 15-lea și începutul celui de al 16-lea, și decadența comerțului Hansei și al orașelor italiene aduce după sine decăderea puterii politice și economice a principatelor române.

Comerțul românesc din teritorul României libere de astăzi își are origina în schimburile de mărfuri dintre coloniștii germani așezați în România și orașele săsești din Ungaria, din care porniseră acei coloniști. Asemenea rapor-

turi se mențin și se desvoltă. Toată istoria dintru început a comerțului nostru se alcătuește din totalitatea raporturilor cu *Sibiu, Brașov, Rodna* și *Bistrița,* la care se mai adaogă câteva mari orașe comerciale poloneze, între care *Lembergul* ocupă primul loc. Raporturile acestea comerciale au existat dinainte de întemeerea principatelor române, și Voivozii de mai apoi consfințesc raporturi vechi, sub forma acordării de privilegii. Existența raporturilor vechi rezultă din însuși limbajul hotărârilor domnești, care dau drepturi, „cum au existat întotdeauna mai înainte".

E clar prin urmare, că o primă fază a raporturilor noastre comerciale externe este aceea a schimbului dintre orașe, care nu sunt intrate într'o alcătuire de stat. E aceeași fază, care își ajunge perfecțiunea în Italia și Germania veacului al 15-lea. Dar, în timp ce orașele italiene devin așa de puternice, încât nici nu mai e cu putință încercarea supunerii lor într'un stat unitar italian, până târziu de tot, în epoca decadenților, iar orașele germane ajung să detroneze pe împărații germani nominali ai vremii, ba chiar să determine schimbări de regi în țări streine, ca Suedia, orășelele, sau târgurile țărilor române nu se ridică la o mare însemnătate comercială proprie și sunt întotdeauna dependente de puterea orașelor comerciale dela granită, privite ca streine. Acelaș lucru se petrece și în țările vecine cu Românii, din acele timpuri. Așa se explică de ce în țările răsăritene se formează de atunci regate puternice, ai căror stăpânitori se prezintă ca protectori sau îndrumători ai comerțului poporului lor.

După faza raporturilor comerciale ale orașelor libere, urmează în răsăritul Europei faza de formațiune a economiilor naționale. Teritorul politic al principatelor române, spre exemplu, formează un *domeniu vamal deosebit* și domnul încasează taxe vamale sau scutește de taxe vamale mărfurile, care pătrund în țara sa. Urmele epocii mai vechi se mențin, căci mărfurile, afară de taxa domnului mai plătesc taxe la intrarea în fiecare oraș [1]). Tratatele comerciale, sub forma acordării și reînoirii privilegiilor comerciale pentru diferite orașe streine, apar încă din această vreme, și se fac în urma înțelegerii dintre domni, ca reprezentanți

[1]) Numeroase dovezi pentru astfel de raporturi comerciale românești la: *N. Iorga: Negoțul și meșteșugurile în trecutul românesc* București 1906; *Dr. I. Nistor: Die auswärtigen Handelsbeziehungen der Moldau,* etc. Gotha 1911 și *Handel und Wandel in der Moldau* etc. Cernăuți 1912., *A. D. Xenopol: Istoria Românilor* vol. II, p. 248 și urm.

ai intereselor economice ale popoarelor lor. Asemenea tratate se încheiau de altfel în această vreme în toate părțile și fuseseră inaugurate de orașele italiene, cu conducătorii Arabilor din Magrebul african. Numai o politică economică nenorocită, introdusă de popoarele apusene odată cu descoperirea Americii, a făcut să se uite binefacerile regulamentării legale a raporturilor comerciale dintre popoare, și să se inaugureze luptele economice, care au frământat Europa trei secole, până s'a revenit complet la sistemul convențiunilor comerciale, despre care vom vorbi mai apoi.

In secolul al 15-lea, țările române, în special Moldova, fac un pas mai departe în evoluția lor comercială. Din secolul al 14-lea se ridicaseră pe Marea Neagră puternice cetăți genoveze, ca *Chilia*, *Cetatea Albă* și *Caffa*. Muntenii stăpâniau până pe vremea lui Mircea cel Mare orașul Chilia, unde veniau corăbii genoveze încă dela jumătatea secolului al 14-lea. Chilia e luată apoi de Moldoveni. Dar evenimentul hotărâtor pentru triumful comerțului moldovenesc este cucerirea *Cetății Albe*, a fostului *Moncastro* genovez și viitorului *Acherman* turcesc.

Prin aceste orașe, Chilia și Cetatea Albă, Moldova își deschide calea comerțului direct cu popoarele îndepărtate, intră pe piața internațională. Când corăbii moldovenești ajung până în Constantinopol și până la Caffa, avem semnul sigur al unei expansiuni comerciale, la care nu se mai ridică țările române până târziu în secolul al 19-lea. Faptul principal, cu însemnătate economică mondială, este acela, că Moldova apare, pe piața economică internațională ca un stat constituit, și negustorimea e română, moldoveană, protejată de un stat cu un domnitor, nu negustorimea unui oraș. Prin situația lor geografică, în legătură cu marea, și prin faptul că se găsiau la punctul de întâlnire a două domenii comerciale deosebite, țările române, și mai ales Moldova, ajung acea fază a evoluției comerciale, care de abia după descoperirea Americii începe să se plămădească în Apusul Europei.

Dar pe cât de repede fusese ridicarea Moldovei, pe atât de repede îi este căderea. Din secolul al 16-lea chiar se arată semnele ruinei economice, care se continuă timp de trei veacuri. Reînoirea privilegiilor, care se cerea cu atâta asiduitate de orașele vecine dela Moldova și Muntenia, devine din ce în ce mai rară și, în veacurile următoare, nici nu se mai cere. In răsăritul Europei, viața economică încetează și centrul comerțului mondial se mută în altă parte.

Două evenimente principale aduc întreruperea evoluției economice în Orient. Pe deoparte, Turcii pun mâna pe toate căile comerțului din aceste părți răsăritene: Caffa, Cetatea Albă și Chilia sunt cucerite, Brăila și Galațul devin orășele turcești. Pe dealtă parte, se descopere o lume necunoscută, cu bogății neobișnuite în Europa, și se află alte drumuri, pe ocean, spre India. Orașele italiene primesc lovitura de moarte; popoarele apusene, Spania în primul rând, le ia locul de frunte în comerțul mondial. Centrul acestui comerț este de aici înainte pe țărmul Oceanului Atlantic.

La începutul decăderii comerțului italian, se văd mai mult frământările Veneției, și se aud mai tare strigătele desnădăjduite ale ei în contra Turcilor. Toate cruciatele ajunse la înfăptuire sau rămase numai în cartoanele desbaterilor senatului venețian sunt numai opera Veneției. Asemenea străduințe dovedesc că Veneția ajunsese stăpâna comerțului levantin și al întreg comerțului cu țările europene răsăritene, după ce înlăturase pe vechea ei rivală, Genova. In timpul apogeului comercial al Moldovei, sub domnia lui Ștefan cel Mare, nu apare în mod oficial decât Veneția. Aliațele cu monarhi asiatici, ca Usun Hasan, și cu regi apuseni în contra Turcilor, tot numai Veneția le plămădește. Acestea sunt dovezile existenții unui imperiu comercial imens, amenințat acum să se prăbușească [1]).

De și nu mi-am propus aici, decât să arăt liniile mari ale istoriei raporturilor comerciale internaționale, am insistat totuși mai mult asupra imperiului comercial al Veneției, pentru că el dă caracteristica unei faze, cu totul deosebite

---

[1]) Asupra vieții comerciale a acestei epoce, a se vedea: *A. Schaube: Handelsgeschichte der romanischen Völker des Mittelmeergebietes bis zu Ende der Kreuzzüge.* München und Berlin 1906; — *A. Schulte: Geschichte des Mittelalterlichen Handels und Verkehrs zwischen Westdeutschland und Italien, mit Ausschluss von Venedig.* 2 vol. Leipzig 1900; — *Kiesselbach: Der Gang des Welthandels und die Entwiklung des europäichen Völkerlebens im Mittelalter* 1860; — *W. Heyd: Geschichte des Levantehandels im Mittelalter* 2 vol. Stuttgart 1879; — *Stieda: Hansisch-venetianische Handelsbeziehungen im 15. Jahrhunderte* 1894; — *D. Schäfer: Die deutsche Hanse.* Leipzig 1905; — *R. Ehrenberg: Das Zeitalter der Fugger* 2 vol. 1896; — *Peyssonnel: Traité sur le commerce de la Mer Noire* 2 vol. Paris 1787; — *Pöhlmann: Die Wirtschaftspolitik des Florentiner Renaissance* 1878; — *M. Weber: Zur Geschichte der Handelsgesellschaften im Mittelalter* 1889; — *K. Hüllemann: Städtewesen des Mittelalters* 4 vol. Bonn. 1826—1829; *Acelaș: Geschichte des byzantinischen Handels bis zu Ende der Kreuzzüge.* Frankfurt 1908;

N. Iorga: Negoțul și meșteșugurile în trecutul românesc București

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ BUCUREȘTI

de fazele următoare. Este faza „economiei orășenești", aceea ce s'a numit de economiștii germani, *Städtewirtschaft*, spre deosebire de următoarele faze, care alcătuesc, din anumite puncte de vedere, un sistem unitar, „economia statelor" sau „economia națională", *Staatswirtschaft* sau *Wolkswirtschaft*. In prima fază, descrisă mai sus, a economiei orășenești, nu avem națiuni închise în hotarele lor, care să trimită în afară produse sub marca națională sau să refuze a primi mărfuri străine. Orașele de aceiași națiune vin în conflict și orașe de națiuni diferite se infiltrează unele în altele. Aceasta nu însemnează însă că ne găsim într'un fel de „economie mondială", în care raporturile comerciale dintre toate națiunile să fie libere. Exclusivismul și mercantilismul, pe care îl găsim înflorind mai în urmă în primele timpuri ale fazei „economiei naționale", există și în vremea dominațiunii economiei orașelor. Senatul venețian condamna la moarte pe lucrătorul, care se mutase într'un alt oraș și-și exercita acolo aceeași meserie, pe care o învățase în Veneția. Iar până la condamnarea la moarte și executarea acestei pedepse, i se confisca averea din Veneția și i se închideau părinții și rudele, pe care le lăsase acasă. Cu asemenea mijloace se urmăria păstrarea monopolului unor anumite industrii, cu care Veneția era renumită în toată lumea. In afară de aceasta, dela oraș la oraș, erau taxe pe mărfurile, care veniau și plecau, și rareori se obțineau concesiuni în favoarea unor anumite orașe. In secolul al 14-lea, Constantinopolul avea un venit anual de peste 32 milioane scuzi din taxele pe mărfurile importate și exportate [1]).

Cu începutul secolului al 16-lea, se petrece o revoluționare completă a raporturilor comerciale internaționale. Piața mondială, care fusese până acum în Italia, își schimbă locul,

---

1906 ; — *Acelaș : Geschichte des rumänischen Volkes* 2 vol. Gotha 1905 ; — *Acelaș : Geschichte des osmanischen Reichs* 5 vol. Gotha 1908—1913 : — *Dr. I. Nistor : Die auswärtigen Handelsbeziehungen der Moldau im XIV. XV. und XVI. Iahrhundert* Gotha 1911 ; *Acelaș : Handel und Wandel in der Moldau bis zum Ende des XVI, Jahrhunderts* Cernăuți 1912 ; — *D. Furnică : Din Istoria Comerțului la Români* București 1908 ; *A. D. Xenopol ; Istoria Românilor*, în vol. II și III.

Pentru raporturile economice internaționale, *Geschichte des osmanischen Reichs*, a d-lui N. Iorga, este una din acele lucrări, care desgroapă o întreagă epocă a evoluției societăților omenești. Istoria economică universală va fi lipsită în viitor de multe lacune, ce existau până acum. In special, pentru perioada de decadență a comerțului oriental, după veacul al 15-lea, opera d-lui Iorga aduce o lumină atât de puternică, în cât lumea cultă a timpului nostru datorează recunoștință savantului autor al acestei monumentale opere.

[1]) *Oct. Noël :* op. cit. vol. I, p. 151.

trecând pe țărmurile Oceanului Atlantic european. Cu schimbarea pieții internaționale, se nărue puterea economică a orașelor italiene și a tuturor celor orașe din sudul, răsăritul și centrul Europei, pe care le înviase comerțul orașelor italiene. După ruinarea puterii economice a Italiei, sau chiar odată cu ea, vine și pierderea oricărei puteri politice.

Semnalul acestei schimbări a pieței mondiale îl dăduseră pe deoparte descoperirile drumurilor nouă spre India adevărată, pe la sudul Africei și spre India presupusă prin Oceanul Atlantic; iar pe de altă parte închiderea drumurilor vechi spre India prin ocuparea orientului de Turci. Dar această chemare ar fi adus cel mult ridicarea orașelor de pe țărmul Oceanului Atlantic, în dauna orașelor italiene. Ridicarea orașelor apusene s'a făcut într'adevăr, dar pe piața internațională nu mai apar orașe, ci națiuni organizate; raporturile comerciale și luptele de interese nu se mai petrec între orașe, ci între state unitare. Răscolirea maselor de către expedițiunile cruciadelor, a închegat elementele similare etnice în organisme politice; iar necesitățile unei lupte economice mai înverșunate, pentru dominarea unei lumi, incomparabil mai vaste, de cât cea din jurul Mediteranei, au impus alcătuirea statelor puternice și găsirea mijloacelor tehnice pentru asigurarea vieții lor. In cât, elemente de natură etnică și motive sufletești, se amestecă cu nevoi economice, și alcătuesc, în înlănțuirea lor, aceia ce numim *cauzalitatea istorică* a evuluției economice.

Din secolul al 16-lea și până astăzi, piața internațională se menține pe țărmul european al oceanului Atlantic; dar în aceste 4 secole, s'a schimbat centrul comerțului mondial de mai multe ori. In primul rând, piața mondială este în Spania și Porugalia, apoi în Olanda și Franța, apoi în Anglia și în cele din urmă Germania e pe punctul de a deveni centrul comerțului mondial, tocmai când raporturile economice internaționale devin așa de complexe, în cât piața mondială nu mai e generală, ci se specializează pe ramuri mari de produse, iar economiile naționale lasă să se creeze peste ele o economie internațională, despre care vom vorbi în acest studiu din mai multe puncte de vedere.

Spania devine centrul comerțului internațional, grație situațiunii sale privilegiate, dar nu se poate menține, din cauza unei politici economice false. Când gloria Spaniei e mai mare în fața istoriei, tocmai atunci, ruina o amenință mai puternic. Ridicarea Spaniei se face înainte de aducerea bogățiilor numeroase din America. Cultura bizantină adusă de

Arabi, crearea industriilor naționale tot prin intermediul Arabilor, unificarea statului sub Ferdinand și Izabela, construirea drumurilor pentru circulația comercială internă, transformarea armatei feudale de vasali în armată cu cadre permanente, plătite, plata în bani a funcționarilor publici, toate acestea pun bazele solide ale organizării unui popor, care ar fi avut să profite de aci înainte de perspectivele economice favorabile, ce i se deschideau în secolul al 16-lea, prin schimbarea mersului comerțului internațional. Dar chiar din secolul al 16-lea istoria economică vorbește de decăderea Spaniei.

De ce a început să decadă Spania, tocmai când gloria sa era să înceapă? Găsim aci unul din acele fenomene, care justifică utilitatea practică actuală a istoriei economice, unul diu acele fenomene, care ne dă dreptul să condamnăm o politică economică similară cu acea a Spaniei, și o teorie economică sprijinind acea politică, de câte ori o vom întâlni de atunci și până astăzi. Când timpurile nouă schimbă isvorul principal al veniturilor națiunii, înlocuind pământul prin capitalul mobiliar, Spaniolii nu înțeleg să se acomodeze timpului și împrejurările îi favorizează să rămână tot feudali. In America găsesc bogății, metale prețioase în primul rând, și o populație de exploatat. Nici o altă națiune nu s'a purtat mai barbar în colonii, și totuși nici o altă națiune n'a profitat mai puțin de bogățiile imense, ce-i treceau prin mână. Din America curgea neîncetat aurul și argintul în Spania, și totuși în Spania domnia cea mai neagră mizerie în massele poporului, în timp ce arsitrocrațimea era pensionară. Pământul era acumulat în mâna câtorva, prin exproprierea sau înlăturarea țăranilor în timpul lichidării organizației feudale, și se menținuse prin ajutorul majoratelor. In lipsă de capital, — cu tot aurul adus din America, — marii proprietari au transformat terenurile în pășuni pentru creșterea oilor, a căror lână foarte fină însă se lucra în Flandra nu în Spania. Prețurile cerealelor se ridică enorm, dar și prețul obiectelor manufacturate e mare. Statul era în continuă nevoie de bani, pentru că Filip al II-lea trebuia să stârpească toate ereziile religioase de pe glob, ba chiar să creștinească pe indigenii din America. Miliardarii secolelor 15 și 16, familia Fugger din Augsburg, sunt creditorii inepuizabili ai lui Filip al II-lea. Dar datoriile trebuesc plătite, și cu toate falimentele, date de Filip al II-lea, tot trebuiau bani. Meseriașii erau puși la contribuție prin vestita taxă, *alcavala*, după care la fiecare vânzare trebuia plătită

o taxă de 10% din valoare. De aceia şi preţurile obiectelor manufacturate se ridică. Nimeni nu mai munceşte în Spania, căci nu mai e rentabil. Totul se aduce din afară mai eftin. Cetăţenii lichidează afacerile şi cumpără cu toţii rente ale statului. Moştenire urmaşilor nu le lasă decât rente, prin fideicomise, acordate şi pentru cismari, croitori, etc. Se pregătia mereu o cât mai numeroasă populaţie de *far niente*. Dar această populaţie trebuia să trăiască. Tot de ce avea nevoie, se aducea din Franţa, Olanda, Anglia, etc. Nu puteau să nu vadă şi Spaniolii, că tot aurul le trecea prin mâini şi dispărea din ţară. După ce se decretase oprirea exportului de cereale, pentru a nu rămâne şi mai puţine în Spania, se decretează apoi şi oprirea exportului de aur. Totuşi, aceste măsuri n'au folosit la nimic. Populaţia nu mănâncă aur şi nu prin aur se îmbogăţesc popoarele. Aurul nu este nici măcar un factor al producţiei, căci aur nu însemnează capital. Distrugerea iniţiativei private şi a muncii naţionale, prin măsuri protectoare iraţionale şi mărirea datoriei publice, sunt cauzele decăderii puterii economice efemere a Spaniei.

Incă din vremea, când Spania era socotită ca cea mai înaintată ţară a Europei, una din provinciile stăpânite de regii Spaniei, devenea încetul cu încetul locul de concentrare al bogăţiilor, rezultate din comerţul internaţional. Olanda îşi dobândia independenţa economică înainte de independenţa politică. Când, în urma războiului de 30 de ani, se pune capăt şi dominaţiunii nominale a Spaniei asupra Olandei, aceasta are cel dintâi loc între statele europene. Din cauza războaelor religioase din Franţa şi în urma transformărilor şi mişcărilor revoluţionare din Anglia, Olanda singură profitase, în cursul ultimelor decenii ale secolului al 16-lea şi în prima jumătate a secolului al 17-lea de politica greşită a Spaniei. Ea continuase vechea industrie a lânei şi-şi formase o marină comercială puternică, în cât putuse urmări pe Spanioli şi Portugezi până în colonii. După separarea de Spania, Filip al II-lea interzice Olandezilor orice comerţ cu Lisabona. Din acest timp începe avântul şi mai mare al comerţului Olandez, căci tot comerţul începe să se facă direct cu coloniile, fără intermediul Portugezilor sau Spaniolilor. In coloniile, ocupate deja de Spanioli, Olandezii făceau mai mult comerţ prin contrabandă, care era posibil tocmai din cauza exploatării prea mare a coloniilor de către Spanioli. Ei au mers însă şi singuri în India şi în insulele Australiene, formându-şi colonii

proprii, pe care le tratau mult mai bine de cât Spaniolii. In coloniile olandeze, principii indigeni erau lăsaţi în fruntea conaţionalilor lor, ba erau chiar plătiţi de Olandezi, ca niște funcţionari, obligându-se numai să favorizeze pe Olandezi în cumpărarea de produse brute coloniale.

Cu ajutorul acestui întins comerţ, prin industria desvoltată a lânii şi a pietrelor preţioase, precum şi printr'o cultură agricolă intensivă, în care se plasa capitalul acumulat din alte ramuri economice, Olanda ajunge centrul comerţului internaţional şi Amsterdam cel dintâi oraş comercial al lumii. Această ţară ştiuse să se folosească de principiul asocierii puterilor, şi îşi asigurase soliditatea comerţului exterior prin mari companii comerciale; iar în interior, asociaţiile profesionale ale comercianţilor şi industriaşilor au format unitatea economică şi chiar politică a Olandei. Organizările economice medievale dispar. Libertatea meseriilor şi a comerţului îşi găseşte justificarea teoretică la un *Grotius*.

Desvoltarea aceasta economică a unei ţări mici ca Olanda a atras invidia popoarelor mai mari şi care ajunseseră la o organizaţie unitară. A doua jumătate a secolului al 17 şi o mare parte din secolul 18-lea sunt dominate de lupte acerbe între câteva popoare pentru dominarea comerţului mondial. Franţa şi Anglia încep lupta contra Olandei, fără a fi unite între ele. Luptele economice sunt transformate foarte des în războae propriu zise. Din punct de vedere economic, în acest timp se naşte sistemul *mercantilismului*, care domină multă vreme politica economică a popoarelor. lar din lupta de întrecere între popoarele, care apăreau unitare pe piaţa internaţională, Anglia ese triumfătoare, aşa încât secolul al 18-lea se sfârşeşte şi secolul al 19-lea se începe cu dominarea economică a Angliei.

In Franţa, din vremea lui Henric al IV-lea în special, se începuse crearea industriilor naţionale. Şi mai înainte se încercase protejarea comerţului francez. Richelieu fondează o companie a Orientului pentru comerţul în Indii. In Levant, regii francezi obţin concesiuni speciale dela sultanii turci şi au astfel o superioritate asupra Olandezilor şi Englezilor. Pe vremea lui Ludovc al XIV-lea, *Colbert* reuşeşte să aducă libertatea comercială în interior şi încurajază, ba chiar crează în mod artificial industrii, care trăesc numai din ajutorul statului şi sunt menite să dispară când acel ajutor le va lipsi. Totuşi, industria olandeză era mai înaintată şi pătrundea şi în Franţa. Colbert pune taxe pe produsele importate, la început moderate, dar mai apoi aşa

de urcate, încât provoacă război, nu numai tarifal, dar și de arme. Anglia, care vedea un mai mare rival în Franța și avea siguranța înfrângerii unei țări mici ca Olanda, este de partea acesteia. *Colbert*, care inaugurează lupta vamală prin tariful dela 1667, e nevoit să cedeze Angliei, chiar în ajun de a declara război Olandei, și reîntroduce tariful moderat anterior pentru Anglia. Dar Franța merge din ce în ce mai rău, căci după luptele nenorocite ale lui Ludovic al XIV-lea urmează ruina treptată a finanțelor statului, cu încercările aventuroase de reabilitare ale lui *Law* și cu zdruncinările din timpul Marii Revoluții.

In această vreme, Anglia răpește una câte una, cele mai frumoase colonii franceze. Tipic pentru aceste raporturi, este lupta dintre companiile coloniale franceze și engleze din India.

Anglia apare ca o concurentă pe piața internațională, de când începe să-și creeze o industrie a țesătoriilor de lână. Din secolul al 16 se interzice exportul de lână, pentru a se lucra în interior. Creșterea oilor devenind mai rentabilă, domenii întinse se transformă în pășuni și țăranii stabiliți pe ele sunt alungați, și-și găsesc refugiul în industria născândă din orașe. *Cromwel* mai târziu merge și mai departe acordând favoruri pentru importul de lână brută. Iar prin *actul de navigațiune*, Cromwel pune fundamentele viitorului imperiu comercial englez. Acest fel de protecționism, al cărui scop final era atragerea în țară a cât mai mult aur și care își găsia o îndreptățire savantă în vestita teorie a *balanței comerciale*, se continuă și după restaurarea Stuarților și apoi, mai mult chiar, sub *Wilchelm d'Orange*, care acorda și premii pentru export și taxe la import, după cum convenia mai bine pentru a se putea menține, prin satisfacerea intereselor claselor mai puternice.

In aceiași politică mercantilistă este atrasă și Prusia, cel dintâi stat german, care apare pe piața internațională. Incepând de pe vremea lui Frideric Wilchelm I, Prusia caută să-și formeze o industrie națională, atrăgând lucrători streini pricepuți, cum au fost Hughenoții, alungați din Franța. Sub Frideric cel Mare se interzice exportul de lână, ca și în Anglia, dându-se chiar pedeapsă cu închisoare, în caz de contravenție. Apoi se pun taxe pe fabricatele importate și unele fabricate sunt oprite cu desăvârșire de a mai fi introduse în țară. Industriilor din țară le dedea subvenții mari și mergea până să oblige pe consumatori să cumpere. Directorii fabricilor ajungeau un fel de funcționari ai statului. Nicăeri

n'a mers protecționismul așa de departe ca în Prusia sub Frideric cel Mare. Ca să imite și să concureze pe vecinii săi mai puternici, Franța și Anglia, Frideric cel Mare încearcă să fundeze o companie comercială a Levantului și o companie a Indiilor Orientale, dar amândouă sunt ruinate dela început.

Astfel se urmează până în sec. al 19-lea, când armatele lui Napoleon înfrâng statele germane. Tot ceeace se crease artificial dispare și niciuna din industriile formate cu atâtea sacrificii n'au mai supraviețuit turburărilor politice dela sfârșitul secolului al 19-lea.[1])

Timp de 2 secole, din secolul al 16-lea până la începutul secolului al 19-lea, raporturile comerciale internaționale sunt dominate de o politică economică tutelară, de dorința fiecărui stat de a exploata pe celelalte, vânzându-le produse proprii pe bani, nu în schimbul altor produse, precum și de tendința de alcătuire a unui stat universal, cum se observă mai ales în politica Spaniei și apoi a Franței.

Veacul al 19-lea aduce o prefacere a raporturilor economice internaționale. In locul tendinței de isolare a popoarelor, se stabilesc legături, care nu mai pot fi zdrobite, nici chiar prin războae. Lupta între economiile naționale, consolidate în coprinsul unităților politice, se dă sub forma concurenții libere, în care învinge superioritatea tehnică și nu forța brută a armelor. Lupta e și mai aprigă, dar se dă pe terenul economic, pe care pot învinge și popoarele mai mici.

Această nouă eră a fost pregătită de progresele enorme ale tehnicii industriale în cursul veacului al 18-lea și al 19-lea, de avântul neobișnuit al mijloacelor de transport de mărfuri și persoane și mai ales de perfecționarea instrumentelor de rezolvare a obligațiunilor internaționale, rezultate din schimbul mărfurilor. De aceste rezultate ale muncii de multe veacuri a lumii întregi, nu se poate lipsi astăzi nici o economie națională. Iar adoptându-le, se stabilesc legături între economiile naționale ale diferitelor popoare, în așa fel, în cât nu rare ori se împiedică războae între popoare sau alianțe de popoare.

---

[1]) Pentru epoca următoare descoperirii Americii, până în sec. 19-lea: *W. Sombart:* op. cit.; *O. Noël:* op. cit.; *M. Schmidt:* op. cit.; *Beer: Allgemeine Geschichte des Welthandels* 4 vol. Wien 1860—1884; *Fr. List: Die Lehren der Handelspolitischen Geschichte der civilisierten Staaten Europas,* etc. Stuttgart 1877; *W. I. Ashley: Englishe Wirtschaftsgeschichte* tr. germ. de R. Oppenheim. Leipzig, 1896; *A. Limmermann: Die Geschichte der preussisch-deutschen Handelspolitik,* Leipzig, 1892.

Semnul prevestitor al fazei nouă de raporturi internaționale, în care ne găsim astăzi, pornește din Anglia. Din reamintirea câtorva date de istorie economică, se va vedea că noua fază este rezultatul împrejurărilor nouă și nu un sistem economic, construit de vreun teoretician utopist și aplicabil poate și într'un timp mai vechiu.

Anglia, profitând de încurcăturile politice de pe Continentul european, își crease un vast imperiu colonial, cucerind noi ținuturi sau luând coloniile altor popoare europeene. Toată bogăția sa venia din exportul de obiecte fabricate în interior și din comerțul cu coloniale. In interior se desvoltă populația industrială. Cerealele produse în interior nu mai puteau îndestula cererea internă, în cât nu mai era vorba de premii pentru export de cereale. Agricultorii englezi puteau cere cel mult taxe pe cerealele importate. Dar aceste taxe nu puteau în nici un caz opri importul de cereale din Prusia și Franța, deoarece aceea ce se producea în interior nu era îndestulător. Când Napoleon începe lupta contra Angliei și decretează Blocul Continental, Anglia se vede deodată redusă la propriele ei puteri, în ce privește producția de cereale. Prețurile cerealelor se ridică enorm. Cele mai improprii terenuri se cultivă cu cereale, prețurile cerealelor cresc și mai mult. Acum e timpul, când *Ricardo* privește creșterea rentii ca o nenorocire publică și ca izvor al tuturor mizeriilor economice. Dar căderea lui Napoleon urmează repede și lucrurile iau o altă întorsătură. Din afară se pot introduce cereale. Aceasta însemnează însă ruinarea bruscă a atâtor întreprinderi agricole. Agricultorii obțin taxe pe cerealele importate, dar importul tot nu putea fi oprit. Cu cât prețurile de monopol din timpul Blocului Continental scădeau mai mult, cu atât agricultorii cereau taxe mai mari și li se acorda. Atunci popoarele de pe Continent răspund prin taxe pe produsele industriale engleze, care inundau piața germană în special. In acest moment se revarsă mizeria generală asupra Angliei. Prețurile cerealelor erau ridicate în urma taxelor de import, iar obiectele industriale refuzate pe alte piețe. Acum se naște vestita Ligă în contra taxelor pe cereale, condusă de *Richard Cobden* și *John Bright*, cari după o agitație îndelungată reușesc să aducă desființarea taxelor protecționiste și inaugurarea liberului schimb. Se dovedește astfel un adevăr fundamental în politica economică internațională, că atâta vreme cât nu poți subjuga prin forța armelor pe celelalte popoare, nu le poți exploata și schimbul internațional e condiționat de

câştigurile reciproce şi se bazează pe specializarea şi diviziunea muncii între popoare. Recunoaşterea acestui adevăr fundamental şi schimbarea politicii economice engleze se face la 1846.

Nici 20 de ani nu au trecut şi Franţa intră pe aceiaşi cale, încheind la 1860 un tratat comercial cu Anglia, pe baza unui liber schimb de produse. Exact după 2 secole de lupte vamale, amestecate cu lupte de arme, se începea o eră de acorduri comerciale internaţionale. La 1867, Franţa inaugura luptele vamale printr'un tarif extrem de protecţionist şi la 1860 Franţa încheia un tratat comercial cu Anglia.

In acest timp, apare şi Germania, ca un stat unitar, pe piaţa internaţională. Deşi *Prusia* îşi reîncepuse viaţa economică, după războaele lui Napoleon, cu ideile liberale ale şcoalei lui *Ad. Smith*, totuşi *Germania unită* îşi începe viaţa economică externă printr'o politică protecţionistă. In urma propagandei economistului *List*, se alcătueşte *Zollverein*-ul prin înlăturarea taxelor vamale dintre statele germane, dar prin punerea acestor taxe la graniţele Uniunii vamale, spre a se putea da timpul necesar să se perfecţioneze industriile naţionale, germane, rămase în urmă până atunci. Dar spiritul timpului şi necesităţile economice şi politice fac pe Bismarck să încheie cu Franţa, imediat după tratatul anglo-francez, un tratat comercial pe aceleaşi baze. Toate statele din Zollverein au aderat. Aşa că, deocamdată, la jumătatea secolului al 19-lea, toate popoarele, care sunt în fruntea mişcărilor economice, încep să creeze norme de regulamentare paşnică a schimbului internaţional, alcătuind, peste organizările politice naţionale, o organizare mai vastă: *economia internaţională*. Până după războiul franco-german dela 1870 şi încă după aceea câţiva ani, Europa apuseană e dominată de tendinţa de libertate a comerţului internaţional, regulamentat prin tratate.

După războiul franco-german se petrece o nouă schimbare în raporturile economice internaţionale. Germania se ridică atât de mult, în cât politica ei economică influenţează politica economică mondială. Se începe de atunci şi se continuă încă astăzi lupta, pentru dominarea pieţii economice mondiale, între cele mai mari puteri economice ale timpului: economia naţională germană şi engleză. Ne interesează aici schimbarea raporturilor economice internaţionale, în urma schimbării politicii economice germane.

După războiul franco-german, urmează o afluenţă enormă

de capital în Germania. Încrederea dobândită în urma triumfului politic și abundența capitalului, provoacă un avânt al întreprinderilor de tot felul. Nici trei ani nu trecuseră după război. și criza, datorită supraproducției, izbucnește. Multe întreprinderi industriale lichidează și muncitorimea se îndreaptă spre agricultură. Reluarea vieții economice liniștite e însă de scurtă durată. Țări nouă apar pe piața internațională.

Pentru înțelegerea schimbării produse acum, e nevoe de o schițare a fazelor comerțului răsăritean, după secolul al 15-lea.

Aceste țări nouă sunt țările din răsăritul Europei și câteva din țările Americei, care fuseseră până acum exploatate de popoarele europene înaintate, sau rămăseseră cu totul în afară de sfera comerțului internațional.

Trei secole aproape, din secolul al 16-lea până în secolul al 19-lea, popoarele din răsăritul Europei rămân într'o izolare economică aproape ca și aceea dela începutul evoluției, de și prin secolul al 15-lea ajunseseră la o mare desvoltare comercială. Descoperirea lumei noui în special strămutase centrul comerțului mondial pe țărmul Atlanticului și toată activitatea comercială a popoarelor apusene avea acum o altă direcție.

E foarte interesant de urmărit procesul de decădere al comerțului din orientul Europei, după secolul al 15-lea.

Comerțul prin Transilvania și Polonia spre Germania se slăbește, chiar înainte de întinderea puterii turcești peste aceste ținuturi. Cauza era în primul rând distrugerea puterii comerciale a orașelor din Hansa germană. Parte din aceste orașe se îndreptaseră spre lumea nouă, iar parte dobândiseră lovitura de moarte, în special dela Lisabona. Vechile drumuri spre răsărit începeau să fie părăsite. Dela principatele române, nu se mai cer așa de des reînoirile de privilegii pentru negustorimea orașelor mărginașe din Ungaria și Polonia.

Dar chiar în ținuturile intrate în stăpânirea Turcilor, comerțul nu ar fi fost o imposibilitate. Cunoașterea raporturilor lăuntrice ale imperiului otoman din acea vreme, așa cum rezultă din monumentala operă a d-lui *N. Iorga,* ne dă putința să vedem că un popor de cuceritori, ca și cuceritorii Magrebului african, nu putea împiedica o desvoltare economică începută și ar fi fost mai degrabă târâți de mersul general, dacă împrejurările economice ale locului și ale timpului ar fi fost favorabile unei desvoltări continue a comerțului înfloritor din veacul al 15-lea.

In primele timpuri ale stabilirii Turcilor în Europa, când Veneţienii mai formau încă pe intermediarii comerţului mondial, cu toate pierderile în războae cu Turcii, tot obţineau unele favoruri comerciale, cum ar fi acelea acordate prin pacea dela 1521, ca negustorii veneţieni să fie judecaţi de sultan, nu de Kadi şi la judecată să asiste şi dragomanul lor [1]). Tot în acest chip s'au început şi raporturile oraşelor italiene cu califii Arabilor din Magreb şi necesitatea economică a unui comerţ în desvoltare a făcut ca raporturile să fie continuate şi îmbunătăţite.

In răsăritul Europei, nu Turcii singuri au adus ruina desăvârşită a vieţii economice a popoarelor din aceste ţinuturi, după cum ar fi înclinat să creadă cel care ia svârcolirile şi plângerile Veneţienilor din acel timp drept documente hotărâtoare în judecarea situaţiunii. Chiar în secolul al 16-lea, şi încă în prima lui jumătate, Turcia ajunge la un apogeu, care n'ar putea îndreptăţi credinţa, că Turcii n'ar fi fost în stare să continue o viaţă economică în desvoltare şi numai prezenţa lor a fost destul ca să aducă ruina. In secolul al 16-lea, se începe încheerea contractelor comerciale cu popoarele Apusului, şi anume la 1536 se inchee prima Capitulaţiune cu Francisc I al Franţei. Prin aceste contracte, Francezii ar fi putut continua vechia activitate comercială a Veneţienilor, cari erau urâţi, în mare parte pe drept, căci voiau să continue vechiul sistem de exploatare comercială, de când nu erau împiedicaţi de nici o stăpânire puternică. Dar nu mai era timpul acestui comerţ. Piaţa internaţională se mutase şi bogăţiile preţuite ale timpului erau de căutat în altă parte.

Cu o intuiţie admirabilă a situaţiei economice reale a momentului, spune d-l N. Iorga, că toate aceste avantajii comerciale n'au fost utilizate de Francezi şi au rămas numai literă moartă, fără ca cineva să le dea vre-o însemnătate [2]).

---

[1]) *N. Iorga: Geschichte des osmanischen Reichs.* vol. II p. 300 şi urm.

[2]) „Aber die Franzosen wussten die ihnen in diesem Vertrage (cel dela 1536) zugesicherten kommerziellen Vorteile fast gar nicht auszunutzen; selten kam ein Schiff aus der Normandie oder der Provence in die Gewässer der Levante; in Konstantinopel fiel es keinem der königlichen Agenten ein, Handelsbeziehungen anzubahnen oder zu verteidigen. Das Projekt, die gegen Ende der Regierung Solimans erlassenen Verbote gegen die Ausfuhr von Korn nach Venedig zu benützen, um einen regelmässigen Verkehr von sechs Schiffen von Frankreich nach dem Oriente: Konstantinopel, Tripolis in Syrien, Alexandrien einzurichten, fand keine Beachtung". (Geschichte des Osmanischen Reichs, vol. III pag. 87 şi 88). Sau în altă parte: „*Ein aktiver französischer Levantehandel hatte sich als Unmöglichkeit herausgestellt*" (Vol. III p. 249).

Nici oamenii, cari ar fi putut continua legăturile comerciale cu alte popoare nu lipsiau. In locul Veneţienilor rămân Armenii, Ragusanii, Grecii şi mai ales Ovreii. Cu tot spiritul comercial al acestora din urmă, comerţul oriental decade şi merge din ce în ce mai rău, până în secolul al 19-lea. Faptul acesta este încă un argument în contra credinţei lui *Sombart*[1]) că Ovreii au înviat comerţul şi au creat capitalismul, acolo unde au venit, dându-se ca dovadă desvoltarea Olandei şi Angliei, ca un efect al alungării Ovreilor din Spania. In Constantinopol şi în Rusia au venit numeroşi Ovrei şi totuşi comerţul a stagnat, până în veacul al 19-lea. Mai exactă este dimpotrivă aserţiunea, că Ovreii se ingrămădesc tocmai acolo, unde sunt situaţii economice favorabile de exploatat.

Când puterea otomană începe să decadă, popoarele streine ar fi avut şi mai mult posibilitatea să se înfiltreze printre poporaţiile Orientului şi să reînvieze comerţul atât de înfloritor în veacul al 15-lea. La Constantinopol începe să joace un rol însemnat Anglia, încă din secolul al 17-lea, rivalizând cu Olanda, după ce Francezii pierduseră din influenţa lor mai veche. Dar nici în secolul al 17-lea, nici în secolul al 18-lea, nu se poate vorbi de o reînviere a comerţului oriental.

Târziu de tot, când imperiile coloniale ale popoarelor apusene se dizolvă, sau, după ce politica colonială nu mai tinde la exploatarea prin forţă a coloniilor, târziu, când în urma concurenţii înverşunate dintre popoare, se ajunge la unificarea şi consolidarea economiilor naţionale, care apar ca atare pe piaţa internaţională, atunci direcţia comerţului se schimbă. Schimbul de mărfuri proprii între popoarele europene devine mai intens, fiecare stat caută să-şi cucerească şi să-şi asigure, un debuşeu mai apropiat. Anglia domină multă vreme piaţa germană, şi găseşte aci un debuşeu principal pentru produsele sale. Germania, care făcea sforţări uriaşe să se ridice economiceşte, nu putea să cucerească un debuşeu spre Apus, căci nu putea concura la ele acasă, nici pe Anglia, nici pe Franţa sau Ţările de Jos. Germania îşi îndreaptă toate străduinţele spre Orientul european. E urmată şi concurată firește, de rivalele ei mai desvoltate.

Capitalul apusan năvălește în Răsărit. Bănci engleze în special apar în imperiul otoman, dar până la apariţia băn-

[1]) *Die Juden und das Wirtschaftsleben*, Leipzig 1911.

cilor e o întreagă mișcare de reînviere a comerțului răsăritean, care se servia de mijloace de schimb mai vechi, tradiționale. Turcia e înfrântă în urma repetatelor atacuri ale Rusiei și la 1829 popoarele apusene pot veni să încarce și să descarce mărfuri pe coastele Mării Negre. Acest an însemnează un eveniment tot atât de mare pentru evoluția comercială a Orientului, ca și căderea Caffei și Cetății Albe dela sfârșitul veacului al 15-lea.

După reînvierea economică, urmează reînvierea politică. Pe ruinele imperiului otoman se formează state independente, încetul cu încetul, până în veacul al 20-lea. Prin aceleași procese economice, pe care le-am văzut la statele apusene, se alcătuesc economiile naționale unitare. Asupra acestor prefaceri, vom reveni în parte mai în urmă.

Schimbarea direcției comerțului internațional și nașterea economiilor naționale a popoarelor orientale, precum și a unora din vechile colonii din America, au avut o repercutare asupra comerțului popoarelor apusene din Europa și au produs transformări, care contribuesc la alcătuirea unei faze nouă în evoluția raporturilor comerciale internaționale.

Drumurile de fier, construite de capitalurile apusene, revărsate asupra Rusiei și altor țări mai mici din Răsărit, apoi desvoltarea agriculturii americane, aduc pe piața internațională cantități mari de cereale, produse în condiții mai avantajoase, decât cerealele din țările Apusului. Prețurile cerealelor scad, iar agricultura statelor apusene trece printr'o criză, care durează în multe părți și astăzi. In acest moment, Bismarck își schimbă politica liberală de până acum și acordă agricultorilor taxe pe cerealele importate, iar industriașilor taxe pe fabricatele importate și pe dealtă parte dă prime de export și la unii și la alții. Astfel se inaugurează la 1878 o nouă politică mărcantilistă. Asemănarea cu vechiul mercantilism, i-a adus numele de *neo-mercantilism*. Afară de Anglia, toate celelalte state au răspuns cu măsuri protectoare similare, dacă nevoia de împrumuturi în afară sau situația politică nu le-au silit să facă concesiuni și să se lase exploatate de statele mai mari. Luptele vamale n'au dus la războaie generale, — de și peste Europa suflă un vânt de preparare pentru o războire generală — dar s'au încheeat tratate comerciale pentru a asigura schimbul internațional, chiar în aceste condiții îngreuetoare, care fac totuși posibil schimbul, dacă statornicia lor e asigurată

pentru un timp mai lung. Se încheie convenții comerciale pe termen. În acest stadiu ne găsim astăzi [1]).

Dela începutul evoluției economice, care a urmat după desagregarea imperiului roman, și până astăzi, raporturile comerciale ale popoarelor au trecut prin trei faze mari: a *economiei orașelor*, a *economiei naționale* și a *economiei internaționale*. Care este tendința, care se desprinde din evoluția de până acum? Ne îndreptăm oare spre o libertate absolută a comerțului internațional, care se va întrona odată cu înlăturarea actualelor tarife protecționiste din cea mai mare parte din țările lumii? Persistența Angliei în sistemul liberului schimb, inaugurat la jumătatea veacului trecut, triumful partidului liberal englez, care luptă de aproape un secol pentru înlăturarea protecționismului, precum și lupta aprigă, ce se duce în Germania pentru înlăturarea deocamdată a acelor *Einfuhrscheine*, care au transformat taxele pe import de cereale în adevărate prime de export, scumpind așa de mult viața masselor poporațiunii, au făcut pe unii din cei mai mari economiști ai timpului, în frunte cu L. *Brentano* în Germania și *P. Leroy Beaulieu* în Franța, să întrevadă pentru un timp apropriat un sistem de completă libertate a comerțului internațional. Alți economiști întrevăd o izolare continentală, în loc de una națională, cum a fost în secolele de mai înainte. Tendințele Americanilor, bazate pe doctrina lui Monroë, importanța crescândă a comerțului statelor din America de sud, redeșteptarea unora din popoarele Asiei, au fost semne, care au făcut posibilă o asemenea credință [2]).

Faptele pozitive din politica economică de până acum a popoarelor nu îndreptățesc însă nici una din aceste perspective. Concurența între popoare, care apar ca unități pe piața internațională, nu va dispărea. Condiția, principală

[1]) Asupra evoluției raporturilor economice internaționale, în sec. 19, în afară de scrierile citate mai înainte: *Bernhard Harms: Volkswirtschaft und Weltwirtschaft.* Jena 1912; *H. Dietzel: Weltwirtschaft und Volkswirtschaft* 1900; *R. Kobatsch: Internationale Wirtschaftspolitik* Wien 1907; *Richard Calwer: Einführung in die Weltwirtschaft* Berlin 1906; *H. Schumacher: Weltwirtschaftliche Studien.* Leipzig 1911; *P. Arndt: Deutschlands Stellung in der Weltwirtschaft.* Leipzig 1908; *K. A. Gerlach: Dänemarks Stellung in der Weltwirtschaft.* Jena 1911: *G. Neuhaus: Deutsche Wirtschaftsgeschicte im 19. Jahrhundert. L. Pohle: Die Entwikelung des deutschen Wirtschaftslebens im 19. Iahrhundert* 1904. *W. Lotz: Die Ideen der deutschen Handelspolitik.* 1892; J. A. *Hobson: The evolution of modern capitalism* London 1906.

[2]) A se vedea în această privință: *Octav Noël:* op. cit. vol. III, p. 592 și urm.

pentru a avea mai multă libertate pe piață, este ca un popor să nu fie dependent în totul de alte popoare. Și dacă diviziunea muncii între popoare ar merge tot așa de departe, cât o impune principiul economiei puterilor înlăuntrul unui popor, atunci unele popoare ar fi prea dependente de altele și n'ar putea obține câștigul cuvenit din schimbul internațional, ar fi silite la concesiuni. De aceea, popoarele fac sacrificii pentru dezvoltarea unor industrii, chiar dacă au împrejurări mai puțin favorabile, ca alte popoare. Aceste sacrificii se manifestă în consumarea pe prețuri mai mari a unor obiecte, protejate prin taxe vamale. Din această politică economică vor rezulta întotdeauna lupte economice între popoare. Până acum, se pare că un singur mijloc s'a găsit bun pentru asigurarea desfășurării liniștite a concurenții între popoare și acest mijloc *este gruparea popoarelor pentru stabilirea unui echilibru de puteri în luptă pe piața internațională.* Gruparea s'a alcătuit mai întâi între popoarele mari și apoi s'au atras în acest curent și popoarele mai mici. Mijlocul acesta al grupării de interese garantează o justă repartizare a câștigurilor, realizate din schimbul internațional.

Astfel legate între ele, economiile naționale moderne sunt dependente de piața internațională. Fluctuațiunile acestei piețe se repercutează cu o repeziciune uimitoare și cu o putere copleșitoare în mersul fiecărei economii naționale. Funcționarea comerțului internațional, în faza de astăzi a evoluției economice, stabilește o solidaritate a economiilor naționale a tuturor popoarelor, care apar pe piața mondială. Care sunt caracterele principale ale acestei dependinți și solidarități, se va vedea în cele ce urmează.

§ 2. Concentrarea economiilor naționale. Nașterea și desvoltarea băncilor de emisiune; rolul lor în faza actuală a evoluției economice.

Piețele sau debușeurile de desfacere ale oricăror produse ale muncii omenești s'au lărgit din ce în ce mai mult, cu cât ne apropriem de timpul nostru. Grație înlesnirii transportului pe mare și pe uscat, produsele dintr'un loc sunt oferite consumului lumii întregi. Prin ajutorul comunicației postale și mai ales telegrafice, vânzătorii și cumpărătorii din toate țările sunt puși față în față, aproape în aceleași momente de timp. Producția unei națiuni pătrunde în populația unei țări străine și face din ea client obișnuit, în dauna producătorilor indigeni.

Pe măsură ce se dezvoltă această pătrundere reciprocă a produselor muncii diferitelor popoare și pe măsură ce granițele fizice sunt tot mai slabe stavili pentru raporturile economice între popoare, pe aceeași măsură se petrece un fenomen de concentrare a economiilor naționale, necunoscut în fazele anterioare ale evoluției economice. Mărfurile unei întreprinderi economice nu mai merg în altă țară, decât sub firma statului, de unde pornesc. Nu numai tratarea vamală a mărfurilor impune acest aspect colectiv al unei producții individuale, private, dar schimbul de mărfuri între negustorii a două țări deosebite nu este posibil, decât prin conlucrarea economiilor naționale organizate, care determină și dau instrumentul schimbului. Din cauza aceasta, pe piața internațională nu apar comersanți izolați, ci apar comersanți, cari reprezintă un stat. Rezolvarea obligațiunilor lor se face cu ajutorul și sub garanția statului, ca organ al intereselor economiei naționale.

Concentrarea economiilor naționale și cooperarea activității economice private cu activitatea economică a statului se datorește în primul rând *organizării moderne a creditului*, fie el public, fie privat. Această expresie de „organizare a creditului", aleasă pentru a marca, prin caracterul ei, faze din evoluția economică, este însă prea strâmtă. E vorba nu numai de credit, ci de sistemul general de rezolvire a obligațiunilor, rezultate din schimbul intern sau internațional, e vorba de procesele tehnice ale schimbului.

In faza ultimă a evoluției economice, pe care am numit-o, din anumite puncte de vedere, faza economiei internaționale, schimbul în interiorul economiilor naționale și între națiuni se face prin ajutorul unor procedee nouă. Aceste procedee disting epoca din urmă de alte epoce anterioare, dând pe de o parte caracterele principale ale economiei internaționale, iar pe de altă parte impunând concentrarea economiilor naționale ale diverselor popoare. De aceea, vom schița aici liniile mari ale evoluției instrumentelor de schimb, insistând mai mult asupra instrumentelor soldului internațional.

In orice evoluție economică completă, întâlnim următoarele sisteme principale de schimb:

a) Schimbul direct de mărfuri între ele;

b) Schimbul de mărfuri prin intermediul metalelor prețioase, fie drugi, fie monetizate;

c) Schimbul de mărfuri prin reprezentație sau prin instrumente fiduciare.

Aceste trei sisteme le găsim, în ordinea succesivă de mai sus, la popoarele vechi. Despre apariția ultimelor 2 sisteme mai superioare la Asirieni și Chinezi, am amintit în altă parte, în cursul acestui studiu. Primul sistem, cel mai inferior, este propriu începuturilor de organizație economică, dar nu dispare cu desăvârșire nici în stadiile mai din urmă ale evoluției. El rămâne să fie practicat de classele înapoiate ale unui popor, sau de popoarele mai înapoiate ale unei epoce. Când însă una din formele mai superioare ale schimbului apare, ea dă caracteristica unei faze, chiar dacă nu a dispărut cu totul procedeele schimbului din faza anterioară.—

In prima fază a evoluției raporturilor comerciale dintre popoare, pe care am numit-o faza economiei orășenești, întâlnim predominând schimbul de mărfuri prin intermediul metalelor prețioase monetizate. De când se începuse monetizarea metalelor prețioase în Lidia, cu 600 de ani înainte de Christos, schimbul de mărfuri prin ajutorul drugilor de metal prețios dispăruse. Uzul monedelor se răspândise repede în toată lumea greacă și romană, precum și la popoarele germane, stabilite pe vechile teritorii romane. Când viața comercială reînviază și când orașele italiene încep să pună în legătură toate populațiile lumii de atunci, moneda de aur și argint forma singurul mijloc de sold al comerțului. Dar, oricât de bogate erau orașele italiene, ele nu și-au făcut moneda lor proprie, decât mai târziu, folosindu-se la început de monedele streine, în special grecești. Astfel, Veneția nici nu avea monedă cu efigia ei până în secolul al 10-lea și chiar după ce și-a făcut o astfel de monedă, nu se monetiza înlăuntrul orașului, ci tot în orașele grecești, unde monetizarea era tradițională. De abia în secolul al 12-lea, Veneția începe să'și bată monedă proprie, în interiorul său, iar spre sfârșitul secolului al 13-lea ajunsese să-și bată moneda, care a ajuus să se răspândească și să fie căutată în lumea întreagă, *ducatul de aur*. Prin secolul al XV, ducatul venețian ajunsese adevărata monedă internațională și se fabrica anual câte un milion[1]). Și alte orașe italiene își aveau monedele lor proprii, dar nici o monedă nu mai ajunge un renume atât de universal, ca *fiorînul de aur* din Florența, creat la jumătatea secolului

[1]) După *Carli: Delle monete e zecche d'Italia* 1754, op. citat de O. Noël în op. cit. vol. I pag. 277. Autorul arată că Vasco de Gama, în prima sa călătorie în Asia, găsise ducatul venețian, răspândit în Calicut, în India.

al 13-lea, după ce Florentinii avuseseră un fiorin de argint încă din secolul al 12-lea. Fiorinul de aur florentin se răspândise repede mai ales în Africa, la Arabi, din cauza frumuseții lui, căci era și un obiect de artă.[1])

Monedele de aur serviau pentru rezolvarea soldului internațional, sau mai precis între orașe. Pentru schimbul intern și uneori internațional, există în tot acest timp moneda de argint, a cărei valoare față de aur varia, dar nu atât de mult, ca în epoca următoare, după descoperirea Americei.[2])

Tot în cursul acestei perioade a economiei orașelor, apare alt instrument de schimb, care nu se desăvârșește de decât tocmai târziu, în timpul nostru. După trecerea cruciadelor, raporturile comerciale se înmulțesc atât, încât moneda existentă și care se putea fabrica regulat nu mai e suficientă pentru rezolvarea tuturor obligațiilor din schimbul între popoare. Pe de altă parte, ar fi trebuit să se transporte dintr'un oraș în altul, cantități enorme de monedă, ceeace era riscant și costisitor. Din cauza aceasta, se naște acum sistemul de plată prin trate și prin valori fiduciare. Ordinul de plată, dat de un negustor către un altul din altă localitate, pare că a fost practicat pentru prima oară de Florentii Guelfi, cari, fiind expulzați din patria lor de către Gibelini, se refugiaseră în Lyon[3]). Oriunde s'ar fi practicat mai întâi aceste instrumente de plată, a căror expresii perfecționate sunt tratele și cecurile moderne, fapt sigur este că ele au fost răspândite și popularizate de orașele italiene. Tot în aceste orașe, se practica pe o scară întinsă comerțul cu bani, împrumuturi pe dobândă. Nu era o practică nouă, lumea veche o cunoscuse și pe vremea Grecilor si Romanilor era o meserie obișnuită a celor, cari jucau un mare rol în afacerile publice. Dar acum, cu întensivarea comerțului și gravitarea lui în Italia, comerțul cu bani devenia din ce în ce mai răspândit. Nici nu era condamnat de religia creștină la început. Tocmai mai târziu, din cauza abuzului făcut prin luarea de dobânzi exorbitante, părinții bisericei creștine încep să interzică acest comerț. Până prin

[1]) A se vedea: *Theo Sommerlad: Mittelalterisches Münzwesen* în Handw. d. Staatsw. ed. III vol. VI;—*H. Schurtz: Grundriss einer Entstehungsgeschichte des Geldes.* 1898;—*L. von Ebengreuth: Allgemeine Münzkunde unde Geldgeschichte* München și Berlin 1904.

[2]) *Theo Sommerlad:* studiu citat;—*Helferich; Von den periodischen Schwankungen im Werte der edlen Metalle.* Nürenbnrg 1848; *V-te G. d'Avenel; Histoire économique de la propriété, des salaires,* etc. (1200 1800), vol. I Paris 1894.

[3]) *Octav Noël;* op. cit. vol. I.

secolul al X-lea, bancherii lumii erau Italienii, prin excelenţă Lombarzii şi Florentinii. Alături de ei, exercitau acest comerţ şi *Evreii*, fără să-l fi acaparat, cum au făcut mai târziu. De când comerţul cu bani se interzice creştinilor, Evreii monopolizează acest comerţ aproape în lumea întreagă. Dar tocmai din această vreme, din secolul al XI-lea şi apoi prin secolul al XIII şi al XIV-lea şi încă mai târziu, se aud în toate ţările plângeri ale negustorilor indigeni în contra cămătăriei evreeşti şi mai în toate părţile se întâmplă revolte în contra Evreilor, iar prinţii dau ordonanţe de expulzare sau le confiscă averile[1]).

Dar comerţul de bani, fie pentru înlesnirea schimbului de mărfuri, fie pentru scontarea valorilor comerciale, fie pentru împrumuturi, era o funcţiune economică necesară. Numai organizarea acestui comerţ era defectuoasă. Ca o reacţiune în contra cămătăriei evreeşti, care devenise o plagă a comerţului vremii şi în contra falşificării monezilor, s'au creat băncile de depozit şi de „gir", cu un caracter quasi public la început.

Astfel se începe, la jumătatea secolului al 12-lea, formarea băncilor în oraşele italiene, Veneţia, Genua, apoi în Barcelona, în Hamburg şi Nürenberg. In Italia se numiau *monti* mai apoi *banche del giro*. In genere, mai mulţi bancheri se asociau şi făceau avansuri, republicelor în Italia, sau regilor în alte ţări, obţinând diverse garanţii. Pe lângă acest caracter, de creditori ai statelor sau prinţilor, băncile din această epocă mai serviau şi la stabilirea unei unităţi monetare, foarte utilă în acel timp de varietate infinită a monezilor. Băncile creau o monedă fictivă, cu o valoare mai mare decât monezile cunoscute circulante, ţinând seama de conţinutul de metal fin. Orice alte monede erau preţuite în raport cu acea monedă a băncii. Negustorii depuneau la bancă valorile sau monezile lor, care erau preţuite în moneda băncii şi obţineau astfel un credit până la concurenţa sumii depuse, socotite în moneda băncii. Ei dispuneau de această sumă, dând ordine de plată, pe care banca le efectua prin transmisiuni în registre, prin virimente. In operaţiile acestea de plăţi, se găseşte şi forma simplă a cambiei şi a ceckului. Cum banca Veneţiei şi Genuei, îşi întinseseră repede operaţiunile în toată lumea, regii şi papii

[1]) *W. Sombart: Die Juden und das Wirtschaftsleben* Leipzig 1911

se serviau în afacerile lor bănești de aceste bănci [1]). Toate aceste bănci, din veacul al 12 și 13, ajung renume mondial și durează până aproape de secolul al 19-lea, în care timp însă suferă schimbări mari în operațiunile lor.

O epocă nouă în evoluția instituțiilor de bancă și a instrumentelor de shimb în genere, se începe odată cu descoperirea minelor bogate de aur și argint în America în secolele 16 și 17. La început, aducerea cantităților mari de aur si argint din America în Europa, mai cu seamă după descoperirea marei mine de argint dela *Potosi* din Peru în 1545, produce o mare preturburare în raporturile economice din lăuntrul statelor europene. Prețurile tuturor obiectelor se ridică enorm, și, cu toată afluența de metale prețioase masele mari ale poporațiunilor se simțiau într'o mai mare strâmtoare economică, pentru că aveau să cumpere aceleași obiecte cu prețuri îndoite și întreite, în timp ce aurul venit nu se repartiza în aceiași măsură între cei mulți.

Dar, procurarea mai ușoară a instrumentelor de producție de către intreprinzători, în urma înmulțirii instrumentului de schimb, a provocat un impuls în toate ramurile activității economice, așa că după scurt timp, deprecierea banilor dispare, și îndată băncile iau un nou avânt [2]).

O nouă perfecțiune în tehnica băncilor face posibilă acumularea de bogății și desvoltarea băncilor până la înfățișarea de institute de credit internaționale. Monarchii timpului sunt la începutul organizării statelor cu bază economică capitalistă. Administrația întreagă începe să fie plătită în bani, iar armatele permanente, de care au nevoe regii, cer și mai mulți bani. Un sistem de imposite îndestulătoare, ca în statele moderne, încă nu se alcătuise, și poporul se obișnuia greu cu imposite, de aceia toate luptele politice interne se dau pe această chestiune. Singura resursă a monarchilor vremii erau împrumuturile. Bancherii și băncile îi împrumutau odată, apoi repetau mereu împrumutu-

[1]) Astfel, papa Inocențiu al IV, la 1246, depune la banca Veneției 2500 mărci, pentru a-și plăti o datorie către un negustor din Frankfurt; *Weber: Recherches sur l'origine et la nature du contrat de change.* Veneția 1810; *R. Ehrenberg; Die Banken von 11 bis zum 17. Iahrhundert* în Handw. d. Staatsw. ed. III vol. II; *Lattes: La libertà delle banche a Venezia dal secole XII al XVII 1869. Peruzzi: Storia di commercio e di banchieri di Firenze* 1868.

[2]) *Soetbeer: Edelmetalproduktion und Wertverhältniss zwischen Gold und Silber seit der Entdeckung Americas.* Gotha 1889; *Jacob: Historical Inquiry into the production and consumption of the precious metals.* London 1831; *A Delmar: History of monetary systems* 1894.

rile, ca să nu piardă ceea ce a dat la început. Fiecare rege își are bancherii săi. Astfel regii Franței se împrumutau în mod obișnuit la Florentini, casa de Hasburg, la Genovezi, Filip al II-lea al Spaniei la casa Fugger, care avea o avere de 240 milioane franci, la jumătatea secolului al 16-lea [1]).

In acest timp, în secolul al 16-lea, se desvoltă operațiunile de scont, și alături de băncile de deposit și de „gir" din secolul al 12 și 13-lea, se crează băncile de scont. Ele scontează polițe din alte piețe și emit polițe asupra altor piețe, perfecționează tehnica, prin procedeul acceptării și andosării. Mai mult încă. In Genua se întâlnește în acest timp un început de operațiuni de compensare. In fiecare an, se întâlnesc 50—60 bancheri sau representanți ai băncilor și-și rezolvă obligațiunile reciproce prin simple compensări între valorile polițelor clienților lor, reducând foarte mult plata în monedă. Insăși operațiunile de bursă încep tot din secolul al 16-lea. In întrunirile bancherilor, se fixa mai cu seamă creditul ce merita fiecare monarh de atunci și în raport cu aceasta se prețuiau valorile băncii, care îl împrumutase [2]).

Insă din cauza nevoii continue de bani a monarchilor, precum și din cauza deselor falimente ale băncilor private [3]), se simte necesitatea înființării băncilor de stat, care să întrunească operațiunile de depozite și gir cu operațiunile de scont. Asemenea bănci se creează în orașele comerciale italiene și apoi în multe orașe din Germania. Ele trăesc până când orașele sunt înglobate în statele unitare naționale, care își crează băncile centrale, și inaugurează o o nouă epocă.

Această nouă epocă o începe Anglia, care ia de aci înainte locul Italiei și merge în fruntea tuturor statelor Europei, în ceea ce privește tehnica instrumentelor de schimb. La sfârșitul secolului al 17-lea, apar băncile naționale, care dau comerțului un nou instrument de schimb, circulația fiduciară. In secolul al 18-lea se produc mari zguduiri ale finanțelor statelor în urma abuzului de noul instrument de schimb, ceea ce dă naștere la polemici și teorii celebre

[1]) *R. Ehrenberg; Das Zeitalter der Fugger* 2 vol. 1896.
[2]) *R. Ehrenberg: Börsenwesen* în Handw. d. Staatsw. ed. III, vol III.
[3]) Crearea băncii de stat din Veneția la 1587, *Banca di Rialto*, devenită în 1619 *Banca del Giro*, se datorește falimentului din 1582 al celebrii casse de bancă a Pisanilor. A se vedea: *Die Banken vom 11 bis zum 17. Iahrhundert* de *R. Ehrenberg* în Handw. der Staatswissenschaften vol. II ed. 3.

în privința naturii circulației fiduciare și a asigurării ei. In secolul 19-lea, se fixează definitiv normele acestui procedeu de schimb, se creează noi instrumente de credit, care simplifică schimbul și reduce circulația ori-căror unități de măsură a mărfurilor schimbate.

Intemeerea Băncii Angliei se pune în legătură cu operațiunile de bancă, făcute din timpuri vechi de giuvaergii din Londra. Aceștia primiau în păstrare obiecte prețioase și chiar sume de bani dela diferiți particulari și le dădeau carnete cu foițe, pe care erau scrise sume rotunde și pe care negustorii le puteau întrebuința în relațiunile lor, fiind siguri că vor fi rambursate de aceia, cari le dăduseră. Având depozite mari, acești fabricanți și vânzători de obiecte prețioase împrumutau pe regi, și însuși Cromwel a apelat la ei. Statul nu-și mai plătia însă datoria și adesea giuvaergii au dat faliment, iar în cele din urmă ar fi renunțat de a mai cere înapoi statului avansurile, ce-i făceau, în schimbul unor anumite concesiuni, între altele aceea de a emite hârtie-monedă. Această parte a istoriei Băncii Angliei e trecută însă acum în rândul legendelor. Fapt cert este că, la 1694, pe baza unui proect al financiarului scoțian, *William Paterson*, Camera Comunelor votează legea, prin care se înființează o bancă națională, sub numele: *The Governor and Company of the Banc of England*, strângându-și capitalul prin subscripție care s'a efectuat în 10 zile. Banca avansa Statului 12.000 lire sterling cu 8% și avea concesiunea emiterii de bilete de bancă până la 1705. Mai pe urmă s'a prelungit concesiunea, s'au mai făcut noi avansuri, s'a mărit capitalul și odată cu el și valoarea emisiunii. Biletele băncii pătrund în marea masă a populației, iar operațiile ei de scont influențează mersul întregii vieții economice.

Incercări cu emisiuni de hârtii se făcuseră și mai înainte. Astfel în Suedia se întemeiază mai înainte o bancă de stat la Stockholm, care emitea bilete în valoare mult mai mare de cât stocul metalic. Statul având putința să ia din capitalul băncii, de câte ori avea nevoie,—și nevoia era continuă,—emisiunea de bilete a eșuat dela început. Banca Angliei suportă cea dintâi toate crizele politice și economice și astfel atrage atenția conducătorilor statelor de pe continent. In tot cursul secolului al 18-lea, se creiază pe continent bănci naționale, dar soarta lor e prea strâns legată la început de soarta finanțelor statului și nu rare-ori statul provoacă ruina băn-

cilor, care se văd nevoite să nu mai plătească biletele emise, în special sub formă de assignate [1]).

Nici o țară n'a fost încă expusă la mai mari dezordini financiare, din cauza abuzului de hârtie monedă, ca Franța veacului al 18-lea. După ruina completă a Băncii Regale, în urma celor mai fantastice planuri ale lui *Law*, nu mai rămâne în Franța nici o instituție de credit centrală cu autoritate pe piață și cu o organizație determinată de stat. Vechii bancheri și fermierii generali erau stăpâni pe piață și singuri puteau satisface o parte din nevoile de credit. Aceștia fac averi enorme și sunt lichidatorii nobilmii ruinate. Finanțele statului treceau prin cea mai grea criză, grăbind dărâmarea completă a vechiului regim. Sub inspirația lui *Callone*, controlor general al finanțelor, și mai apoi ministru al lui Ludovic al XV-lea, se creează *Cassa de Scont* la 1776, care trăește până la 1793. Regele i-a dat concesiunea emisiunii de bilete, dar i-a cerut mereu avansuri. In circulație erau numai bilete, iar Cassa de Scont nu mai avea acoperirea. O simplă panică în 1793, a făcut ca lumea să vadă că biletele nu reprezintă valoarea lor nominală și banca a fost suspendată, iar statul a plătit datoria în assignate și în rente de stat. De aci înainte *assignatele* încep a fi privite de stat ca adevărată monedă și adunarea Constituantă dela 1789 face din stat un fabricant de hârtie monedă. Dela 1789 până la 1790, adică într'un an, s'au emis 2 miliarde de asemenea hârtii. Cu toate ordonanțele date, pentru ca negustorii să primească plata mărfurilor în assignate, cu tot *maximum* pus pentru prețurile mărfurilor, assignatele se depreciau din ce în ce mai mult, cu cât emisiunile erau mai dese. Toată moneda dispăruse din circulație. In această atmosferă defavorabilă, chiar instituțiile de credit, care începeau pe baze serioase, erau privite cu neîncredere și aveau o existență efemeră. Numai Napoleon a reușit să pună capăt acestei situații și să crează, la 1800, *Banca Franții*, cu capital de 30 milioane și cu dreptul de a emite bilete la purtător și plătibile la vedere. La 1803 și apoi 1806 și 1808, Banca Franții capătă o organizație quasi-publică și obține dreptul exclusiv al emiterii biletelor.

---

[1]) In această categorie, se pot pune : încercarea lui *Law* in Franța, banca de viriment din Viena dela 1793, care emitea *assegni*, Banca de assignate din Petersburg dela 1770, care nu era de cât o fabrică de hârtie-monedă a guvernului. *(A se vedea : O. Noël : Les banques d'emission en Europe.* vol. I, și *R. G. Levy : Banques d'emission et trésors publics.* Paris 1911*)*.

In prima jumătate a secolului al 19-lea, îndată după terminarea războaelor napoleoniene, apar în toate țările bănci centrale de emisiune, și pe măsură ce statele se alcătuiau, din statulețe până atunci independente, pe aceiași măsură băncile se contopiau, rămânând în fie-care stat o singură bancă de emisiune. Tipică este evoluțiunea băncilor de emisiune în Germania, dela multiplicitatea băncilor, cu emisiunile lor desordonate, până la contopirea sau mai exact până la desființarea tuturor privilegiilor de emisiune în favoarea Băncii Prusiei, care devine la 1875 *Banca Imperiului* german. Un asemenea proces de concentrare a băncilor de emisiune se petrece și în Italia, țara clasică a băncilor. O mulțime din vechile bănci medievale au supraviețuit timpului lor și au adoptat operațiuni născute într'un alt timp, cum sunt acelea de emisiuni de bilete. Chiar după unirea Italiei, băncile de emisiune ale vechilor state independente au continuat să trăiască. La 1893, nu mai rămân din toate băncile de emisiune de cât trei, cu acest prilegiu: Banca Italiei, Banca Neapolului și Banca Siciliei. Astfel se continuă până în timpul nostru.

In sfârșit, se creează bănci centrale de emisiune, în Olanda la 1814, în Norvegia la 1814, în Grecia la 1841, în Portugalia la 1846, în Turcia la 1863, în Serbia la 1883 și în Bulgaria la 1885, ca bancă de stat, după cum încă mai de mult existau în Rusia și în Suedia [1]).

Prin aceste faze evolutive a trecut organizația schimbului intern și internațional la toate popoarele. Dar, pe când po-

[1]) Asupra evoluției băncilor și în special asupra nașterii și transformărilor băncilor de emisiune, în diferite state, a se vedea: *Raphael Georges Levy: Banques d'émissions et Tresors publics*, Paris 1911, cea mai completă scriere asupra chestiunii. Apoi studiile făcute de: *W. Lexis, F. Nasse, M. Ströll, Zuckerkandl, v. Philippovich, Carlo Ferraris, R. van der Borght, W. Idelson, J. Landmann* și *W. Scharling* în Handw d. Staatsw. ed. III vol. II la articolul *Banken*. In sfârșit, pentru istoria băncilor de emisiune din marile state europene: *E. v. Philippovich: Die Bank von England im Dienste der Finanzverwaltung des Staates*. Wien 1885; *Andréadès: Histoire de la Banque d'Angleterre*. 2 vol. 1904. *L. Wolowski: La banque d'Angleterre et les banques d'Ecosse*. Paris 1867; *A. Courtois: Histoire de la Banque de France et des principales institutions de crédit depuis 1776*. Paris 1881; *Fl. de Saint Genies: La Banque de France à travers le siècle*. Paris 1903; *M. Warneck: Die Entwikelung des deutschen Banknotenwesens*. Berlin 1905; *W. Lotz: Geschichte und Kritik des deutschen Bankgesetzes* Leipzig 1888; *G. Schwalenberg: Die Bank von Frankreich und die deutsche Reichsbank* Halle 1904.; *von Lumm: Die Stellung der Notenbanken*. Berlin 1909.

poarele apusene, după descoperirea Americii şi după strămutarea pieţii internaţionale pe ţărmurile europene ale Oceanului Atlantic, continuă evoluţia până la concentrarea definitivă a economiilor naţionale şi creerea Băncilor Naţionale, popoarele răsăritene îşi opresc mersul în această privinţă, după secolul al 15-lea. Multe din procedeele schimbului din secolul al 15-lea sunt uitate, iar parte din organizaţia schimbului din acest secol se păstrează, fără multe deosebiri sau perfecţionări, timp de aproape 3 secole.

Fazele, prin care trec procedeele şi instrumentele schimbului în România, după veacul al 15-lea, oglindesc îndeajuns istoria schimbului în Orient, reprezentând etapele evoluţiei generale a comerţului lumii. Prefacerile economice de pe teritorul ţărilor române sunt mai caracteristice, decât acelea de pe teritoriul altor ţări răsăritene. Nicăeri nu s'au încrucişat mai mult influenţele tuturor popoarelor, care s'au abătut prin Europa de Răsărit, decât în principatele române. Nicăeri mai mult decât aici nu s'au păstrat rămăşiţe mai variate de instrumente de schimb. Istoria monetară a Ţării Româneşti şi Moldovei este un labirint, din care cu greu se descurcă chiar specialistul.

In primele timpuri ale vieţii Românilor, apucăm faza schimbului în natură. Documente din timpurile, când acest procedeu era general, nu se păstrează. Dar, avem dovezi precise şi convingătoare pentru timpuri mai târzâi, când alte instrumente de schimb erau mai uzuale. Prin sec. al 15-lea şi al 16-lea, negustori mari şi cunoscuţi, ba chiar domnii, schimbau cai pe vase de metal sau pe arme, vindeau moşii pe boi şi cai [1]).

Schimbul în natură n'a durat mult, căci monezile au pătruns de vreme în ţinuturile locuite de Români, mai întâi sub forma de vamă luată dela streini [2]). La început, monezile, care circulau, sunt mai puţine, dar mai apoi se adaogă necontenit monede nouă, păstrându-se şi cele vechi sau transformându-se, foarte puţine din ele dispărând.

Până în secolul al 16-lea, putem distinge două perioade: aceea a monezilor străine şi aceea a monezilor localnice.

Primele monede pătrunse în Muntenia sunt *perperii bizantini*, chiar înainte de alcătuirea unei organizări oarecare

[1]) A se vedea numeroase exemple la *Dr. I. Nistor: Handel und Wandel in der Moldau bis zum Ende des 16. Iahrhunderts.* Cernăuţi 1912, p. 81, citând în special după *N. Iorga: Istoria Românilor în chipuri şi icoane, Relaţiile cu Lembergul*, etc.

[2]) *N. Iorga: Negoţul şi meşteşugurile în trecutul românesc*, p. 209

de stat. Dela începutul voivodatelor, se pomeneşte de *bani* sau *dinari ai Banului*, monede ungureşti, care pătrund şi în Moldova, în timp ce perperul rămâne numai în Muntenia. Speciale Moldovei din primele timpuri, găsim monezile poloneze, şi acestea de origină germană, şi pătrunse în Moldova sub numele de *grossi*. Tot dela început, au circulat în Moldova *zloţii tătăreşti*, aduşi de Genovezi dinspre părţile tătăreşti, şi cunoscuţi mai ales ca *„bani italieneşti"*, sau *„bani frânceşti"*, iar la Polonezi, şi apoi la Ruşi, sub numele de *ruble*.

Imitându-se aceste monede, se bate în Muntenia *„perperul muntean"*, care ajunsese să fie cunoscut prin veacul al XIV, pe vremea lui Mircea, până la Constantinopol. Voevozii bat de asemenea dinari localnici, după felul dinarilor ungureşti. După Vlad Dracul nu se mai bate monedă în Muntenia. In Moldova, încă înainte de Alexandru cel Bun se fabricau monedele numite *grossi*, cari dispar însă în veacul al 16-lea.

După epoca de înflorire a comerţului ţărilor române din secolul 15, predomină alte monede, deşi apariţia lor în circulaţie este mai veche, decât secolul al 16-lea. Către începutul secolului al 16-lea se pare că domină circulaţia două monede principale: *florinul unguresc* şi *asprul*, luat de Turci dela Bizantini şi adus odată cu întinderea stăpânirii lor înspre ţările române. In secolul al 17-lea, are o mare căutare *talerul* german — *Löwenthaler*, — cunoscut sub numele de *„leul"* şi *„talant"*, iar alături de acesta, mai ales în secolul al 18-lea, se calculează mult în *leul* turcesc, o monedă fictivă, împărţită în 40 parale, şi care reprezintă vechiul aspru bizantin. Neapărat, că alături de aceste monede, circulau o mulţime de alte monede principale sau divizionare, ca: *potronicul, ortul, costanda, galbenul unguresc, talerul, poltu-racul, pitacul*, etc.

In prima jumătate a secolului al 19-lea, cercul influenţelor streine în principatele române se lărgeşte. Afuenţa monedelor popoarelor celor mai depărtate e un semn caracteristic al schimbării direcţiei comerţului internaţional. Dela comerţul aproape exclusiv al popoarelor apusene cu coloniile lor, se trece acum la comerţul intens între popoarele europene, care se îndreaptă spre răsăritul Europei, să cucerească debuşeuri nouă. Din întâlnirea acestor popoare, cu popoarele orientului, cu trebuinţe nouă şi ocupaţiuni productive diferite, se produce o reînviere a vieţii economice răsăritene, şi nu e exagerat să spunem că centrul

acestei vieți renăscânde este tot teritoriul, pe care se concentrase și culminase comerțul veacului al 15-lea. Răspândirea monezilor diferitelor popoare în principatele Române ne dă cel mai bun indiciu de intensitatea raporturilor noastre comerciale dela începutul veacului trecut, cu atât mai mult, cu cât lipsesc pentru acea epocă datele statistice privitoare la comerțul nostru exterior complet. Dintre aceste monezi, *galbenul austriac* și mai ales cel *olandez* erau foarte căutați. Alături de acestea, se găsesc răspândite alte monede din țări depărtate, ca: *ludovicul* restaurației franceze, *scuzii*, *sfanții*, precum și monedele engleze, venite prin intermediul Turcilor, cari căzuseră în acest timp mai mult sub influența financiară a Englezilor. Dar și dela Turci ne vin monede nouă, ca: *stamboli*, *mahmudeaua*, *rubielele*, *irimilicul* sau *icoșarul*, etc.[1]).

Diversitatea monedelor, care inundau în țările române, precum și cantitatea cea mare de monedă circulantă în țară, dovedită prin bogățiile imense de această natură a unora din domni și prin plățile făcute în bani Turcilor, ne arată că economia românească devenise o „economie a banilor", încă mai înainte ca organizația statului să se fi acomodat împrejurărilor economice de fapt. Până târziu, funcțiunile publice erau în mare parte răsplătite prin danii de moșii, sau prin concesiuni a unor venituri publice. Plata în bani a funcționarilor, se face mult mai târziu, decât schimbul exclusiv prin ajutorul monezii. Viața economică se preface de altfel mai întâi în elementele ei și apoi organismul general al statului se acomodează funcționării reale a vieții economice. După prefacerile mari economice din prima jumătate a secolului trecut, reorganizarea și unificarea economiilor naționale a principatelor erau pregătite. In a doua jumătate a veacului, se face unirea politică a principatelor, și economia națională are de îndată un caracter unitar, căci, între altele, dela 1860 încep să se bată și să circule monedele naționale.

Până în secolul al 19-lea, instituțiile ajutătoare ale schimbului nu erau desvoltate. In primele timpuri ale comerțului nostru, era obișnuită numai plata imediată. Cu dezvoltarea comerțului din veacul al 14-lea și al 15-lea, apare creditul sub forma obligației de plată în viitor. Din schimburile de

[1]) In privința evoluției instrumentelor monetare de schimb, a se vedea: *N. Iorga: Istoria Românilor în chipuri și icoane*, vol. III, în cap. *Bani și măsuri*; *Dr. I. Nistor: Handel und Wandel in der Moldau*. etc., în capitolele: *Geldwesen* și *Waren-und Geldhandel*.

mărfuri, din cumpărări sau vânzări, rămâneau resturi de plată, la care se obliga datornicul în scris şi cu martori. Dar, chiar independent de obligaţiunile rezultate din schimburi de mărfuri, se întâlneşte în sec. 15-lea contractul de împrumut cu garanţi sau cu garanţie de obiecte mobiliare sau chiar imobiliare. Avem deci împrumutul pe credit personal şi pe credit real.

La asemenea operaţiuni se împărtăşiau toate straturile poporaţiei. Domnul însuşi făcea comerţ, şi sunt foarte dese cazurile, când el îşi rezerva diferite privilegii pentru mărfurile vândute sau cumpărate de el. Avem exemple, din care se vede că domnul intervenia chiar la oraşele streine, pentru ca mărfurile ce-i aparţineau să fie scutite de vamă. Astfel de favoruri le acorda domnul uneori şi boerilor săi, cari se împărtăşiau pe o scară întinsă la toate ramurile comerţului. Înşişi clericii negociau produsele moşiilor lor, până peste graniţe, cu oraşele streine.

Dar adevărata practică comercială se făcea în târguri şi oraşele, unde *coloniştii germani*, aveau primul rol. Multă vreme se păstrează numiri de comersanţi germani,cari trăiseră însă în ţară timp de mai multe generaţii. Alături de aceştia, erau Genovezii, cari veniau în treacăt, şi nu rareori se stabiliau definitiv între poporaţia localnică. Şi Germanii, şi *Genovezii*, precum şi *Armenii*, veniţi după căderea statului lor, se amestecă cu poporaţia românească, iau uneori numiri româneşti şi atrag la aceeaşi profesie de negustori şi pe *Români*. Aşa că prin secolul al 15-lea negustorimea avea un caracter românesc foarte pronunţat.

Comerţul cu bani, în primele timpuri nu era desvoltat. Cu cât însă monedele circulante deveniau mai numeroase şi mai cu seamă mai variate, cu atât „bancherul“ se găsia mai necesar. Pe când aiurea, în ţările apusului, bancherii popoarelor erau Italienii, concuraţi şi foarte repede înlocuiţi de Evrei. în ţările române rolul principal de bancheri îl au *Grecii*. Începând din secolul al 16-lea, Grecii monopolizează aproape tot comerţul cu bani; iar o concurenţă mai serioasă din partea Evreilor nu se simte decât în secolul al 19-lea. Grecii se aşează în Ardeal, în Ungaria, în Viena şi merg departe până la Paris, în timp ce-şi păstrau centrul influenţii lor în Constantinopol. Ei legau astfel Răsăritul cu Apusul şi îndeletnicirea lor principală era aceea de bancheri. In secolul al 17-lea şi al 18-lea, ei sunt bancherii Răsăritului.

In tot acest timp, Evreii joacă un rol cu totul neînsemnat.

Despre existența câte unui evreu se pomenește chiar din secolul al 14-lea, de pe timpul înfloririi orașelor genoveze din Marea Neagră. Mai mulți vin în Moldova din Polonia pe vremea lui Alexandru cel Bun, dar comerțul lor era foarte mărginit. In secolul al XVI sunt alungați din țară de Petre Schiopul. De și au mai venit mai în urmă din nou, dar prea mare însemnătate n'au avut până la sfârșitul veacului al 18-lea. Rolul lor în comerțul moldovean, este tot așa de secundar și sporadic, ca și rolul Sârbilor și Bulgarilor în comerțul muntean și oltean. Spre sfârșitul secolului al 18-lea și în secolul al 19-lea, câștigă mare preponderanță însă Evreii și apoi Armenii, veniți de prin Turcia, și fără legătură cu Armenii mai vechi cu trei veacuri [1]).

In tehnica schimbului și a operațiunilor bănești sau de credit, nu s'a făcut mai nici un progres în tot timpul decadenții comerțului nostru. Numai că schimbul de monede cele mai variate, ca numiri, ca origină și ca valori, făcea din bancher un element tot mai necesar al comerțului. Imprumuturi pe credit real sau personal și schimb de monede, acestea erau operațiile de căpetenie ; iar bancherii greci și apoi ovrei și armeni formau singurele instituții de credit. Așa apucă veacul al 19-lea organizația instrumentelor de schimb și a creditului în principatele române.

In secolul al 19-lea, se petrece o adevărată revoluționare economică. Din greutățile întâmpinate la începutul acestui secol, se poate vedea ușor tranziția bruscă dela o fază la alta. Nu există o economie națională unitară, înainte de veacul al 19-lea. Din încasările de 5—600.000 lei, nu se cheltuia pentru necesitățile interne, de întărire a poporatiei, sau de înlesnire a vieții economice, nici 5—6000 lei. Iar puținul ce se cheltuia în interesul poporației române, se procura prin împrumuturi de câte 400 sau 500 lei dela diferiți boeri sau dela diferiți bogătași [2]).

Acest sistem se păstrează până târziu, după 1829, după 1832. Visteria se împrumuta cu sume mici dela boeri, apoi dela bancherii Greci și mai apoi chiar dela „zarafi“ evrei, ale căror nume se văd trecute în bilanțurile visteriei. Sumele de bani se împrumutau prin contracte de împrumut, prin

---

[1]) *Dr. I. Nistor: Handel und Wandel etc.; N. Iorga: Negoțul și meșteșuguriie în trecutul românesc.*

[2]) *G. M. Dobrovici: Istoricul datoriei publice a României.* București 1913; *N. Iorga: Documente și cercetări asupra istoriei financiare și economice a principatelor unite* 1912.

zapise, cum se practicau şi între particulari. Cu cât înaintăm în veacul al 19-lea, cu atât dispar din bilanţuri numele boerilor şi sunt înlocuite cu numele zarafilor, dintre cari unii sunt înscrişi în continuu şi cu sume tot mai mari. Zărăfiile se apropiau din ce în ce de bănci, dar operaţiunile tradiţionale se menţineau. Aceasta e o primă fază a organizaţiei creditului: zărăfiile devin adevărate case de bancă. Transformarea era adusă de creşterea intensităţii schimbului, în urma apariţiei tuturor popoarelor pe piaţa economică a României. La aceasta contribuesc însă şi necesităţile băneşti tot mai mari ale statului, care apela la casele de bancă.

Dar necesităţile băneşti ale unei economii naţionale, în repede desvoltare, nu se puteau îndestula de la asemenea întreprinderi financiare private, individuale. Statul apelează la instituţii cu un caracter quasi-public, la Eforia Spitalelor, la Casa Mânăstirilor. etc. Şi tot nu era destul. De aceea se începe apelul la capitaliştii streini, şi se încearcă împrumuturi după norme mai perfecţionate.

Capitaliştii străini încep să vadă nevoia de bani în principate şi încearcă să pătrundă cu capitalurile lor. La 1856 se face o bancă la Iaşi, sub numele de *Banca Moldovei*, cu un capital de 850.000 ducaţi. Intre creditorii Visteriei, se găseşte trecută de aci înainte şi Banca Moldovei. După 2, ani dă faliment, dar puţin timp după aceia Tribunalul i-a ridicat falimentul, şi la 1860 Banca Moldovei devine bancă privilegiată de circulaţiune. La 1870 încetează de a mai funcţiona.

Chiar în anul unirii principatelor, se încearcă un împrumut de 60.000.000 lei la cassele de bancă din Europa, cu scopul de a se crea bănci de circulaţie şi de scont în Moldova şi Muntenia. Dar împrumutul nu reuşeşte şi nici băncile nu se creiază. Aşa că, nici statul nu avea încă instituţia puternică de credit, la care să se adreseze în aceste timpuri de reorganizare, şi nici economia naţională nu avea o instituţie, care să-i procure instrumentele de schimb necesare şi care să conducă piaţa.

De la 1855 exista în Bucureşti *Banca Otomană*, fondată cu capital englez, *Bank of Roumania*, care trăeşte până astăzi. Prin intermediul acestei bănci şi al *Fraţilor Stern*, realizează domnitorul Cuza la 1864 primul împrumut public pe pieţele străine, în valoare de 916.000 lire sterlinge. Această filială a *Băncii Imperiale Otomană* devine bancă de emisiune la 1865, obţinând această concesiune de la stat numai în schimbul

plății a 2 milioane lei, odată pentru 30 de ani. Deși mai erau alte case de bancă din București, (*Frații Tetorianu* și *A. Zehender*) care cereau, totuși concesiunea s'a acordat Băncii Otomane, tocmai pentru că avea mai strânse legături cu Statul, în urma mijlocirii împrumutului de la 1864. Ar fi fost deci cea dintâi, adevărată bancă de emisiune din România. Insă împrejurările politice au făcut să nu-și înceapă imediat operațiunile de emisiune, iar după detronarea domnitorului Cuza, i s'a suspendat privilegiul și la 1869 s'a dat asociaților o despăgubire.

După mai multe încercări, se reușește în sfârșit să se creeze, la 1880, Aprilie 11, *Banca Națională a României*, ca bancă de scont și emisiune. Această instituție este ultima treaptă în procesul de formațiune a economiei noastre naționale. Origina și istoria ei de la început este în strânsă legătură cu necesitățile financiare ale Statului, fenomen absolut general în toate țările. Iar de la înființarea Băncii Naționale, istoria organizării creditului, precum și toate prefacerile și fluctuațiunile situației economice din România, stau într'o legătură strânsă cu mersul Băncii Naționale [1]).

După această digresiune, pentru a schița o evoluție tipică a instrumentelor de schimb în țările din Orientul Europei, să revenim la privirea fazelor evoluției generale.

Din toate faptele amintite până acum, se vede că întreaga evoluție a organizării instrumentelor principale de schimb tinde spre o concentrare într'o singură instituțiune a emisiunii valorilor reprezentative a mărfurilor. Căci, în definitiv, ceeace se schimbă în interiorul unui stat între diversele clase de producători, sau între diversele popoare, nu sunt decât mărfuri, iar instrumentele de schimb, ca monezile metalice sau de hârtie, nu sunt decât mijloace pentru înlesnirea schimbului. Tendința, arătată de evoluția de până acum, este aceea a concentrării dreptului de creare a instrumentelor de schimb într'o singură instituție, aceea a băncilor naționale de emisiune. Vom vedea mai în urmă, noi îndrumări, care sunt semnele unei faze nouă a evoluției. Deocamdată să analizăm un fapt, de o mare importanță pentru conclusiile, ce avem să scoatem din această parte a cercetărilor noastre.

Intru cât această concentrare a alcătuirii și organizării

---

[1]) Asupra acestor date: *G. M. Dobrovici*: op. cit.; *N. Iorga*: *Documente și cercetări asupra Istoriei financiare și economice a principatelor*; *A. Cercel*: Die *Nationalbank von Rumänien* Erlangen 1908.

instrumentelor de schimb aduce cu ea, sau contribue, la o concentrare a economiilor naţionale?

Noi vedem trei funcţiuni principale ale băncilor naţionale, care au contribuit la concentrarea economiilor naţionale.

1) Mai întâi, statul, la creerea băncilor naţionale, găseşte sprijinul financiar cel mai puternic, al activităţii lui interne şi externe, în Băncile Naţionale, de la care împrumută sume mari de bani.

2) In al doilea rând, Băncile Naţionale au de fapt în mâna lor toată moneda, care circula, prin ajutorul valorilor fiduciare emise, garantate prin stocul lor de metale preţioase. In epoca de circulaţie aproape exclusivă a biletelor de bancă, dreptul de emisiune asigura Băncilor Naţionale o putere de conducere a pieţii, fără o concurenţă posibilă din partea unor instituţii similare, care nu aveau însă privilegiul emisiunii.

3) Prin privilegiul, ce au avut Băncile Naţionale să emită bilete de bancă, li-a fost cu putinţă să-şi întindă operaţiunile, să aibă rezerve însemnate şi să reprezinte pe piaţa internaţională soliditatea economiilor naţionale respective. Aşa fiind, ele au fost instituţiile de rezolvare a soldurilor schimbului dintre locuitorii diverselor state şi mai cu seamă singurele instituţii de rezolvare a obligaţiunilor unui stat, ca organism aparte, pe piaţa internaţională.

Acestea ni se par că sunt funcţiunile principale, prin care băncile naţionale au adus o concentrare, cu atât mai mare a economiilor naţionale, cu cât raporturile economice internaţionale deveniau mai întinse. Dar, acestea *au fost* funcţiunile principale, şi unele din ele mai sunt şi astăzi funcţiuni ale băncilor de emisiune, *fără ca ele să mai fie funcţiuni principale* şi fără ca băncile de emisiune să mai aibă acelaş rol. Faza expusă mai sus a trecut; astăzi ne găsim într'o nouă fază, care deschide perspectivele unei transformări radicale a raporturilor schimbului intern şi internaţional. Din expunerea sumară a fazii, în care ne găsim astăzi, se va putea vedea rolul *de acum* al băncilor de emisiune şi se vor lămuri mai bine funcţiunile, formulate prea concis, în rândurile de mai sus.

In ultima jumătate a secolului al 19-lea şi apoi în primul deceniu al veacului nostru, nevoile de bani ale statelor au crescut atât de mult, în cât nici nu mai poate fi vorba de satisfacerea lor prin avansuri ale băncilor naţionale. Numai statele europene aveau în 1910—1911 datorii în valoare de

151½ miliarde franci [1]). La această sumă nu se ridică tot numerarul băncilor naționale din statele europene, așa că, chiar de și-ar fi suspendat ori-ce operațiuni și ar fi voit să devină numai creditoare ale statelor, băncile naționale nu ar fi fost în stare să mai împrumute statele respective.

De aceea, împrumuturile publice au trecut la o nouă fază a evoluției lor. De la confiscarea averilor private și de la falșificarea monedelor, suveranii și guvernele statelor au trecut la forma împrumuturilor de la diferiții bancheri sau bănci, prin concedarea unora din sursele lor de venituri, apoi la împrumuturile degizate de la massa locuitorilor, prin ajutorul fabricării de hârtie monedă, o reminiscență a falșificării monezii din evul mediu. O sursă mai solidă de împrumuturi, au găsit statele în băncile naționale, cărora le dedeau concesiunea emisiunii de bilete și în schimb aveau avansuri de milioane, pe care nu le luau ca să le mai înapoeze, ci mai de grabă să le reînoiască veșnic. Insă, imposibilitatea băncilor de a satisface toate cererile statului, precum și teama guvernelor de a nu ruina întreaga economie națională și cu ea finanțele statului, prin ruina băncilor de emisiune, a făcut să se găsească forme nouă de împrumuturi publice. Prin intermediul instituțiilor de credit puternice, între care intră și băncile de emisiune, alături de alte bănci, cu aceleași operațiuni afară de aceea a emisiunii de bilete, statele apelează la marea masă a capitaliștilor anonimi, ca să le împrumute. Astfel se dă naștere marilor împrumuturi colective. Obligațiunile de plată a capitalului încasat de stat sunt acum în mâinele publicului, se vând și se cumpără, se achită cu ele datorii, circulă ca reprezentante de valori, servesc de instrumente de schimb, dacă nu le atribuim denumirea de mărfuri, numai pentru că se vând pe piață ca mărfuri. Ele formează una din înfățișările averii mobiliare. In casele băncilor rămân rar aceste obligațiuni, căci nu sunt rentabile. Iar pe de altă parte, statele nu mai cer avansuri băncilor lor naționale, ba chiar, își lichidează ori-ce împrumuturi vechi la aceste bănci. In cât, băncile de emisiune nu mai au rolul de împrumutătoare ale statelor și din acest punct de vedere, n'ar mai împlini nici o funcțiune deosebită de ori-care alte bănci private.

A doua funcțiune principală a băncilor de emisiune, aceea de a priveghia și garanta circulația monetară în interior și între popoare, are astăzi o importanță aproape tot așa de

[1]) După: *Conte de Saint-Maurice*: *Les instruments modernes de la politique Etrangère. Les emprunts d'état.* vol. II. Paris 1912. p. 6.

redusă, ca şi aceea de instituţie de credit pentru stat. Dar pentru a lămuri această chestiune, este nevoie să aruncăm o scurtă privire asupra întregului mecanism al schimului intern şi internaţional din timpul nostru.

Am amintit mai sus, că între valorile care se schimbă, pe pieţele naţionale şi mondiale, s'au mai adăogat pe lângă mărfuri şi efectele publice, rezultate din împrumuturi. Valoarea lor se ridică în 1910—11 la peste 150 miliarde franci. In afară de aceasta, o mare parte din valorile imobiliare s'au mobilizat. Sursele mari de bogăţie industrială au fost luate în stăpânire de societăţi de capitaluri, în special sub forma societăţilor pe acţiuni, care au luat o desvoltare, necunoscută în nici unul din veacurile trecute. Acţiunile acestor societăţi sunt lansate şi ele pe piaţă, se cumpără şi se vând, circulă. Nu e imposibilă perspectiva unui timp apropiat, când ori-ce avere imobiliară, schiţată într'un fel de act al său de stare civilă, conform sistemului Torrens, va circula din mână în mână, ca o acţiune oare-care, mai ales dacă exploatările agricole iau forma întreprinderilor colective. Valorificarea în comerţ a warantelor nu e un procedeu prea deosebit şi este astăzi foarte uzitat. Din serviciile de transport pe mare şi pe uscat, se nasc obligaţiuni, valori pentru cei ce au efectuat transporturile. Aceste valori vin pe piaţă sub forma de trate şi circulă din mână în mână.

Totalul valorilor de acest fel, negociabile pe diversele pieţe din Europa la începutul acestui veac, în 1901—1902, era de 562,7 miliarde [1]), repartizate în modul următor: (pag. 191).

Numai în Franţa existau în 1912, 108,7 miliarde efecte de comerţ (trate, bilete la ordin, warante şi cecuri), supuse timbrului francez, cu o valoare de 46,6 miliarde franci [2]).

Schimbul acestor valori, care reprezintă bunuri reale, se face în cea mai mare parte la *burse,* târgurile moderne de bunuri fungibile. Bursa nu e o creaţie a secolului al 19-lea, dar imensitatea afacerilor încheiate la bursă, face din ea caracteristica secolului. Am amintit în cursul acestui studiu, că organizaţii de bursă existau încă din evul mediu, la Genovezi, având ca obiect principal comerţul de cambii.

Când apar „marile companii" din secolul al 17 şi 18-lea

[1] După: *Alfred Neymarck: La statistique internationale des valeurs mobilières,* (raport prezentat Institutului Internaţional de Statistică). Berlin 1905. p. 382.

[2] *G. Roulleau: Les Règlements par effets de commerce en France et à l'étranger.* Paris 1914. p. 12.

şi nenumăratele societăţi pe acţiuni mai mici, se dă burselor un puternic avânt; *acţiunile* sunt introduse la bursă. In secolul al 19-lea însă, apar marile împrumuturi de stat şi efectele publice formează acum unul din obiectele de căpetenie ale comerţului de bursă. In sfârşit, tot în secolul al 19-lea, se desvoltă la bursă cumpărările şi vânzările pe termen, care leagă de fluctuaţiile cotei dela bursă prosperitatea sau ruina celor mai multe şi mai mari întreprinderi economice. Cu cât economia naţională a unui popor e mai dezvoltată, cu atât transacţiunile comerciale se concentrează mai mult în burse, de unde se poate dobândi o impresie mai completă asupra mersului vieţii economice întregi, se poate pipăi pulsul afacerilor.

Ţara	Totalul titlurilor negociabile în miliarde
Anglia	215
Franţa	133
Germania	80
Rusia	35
Austro-Ungaria	30
Italia	17
Olanda	15
Spania	10
Belgia	8
Elveţia	8
Danemarca	2,2
România	1,5
Norvegia	1
Alte ţări	5
	562,7

Acum, în ce mod se rezolvă obligaţiunile, rezultate din transacţiile din burse sau din afară de burse? Prin ce mijloc se face schimbul, cum se fac plăţile? Răspunsul la aceste întrebări va lămuri rolul, pe care îl mai au băncile de emisiune în circulaţia bunurilor, adică în schimbul de mărfuri, fie el intern, fie internaţional.

Când o bancă sau un particular obţine o valoare, o marfă oarecare, el o plăteşte printr'o poliţă sau printr'un ceck, asupra unei alte bănci sau capitalist, în aceeaşi piaţă sau în piaţă deosebită. In ţările mai dezvoltate, în special în Anglia, orice om activ în viaţa economică face plăţile sale printr'o bancă, încât, orice ordin de plată se va da băncii,

unde a depus o sumă de bani sau are un compt curent până la o sumă oarecare. Când are de încasat, dă ordin băncii să încaseze, când are de plătit, dă ordin băncii să plătească. Acum, aceste bănci, au ele nevoie în toate aceste plăți de monedă metalică sau de hârtie, sunt ele dependente deci de băncile de emisiune, pentru efectuarea acestor operațiuni?

Răspunsul este absolut negativ. In toate aceste operațiun'i, moneda circulantă de metal sau de hârtie intervine într'o cantitate infinit de mică și apoi ar fi absolut imposibil să se facă plățile obligațiunilor, arătate mai sus, în monedă de metal sau de hârtie, întrucât acestea nu ar fi suficiente.

Într'adevăr, în 1910 valoarea numerarului de aur și argint din lumea întreagă era aproximativ de 88 miliarde franci [1]). In 1910 numai comerțul exterior al lumii întregi era de 183 miliarde franci [2]). Și cum la schimbul internațional numai moneda metalică, și încă numai cea de aur, ar avea un rol, dacă plata s'ar face astfel, se poate vedea ușor că numerarul lumii întregi nu ar ajunge nici pentru mijlocirea schimbului dintre popoare, chiar dacă ar fi cu desăvârșire sustras din schimbul de mărfuri din interiorul fiecărei economii naționale. Și nu poate fi vorba aici de suplinirea insuficienții numerarului prin accelerația circulării lui, căci în cifrele de mai sus schimburile de mărfuri sunt coprinse numai câteodată și nu se reprezintă totalizarea valorii tuturor transacțiilor, făcute asupra acelorași mărfuri.

Dar valoarea schimburilor interne este incomparabil mai mare decât valoarea comerțului exterior. Numerarul metalic se mai mărește pentru schimbul interior cu valoarea biletelor emise de băncile naționale. Aceste emisiuni, chiar dacă nu sunt limitate la valoarea stocului sau la dublul stocului, ele nu se pot totuși depăra de aceste raporturi, fără rizicul deprecierii lor și al zdruncinării băncii de emisiune însăși. Așa fiind, dacă am întrei valoarea numerarului metalic al lumii, prin adăogirea biletelor de bancă, am obține aproape 250 miliarde monedă circulantă metalică și de hârtie. Această

---

[1]) Calculul e făcut după datele asupra monetizării anuale în diverse state ale lumii, în *„Statistical Abstract for the principal and other foreign countries"*. London 1913 și *„Annuaire statistique"* al Franții Paris, 1913 Până la 1885, numerarul lumii întregi era de 35 290 milioane, iar de atunci până la 1910 s'a mai monetizat aproape 53 miliarde. Stocul întreg de aur și argint în 1910, ar fi 106 $^1/_2$ miliarde franci; a se vedea în această privință: *M Lenoir: Etudes sur la formation et le mouvement des prix*. Paris 1913, p. 169

[2]) După *„Statistisches Jahrbuch für das deutsche Reich"*. Berlin 1913

sumă nu represintă decât o infimă parte din valoarea totală a schimburilor interne şi internaţionale.

Ar fi foarte greu să se prindă şi să se calculeze regulat valoarea tuturor schimburilor de mărfuri şi valori dintr'o ţară oarecare, dar avem mijloace sigure, să constatăm că, schimbul în organizaţia economică modernă nu se face prin intermediul monedelor metalice sau de hârtie, decât într'o mică măsură. Examinarea acestui ultim fapt, completează răspunsul la întrebarea de mai sus, privitoare la lichidarea operaţiunilor, rezultate din tranzacţiunile asupra mărfurilor.

Am spus mai sus, că băncile primesc dela particulari sau dela alte bănci, ordine de plată sau creanţe de încasat, cecuri sau trate. Un negutător a vândut altuia o marfă şi a obţinut în schimb un ceck dela cumpărător, un fel de poliţă în alb, dată cumpărătorului de banca, unde are depozit sau cont-curent, poliţă, de care poate dispune. Vânzătorul mărfii obţinând ceckul, nu are nevoe să se ducă la banca cumpărătorului să-l încaseze, ci e suficient să-l trimită la banca sau bancherul, cu care el stă în legătură. Toate aceste bănci se adună la o anumită dată şi, în loc să plătească şi să încaseze, fac simple compensări, şi schimburile dintre oameni se petrec în aşa fel, în cât foarte puţin ar mai rămâne de plătit în numerar, dacă plata s'ar face imediat. Dar nici restul acesta nu se plăteşte în numerar între bănci. Toate acestea au conturi curente la alte bănci mai mari, mai centralizătoare, şi plăţile se rezolvă prin virimente în registrele băncii centrale, fără ca în toate aceste operaţiuni să fi intervenit moneda [1]).

Am insistat ceva mai mult asupra mecanismului acestor instituţii, numite *Clearing-house, Chambre de compensation, Abrechnungsstelle,* pentru a arăta cum s'a ajuns să se facă schimbul mărfurilor, independent de circulaţia monezii metalice sau de hârtie. Şi asemenea operaţii de compensări nu sunt puţine. Numai în Londra, s'au lichidat obligaţiuni prin *clearing-house* în 1907 în valoare de 12.730 milioane lire sterling, adică de peste 318 miliarde franci. Şi când ne gândim că moneda metalică şi de hârtie a lumii întregi nu era în 1910 decât de aproape 250 miliarde franci ! La 4 ale fiecărei luni, în Londra, în 1907, se lichidau afaceri prin clea-

[1]) *B. Patten: Methods and Machinery of practical Banking.* New-York. 1895 *J. Haristoy: Virements en Banque et Chambres de compensation.* Paris 1906; *C. François: Les Chambres de compensation.* Paris 1897; *G. Roulleau: op. cit.*

ring-house, în valoare de 542 milioane lire sterling. In New-York, în 1907, s'a rezolvat zilnic în *Clearing-house* afaceri de 313 milioane dolari, dintre care numai 12 milioane dolari s'au plătit prin monedă, restul compensându-se. Iar în tot cursul anului 1907, în New-York, s'a lichidat afaceri de 95.315 milioane dolari, dintre care numai de 3.814 milioane în monedă, iar restul prin virimente sau compensări.

Tot în 1907, s'au lichidat afaceri în Paris, în *camerele de compensaţiuni*, în valoare de 24.809 milioane franci, prin compensări sau virimente. In 1913, din 37,7 miliarde prezentate la compensare, s'au compensat 29,6 miliarde, iar restul de 8,1 miliarde s'a rezolvat prin virimente. (*G. Roulleau:* op. cit. p. 65).

In Germania, s'au lichidat afaceri, în 1907, la *Abrechnungsstelle*, în valoare de 45.313 milioane mărci, din care 8.966 milioane mărci prin virimente, iar restul prin compensări.

In sfârşit, în Italia în 1906, prin *stanze di compensazione*, s'au lichidat afaceri de 50.396 milioane, din care numai 4.578 milioane prin numerar, iar restul prin compensări şi virimente [1]).

Prin urmare, în mecanismul schimbului din vremea noastră, moneda metalică şi de hârtie joacă un rol mult mai neînsemnat, de cât în veacurile trecute şi până la jumătatea veacului al 19-lea. In ţările mai înapoiate, unde viaţa comercială se concentrează în una sau două pieţe, compensările şi virimentele nu sunt posibile şi acolo numerarul circulă mai intens. In ţările mai desvoltate şi apoi în raporturile internaţionale, circulaţia monetară devine din ce în ce mai slabă, cu toată intensivarea continuă a circulaţiunii bunurilor. Aceasta nu însemnează că moneda îşi pierde puterea ei întrinsecă. Ea rămâne ca o măsură comună a valorilor de schimb. Insă, moneda se strânge în cassele băncilor şi servă numai ca un punct de sprijin al hârtiilor comerciale, care singure circulă. In această „epocă a hârtiei", — *das papierene Zeitalter*", cum îi zic Germanii, moneda dispare din circulaţie, iar piaţa economică nu se mai dirijează prin mărirea sau restrângerea stocului de monedă.

Un exemplu izbitor ne oferă Anglia, ţara unde clearing-house-urile s'au desvoltat mai mult. Emisiunea de bilete de bancă, am văzut în altă parte, că nu stă în legătură cu

---

[1]) Pentru aceste date, a se vedea: *H. Rauchberg: Clearing-house* în Handw der Staatsw. vol III, ed. 3; *R. Koch*: *Abrechnungsstelle* în Handw. d Staatsw. vol I, ed III; *G. Roulleau: op. cit.*

fluctuațiile pieții, nu le determină și nu e influențată de ele. De oare-ce nu mai sunt atât de necesare, biletele de bancă nici nu mai sunt emise în număr așa de mare. In ultima jumătate a veacului al 19-lea, cantitatea biletelor emise s'a micșorat, dacă le socotim în raport cu populația. Iată valoarea medie anuală a biletelor în circulație, în Anglia, din 10 în 10 ani, de la 1850—1910, socotită la cap de locuitor [1]).

Anul	Bilete în circulație de cap de loc.	Anul	Bilete în circulație de cap de loc.
1850	1 L.st. 1. 10	1890	0. 17. 1
1860	1. 1. 4	1900	0. 18. 3
1870	1. 0. 9	1910	0. 15. 5
1880	1. 0. 11		

Dacă circulația bunurilor, grație mecanismului modern al schimbului, este independentă de circulația banilor, atunci se vede ușor, cât de greșită e așa zisa teorie „cantitativă", a monezii, despre care am vorbit în altă parte a acestui studiu și după care orice avânturi și depresiuni economice s'ar datora cantității de aur existentă în fie care moment.

După toate aceste considerațiuni, din care rezultă, foarte clar, că băncile naționale nu mai au putere de dominare a pieții, prin funcțiunea lor de bănci de emisiune, se pune întrebarea: care mai este rolul lor și pe ce teren își mai pot exercita puterea lor de conducere a pieții, în organizația modernă a schimbului intern și internațional?

Mai rămâne rezervat băncilor naționale funcțiunea a treia, pe care am arătat-o mai sus și care apare acum sub o înfățișare mai complexă. Băncile naționale rămân încă instituțiile, care iau cea mai mare parte la lichidarea soldului internațional, iar în interior sunt menite să devină bănci ale băncilor, adică instituțiile centrale, unde se fac ultimele compensări și virimente, de la băncile, care n'au putut compensa și transmuta toate conturile.

Pe piața internațională, băncile naționale au împlinit încă de mult acest rol. După credințele timpului și mai ales sub influența mercantilismului, care n'a dispărut încă din convingerile multora, băncile naționale au dus și multe continuă încă o politică de scont, prin care se caută să se atragă cât mai mult aur în țară. Pe deoparte, se ridică scontul, pentru ca să scadă cursul tratelor asupra străinătății și, cu chipul acesta, acei, cari au de făcut plăți în străinătate

[1]) Din „*Statistical Abstract for the United Kingdom*" pe diferiți ani.

să găsească avantajos să cumpere trate asupra străinătății și să nu expedieze aur. Pe de altă parte, băncile naționale cumpără pe piețiele străine trate asupra străinătății și țin în portofoliul lor un stoc însemnat de astfel de trate. Când exportul ar fi mic și prin urmare nu s'ar găsi trate asupra străinătății, cursul lor s'ar ridica așa de mult, în cât pentru comersanții interni, cari ar avea de făcut plăți în străinătate, ar fi mai avantajos să trimită aur, de cât să cumpere asemenea trate. Aurul ar începe să facă primă și apoi comersantul ar mai pierde și din cauza cheltuelilor mai mari de expediere. Atunci banca aruncă pe piață o parte din stocul său de trate și provoacă astfel scăderea cursului și ca rezultat, aurul din țară nu se mai scurge în străinătate [1]).

Politica aceasta se urmează în special la Banca Rusiei și înparte la Banca Națională a României, care am văzut că-și modelează scontul după cantitatea de remize, ce are în portofoliu. Dar rezultatul final nu mai e acela de a atrage aur sau de a împiedica eșirea aurului, ci mai mult de a face posibilă o transiție lentă de la o situație la alta, împiedicând o criză bruscă. Schimbarea se petrece de la sine, fără transport de aur dintr'o parte în alta. Când cursul tratelor asupra străinătății este foarte urcat, atunci importul devine foarte costisitor, iar exportul foarte avantajos; încât, importul se va restrânge, iar exportul se va activa, ceea ce va aduce scăderea cursului tratelor asupra străinătății. Banca Națională nu face de cât să înlesnească transiția, dar faptul are o mare importanță: *Banca Națională, făcând această operație, domină și conduce economia națională.* Firește că acest rol îl împarte, în timpul din urmă, cu alte instituții financiare interne.

Pe piața internă, Băncile Naționale devin instituții centrale de compensări și virimente, dar numai cu condiția să fie în continuu în legătură strânsă cu mișcarea economică, prin operațiunile de schimb, care se practică astăzi, nu numai prin funcțiunea lor de bănci de emisiune. Dacă nu păstrează această legătură, nu mai pot domina piața și nu mai au rolul conducător. Pericolul acesta al înlăturării de pe piață a Băncilor Naționale, și deci pericolul pentru un stat, de a nu mai fi în măsură să înfluențeze sau să dea

[1]) A se vedea în această privință: *Landesberger: Uber die Goldprämienpolitik der Zettelbanken.* Wien. 1892; *Schaer: Zahlungsbilanz und Diskont* Berlin 1908; *Schmidl: Agio und Wexelkurs* Heidelberg 1892; *J. Grunzel: Der internationale Wirtschaftsverkehr und seine Bilanz.* Leipzig 1895; *W. Lotz. Diskonto und Diskontopolitik* în Handw. d. Staatsw. ed. III. vol. III.

o anumită directivă economiei naționale, s'a manifestat adesea și nu a scăpat neobservat.

Intr'un studiu foarte interesant, întitulat: *Das Zurückgehen der Bedeutung der Zentralnotenbanken* [1]), *Sven Helander*, arată mai multe momente, în care băncile naționale din Anglia, Germania și Franța, au fost amenințate să fie excluse de pe piață. Iată câteva exemple: La 1838, Banca Angliei ridică scontul la 6%, ca să împiedice scurgerea aurului în America. Celelalte bănci nu o urmează și nici șase luni nu trecuseră și Banca Angliei era „*out of the market*". In 1903, Reichsbank ridică scontul și pentru prima dată întâmpină opoziție din partea altor mari bănci. Văzându-și portofoliul micșorat, pornește o adevărată vânătoare de polițe — *Jagd auf Handelswechsel*, — care durează până la 1907. In 1907, ridicând scontul, întâmpină o opoziție și mai reală din partea marilor bănci, care nu o urmează în ridicarea scontului pentru conturile lor curente cu clienții lor.

Pierderea aceasta a puterii de influență a băncilor naționale e firească. Marile instituții de credit au capital atât de mult, adunat prin depozite în special, încât nu mai au nevoie de reescontări la băncile naționale și nu mai sunt deci dependente de politica de scont a băncilor naționale. Așa spre exemplu, *Crédit Industriel*, din tot portofoliul său din 1906, n'a reescontat la Banca Franții decât 3% [2]).

Grație măririi a capitalului băncilor private, s'au mărit enorm portofoliile de polițe ale acestor bănci, în dauna portofoliilor băncilor naționale. Dăm aici un tablou, din care se poate vedea raporturile dintre aceste portofolii, pentru Anglia, Franța, și Germania pe diferiți ani, din ultima jumătate a secolului al 19-lea și începutul secolului nostru [3]).

In Franța, portofoliul Băncii Franții, față de portofoliul altor mari instituții de credit, era dat prin următoarele cifre:

ANII	1880	1885	1890	1895	1900	1905	1910
Banca Franții	293	110	106	67	57	52	42
Suma: Crédit Lyonnais, Comptoir National, Société generale, Crédit Industriel	100	100	100	100	100	100	100

[1]) Studiul e publicat in: *Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik* in numerile din Iulie 1912 și August 1912.
[2]) A se vedea studiul citat al lui *Sven Helander*.
[3]) A se vedea: *Sven Helander*: studiu citat.

Banca Angliei a avut portofoliul exprimat prin următoarele cifre, față de portofoliile altor mari instituții financiare:

ANII	1895	1900	1905	1910
Banca Angliei	67	42	40	26
Suma: London City and Midland Bank, Lloyds Bank, National Provincial Bank	100	100	100	100

Portofoliul Băncii Imperiului German, față de portofoliul celorlalte instituții mari de credit, era dat prin următoarele cifre:

ANII	1880	1885	1890	1895	1900	1905	1910
Banca Imperiului	356	198	216	225	160	121	90
Suma: Deutsche Bank, Disconto-Gesellschaft, Dresdner Bank, Darmstädter Bank, Schaaffhausenscher Bankverein, Berliner H. Gesellschaft	100	100	100	100	100	100	100

Pentru România, comparația nu se poate face pentru un timp mai îndelungat în trecut, deoarece băncile cele mai mari s'au înființat, treptat, de abia în ultimul deceniu al secolului al 19-lea și în primul deceniu al secolului nostru, afară de *Bank of Roumania Ltd*, care exista înainte de înființarea Băncii Naționale. Când Banca Națională era aproape singura bancă a pieții financiare românești, portofoliul său comercial coprindea aproape tot stocul de efecte comerciale. Cu îmulțirea numărului băncilor și cu mărirea capitalului lor, portofoliul Băncii Naționale a României suferă o scăde relativă. In 1912, portofoliul de efecte al tuturor băncilor din România se ridica la cifra de 450,8 milioane lei, din care Banca Națională avea 157,1 milioane, iar restul băncilor aveau 293,7 mil. lei. Din această ultimă sumă, numai 8 mari bănci din București, (Bank of Roumania Ltd., Banca Românească, Banca Generală Română, Banca Comercială Română, Banca Marmorosch, Banca de Credit Român, Banca de Scont, Banca Agricolă) aveau un portofoliu de aproape 200 mil. lei [1]). Așa dar, Banca Națională a României are deabia 34,8% din totalul stocului de efecte scontate, iar portofoliul celor 8 mari bănci din București, reprezintă 44,4% din totalul efectelor scontate. E drept, că o mare parte din portofoliul băncilor comerciale se reescon-

[1]) A se vedea: *Bilanțurile Societăților anonime și cooperative pe anul 1912,* publicate de *Ch. D. Staicovici.* Partea I. Bănci. București.

tează; în 1912 reescontul s'a ridicat la cifra de 162,7 mil. lei, adică la mai mult de jumătate din portofoliul celorlalte bănci, afară de Banca Națională. Dar, în genere, reescontarea se face într'o mai mare măsură de către băncile provinciale mici, pe când băncile mari din București, în special acele, care sunt în legătură cu instituții streine, uzează mai puțin de reescont la Banca Națională.

Din exemplele aduse mai sus, rezultă că băncile naționale sunt concurate din ce în ce mai mult de alte instituții de credit, cu care împart clientela. Portofoliul de efecte comerciale ale băncilor de emisiune se reduce din ce în ce, și din această cauză ele nu mai pot domina și conduce piața financiară prin scont, întru cât alte instituții de credit le pot opune rezistență cu deplin succes. Și opun o rezistență reală, pentru că au în portofoliul lor cea mai mare parte din efectele comerciale și determină prin urmare mersul celor mai multe transacțiuni.

Dar n'ar fi suficient atât. Băncile naționale, prin rezervele lor de metale prețioase, ar atrage toate băncile și le-ar face să-și reescompteze portofoliile, ca să aibă cât mai mult capital monetar disponibil.

Totuși, această nevoe de bani, pentru cele mai mari bănci, nu mai există. Prin capitalul lor acționar, dar mai ales prin depunerile spre fructificare, tot mai mari, băncile reușesc să satisfacă toate cerințele fără să mai uzeze de reescont. Nevoia aceasta de reescontare e cu atât mai mică, cu cât operațiile de compensare în *clearing-house*-uri sunt mai frecvente. In acest caz, chiar capitalul monetar, destul de mare al băncilor, nu mai circulă, ci servă ca o rezistență și siguranță pentru timpuri de zdruncinări financiare. Așa fiind, la Băncile Naționale vin mai cu seamă polițe scontate la bănci de a 3-a și a 4-a mână, polițe a căror solidaritate e mai dubioasă.

Toate aceste fapte, aduc o slăbire a puterii Băncilor Naționale în conducerea pieții interne. Pericolul e mare pentru unitatea oricărei economii naționale, dar situația e mult mai rea și cu totul excepțională, pentru acele state, în care băncile private lucrează cu capital străin, cum este cazul pentru cele mai multe din marile bănci din România. Intr'adevăr, dacă Banca Națională caută să preîntâmpine o criză sau să facă posibilă o tranziție lentă dela o situație la alta, prin ridicări sau scoborâri ale scontului, evitând catastrofe pentru unele industrii naționale, se izbește de rezistența băncilor mari, care dobândesc credit de aiurea și n'au nevoe nici

de reescont la Banca Națională. *Nu este exclus cazul, cand politica băncilor mari din țară, dependinde de băncile străine, ar fi determinată de interesele industriilor străine, în dauna industriilor naționale.* Dacă până acum nu s'a ivit încă exemplul izbitor al unui conflict, *există însă încontinuu pericolul înfrângerii politicii economice naționale de către politica băncilor, care depind de instituții financiare străine. Aceasta însemnează știrbirea unității și independenții economice a unui popor. Prin urmare, nu este vorba de o repulsiune sentimentală în contra capitalurilor streine, ci de consolidarea unității și independenții economice.*

Trecând peste această situațiune economică specială, și ținând seamă de faptele generale stabilite mai sus, se pune acum întrebarea: ce directivă ia acțiunea Băncilor Naționale, în organizația economică modernă, pentru ca ele să păstreze încă rolul de conducătoare ale pieții interne și să fie instrumente de dirijare a politicii economice naționale pe piața internațională?

Pe deoparte, Băncile Naționale devin instituțiile centrale, unde se fac ultimele compensări și virimente ale tuturor celorlalte bănci dintr'o țară. Pentru aceasta, ele trebue să aibă legături cât mai întinse, cu piața internă, să-și acomodeze normele de acordare a creditului cu alte instituții de credit, să caute clientela, nu să se lase a fi căutate de clientelă.

Pe dealtăparte, Băncile Naționale au cel mai mare rol în lichidarea soldului internațional. Pentru aceasta, ele trebuesc să apară cât mai des pe piața mondială, procurându-și și ținând la dispoziție trate asupra tuturor țărilor, cu care stă în legătură economia națională a țării lor. In această activitate, „Arbitrajul" internațional, care speculează asupra diferențelor de curs a tratelor, pe diferitele piețe, aduce mare înlesnire. Se înțelege, că Băncile Naționale nu-și pot pune ca scop să înlăture dela aceste operațiuni, pe celelalte bănci interne, dar numai să ia și ele o parte însemnată.

Cu chipul acesta, Băncile Naționale rămân tot conducătoarele politicii economice interne și prin ele se comunică în primul rând, fiecărei economii naționale fluctuațiile pieții internaționale. In cât, reducerea relativă a circulației monetare, și pierderea însemnătății operațiunii de emisiune, nu însemnează în acelaș timp reducerea rolului Băncilor Naționale. Ele rămân tot instrumentele superioare de unificare

a economiilor naționale și de lichidare a soldului internațional [1]).

§ 3. *Mărfurile comerțului internațional și influența lor asupra fluctuațiunilor pieții internaționale din timpurile cele mai vechi până astăzi.*

Schimbul de mărfuri între popoare este mai mic de cât schimbul de mărfuri între locuitorii aceleiași țări. Din producția totală a unui popor se aduce pe piața internațională numai o mică parte, care mai rămâne după ce se acoper cererile interne. Astfel, către sfârșitul secolului trecut, producția totală a Belgiei se evalua la cifra de 3.827 milioane franci, din care se exporta în valoare de 1.216 milioane franci; cu alte cuvinte, raportul comerțului interior față de cel exterior era aproximativ de 2.15:1. In Anglia, se evalua producția totală în 1884 la 1.200 milioane lire sterlinge, din care se exportă în valoare de 208 mil. lire sterlinge, adică un raport de 3 : 1 între comerțul interior și exterior. In Germania, se exporta la 1888 în valoare de 3.205 milioane mărci, în timp ce producția totală era de 20 miliarde mărci; raportul între comerțul intern și extern era de 5 : 1. In Franța, se evalua producția totală, la aceiași dată, la cifra de 25 miliarde franci, din care se exporta în valoare de 3.350 milioane franci; adică un raport de 6 % : 1 [2]) Se vede prin urmare, că, cu cât o țară e mai industrială, cu atât exportă relativ mai mult și că țările cu o producție

---

[1]) In privința rolului Băncilor Naționale, față de alte mari instituții de credit, a se vedea: *Ambron: Lo scopo e le funzioni delle Banche di Emissione*, Florența 1903; *C. Ferraris: Principii di scientia bancaria*, Millano 1892; *Howarth: Our Clearing system*. London 1897; *Cl. Jannet: Le capital, la speculation et la finance au XIX siècle*. Paris 1892; *Liesse: La Banque de France, son rôle et sa fonction dans l'organisation du crédit en France*. Paris 1910; *Patron: La Banque de France et le Crédit national et international*. Paris 1908. *Aug. Arnauné: La monaie, le crédit et le change*. Paris 1894; *E. Jaffé: Das englische Bankwesen* ed 2 Leipzig 1910; *Riesser: Die deutschen Grossbanken und ihre Konzentration* ed. 3 Jena 1910; *Obst: Depositen-Kontokorrent-und Scheckverkehr*. Stuttgart 1898; *Sattler: Die Effektenbanken* Leipzig 1890; *A. Weber: Depositenbanken und Spekulationbanken* Leipzig 1902; *Kaufmann: Das französische Bankwesen* Tübingen 1911; *Mehrens: Entstehung und Entwikelung der grossen französischen Kreditinstitute*. Stuttgart und Berlin 1911; *von Lumm: Die Stellung der Notenbanken*. Berlin 1909

[2]) A se vedea: *H. Denis: La dépression économique et sociale et l'histoire des prix*. Bruxelles 1895 p. 305.

agricolă relativ mai mare, în raport cu producţia totală, exportă mai puţin. Luând pentru România raportul de 5 : 1 între comerţul interior şi comerţul exterior şi aplicând acest raport la cifra exportului din 1911, am putea evalua mărfurile produse şi puse in comerţ în Romăuia în 1911 la cifra de 4.150 milioane lei, din care s'a exportat 691 milioane lei.

Din schimbul de mărfuri între oameni, numai o parte se petrece prin urmare între popoare diferite, numai o parte mică din mărfurile puse în comerţ trece graniţele ţărilor, care formează unităţi vamale deosebite. Dar această parte a mărfurilor, care se schimbă pe piaţa internaţională, se ridică însă la valori imense. In 1912, valoarea tuturor mărfurilor schimbate pe piaţa internaţională a fost de 164.670 milioane mărci [1]).

La acest comerţ iau parte toate popoarele lumii, din toate continentele. Dăm aci un tablou, din care se poate vedea în ce măsură se împărtăşeşte fiecare popor la comerţul internaţional din 1912 [2])

ŢARA	Proporţia la % din comerţul exter. mondial	ŢARA	Proporţia la % din comerţul exter. mondial	ŢARA	Proporţia la % din comerţul exter. mondial
1. Anglia	16,6	5 Olanda . .	6,9	19 Cuba . . .	0,7
Coloniile engleze	11,5	6. Belgia . .	4,2	20. Mexico . .	0,6
Total . .	28,1	7. Rusia . . .	3,5	21. România .	0,6
		8. A-Ungaria	3,3	22 Norvegia .	0,6
2. Germania . . .	12,9	9. Italia . . .	3,1	23 Portugalia .	0,4
Colon. germane	0,1	10 Argentina .	2,1	24. Finlanda .	0,4
Total . .	13,0	11. Brazilia . .	1,7	25 Uruguay . .	0,3
		12 China . .	1,6	26 Bulgaria . .	0,2
3. Franţa	9,0	13 Elveţia . .	1,6	27. Persia . .	0,2
Colon. franceze	1.4	14 Japonia .	1,5	28 Grecia . .	0,2
Total . .	10,4	15. Spania . .	1,1	29 Serbia . .	0,1
		16 Danemarca	1,0	30 Costa-Rica	0,1
		17 Suedia . .	0,9	31. Venezuela .	0,1
4. Statele-Unite .	9,9	18 Chile . . .	0,7		

Din faptul că toate popoarele lumii aduc mărfuri pe piaţa internaţională, se poate uşor vedea că fiecare popor va fi

[1]) După *„Statistiches Jahrbuch für das Deutsche Reich“* în *„Internationale Ubersichten“*. Berlin 1914. Pentru câteva ţări, între care şi România, s'au luat şi pentru anul 1912 cifrele din 1911, întru cât nici până în 1914 nu s'au publicat cifrele comerţului exterior pe 1912.

[2]) Idem.

influențat în viața economică de schimbările, de fluctuațiunile pieții internaționale. Dar cifrele proporționale de mai sus, ne mai arată ce putere de influență asupra economiei internaționale au popoarele desvoltate economicește.

Intr'adevăr, din tot comerțul mondial din 1912, numai 6 țări : Anglia, Germania, Franța, Statele-Unite, Olanda și Belgia, aveau 72,5 părți dintr'o sută. Avânturile sau depresiunile economiilor naționale ale acestor popoare vor produce prin urmare avânturi sau crize economice mondiale și vor influența economiile naționale ale altor popoare, cu atât mai puternic, cu cât aceste din urmă popoare iau o parte mai activă la comerțul internațional.

Ținând seama de aceste fapte, precum și de varietatea infinită a produselor, ce se aduc pe piața internațională, explicarea fenomenelor economice și stabilirea cauzalității lor sunt într'adevăr însoțite de greutăți mari. Dar fără abordarea tuturor acestor probleme, și fără deschiderea acestei largi perspective, studiul fenomenelor economice riscă să rămână o frazeologie goală, lipsită de temeinicia și încrederea, ce se poate acorda cercetărilor științifice complete.

Mișcările pieții internaționale, și ca urmare, prefacerile încercate de fiecare economie națională, sunt provocate de cantitățile relative de mărfuri existente sau așteptate într'un loc și într'un anumit moment. Insă, din varietatea infinită a mărfurilor, care se vând și se cumpără, sunt câteva produse, ale căror mișcări pe piață, determină mersul general al pieții și imprimă caracterul situațiunii economice din fiecare moment. De și comerțul internațional îmbrățișează aproape toate varietățile existente de bunuri din comerț, totuși acele câteva produse principale au dobândit singure denumirea de obiecte ale comerțului internațional. Despre importanța relativă a acestor mărfuri mondiale ne vom ocupa pe scurt, în această parte a studiului nostru. Și mai întâi câteva considerațiuni generale.

Produsele comerciale mondiale nu au toate aceiași piață principală, Pentru unele din ele, toată cererea și toată oferta se concentrează în anumite locuri, — țări sau orașe, — care devin astfel piețe internaționale pentru acele produse. Astfel se spune spre exemplu că Londra a fost sau este piața internațională pentru cereale, că New-York-ul este piața internațională pentru petroleu, etc. Aceasta încă nu însemnează că toate transacțiile asupra acelor obiecte ale comerțului mondial se fac numai pe acea piață. Dar piața internațională servă mai mult de regulator al transacțiilor,

care se fac pe toată suprafața pământului, unde sunt popoare, intrate în viața comercială. Pe piața internațională se stabilesc prețurile, care nu diferă dela o localitate la alta, de cât în măsura costului de transport. Bursa acelui produs, alcătuită în mod firesc pe piața internațională specială, simte cea dintâi variațiile în producția totală, dela ea pleacă schimbările mari de prețuri, care au influență asupra tuturor inteprinderilor economice în directă legătură cu produsul, de care e vorba, și chiar asupra altor intreprinderi economice, care nu depind direct de acest produs.

Sunt alte articole de comerț mondial, care au mai multe piețe centrale. Aceste piețe se formează de obiceiu în regiunile, unde producția sau consumul articolelor de comerț sunt cele mai desvoltate. Uneori prepondereză piața locului de producție, alte ori prepondereză piața locului de consum. De obicei, prepondereză prima sau a doua piață, după cum sunt mai bine organizați producătorii, sau după cum sunt mai bine organizați consumatorii. Trusturile și cartelurile joacă în această privință un mare rol.

Sunt însă unele articole de comerț mondial, a căror producție e răspândită aproape pe întreaga suprafață a pământului locuit și al căror consum este răspândit în masele tuturor poporațiunilor. Asemenea mărfuri nu au anumite piețe centrale de adunare a ofertelor și satisfacere a cererilor; tranzacțiile asupra acestor obiecte se fac în tot locul, dar nu fără o influență asupra tranzacțiilor similare, făcute în alte locuri. Pretutindeni există o piață pentru asemenea produse, și orice piață poate fi privită ca o piață internațională. Cam așa se petrece în timpul cel mai nou cu comerțul mondial de cereale.

Oricare din piețele internaționale, descrise mai sus, sunt posibile numai în urma ușurinții transporturilor și mai ales în urma ușurinții comunicației dela distanță. Intr'un anumit loc, se poate ști în fiecare moment oferta și cererea lumii întregi pentru o marfă oarecare. Tranzacțiile se pot încheia momentan, iar mărfurile se pot transporta într'un timp relativ scurt dela o extremitate la alta a pământului. Utilajul acesta economic, care înlesnește transacțiile și face posibilă circulația bunurilor, are nevoie de cheltuire mare de energie omenească și consumă el însuși o mare parte din produsele muncii. O mare parte din articolele de comerț mondial sunt întrebuințate în cea mai mare măsură pentru întreținerea utilajului economic. Așa e spre exemplu cu cărbunii, fierul, petroleul, etc.

Ceea ce caracterizează articolele de comerț mondial, este producția și consumația lor în massă, de către toate popoarele, care ajung la oarecare desvoltare economică. Utilitatea generală nu e suficientă pentru a face dintr'o marfă un obiect al comerțului mondial. Cerealele, și în special grâul, au fost întotdeauna hrana principală a tuturor popoațiilor, și totuși ele nu au devenit obiect al comerțului internațional, decât târziu, prin secolul al 17-lea, după cum se va arăta îndată. Pentru a fi obiectul comerțului mondial, o marfă trebuie să fie într'adevăr luată din locul de producție și întrebuințată pentru satisfacerea cererii din lumea întreagă. Așa că, articolele de comerț mondial de astăzi n'au avut întotdeauna acest caracter. Mai întâi, pentru că înainte de creiarea unei economii internaționele,—în sensul în care am descris-o în paragrafele anterioare,—nu era cu putință cunoașterea ofertii și a cererii din toate părțile. Iar transporturile mărfurilor în masse la distanțe mari erau însoțite de greutăți de neînvins. Apoi, au fost articole de comerț, care au dobândit o întrebuințare în toată lumea, numai în urma unor anumite descoperiri. Așa este spre exemplu cu fierul, care s'a întrebuințat în toate timpurile de oameni, dar a cărui importanță n'a devenit mondială, de cât în urma descoperirilor din secolul al 18-lea și 19-lea și a aplicării lor în industria mașinelor cu vapori [1])

Cu chipul acesta, se poate stabili, că istoria mai tuturor obiectelor comerțnlui mondial este de o dată foarte recentă. Arătând obiectele principale ale comerțului mondial de astăzi, vom da și câteva scurte notițe istorice pentru fiecare din ele, întru cât acestea ne sunt de folos în cercetarea, ce ne-am propus aici, cu privire la influența pieții internaționale asupra economiilor naționale. Începem cu unul din cele mai importante articole ale comerțului mondial, cu **cerealele,** între care **grâul** a ocupat întotdeauna primul loc.

Din timpurile cele mai vechi, ori unde erau centre mari de populație, se simția nevoia aducerii de cereale pentru nutrirea masselor. In Atica, se importa anual pe vremea lui Demostene, câte 420.000 Hl. de grâu, din teritoriile din jurul Mării Negre în special. Cu 5 secole înainte de Christos, teama de lipsa de cereale sau de scumpirea lor prea mare făcea pe stat să cumpere cantități mari de cereale, mai

[1]) Asupra articolelor de comerț mondial, în genere, a se vedea: *Ad. Ritter von Strigl*: *Die Waren des Welthandels.* Vien 1894; *Fr. von Juraschek : Weltproduktion und Welthandel.* Leipzig 1894.

ales de grâu, pentru a-l revinde apoi pe preţuri moderate. Mai pe urmă, se cumpără cereale din Etruria, Sicilia şi Egipt şi se împarte gratuit la cetăţeni. Cesar reglementează împărţirea gratuită şi reduce numărul celor ce primiau dela 320.000 la 150.000. Pe vremea lui August, numărul se ridica la 200.000, pentru cari statul aducea 390.000 de tone anual. [1]).

In cursul evului mediu, nevoia aprovizionării cu cereale era mai puţin simţită de o organizaţie centrală, de oarece pe deoparte aceasta nu exista, iar pe dealtă parte centrele cu populatie numeroasă nu se formaseră încă. Stăpânul pământului se îngrijia de aprovizionarea supuşilor săi, atât cât îi permiteau mijloacele sale. Această grije era aşa de puţin eficace, încât anii agricoli răi erau mai întotdeauna însoţiţi de lipsă totală de hrană şi oamenii muriau, sau, cari puteau rezista, se nutriau cu ierburi şi coji de copaci. Când statele incep să se organizeze, regii imită politica popoarelor vechi, cumpărând cereale de aiurea sau strângând cereale în timpuri de belşug, pentru a lupta în contra scumpirii excesive a cerealelor din anii răi. Astfel, Frideric cel Mare crează magazine de stat, în care păstrează în totdeauna rezerve de cereale.

In genere, politica veche şi medievală, privitoare la comerţul de cereale, tindea la un fel de dirijare pe cale administrativă a acestui comerţ. La început, orice export de cereale era oprit. Apoi, spre a se combate monopolizarea comerţului de cereale şi ridicarea preţului, statul însuşi cumpăra cantităţi mari, pe care le revindea, când preţurile se ridicau şi obţinea astfel o reducere imediată. Aşa dar, *ceeace preocupa pe conducătorii statului sau oraşelor, erau interesele consumatorilor.*

Se începe însă, de timpuriu, o schimbare a acestei politici. Prefacerea se petrece în Anglia, şi în secolul trecut se generalizează şi la alte state. Până în secolul al 15-lea, parlamentul englez este pentru oprirea exportului de cereale. La 1463 însă, parlamentul votează înterzicerea exportului, de oarece preţurile cerealelor scădeau prea mult şi astfel agricultorii englezi erau ruinaţi. Primul pas era făcut. De aci înainte, exportul devine liber, iar importul, când era permis, era grevat de taxe. Un pas mai departe se face dându-se premii pentru export. *Toată politica statului, privitoare la*

[1]) A se vedea : *W. Lexis : Getreidehandel* în Handw. der Staatsw. ed. III. vol. IV.

comerțul cu cereale, este dominată în acest timp de interesele producătorilor.

Tot din Anglia pornește însă o nouă prefacere, care tinde să triumfe astăzi pretutindeni. Populația industrială, deci consumatoare de produse agricole, devine în Anglia mult mai numeroasă, decât cea agricolă. Atunci se naște un conflict de interese, care se termină cu triumful consumatorilor. Premiile de export se desființează dela începutul secolului al 19-lea, iar taxele de import se suprimă aproape de jumătatea aceluiași secol, în urma unei lupte îndelungate, de care am vorbit în cursul acestui studiu. *Comerțul de cereale devine liber și politica statului e determinată de interesele economiei naționale generale, nu de acelea ale unei singure classe de producători sau de consumatori.*

Dar cu toată această intervenție continuă a statului în comerțul de cereale, organizarea acestui comerț e defectuoasă și nici în secolul al 19-lea nu se ajunge la înlăturarea anilor de foame, cari au bântuit timpurile mai vechi, din cauza producției slabe din unele locuri. Chiar în 1847 au murit în Irlanda peste un milion de oameni, din cauza unei crize agricole [1]). Nu există, până la jumătatea veacului trecut, o organizație generală a comerțului de cereale, și nu se putea cunoaște prisosul din lumea întreagă, spre a se repartiza, unde era lipsă.

E drept, că cerealele au început să devină un obiect al comerțului internațional regulat încă din secolul al 17-lea. Olandezii cei dintâi cumpărau de pretutindeni cereale și le desfăceau în Spania, în epoca de decadență a Spaniei. *Amsterdam* e prima piață internațională de cereale și în Amsterdam se naște prima bursă de producte. Când populația industrială engleză se înmulțește și Anglia devine țara, unde se cere cea mai mare cantitate de cereale, Londra devine piața internațională de cereale și se menține până aproape de vremea noastră.

In a doua jumătate a secolului al 19-lea, desvoltarea mijloacelor de transport și mai ales ușurința comunicațiunilor la distanță a făcut din comerțul de cereale cel mai întins comerț internațional, cu o organizație vastă și complexă. Pentru înlesnirea acestui comerț, se stabilește anual producția mondială. In fiecare țară din lume, se determină, mai întâi în evaluări aproximative, apoi în cifre definitive, producția fiecărui fel de cereale. Producția mondială de ce-

[1]) *Von Strigl:* op. cit. pag. 2.

reale nu diferă mult dela an la an, pentru că lipsurile dintr'o parte se compensează cu abundența din altă parte a pământului. In genere, în ultimii 40 de ani se observă o creștere a producției mondiale. Crize agricole generale nu se observă, de cât în 1873 și 1881.

Producția de grâu, cel mai însemnat obiect de comerț internațional, se ridică în 1910—1912, în medie anuală, la peste 1 miliard de chintale metrice, din care se aducea pe piața internațională cantități în valoare de peste 5 miliarde mărci. [1])

Nici în cursul unui an, nu se îngrămădesc cantități în anumite epoce, după care să urmeze apoi o „epocă moartă" în comerțul internațional de cereale. Privind lumea întreagă, producția cerealelor se face în tot cursul anului, iar comerțul de cereale internațional nu e un comerț de sezon. Aproape în fiecare lună se recoltează undeva pe suprafața pământului. Astfel, în Argentina și Australia se recoltează în Ianuarie; In India în Februarie și Martie; în Egipt și în Siria, în Aprilie; în Algeria în Mai; în Europa de sud în Iunie; în Europa de mijloc în Iulie și August; iar în ținuturile nordice în Septembrie și chiar Octombrie.

O recoltă rea dintr'un loc ar putea aduce depresiuni economice pentru un an întreg, dacă recolta favorabilă a altor locuri n'ar compensa lipsa. In foarte multe cazuri, izbucnirea crizelor latente, în urma unei slabe producții a unei țări, este amânată prin perspectiva unor recolte abundente de aiurea, și nu arareori este chiar înlăturată.

Situația comerțului internațional de cereale este astăzi de așa natură, în încât mișcările pieții economice sunt determinate nu atât de producția reală constatată, cât de perspectivele imediat următoare, luminate de evaluările premergătoare ale producției. Acest fapt învederează îndeajuns importanța *serviciilor statistice de informațiuni agricole,* existente în cele mai multe țări, și neexistente în România. Transacțiunile, înlesnite de evaluările anterioare ale producției, au dat naștere unui comerț special de cereale, urât în cea mai mare parte și de producătorii și de consumatorii de cereale, adică *vânzărilor și cumpărărilor pe termen.* Fără a fi întotdeauna inutil, acest comerț, care speculează asupra ridicărilor și scoborârilor de prețuri, are nevoie, în special la cereale, de regulamentări stricte, pentru a nu expune pe agricultori la ruină.

[1]) Calculat după „*Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich*" 1914

In afară de acest comerț speculativ, comerțul efectiv de cereale are astăzi o vastă organizație în lumea întreagă. In fiecare centru principal de producție, se găsesc firme mari de export, filiale ale casselor mari de import din centrele însemnate de consum, și apoi agenturi. Nu sunt fără importanță nici încercările de organizare cooperativă a comerțului de cereale, prin ajutorul căreia producătorii și consumatorii mici, din țări diferite, sunt puși în contact direct.

Statele înșiși intervin în acest caz, punând la dispoziția cooperativelor centrale instalațiunile necesare din punctele principale de export, căci în acțiunea cooperativelor văd și un mijloc de combatere a monopolizării comerțului de cereale de către casse de comerț streine. In orice caz, încurajarea de către stat a organizării cooperative a exportului sau importului de cereale se petrece paralel cu tendința de concentrare a acțiunii celor mai mari casse de comerț de cereale. Pe o cale sau pe alta, producția întreagă a lumii și consumul întreg sunt cantități cunoscute și satisfăcute în orice moment una prin alta. La acest stadiu a ajuns comerțul mondial de cereale în timpul nostru [1]).

Mai sunt și alte obiecte, întrebuințate în alimentația maselor, fără să ajungă bineînțeles importanța cerealelor. Unele din aceste obiecte alimentare secundare, ajung să dobândească atâta însemnătate în economia națională a unor țări, încât le determină politica vamală generală. Un exemplu în această privință ni-l oferă **zahărul.**

Până în secolul trecut, zahărul era o marfă de import exclusiv, pentru țările Europei. Singur zahărul din trestia de zahăr era cunoscut în comerț. Consumul acestui fel de zahăr era cunoscut însă din cele mai vechi timpuri. Popoarele vechi, ca Chinezii, Indienii, Persanii și Egiptenii îl întrebuințau în alimentația lor. Când se descoperă America, Spaniolii plantează trestia de zahăr în coloniile lor și au avut prin aceasta atâta succes, încât pe la începutul secolului al 16-lea, zahărul american ajunge căutat pe piața europeană și mai ales în Spania. De atunci se răspândește repede și multă vreme e un produs exclusiv colonial.

---

[1]) A se vedea: *Das Getreide im Weltverkehr*, publicație oficială a „Comisiei Centrale de statistică" din Austria. Viena. 1905; *M. Lenoir: Prix, production et consomation de quelques marchandises* în „*Bulletin de la Statistique generale de la France*" Ianuarie 1913; *M. Sering*: *Die landwirtschaftliche Konkurenz Nordamericas in Gegenwart und Zukunft* Leipzig 1887; *Getreidehandel* in Handw. der Staatsw. vol. III ed III, articole scrise de *W. Lexis, v. Juraschek, K. Wiedenfeld.*

La jumătatea secolului al 18-lea, la 1747, se descoperă la Berlin, de către chimistul *Marggraf*, fabricarea zahărului din sfeclă. Aproape o jumătate de secol, invenția n'a fost utilizată în mare măsură. La începutul secolului al 19-lea, se începe în Germania, și se introduce și în Franța de către Napoleon, fabricarea zahărului din sfecle pe o scară mai întinsă. In timp de un secol, s'a petrecut însă o mare schimbare în producția acestui aliment, așa că, la începutul secolului al 20-lea, zahărul din sfecle se produce în cantități mai mari, decât zahărul din trestia de zahăr. Iată mersul producției mondiale de zahăr, în ultima jumătate de secol [1]):

Anii	Zahăr de trestie de zahăr	Zahăr de sfecle
	In mii de tone	In mii de tone
1860	1.376	451
1870	1.856	846
1880	2.084	1.539
1890	2.522	3.523
1900	2.978	5.456

Cultura zahărului de sfecle e una din cele mai intensive culturi ale pământului. Ea transformă regiunile agricole în adevărate centre industriale. Statele europene au încurajat această cultură și multe din ele au devenit țări exportatoare de zahăr. Asemenea încurajeri s'au dat în Germania, în Austria, Belgia, și mai apoi în mai toate țările. S'a ajuns un moment, când mai toate țările dedeau prime de export pentru zahărul național și efectul era că țările importătoare de zahăr, consumau acest aliment mult mai ieftin decât țările producătoare, deoarece producătorilor de zahăr le era mai avantajos să exporteze cu prime, decât să vândă în interior cu același preț, cu care vindeau în afară. S'a văzut însă că aceasta e o politică economică de exploatare a întregii populații interne în favoarea câtorva producători. Ca să se părăsească în totul încurajerile date, nu se putea, întrucât industria zahărului a ajuns să fie legată de alte întreprinderi productive, și schimbarea bruscă ar fi adus ruinarea unei mari părți din populația internă. Atunci s'a ajuns la o soluție provizorie, sancționată prin conferința

[1]) A se vedea: *Max Schippel*: *Zuckerproduktion und Zuckerprämien.* Stuttgart 1902; *Paasche*: *Die Zuckerproduction der Welt, ihre virtschaftliche Bedeutung und staatliche Belastung*, Leipzig-Berlin 1905.

internațională dela Bruxel. S'a contingentat cantitatea de zahăr, pe care poate să o producă fiecare țară și s'au luat oarecare măsuri, care tind la suprimarea treptată a primelor de export.

Din toată această întrecere a țărilor europene, de a acapara piața internațională cu zahărul lor, a profitat mai mult Anglia, care n'a dat nici prime de export, nici n'a pus taxe pe import. In Anglia, s'a consumat prin urmare zahăr foarte ieftin și, în afară de aceasta, s'a desvoltat o industrie derivată din zahăr, — a marmeladelor, etc., — care este fără rival pe Continent. Zahărul, care se întrebuințează în aceste industrii, ca materie primă, se cumpără în Anglia mai ieftin decât în alte țări din Europa și prin urmare costul de producție al derivatelor zahărului e mai mic.

Alte obiecte alimentare, devenite mărfuri ale comerțului internațional, mai ales pentrucă producția lor se face numai în anumite regiuni, sunt *cafeaua, ceaiul* și *tutunul*. Pentru statele Europei, toate acestea sunt obiecte de consum foarte recente.

Cafeaua, originară din Africa, a fost introdusă în veacul al XI-lea în Asia. In Europa s'a introdus consumul de cafea mult mai târziu. La 1658 s'a deschis prima cafenea în Londra, iar la 1683, după despresurarea Vienii de Sobieski, s'a deschis un asemenea local și la Viena. Totuși, consumul nu s'a răspândit așa de repede. Numai după ce Olandezii au introdus cultura cafelii în coloniile lor din Asia și după ce au făcut din comerțul cu cafea una din ocupațiile lor principale, consumul de cafea s'a răspândit mai repede. La începutul secolului al 19-lea, producția mondială de cafea era de 1 milion chintale metrice, iar la sfârșitul aceluiași secol, producția mondială se ridicase la peste 10 milioane chintale metrice [1]).

Ceaiul este introdus în comerțul internațional tot de către Olandezi, începând dela sfârșitul secolului al 17-lea. Ei îl luau cu plată derizorie dela Chinezi, cari erau pe atunci și au rămas și astăzi furnizorii cu ceai ai lumii întregi. Din producția totală a lumii, care se ridica spre începutul secolului nostru la 619 milioane kgr., China furniza 500 mil. kgr. [2]).

Nici tutunul nu are o întrebuințare veche în Europa. El este introdus și răspândit în înalta societate, începând din

---

[1]) *G. Sundbärg: Aperçus statistiques internationaux.* Stockholm ; *A. von Strigl: Die Waren des Welthandels.* Wien 1894.

[2]) *G. Sundbärg:* op cit ; *v. Juraschek:* op cit.

secolul al 17-lea. De unde înainte se importa însă numai din colonii, în special din America, în timpul nostru se cultivă foarte mult tutun în Europa. Din vreo 8,5 mil. chintale metrice, cât este producția totală a lumii, se produce în Europa aproximativ 2,5 milioane chintale metrice [1]).

Pe lângă obiectele alimentare, obiectele pentru îmbrăcăminte ocupă un mare loc în consumul masselor și în commerțul internațional. In industria textilă, au jucat în totdeauna un mare rol cele două materii prime principale: **lâna** și **bumbacul.**

In trecut, în special în tot cursul evului mediu și până spre sfârșitul secolului al 18-lea, industria lânii a predominat. Ea a dat înflorirea economică Flandrii și apoi ea a adus în mare parte ridicarea Angliei. Când industria lânii e acaparată de Flandra, Anglia își transformă terenurile de cultură în pășuni pentru a-i procura lâna. Dar în curând se oprește exportul lânii, și industria aceasta își schimbă centrul în Anglia. In secolul al 19-lea însă, bumbacul începe să ia tot mai mult locul lânii și industria bumbacului se ridică la aceeași înălțime, ca și industria lânii, ba chiar dobândește o importanță mai mare. Această schimbare s'a făcut grație introducerii mașinelor în industria bumbacului.

Pentru țările industriale europene, începând din secolul al 19-lea, ambele materii prime, lâna și bumbacul, devin obiecte de import; lâna, pentru că în Europa apuseană nu mai e rentabilă cultura agricolă extensivă, prin creșterea oilor, iar bumbacul fiindcă nu se poate cultiva în Europa. Lâna este furnizată de America, Africa de Sud și Australia. Bumbacul, până la jumătatea secolului al 19-lea, era un product aproape exclusiv al Statelor-Unite, care furnizau producția lumii întregi. In timpul războiului de secesiune însă, producția bumbacului se restrânge foarte mult, iar industria europeană își caută alte debușeuri de aprovizionare, în Egipt și în India. După războiul de secesiune se reîncepe producția, dar Statele-Unile nu mai sunt în stare să mai acopere cererea întreagă de bumbac, deși tot mai furnizează cam $^2/_3$ din tot bumbacul lucrat. In 1910–11 producția mondială a fost de 16,8 mil. Ballen, din care Statele-Unite au dat 11.8 mil. Ballen [2]).

[1]) *G. Sundbärg:* op cit.

[2]) *v. Juraschek: Weltproduction und Welthandel,* Leipzig 1894; *K. Apelt: Die neuzeitliche Entwiklung der Baumwollpreise und das Baumwollpreisproblem* in Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik. Iulie 1912.

1 Ballen este socotit ca fiind egal cu 500 pfd., o unitate fictivă, „statistică", spre a face posibilă totalizarea producției, exprimată în unități diferite în fiecare țară.

Producția bumbacului variază dela an la an și aduce după sine variațiuni în prețuri. Din cauza marii dezvoltări, pe care o are astăzi industria bumbacului, variațiunile producției și prețurile bumbacului se repercutează departe și produc depresiuni adânci ale situațiunii economice. Comerțul cu bumbac brut și fabricate de bumbac este una din acele ramuri ale comerțului mondial, care influențează mai mult piața internațională. Mai mult decât cerealele, bumbacul formează un obiect preferit al transacțiunilor pe termen, și prin aceasta influența variațiunilor din producția și industria bumbacului se repercutează și mai mult în viața economică.

Intreaga tehnică a producției moderne, este însă condiționată de întrebuințarea **cărbunilor** și **fierului.** Aceste produse sunt nervii vieții noastre economice. Ele înalță economiile naționale ale popoarelor moderne, iar unde lipsesc, popoarele rămân în urmă economicește. Nu sunt obiectele cele scumpe ale comerțului internațional, nu sunt obiectele alimentare ale oamenilor și totuși, nu există mărfuri mai indispensabile economiilor naționale din vremea noastră. Cărbunii dau energia, iar fierul dă obiectul rezistent, prin care energia lucrează la prefacerea tuturor materiilor brute ale pământului în obiecte utilizabile. De foarte scurtă vreme, puterea cărbunilor a fost împărțită cu un alt izvor de energie: **petrolul,** și țările, care posedă acest nou izvor de energie au pornit cu pași repezi, pe calea înălțării economice.

Intrebuințarea cărbunilor, fierului și petrolului e într'adevăr foarte veche. Fierul a servit chiar primilor oameni ca instrument de luptă în viață și a dat numele uneia din epocele arhaice. Dar nu numai în acele timpuri îndepărtate, ci chiar târziu, în secolele de civilizație dezvoltată, fierul a rămas cu o întrebuințare restrânsă și anevoioasă. De prin secolul al 14-lea și al 15-lea, se întrebuințează în Europa la fabricarea armelor, iar prin secolul al 16-lea la fabricarea tunurilor. Dar armatele acestor timpuri nu erau ceeace sunt armatele moderne. Tocmai în secolul al 18-lea, dar mai ales în secolul al 19-lea, se găsește un mijloc mai lesnicios de lucrare a fierului, prin întrebuințarea cărbunilor ca material de ars. Dar adevărata revoluție în industria fierului o inaugurează descoperirea lui *Stephenson*, care construește la 1812 prima mașină și pune în mișcare la 1825 primul tren de persoane. Aproape aceeași însemnătate în evoluția industriei fierului o are și descoperirea procedeului nou de fabricare a oțelului, al lui *Bessemer*, în 1856. Atât de vastă e dezvoltarea luată de industria fierului, în special în con-

structia maşinilor, în cât epoca noastră economică a fost botezată din anumite puncte de vedere: *epoca maşinismului*. De unde la începutul secolului al 19-lea producţia mondială a fierului de abia se ridica la 825 milioane kgr., în 1911 această producţie este de 65 1/2 miliarde kgr.[1]).

Intrebuinţarea mai largă a cărbunilor este mult mai nouă. Din cauze igienice, întrebuinţarea cărbunilor ca material de ars a fost oprită multă vreme. Totuşi, în unele ţări, unde lipsiau lemnele, ca în Anglia, cărbunii se întrebuinţau. Dar numai după fabricarea cocsului, în secolul al 18-lea, în Anglia, cărbunii devin primul material pentru ars. Cam în acelaş timp, se extrage din cărbuni, gazul şi apoi se întrebuinţează cărbunii la lucrarea fierului. De aici înainte, ţările, care au mine bogate de cărbuni, sunt în fruntea tuturor prin desvoltarea lor economică.

Pentru că multă vreme, cărbunii au format singurul izvor de energie, comerţul internaţional cu cărbuni era menit să domine piaţa. In variaţiile producţiei minelor, se găsiau adesea cauzele principale ale avânturilor sau depresiunilor economice. Populaţia ocupată în extragerea cărbunilor a fost şi este numeroasă, aşa că fluctuaţiile preţurilor, provenite din descoperirile sau epuizările minelor de cărbuni, se repercutează în masse mari de populaţiune.

Ceea ce a îngrijit mai mult, în timpul din urmă, unele popoare, a fost perspectiva epiuizării bogăţiilor de cărbuni. S'a prevestit adesea epiuizarea minelor de cărbuni ale Angliei şi cu ea şi ruina economică a Angliei. Acest fapt arată rolul pe care îl joacă cărbunii în economiile naţionale moderne şi cât de important este comerţul internaţional cu acest articol. Producţia mondială a huilei şi lignitului era, la începutul socolului al 19-lea, de 12 milioane tone, iar la începutul secolului al 20-lea, ajunge la 800 milioane tone.[2])

Cel mai nou din aceste articole de comerţ internaţional este însă petroleul. De abia dacă au trecut 50 de ani, de

---

[1]) „*Statistisches Jahrbueh für das Deutsche Reich*" 1914. Asupra producţiei şi industriei fierului în trecut şi astăzi: *R.Schneider: DieEntwiklung, Bedetung und Zukunft des Bergbaues und der Eisenindustrie.* Berlin 1908. v. *Juraschek: Eisen und Eisenindustrie,* in Handw. der Staatsw. vol. III, ed. III.

[2]) *G. Sundbärg: Aperçuş.* etc.; Asupra producţiei şi roluiui cărbunilor în industria modernă, a se vedea: *W. Lexis: Kohlen* în Handw. d. Staatsw. vol. V ed. III.; *von Juraschek: Bergbaustatistik* în Handw. der Staatsw. vol. II ed. III.; *R. Nasse: Die Kohlenvorräte der europäischen Staaten, insbesondere Deutschlands.* Berlin 1893; *Lozé: Les charbons britaniques et leur épuisement.* 2 vol. Paris 1900.

când a început să fie întrebuințat ca generator de energie în industrie, pe lângă întrebuințarea în iluminat, începută din timpuri mai vechi.

De la 1860 până astă-zi, producția a devenit aproape de 100 de ori mai mare. Iată un tablou, din care se poate vedea această creștere.

Anii	Producția mondială anuală în tone
1860	66.000
1870	700.000
1880	3.798.000
1890	9.817.000
1900	20.239.000
1910	43.637.000
1912	46.765.000

Sursele exploatate ale petroleului sunt mai rari și nici un alt articol nu s'a pretat mai mult la monopolizare, de cât petroleul. Puțin a lipsit, ca în timpul cel mai nou, să nu avem în lumea întreagă decât un singur stăpân al exploatării petroleului. Tendința de acaparare a acestei surse de energie s'a motivat prin aceea, că nimic nu e mai riscant ca exploatarea petroleului și nici un alt articol de comerț mondial nu e mai expus la variațiuni în preț și în cantitățile extrase. Asemenea variațiuni sunt de natură să ruineze o serie întreagă de întreprinderi și pentru aceasta e nevoe de o regulamentare a exploatărilor petrolifere și a prețului produselor. La ast-fel de încercări s'au opus în cea mai mare parte statele, care sunt mari consumatoare de petrol, prin întreprinderile lor, mai ales prin exploatările căilor ferate. Ar fi fost într'adevăr riscant, ca sursa de căpetenie de energie,— pentru unele țări singura — să fie în mâna unei întreprinderi internaționale. Intreaga politică economică națională ar fi fost înlănțuită în interesele acestei întreprinderi internaționale. In ori-ce caz, încercările de acaparare a exploatării petroleului și conflictele de interese menționate arată în deajuns însemnătatea acestui articol de comerț internațional și influența, pe care o exercită asupra situației economice internaționale.

Dintre toate articolele comerțului internațional, nici unul nu are însă înrâurire mai puternică asupra vieții economice, ca **metalele prețioase.** Acestea sunt mărfuri, ca ori-care altele, și servă ca materie primă pentru fabricarea multor obiecte, întrebuințate de oameni. Dar puterea lor de înrâurire a vieții

economice o exercită prin întrebuinţarea lor ca unitate de măsură a tuturor valorilor.

Inmulţirea sau împuţinarea cantităţii de metale preţioase, aur şi argint, a adus în toate timpurile perturbări adânci în viaţa economică. După lungi experienţe, s'a ajuns să se vadă în fluctuaţiile producţiei de metale preţioase, cauzele adevărate ale ridicărilor sau scoborârilor preţurilor tuturor mărfurilor şi deci cauzele prime ale avânturilor sau depresiunilor economice. Nici astă-zi nu lipsesc acei, cari să mai creadă această teorie. Am amintit şi mai înainte, în cursul acestui studiu, şi vom reveni îndată cu o privire specială asupra acestei probleme. Aici să dăm mai întâi elementele pozitive ale discuţiunii.

Până la descoperirea Americii, cantitatea de metale preţioase, produsă anual, sau stocul de aur şi argint existent în comerţul lumii întregi, nu erau şi nu sunt nici astă-zi cunoscute în mod singur. Ori-ce calcule indirecte sunt lipsite de temeinicie. Din variaţiunile preţurilor mărfurilor în diferite perioade, anterioare veacului al 16-lea, s'au încercat mulţi să stabilească fluctuaţiunile în producţia metalelor preţioase. In urma cercetărilor minuţioase al lui *D'Avenel*,[1]) acest procedeu e părăsit, căci viaţa se scumpeşte şi prin înmulţirea banilor, cari pierd din puterea lor de cumpărare, dar şi prin împuţinarea mărfurilor şi apoi banii dispar adesea din circulaţie, fără ca să se împuţineze cantitatea existentă. Aşa că, variaţiunile preţurilor nu pot servi la stabilirea producţiei de aur şi argint, pentru epocile, când nu este cunoscută direct. Ast-fel, din faptul, că în prima jumătate a secolului al 14-lea puterea de cumpărare a banilor era foarte mică şi deci preţurile mari, iar spre sfârşitul secolului al 14-lea şi în prima jumătate a secolului al 16-lea preţurile scad, nu se poate deduce o scădere a producţiei în cursul timpului considerat. Scăderea enormă a preţurilor în secolul al 15-lea, înainte de descoperirea Americii, se datoreşte înmulţirii foarte repezi a mărfurilor şi repezii lor circulaţii. Cu toate greutăţile, se admite totuşi, că la începutul secolului al 16-lea, stocul metalelor preţioase în lumea întreagă era de aproximativ 1 miliard de franci. De aci înainte însă, cantitatea de metale preţioase, produsă anual, este stabilită cu mai multă siguranţă.

[1]) A se vedea: *Histoire économique de la propriété, des salaires, des denrées et de tous les prix en général, depuis l'an 1200 jusqu'en l'an 1800* vol. I. Paris 1894. p. 18 şi urm.

Se pot fixa câteva date, la care producția metalelor prețioase încearcă schimbări mari.

Prima epocă o începe anul descoperirii Americii, când aurul și argintul încep să curgă în Europa în cantități mari.

A doua epocă o începe anul 1525, când se descoperă celebra mină dela *Potosi* din Peru. Cantitatea produsă de acum înainte e așa de mare, încât se produce o revoluționare bruscă a prețurilor mărfurilor în Europa. Acum se ivesc plângerile cronicarilor timpului în contra scumpirii enorme a traiului.

A treia epocă o începe anul 1750, când se inaugurează exploatarea minelor din *Guanaxuato* în Mexic, care întrece producția din Potosi, devenită în acest timp mai costisitoare.

A patra epocă o începe anul 1850, când se descoper bogatele mine de aur din California, care produc atâta aur, în cât valoarea aurului se depreciază repede, față de argint.

A cincea epocă o începe anul 1870, când se face exploatarea pe o scară întinsă a minelor de argint din regiunile de vest ale Statelor-Unite. Aceasta aduce o schimbare în valoarea argintului, depreciindu-l foarte mult față de aur [1]).

Dau aci un tablou, din care se poate vedea producția anuală medie de aur și argint a lumii întregi, dela descoperirea Americii și până astăzi. Cifrele sunt luate din *„Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich“* pe 1914, unde sunt calculate pe baza tabelelor lui *Soetbeer*, până la 1890 și pe baza publicațiilor direcțiunii monetăriei din Statele Unite de aci înainte : (pag. 218).

Variațiile producției metalelor prețioase influențează prețurile mărfurilor în genere, dar mai întâi se influențează reciproc. Unul din aceste metale se cumpără prin altul și valoarea unuia, exprimată în unități din celalt, diferă dela timp la timp, în special în raport cu cantitatea relativă produsă din fiecare. Schimbarea valorilor acestor două metale a produs mari turburări în sistemele monetare ale popoarelor. E interesant, deci, de urmărit raportul între aceste două metale, în cursul timpului. Acest raport e stabilit mai exact, dela descoperirea Americii și până astăzi. In tabloul următor, se pot vedea schimbările acestor raporturi în curs

[1]) A se vedea: *D'Avenel:* op. cit. vol. I *(Le pouvoir de l'argent); von Juraschek : Weltproduktion und Welthandel ; L. March : L'influence de l'accroissement du stock monétaire sur les prix* în „Journal de la Société de Statistique de Paris“ Martie 1912.

ANII	Producția mijlocie anuală în kgr.		ANII	Producția mijlocie anuală în kgr.	
	Aur	Argint		Aur	Argint
1493—1520	5 800	47 000	1831—1840	20 289	596.450
1521—1544	7.160	90 200	1841—1850	54 759	780 415
1545—1560	8 510	311 600	1851—1855	119 388	886.115
1561—1580	6.840	299 500	1856—1860	201.750	904 990
1581—1600	7.380	418 900	1861—1865	185 057	1.101 150
1601—1620	8.520	422 900	1866—1870	195.026	1 339.085
1621—1640	8.300	393 600	1871—1875	173.904	1 969 425
1641—1660	8.770	366 300	1876—1880	172 414	2.450 252
1661—1680	9.260	337 000	1881—1885	154 959	2.808.400
1681—1700	10.765	341.900	1886—1890	169.869	3 387.532
1701—1720	12,820	355.600	1891—1895	245 170	4 901.333
1721—1740	19 080	431.200	1896—1900	387.257	5.154.551
1741—1760	24.610	533 145	1901—1905	484.639	5 209 320
1761—1780	20 705	652 740	1906—1910	652.308	6.135 098
1781—1800	17 790	879.060	1911	694.466	7 008 964
1801—1810	17.778	894 150	1912	701 793	6.976 000
1811—1820	11.445	540.770	1913	684.348	6 596 000
1821—1830	14.216	460.560			

de peste 4 secole; cifrele însemnează valoarea în argint a unității de aur:

ANII	Raportul între valorile aurului și argintului	ANII	Raportul între valorile aurului și argintului	ANII	Raportul între valorile aurului și argintului
1493—1520	10,50—11,10	1761—1780	14,72	1881—1885	18,63
1521—1544	11,25	1781—1800	15,09	1886—1890	21,16
1545—1560	11,30	1801—1810	15,61	1891—1895	26,32
1561—1580	11,50	1811—1820	15,51	1896—1900	33,54
1581—1600	11,80	1821—1830	15,80	1901—1905	36,20
1601—1620	12,25	1831—1840	15,75	1906	30,54
1621—1640	14,00	1841—1850	15,83	1907	31,24
1641—1660	14,50	1851—1855	15,41	1908	38,64
1661—1680	15,00	1856—1860	15,30	1909	39,74
1681—1700	15,00	1861—1865	15,40	1910	38,22
1701—1720	15,21	1866—1870	15,55	1911	38,33
1721—1740	15,08	1871—1875	15,97	1912	33,60
1741—1760	14,75	1876—1880	17,81	1913	34,16

In timpul descoperirii Americii, aurul valora de 11 ori mai mult ca argintul, iar dela această dată, valoarea aurului a crescut mereu, cu foarte mici variațiuni. Niciodată însă nu s'a depreciat mai mult argintul, ca în ultimii zece ani, când valoarea lui este de 30—38 de ori mai mică decât a aurului.

Cea mai mare parte din producția mondială de aur și argint o dă America și astăzi, ca și acum 4 secole. Asupra puterii de dominare a pieții internaționale prin metalele prețioase, vom vorbi în ultimul paragraf al acestui studiu.

Trebue însă să scoatem în evidență aici un fapt de mare însemnătate. Toate obiectele principale ale comerțului internațional, al căror istoric și importanță actuală le-am arătat mai sus, pot să înrăurească atât de mult situația economică generală, încât fiecare să producă, singure, în anumite momente, avânturi sau crize economice mondiale. Dar fiecare din aceste articole ale comerțului mondial își crează piețe internaționale în anumite regiuni, în care se concentrează producția sau consumul. Uneori avem 2 piețe separate: de cumpărare dela producători și de desfacere dela angrosiști.

Piețele internaționale pentru mărfurile comerțului mondial nu sunt în aceleași locuri. In cât, existența unei economii internaționale, alcătuită în cadrul organizării transporturilor și comunicațiunilor dintre toți oamenii din lume și regulamentată prin convențiunile comerciale dintre popoare, nu este condiționată de existența unei singure piețe internaționale, unde să se concentreze întreaga cerere și întreaga ofertă a lumii, pentru toate bunurile, care circulă. Se crează piețe internaționale, dar specializate după obiectul comerțului mondial.

Un avânt sau o depresiune economică va porni prin urmare din una din acele piețe internaționale, se va repercuta asupra altor piețe similare, cu care stă în mai strânsă legătură și se va comunica apoi comerțului cu alte obiecte de schimb internațional. Când primul impuls al avântului sau depresiunii e destul de puternic, repercusiunea și comunicarea mișcării se va produce repede și va ajunge să influențeze situația economică a tuturor popoarelor, în toate manifestările lor economice. Când însă avântul sau criza specială a unei piețe și a unui fel de comerț sunt slabe și sporadice, se poate să avem numai o fluctuație locală sau mărginită la un singur fel de întreprinderi economice.

Dar, asupra acestor chestiuni, e nevoie să ne întindem mai mult, ceeace vom face în paragraful următor.

§ 4. Solidaritatea pieţelor economice şi istoria crizelor comerciale. Preţuri şi salarii; repercusiunea lor asupra situaţiei economice generale

Am arătat în paginele trecute caracterele principale ale epocii actuale a evoluţiei economice. Am arătat în acelaşi timp, care sunt puterile hotărâtoare ale fluctuaţiunilor unei economii naţionale. Insă, economiile naţionale moderne au pătruns adânc una în alta, prin schimburile internaţionale, prin întreprinderile industriale mondiale şi mai ales prin modul de funcţionare a instrumentelor de schimb, în cât orice mişcare economică dintr'un loc se repercutează cu repeziciune pretutindeni. Acesta e un fapt, pe care avem să-l documentăm aici prin mai multe exemple. Dar e un fapt, care sugerează o mulţime de alte probleme. Care este izvorul primondial al mişcărilor de avânt sau de depresiune economică? De unde provine regularitatea în alternarea avânturilor şi depresiunilor, indiferent de locul, de unde pornesc? Cum se comunică mişcările acestea economice dela un loc la altul? Ce transformări aduc avânturile şi depresiunile în viaţa economică a diferitelor clase sociale?

Socotim că nu se poate răspunde complet la atâtea probleme, de asemenea natură, decât urmărind puterile hotărâtoare ale mişcărilor economice din faza organizaţiei de astăzi, în comparaţie cu puterile corespunzătoare ale mişcărilor economice din fazele anterioare, pe care le-am descris în liniile lor mari, în partea a treia a acestui studiu.

Greşala celor mai multe din soluţiile date problemelor de mai sus, care se ating de însăşi bazele organizaţiei economice a timpului nostru şi formează întrebările principiale, pe care şi-le pune ştiinţa economiei publice de astăzi, o văd în direcţia dată cercetărilor de mai toţi economiştii mai vechi şi de o mare parte din economiştii din generaţia trecută. Fie că s'a adoptat esclusiv metoda cantitativă, înlăturându-se puterea tradiţională a forţelor existente astă-zi, şi aplicându-se normele rezultate diu mecanismul forţelor de acum, pentru explicarea fenomenelor tuturor timpurilor. Fie că s'a întrebuinţat exclusiv metoda istorică şi, din observarea funcţionării mecanismului economic din trecut, s'au scos norme pentru explicarea mişcărilor economice de astă-zi, fără a se ţine seamă de raporturile de puteri între factorii economici predominanţi astă-zi, şi între aceiaşi factori în trecut. Numai astfel se explică contradicţia, care există între

teoriile date de diferiţii economişti pentru explicarea întrebărilor de mai sus, deşi fiecare teorie formează un sistem, construit pe o bază logică. Procedând după metoda adoptată de noi şi urmată şi în cursul acestui studiu, vom încerca aci să arătăm, care este partea conformă cu realitatea, în fiecare din teoriile emise de cei mai de seamă economişti din trecut şi de astăzi.

Mai întâi e nevoe să redăm aici o scurtă schiţă a fluctuaţiunilor situaţiunii economice a popoarelor europene, începând dela potolirea migraţiunii popoarelor şi până astăzi. Pentru explicarea acestor fluctuaţiuni, s'au construit teoriile, de care am amintit mai sus.

Din scrierile cronicarilor celor mai vechi, [1]) se poate vedea că populaţia din diferite ţări a trecut prin veacuri de strâmtoare economică, după care au urmat veacuri sau decenii de avânt economic. Toate aceste fluctuaţii se referă însă mai mult la viaţa comercială şi la raporturile de schimb de mărfuri, şi nu corespund în totul cu perioadele de lipsă şi belşug, provocate de anii agricoli buni sau răi.

Începând din secolul al 13-lea şi apoi până aproape de sfârşitul secolului al 14-lea, cronicarii vremii ne vorbesc de-o mare strâmtoare economică, de oarece obiectele necesare traiului erau cumpărate foarte scump, puterea de cumpărare a banilor fiind scăzută.

De pela anul 1390 în Franţa, se începe o schimbare a situaţiunii. Preţurile mărfurilor scad, la început mai moderat, dar pe la a 2-a jumătate a secolului al 15-lea preţurile mărfurilor ajung derizorii. Cu aceiaşi bani se putea cumpăra de 2 şi de 3 ori mai multe mărfuri, de cât cu 100 de ani mai înainte. Se vorbeşte de o îmbelşugare economică în această epocă, tocmai contrariu de caracterizarea, ce se dă mai târziu şi despre care vom vorbi îndată. Mai mult de un secol, dela 1390, până la 1498, se continuă această mare putere de cumpărare a banilor.

Către începutul secolului al 16-lea, se petrece cea mai mare prefacere a raporturilor valorilor. Banii îşi micşorează puterea de cumpărare, iar mărfurile se scumpesc atât, cât nu se mai pomenise în veacurile de mai înainte. Toată

[1]) Serii întregi de informaţiuni, culese din documente vechi, se găsesc la : *V-te G. D'Avenel : Histoire économique de la propriété, des salaires, des denrées et de tous les prix en général, depuis l'an 1200 jusqu'en l'an 1800.* vol. I 1894 şi apoi vol. II, III, IV, V şi VI, în care se găsesc tabele numeroase cu costul a o mulţime de mărfuri necesare vieţii diverselor classe sociale.

lumea se plângea de lipsa de bani, spre a putea cumpăra cele indispensabile traiului şi banii nu ajungeau să acopere preţurile enorme ale obiectelor necesare. Teoriile cele mai contradictorii se năşteau pentru explicarea mizeriei şi cei mai mulţi căutau cauzele lipsii banilor, căci vulgul avea impresia că sunt prea puţini bani. Numai *Bodin* explică, cel dintâi, strâmtorarea economică prin afluenţa unei prea mari cantităţi de metale preţioase, care se aduceau din America. Perioada aceasta a scumpetii preţurilor se continuă până în secolul al 17-lea.

De pela 1620 se începe o scădere foarte moderată a preţurilor, ea se continuă până pela 1660, când începe o viaţă economică mai intensă. Pământul produce mai mult, salariile şi renta cresc, dar preţul cerealelor se menţine scăzut. După 1675, se începe o nouă scădere mai pronunţată a preţurilor, mai ales în vremea războaelor, care făceau să se retragă banii din circulaţie. Dar nici după epoca războaelor Franţii, din vremea lui Ludovic al XIV-lea, după 1715, preţurile nu se ridică, deşi nu mai putea fi vorba de o retragere a banilor din circulaţie. Producţia mărfurilor devenise aşa de mare, în cât banii existenţi nu mai puteau satisface nevoiele schimbului. Mizeria celei mai mari părţi a poporaţiei franceze din ultimul timp al domniei lui Ludovic al XIV-lea, nu însemnează o depresiune economică generală a epocii, şi nu se explică de cât prin greşeli politice şi prin organizări economice păgubitoare pentru massa cea mare a populaţiei, care nu are îngăduinţa să se împărtăşească de situaţia favorabilă economică a momentului.

In a doua jumătate a secolului al 18-lea, scăderea puterii de cumpărare a banilor şi creşterea preţurilor mărfurilor se face tot aşa de repede, ca în socolul al 16-lea. Dar această ridicare a preţurilor e însoţită de o enormă creştere a producţiei, în urma devoltării tehnicei industriale. Populaţiile mai tuturor ţărilor cresc şi paralel cu această creştere se măreşte cererea, ceea ce menţine preţurile ridicate. E o perioadă de avânt.

In socolul al 19-lea, se încep întreruperi ale avântului; zdruncinări de scurtă durată fac să scadă preţurile, dar după acestea ridicarea începe şi alternarea e foarte regulată. In a 2-a jumătate a secolului al 19-lea, pe lângă fluctuaţiile repezi, despărţite prin mai puţin de un deceniu, se observă şi o tendinţă mai persistentă de ridicare generală a preţurilor, care e privită ca semnul unei epoce de depresiune.

Dar fluctuațiunile ultimelor două secole au o importanță mai mare pentru analiza problemelor, ce ne-am propus aici, și de aceia le vom examina în amănunt. Nu vom face însă istoria crizelor și avânturilor economice din ultimele 2 secole, ci mai mult istoria unora din simptomele acestor crize sau avânturi. In cursul acestui studiu, noi am arătat rolul, pe care îl au elementele pieții financiare în fluctuațiunile economice. Sunt însă unii economiști,— între ei am citat în altă parte pe *Cl. Juglar*— cari reduc întreaga explicare a fluctuațiunilor pieții la descrierea mișcării elementelor din bilanțurile băncilor, în special ale băncilor de emisiune. Fără a admite o asemenea credință, ne vom folosi de descrierea acestor fenomene, în care se oglindesc avânturile și depresiunile, pentru a schița punctele culminante ale avântului și depresiunilor economice din veacul al 18-lea și al 19-lea.

Am arătat mai înainte, că prima bancă centrală de emisiune a început să funcționeze regulat, mai întâi în Anglia. Chiar de la începutul ei, Banca Angliei a încercat zguduiri mai puternice, de cât acele suferite mai în urmă sub loviturile celor mai puternice crize. Ele se datoresc însă mai mult panicii momentane a unui public neobișnuit cu noile instrumente de schimb, în special cu hârtia, sau speculațiunile fanstastice din epoca imaginării de „companii orientale sau indice".

La 1696, Banca Angliei, care fusese obligată să plătească pe cursul legal, o monedă circulantă depreciată, e nevoită să suspende plata biletelor emise, când posesorii lor se prezintă în massă, fiind provocați de o agitație a câtor-va interesați. La 1708 și la 1714, Banca Angliei trece printr'o criză, prima fiind rezultatul unei panici, provocată de știrea că Francezii vor năvăli în Scoția spre a se amesteca în luptele interne ale Angliei pentru domnie, iar a doua fiind rezultatul neliniștii și nesiguranții, provocate de moartea reginii Ana.

Criza din 1720 izbucnește după o speculație exagerată asupra câștigurilor eventuale ale Companiei de sud.

La 1745 și 1763, Anglia este sguduită din nou de crize, întrerupându-și viața economică începută. Teama, provocată de revenirea Stuarților pentru prima și speculația din vremea războiului de 7 ani, contrazisă de pacea încheiată, au adus izbucnirea crizelor latente și restabilirea mersului normal al afacerilor.

După 1763, crizele au o regularitate mai mare și stau într'o legătură mai strânsă cu mecanismul întreg al schim-

bului. Intervalele dintre crizele, care urmează, sunt aproape aceleași. Din cauza aceasta, s'au și făcut numeroase încercări de explicare teoretică a periodicității crizelor.

După războiul de 7 ani, urmează o epocă de liniște. In Anglia, industria începe să se dezvolte cu pași repezi și să cucerească debușeuri în Europa. Nimic nu se opunea acestei dezvoltări; nici o concurență a unei industrii străine, căci Anglia mergea în fruntea tuturor, prin perfecțiunea tehnicii, nici greutățile de procurare a capitalului, necesar marilor întreprinderi moderne. O mulțime de bănci se înființează în centrele principale de populație. Dar deabia trecuseră 10 ani și piața engleză, precum și alte piețe streine de desfacere a produselor engleze, erau așa de încărcate, în cât a fost suficientă o mică îndoială, o nesiguranță în întreprinderi, pentru ca o mulțime de întreprinderi să înceteze plățile. Criza izbucnește în 1772.

După 10 ani de la restabilirea mersului normal, la 1783 Anglia trece printr'o nouă criză. O nouă supraproducție dăduse naștere la o criză latentă, care e accentuată din cauza speculației enorme din 1782, când încetase războiul american. Pentru a satisface marea circulație a bunurilor, Banca Angliei mărise emisiunea, până ajunsese în pragul deprecierii biletelor ei. Când încearcă reducerea emisiunii, atunci criza izbucnește. Banca procedează energic și este foarte severă la scont. Intreprinderile șubrede lichidează, piața este purificată și criza trece.

La 10 ani după aceasta, în 1792, Anglia încearcă o nouă depresiune. La 1786, se încheiase un tratat comercial între Anglia și Franța, prin care se aducea o moderare restricțiunilor mercantilismului. Comerțul între Franța și Anglia ia o desvoltare repede și e însoțit de o intensivare a tuturor afacerilor. La 1792 câte-va bănci încetează plățile. Banca Angliei reduce imediat creditul. Pretutindeni se simția lipsă de bani și o mulțime de întreprinderi dau faliment. N'a trecut mult timp însă și apare pe piața engleză aur în cantități însemnate. Acesta venia din Franța, de unde aurul dispărea, în urma deprecierii asignatelor. Efectul a fost atât de salutar pentru Anglia, în cât avântul economic începe imediat în anul 1793, cu toată declarația de război a Franții, care trecea acum prin frigurile Marii Revoluții.

Marea Revoluție franceză și războaiele dela sfârșitul secolului al 18-lea nu au alt efect asupra mersului economiei naționale engleze, decât că provoacă o depresiune, după un interval mai scurt de 10 ani. Pentru a întreține războiul

pe Continent, guvernul englez face împrumuturi mari pe piața internă. Toți englezi subscriau la acest împrumut de onoare *(Loyalty Loan)*. La 1795 este un an agricol rău și prețurile produselor agricole se ridică, dar criza nu se declară încă. La 1797, datoria guvernului se ridică la 7 milioane lire sterlinge, dar *Pitt* tot mai cere noi împrumuturi. In acest moment, criza izbucnește. Banca Angliei refuză scontul, cele mai slabe întreprinderi lichidează și în scurt timp afacerile își reiau cursul. După această criză, trecem în veacul al 19-lea, când orizontul se lărgește.

Ne-am mărginit până aici la descrierea fluctuațiunilor pieții engleze, pentru că s'au putut urmări aceste fluctuațiuni, prin variațiunile încercate de diversele elemente ale bilanțurilor Băncii Angliei, mai ușor decât s'ar fi putut urmări prin alte simptome, care ar fi necesitat imediat o explicațiune cauzală. In celelalte țări, nu există, până în secolul al 19-lea, bănci centrale de emisiune, cu putere de a influența și conduce economia națională.

In scurtul istoric de mai sus, apariția crizelor e atribuită de *Cl. Juglar* mai mult abuzului de credit, iar de *Tugan-Baranowsky* mai mult supraproducției. Explicările acestea se dau în special pentru crizele din a 2-a jumătate a secolului al 18-lea [1]).

In cursul secolului al 19-lea, se pot urmări crize cu caracter local și crize întinse peste mai multe țări. In acest timp, băncile de emisiune, centralizate sau necentralizate, apar în mai toate statele și fluctuațiile situației economice se reflectă în elementele bilanțului lor. De aceea, orizontul descrierii crizelor se lărgește.

Cu toată nesiguranța din vremea războaelor lui Napoleon, viața economică își urmează mersul. Numai Banca Franții, de curând creată, e nevoită să suspende pentru un moment plățile, în 1804, fără ca o depresiune a situației economice să fi determinat aceasta. Statul francez se împrumutase la banca națională și nu restituise împrumutul, când ruperea păcii dela Amiens, provoacă o panică și banca nu mai poate face față plăților. In alte părți însă, războaele rămâneau fără ecou. Astfel Anglia, care lua cea mai grea parte în lupta contra lui Napoleon, aceea de a furniza bani tuturor popoarelor coalizate de pe Continent, trăește o viață

[1]) Pentru redarea acestei icoane succinte a fluctuațiilor situației economice din Anglia, m'am servit de: *Cl. Juglar: Des crises commerciales et de leur retour périodique*. Paris 1889 și de *Studien zur Theorie und Geschichte der Handelskrisen in England*. Jena 1901.

de avânt economic. Dacă pieţele europene i se închid în urma Blocului Continental, decretat de Napoleon, i se deschid însă pieţe nouă în Brazilia şi America Spaniolă. Nu numai că producţia industrială creşte şi câştigurile în întreprinderi sunt mari, dar se începe şi o eră de speculaţii şi abuz de credit, aşa cum numai în timpuri de mare prosperitate se observă. Dar turburările politice şi nesiguranţa în afaceri uşurează izbucnirea crizii, chiar după o simplă veste rea. Se întâmplă însă că în 1809 este un an agricol rău în Anglia. A fost suficient aceasta, pentru ca lumea să vadă că afacerile erau mai întinse, decât permitea moneda circulantă existentă. Piaţa financiară engleză era secată prin împrumuturile făcute pentru ajutarea aliaţilor contra Franţii. Odată ce încep cererile de lichidare în monedă, Banca Angliei ridică scontul. Efectul se simte imediat în Franţa şi Banca Franţii, pentru a-şi apăra încasso, scade durata scontului la 60 zile, ceea ce provoacă imediat încetarea plăţilor în o mulţime de întreprinderi.

Dar o criză adevărată, cu efecte adânci în massele poporaţiei, este criza dela 1815. Incurcăturile băneşti dela 1804 şi 1810, nu împiedicaseră însă perfecţionarea tehnicii industriale. Posibilitatea unei mari producţii era dată. Debuşeuri noi se deschiseseră şi acum se specula asupra păcii viitoare, care va redeschide vechile pieţe europene. După înfrângerea lui Napoleon şi restabilirea liniştei, urmează o producţie maximă. Pieţele europene nu sunt însă în stare să primească tot şi mărfurile rămân nevândute. Unele fabrici dau faliment, iar altele reduc numărul lucrătorilor. Cea mai mare parte a muncitorimii era aruncată pe străzi. Incheerea definitivă a păcii, în loc să aibă un efect salutar, a dat o ultimă lovitură. Soldaţii, cari fuseseră în luptele cu Napoleon se întorc şi măresc numărul celor în *chômage*. In toată Anglia era o mizerie, cum nu se mai văzuse de multă vreme.

După războaele napoleoniene, se emit pe Continent o mulţime de împrumuturi pentru plata datoriilor contractate. Anglia subscrie cea mai mare parte şi de aci înainte toate fluctuaţiile economice de pe Continent se reflectă şi în Anglia. La împrumuturile publice, care răpiau fondurile întreprinderilor, secând piaţa de monedă, se mai adaogă încurcăturile financiare ale Americii de Nord, unde se înfiinţase Banca Statelor-Unite, care înlocueşte hârtia monedă a celorlalte bănci cu hârtia sa. Emitea însă atât de mult, în cât a trebuit să se autorizeze şi vicele-preşedinte să sem-

neze, căci cei îndreptățiți până atunci nu mai puteau să semneze tot ce se emitea. Deprecierea urmează îndată și statele europene angajate în America sunt atrase în criză.

O serie de ani agricoli abondenți provoacă un nou avânt în afaceri. Anglia începuse mai dinainte legături comerciale cu statele din America de Sud. Acum, mărește din nou exportul. Insă statele americane nu-și puteau plăti nici dobânzile pentru capitalurile împrumutate și nici nu erau în stare să primească mărfuri prea multe. Pentru a pune capăt mișcării începute, Banca Angliei ridică scontul și imediat falimentele încep. In 1825, când se declară criza, în 2 săptămâni, dau faliment 70 de bănci provinciale. Această criză s'a repercutat în toate țările, care steteau în legătură cu Anglia, dar mai mult decât ori unde, în America, unde speculația în comerțul cu bumbac pregătise terenul.

Mișcarea politică dela 1830 din Franța și agitația din Anglia contra prelungirii privilegiului Băncii Angliei provoacă oarecare nesiguranță pe piață, dar fără prea mari urmări. Incepând însă dela 1836, piața engleză și americană sunt într'o continuă depresiune, până la 1839. Cu desvoltarea industriei bumbacului în Anglia, cele mai mari întreprinderi engleze erau în strânsă legătură cu piața principală a bumbacului, cu Statele-Unite. După 1830 afacerile luaseră avânt, dar reaua organizație a circulației monetare și fiduciare din America, provoacă falimentul câtorva casse engleze, încă dela 1836. Banca Angliei ridică scontul, dar numeroasele bănci engleze nu o urmează și dau mereu avansuri. Anul 1838 dă o recoltă agricolă rea. Pe Continent se simt greutăți financiare la Hamburg și în Belgia, unde Banca Națională suspendă plățile. In Anglia, știrile acestea făcuseră ca rezerva Băncii Angliei să scadă până la 1 mil. fr. și cu multă greutate Banca reușește să se împrumute cu 50 mil. fr. la Banca Franții, ca să satisfacă cererile, care erau numeroase, cu toată ridicarea scontului.

In America se resimte numai decât efectul politicii Băncii Angliei. La 1837, prețul bumbacului era ridicat. Când Banca Angliei ridică scontul, prețul bumbacului scade brusc, și Banca Statelor-Unite, angajată în comerțul de bumbac, încetează plățile, la 1839, înghițând 150 mil. fr. din Europa. Dela 1837—1839 au fost 30.000 falimente și o pierdere de 440 mil. dolari. Criza aceasta americană se comunică în Anglia, unde băncile, prin creditele acordate, o amânaseră.

Banca Angliei ridică scontul și purifică piața. Din această criză s'a crezut însă că se vede cauza răului în emisiunea

neregulamentată a biletelor de bancă şi rezultatul a fost *Actul Peel* din 1844, prin care s'a limitat emisiunea de bilete.

Un element nou de explicare îl aduce criza dela 1847. Aceasta e provocată de absorbţiunea prea repede a capitalurilor disponibile în construcţiunile de căi ferate. In Franţa dobânda e mică şi se creiază o mulţime de companii de drum de fier ale căror acţiuni cresc, în cursul anilor 1843—1846. In Anglia era capital abundent şi capitaliştii concurează Banca Angliei, reducând dobânda foarte mult.

La 1846, în Franţa, venia rândul noilor vărsăminte în Companiile de drum de fier şi tocmai în acest an recoltele sunt rele. Numerarul lipseşte şi Banca Franţii ridică scontul, provocând lichidarea multor firme Dar criza este mai accentuată în Anglia, unde Banca Angliei ridică scontul dela $2^1/_2$—$8^0/_0$, şi mai apoi refuză orice plată. Remediul a fost găsit în suspendarea legii lui Peel dela 1844, permiţându-se acum să se mărească emisiunea, dar să nu se scoboare scontul sub $8^0/_0$. Criza pornită din Anglia şi Franţa, s'a resimţit pe mai toate pieţele din Europa de Vest şi în America.

Una din cele mai teribile crize, care a bântuit mai toate statele desvoltate economiceşte, este criza din 1857. Ea pare a fi efectul unei supraproducţiuni, înlesnită de aplicarea descoperirilor tehnice şi, mai ales de construirea numeroaselor căi ferate, începând din deceniul anterior. Isbucneşte mai întâi în America, unde se înmulţiseră enorm băncile, în urma desvoltării industriei şi a comerţului. Deşi emisiunea dezordonată se regulamentează acum, totuşi băncile primesc depozite şi permit desvoltarea speculaţiei. La 1857, o bancă încetează plăţile. Speculaţia fusese atât de mare şi întreprinderile atât de şubrede, încât falimentul unei bănci a provocat o panică atât de mare, că scontul a trebuit să se ridice la enorma cifră de $25^0/_0$. Acţiunile societăţilor pentru construcţia căilor ferate nu numai că scad brusc, dar în scurt timp nu se mai cumpără de loc. Preţurile obiectelor scad cu $35^0/_0$. Efectele acestei crize se resimt imediat în Franţa şi mai ales în Anglia, unde Banca ridică scontul la $12^0/_0$. Cu un an înainte se terminase şi războiul Crimeei, şi soldaţii reîntorşi nu găsiau plasare. Multe fabrici sunt nevoite să congedieze chiar pe lucrătorii vechi. Mizeria în masse amintea pe cea dela 1815. Remediul suprem s'a găsit iarăşi în suspendarea legii Peel, fixându-se scontul, pe timpul suspendării, la $10^0/_0$.

La 1858 criza era terminată și mersul normal reîncepe. Deabia se restabilisera legăturile comerciale, și în Statele-Unite se începe războiul de secesiune la 1860. Era firesc ca toate întreprinderile americane angajate în Europa să caute să lichideze, pentru a avea bani în țară. Banca Angliei și Banca Franții ridică scontul, pentru a împiedica dispariția aurului. Dar nevoia de bani a Americanilor era așa de mare, încât ridicarea scontului n'a împiedicat scurgerea unei mari cantități de numerar în America. In afară de această sleire a pieții, Anglia mai primește o altă lovitură. Războiul de secesiune împiedicase recolta bumbacului și marea industrie textilă engleză își furniza tot bumbacul numai din Statele-Unite. Acum Anglia se vede nevoită să caute alte piețe de aprovizionare, în Egipt, în India, etc. La 1864 se termină războiul de secesiune și Anglia vine din nou să cumpere bumbacul în America, însă prețul scade, căci se păstrează și piețele de aprovizionare, dobândite în cursul războiului de secesiune. Criza era aproape să izbucnească, prin ruina marilor case de comerț cu bumbac, care se angajaseră în speranța continuării vechilor raporturi. Banca Angliei dă însă mereu avansuri și prelungește o situație nesigură. La 1866 se încep încurcături războinice în Germania; Anglia e silită să lichideze o situație falsă. Nesiguranța și teama ies la iveală. La 30 Mai 1866, piața engleză a suferit cea mai teribilă panică, de care se vorbește și până astăzi, numindu-se ziua de 30 Mai 1866, „vinerea neagră“ *(black friday)*. Salvarea s'a găsit din nou în suspendarea *act*-ului *Peel*.

Dintre toate zdruncinările pieții economice din secolul al 18-lea și până astăzi, criza din 1873 se socotește ca cea mai mare. Și este mare, pentru că durează mult, pentru că se întinde aproape în toate țările și pentrucă cuprinde mai toate întreprinderile economice mondiale. Numai Franta este ferită de efectele acestei deprimări adânci a vieții economice. Franța era încă sub înrâurirea dezastrului politic și economic dela 1870, când tot ce fusese slab, lichidase. Din cauza plății despăgubirei de răboiu, stagnarea în afaceri continuă și la 1873 piața franceză era tot în perioada de depresiune. Dimpotrivă, în Germania. Victoria dela 1870 îmbătase populația de încredere nemărginită în puterea de expansiune a Germanilor. Aurul luat din Franța ca despăgubire de războiu provoacă și dă posibilitatea unui curent pentru întreprinderile de tot felul. Pe această bază reală se brodează o speculație desfrânată. Banca Prusiei în-

cearcă să pună stavilă speculaţiei, refuzând cele mai multe efecte, ce i se prezentau. Speculaţia se concentrează în Austria, unde izbucneşte teribilul *crach* dela 1873. Terenul era pregătit însă şi în Germania, aşa încât crachul s'a comunicat imediat pe piaţa germană, în cursul primăverei lui 1873. In Septembrie izbucneşte criza şi în America şi de aci se comunică în Anglia. In 1875, criza bântuia întreprinderile de căi ferate, industria şi comerţul cu cărbuni şi fier. In 1878, criza se întinde asupra industriei bumbacului; iar până la 1880 asupra tuturor industriilor. Până în 1880, criza bântuia în Germania, Anglia, Austria, Rusia, Italia, Olanda, Belgia, ţările din America de Nord şi de Sud şi Australia.

Din lichidarea întreprinderilor din alte ţări, în urma crizei dela 1873, profitase foarte mult Franţa, unde întreprinderile iau din nou avânt. Graba, cu care se procedează, mai ales în afacerile de bancă, provoacă un crach, specific francez, în 1882. Se începuse o acţiune puternică, pentru a înlocui pe Evrei din organizaţia financiară, şi în acest scop se crease *Union Générale*, care a întemeiat şi în Austria *Länderbank*. Acţiunile băncilor înfiinţate încă nu erau complect plătite, dar se introduseseră la bursă. Când nesiguranţa se răspândeşte pe piaţă, în privinţa acestor acţiuni, cursul lor scade brusc şi depresiunea se comunică pe toată piaţa Lyonului, Parisului şi Vienii.

In acest timp, Germania şi Anglia se reculegeau după depresiunea dela 1873. Statele nouă din Europa răsăriteană fac împrumuturi pe piaţa germană; iar comerţul german se îndreaptă parte spre aceste ţări, parte spre America. Anglia îşi plasează sume mari în America de Sud şi continuă comerţul cu America de Nord. Dar în statele puţin consolidate ale Americii de Sud se nasc des turburări politice; de data aceasta turburările din Argentina au o influenţă deprimantă asupra pieţii engleze. In acelaş timp, în Statele-Unite, după agitaţii politice îndelungate, partidul republican protecţionist, reuşeşte prin *Mac Kinley* să aducă un tarif vamal foarte urcat, ba chiar să interzică cu desăvârşire importul unor anumite obiecte. Aceste măsuri au izbit în primul rând pe Anglia şi Germania, unde s'a provocat o depresiune economică, în anul 1890.

Zece ani mai în urmă, Germania, care trecea din zi în zi în fruntea ţărilor mai dezvoltate economiceşte, sufere o nouă criză. Către sfârşitul veacului trecut, capitalul german se întrebuinţează în două direcţiuni principale: se împrumută ţările străine şi se finanţează întreprinderile mari, cu activitatea mărginită în interiorul Germaniei, sau întinsă şi

în afară. Cele mai puternice bănci germane sunt legate de întreprinderi, al căror rezultat poate clătina situația băncilor. După 1890, urmează o epocă liniștită și se deschid drumuri comerciale nouă. Astfel, se construește Transiberianul, care deschide și pentru Germania un drum mai scurt spre Pacific. In Rusia, în România și în alte țări balcanice, pătrunde industria germană, sprijinită de instituțiile de credit naționale germane. La 1900, se ivesc însă simptomele crizei, care izbucnește în 1901. La aceasta a contribuit în mare parte și România, ale cărei legături cu piața germană au devenit tot mai numeroase. In 1899, România a trecut prin cea mai groaznică criză agricolă. Toată viața economică a fost influențată. Intre altele s'a micșorat exportul și mai ales s'a restrâns importul. Produsele germane, care găsiau un debușeu însemnat în România, și în alte țări din Răsăritul Europei, au rămas acum nevândute, au influențat asupra prețurilor, și au provocat ruina întreprinderilor. Criza a devenit acuta și lichidarea s'a făcut, în urma falimentelor marilor bănci: *Leipziger Bank* și *Dresdener Bank*.

Veacul al 20-lea a înregistrat până acum 2 depresiuni principale. Prima este aceea din 1907. In urma unei serii de ani agricoli foarte buni, viața economică ia o mare expansiune, ajungând maximum în 1906, în cele mai multe țări. Instalațiunile tehnice de tot felul, mai ales în țările nouă, răpesc din circulație o mare parte din capital. Când ușoare scoborâri de prețuri se produc și întreprinderile au nevoe de sprijin bănesc, se simte jena, și Băncile de emisiune ridică scontul, în Anglia la 7 % și în Germania la 17 1/2 %, procente la care nu se mai ridicaseră băncile dela 1873. După cum am amintit în altă parte, băncile mari comerciale, au opus o rezistență Băncii Naționale la ridicarea scontului și au înlesnit o tranziție mai lentă. A doua depresiune este acea din 1912—1913, în epoca războaelor balcanice, când scontul s'a ridicat din nou și multe firme au fost silite să lichideze [1]).

[1]) Pentru acest istoric al crizelor comerciale, a se vedea: *Cl. Juglar: Des crises commerciales*, etc., Paris 1889; *Bouniatian: Studien zur Theorie und Geschichte der Wirtschaftskrisen*, 2 vol. München 1908; *E v. Bergmann: Geschichte der nationalökonomischen Krisenteorien*, Stuttgart 1895; *Tugan-Baranowsky: Studien zur Theorie und Geschichte der Handelskrisen in England*, Jena 1901; *M. Wirth: Geschichte der Handelskrisen*, Frankfurt a. M. 1890; *N. E. Weill: Die Solidarität der Geldmärkte*. Frankfurt 1903; *H. Herkner: Krisen* în Handw. d. Staatsw. ed. III, vol. VI; *C. Supino: Le crisi economiche*, Milano 1907; *H. M. Hyndman: Commercial Crises of the Nineteenth Century*, London 1892.

Avânturile şi depresiunile dela o ţară la alta se comunică prin schimbul de mărfuri internaţionale. Comerţul cu aceste mărfuri stă în cea mai strânsă legătură cu instituţiile de credit, care finanţează cele mai mari întreprinderi. Mişcarea economică, provocată într'un loc, se comunică repede prin aceste artere ale vieţii economice mondiale. Inainte de a arăta însă cum se provoacă mişcarea de avânt sau depresiune, şi de ce nu se pot evita crizele, care am văzut că se petrec cu atâta regularitate, e nevoe să mai fixăm un element principal.

O depresiune economică se produce cu mai multă repeziciune, când sunt influenţate direct instrumentele de schimb şi în genere elementele pieţii financiare. In situaţia economică din timpul nostru, economiile naţionale ale popoarelor mai sunt legate între ele şi prin datoriile reciproce ale statelor. Ţările bogate în capital, acumulat în urma desvoltării economice îndelungate, au plasat sume însemnate în ţări mai înapoiate. La bursele din acele ţări se negociază titlurile datoriilor publice ale tuturor ţărilor din lume şi cea mai mică zdruncinare a situaţiei economice sau politice dintr'un colţ îndepărtat al pământului se repercurtează în cursul hârtiilor de la bursă.

Pentru a ne face o idee de iufluenţa cea mare, pe care o pot exercita variaţiunile situaţiunii economice sau politice a unei ţări, asupra pieţii financiare şi prin aceasta asupra situaţiei economice generale a popoarelor mari, e destul să arătăm cifrele, la care se ridică datoriile publice ale statelor moderne.

Tabloul dela pag. 233 arată aceste cifre, pentru statele Europene pe anul 1910 — 11 [1]).

Iată acum câteva date asupra datoriilor publice şi plasamentelor de capitaluri în întreprinderi, în principalele ţări nouă din America de Sud [2]):

Argentina avea în 1911 o datorie publică de 604.753.827 dolari, din care 303,719,787 dolari împrumut extern şi 301.033.540 dolari împrumut intern. In afară de aceasta, mai era plasat capital străin de 2.266.371.079 dolari, în diverse întreprinderi.

Brazilia avea în 1912 o datorie publică de 3.604.135.999 fr., din care 2.357.715.000 fr. împrumutaţi pe pieţe străine

---

[1]) După : *Conte de Saint-Maurice : Les Instruments modernes de la politique Etrangère ; Les empreunts d'état,* vol II Paris 1912 p. 6 şi urm.
[2]) *Conte de St. Maurice.* op. cit. vol III Paris 1914

şi 1.246.420.999 fr. împrumut intern. Numai în 1911/1912, s'au făcut împrumuturi în Europa în valoare de 1, 3 miliarde fr.

Bolivia avea în 1913 o datorie publică de 1.002.000.000 lire sterlinge, cea mai mare parte făcută pe piaţa Engleză.

Chili avea în 1909 o datorte publică pe pieţe streine în valoare de 20.970.112 lire sterlinge, iar pe piaţa internă o datorie de 179.289.132 pesos.

ŢARA	Anul	Datoria publică
Franţa	1910—1911	25.410 milioane
Germania . . .	"	26.211 "
Rusia	"	24 038 "
Austro-Ungaria .	"	17.704 "
Anglia	"	17.314 "
Italia	"	13 078 "
Spania	"	9 431 "
Belgia	"	3.703 "
Portugalia . . .	"	3 684 "
Turcia	"	2.759 "
Olanda . . .	"	2.443 "
România . . .	"	1.580 "
Alte state europene . . .	"	4.233 "
Europa . . .		151.588 "

Peru avea în 1911 o datorie publică externă de 5.368.788 lire sterlinge, şi una internă de 2,660.645 lire sterlinge. In afară de aceasta, mai făcuse un împrumut în Anglia de 31 milioane lire sterlinge, pentru care concedase Angliei exploatarea căilor ferate.

In genere Anglia avea plasat în străinătate în 1911, un capital de 84 miliarde franci, iar Franţa 40 miliarde franci.

Din toate acestea, se poate vedea, cât sunt de strâns legate între ele economiile naţionale moderne şi cât de repede se poate repercuta un avânt sau o depresiune economică dela o ţară la alta foarte depărtată, ca situaţiune geografică. Fluctuaţiuni ale situaţiei economice s'au produs în veacurile trecute, şi mai ales în ultimele 2 veacuri. Ele s'au resimţit în ţinuturi mai restrânse, sau au trecut dintr'o ţară în alta. Unele ţări însă rămăseseră mai izolate şi erau prea puţin influenţate de mişcările economice de aiurea, iar crizele sau epocile lor de prosperitate nu se comunicau în alte ţări. Astăzi cercul ţărilor intrate în economia interna-

țională s'a mărit și fluctuațiunile economice sunt mai frecvente. Explicația acestor fluctuațiuni, sau mai exact, a unora din momentele fluctuațiunilor, — a acelor momente, care au efecte economice rele, — devine în vremea noastră și mai interesantă. In paginele următoare, vom încerca să rezumăm în scurt explicațiunile principale, date până acum, și apoi să expunem vederile mai nouă, conforme cu realitatea, asupra cauzelor fluctuațiunilor economice.

Ceea ce interesează massa mare a poporațiunilor, în diferitele momente ale vieții economice, sunt *prețurile mărfurilor*. Aceasta nu însemnează că orice om atribuie situația economică prosperă sau precară numai prețurilor mărfurilor. Lucrătorul se va plânge, într'un moment de criză, de lipsa de lucru sau de un salariu prea mic ; întrepinzătorul se va plânge de un profit prea redus sau chiar de o pierdere, proprietarul de o reducere a rentii pământului, etc. Insă după o foarte ușoară analiză, fiecare va ajunge să vadă originea situațiunii rele într'o scădere a prețului anterior al mărfurilor, ceea ce reduce profitul întreprinzătorului, dobânda capitalistului, salariul muncitorului, renta proprietarului, etc. Toate acestea reduc puterea de consum a maselor, mărfurile rămân prea multe pe piață și prețurile scad și mai mult.

Dar explicarea aceasta nu se putea opri aici, căci in definitiv putem spune că și prețurile mărfurilor sunt efecte ale ridicării salariului muncitorilor și deci a creșterii puterii lor de consum. Așa fiind, ne învârtim într'un cerc vițios, și explicarea nu poate fi satisfăcătoare. Problema este : de ce se ridică sau scad prețurile și cu ele de ce se ridică sau scad salariile, sau mai departe de ce se ridică sau scad profiturile, dobânzile etc. ?

Că prețurile mărfurilor variază cu o regularitate uimitoare în toate țările, este un fapt care se explică prin ușurința comunicațiunilor între persoane și prin eftinătatea transporturilor. Se înțelege, că e vorba de prețurile de *en gros*, căci prețurile în detaliu sunt diferite nu numai dela o țară la alta, dar chiar în interiorul aceleiași țări, dela o piață la alta.

Interesant este faptul, că nu numai prețurile obiectelor comerțului internațional variază uniform în toate țările, dar și prețurile mărfurilor cu un trafic mărginit în coprinsul unei țări

Comparația între variațiile prețurilor în diverse țări se face prin ajutorul metodii *indicilor numerici*. Pentru Anglia

se urmăresc aceste variații prin indici încă de mult, de către *Sauerbeck*, inițiatorul și popularizatorul acestei metode. In Germania, de către *Schmitz*, pe deoparte și de oficiul central de statistică a Imperiului, de altă parte. In alte țări, se urmăresc aceste variațiuni de către instituțiile statistice respective. [1]).

Intre alții, *F. Eulenburg* [2]) a arătat în mod grafic variațiunile prețurilor de en gros în diferite țări, pentru diferitele categorii de mărfuri. Curbele, construite pe baza indicilor numerici ai prețurilor din ultimi 62 de ani (1850—1912) din Germania și Anglia și din ultimii 22 de ani (1890—1912) din Anglia, Germania și Statele-Unite au un mers absolut paralel. Nici un an nu face excepție. Ridicările și scoborârile curbelor sunt exact proporționale, în cât epocile cu prețuri mari sau mici sunt identice în toate țările.

Că salariile muncitorimii și apoi celelalte fenomene economice, ca profiturile, rentele, etc. au aceleași fluctuațiuni, este un fapt pe deplin documentat. Pentru Statele-Unite din America și pentru Anglia avem date precise, privitoare la salariile din toate industriile. Pentru Germania, Belgia, Franța, există date privitoare la salariile muncitorilor din câte-va industrii principale.

In cursul acestui studiu, când am tratat despre fluctuațiile situației economice din Germania, [3]) am dat indicii numerici ai prețurilor și ai salariilor și am construit curbele corespunzătoare. Din mersul acelor curbe, s'a văzut că fluctuațiile prețurilor și ale salariilor sunt aceleași.

Studii amănunțite asupra raporturilor dintre variațiile prețurilor și salariilor în Anglia din ultiimii 60 de ani au făcut *Bowley* și *Wood*, publicând rezultatele în *Journal of the Royal Statistical Society* (Martie 1909). Bazat pe aceste rezultate, apoi pe rezultatele mai multor anchete asupra salariului făcut de Departamentul Muncii în Statele Unite, publicate în *Bulletin of the Bureau of Labor* (No. 18 din 1898 și No. 77 din 1908), în sfârșit pe studii speciale asupra

---

[1]) Studii comparative, pe baza datelor oficiale și a indicilor numerici, sau făcut foarte multe. Sunt de relevat însă câte-va lucrări mai nouă, care tratează variațiunile prețurilor în legătură cu problemele, care mă preocupă aici. Astfel este studiul lui *M. Lenoir: Etudes sur la Formation et le Mouvement des Prix* (Paris 1913), apoi *H. Denis: La dépression économique et sociale et l'histoire des prix.* (Bruxelles 1895) *F. Eulenburg: Die Preissteigerung des letzten Jahrzehnts* (Leipzig 1912) etc.

[2]) *Die Preissteigerung* etc. pag. 18 și 21, 24—25 etc.

[3]) Pag. 92 și 92 bis

acelorași raporturi în Germania, servindu-se în special de studiul lui *Kuczynski: Die Entwiklung der gewerblichen Löhne seit der Begründung des Deutschen Reichs* (Berlin 1908), *A. Aftalion*[1]) ajunge să stabilească următoarele fapte:

1) Salariul se supune la fluctuațiuni periodice, influențate de ciclurile economice. Când prețurile se ridică, urmează o ridicare a salarului; când prețurile scad, urmează o scădere a salariilor.

2) Mișcările de ridicare și scoborârea a salariilor nu încep exact la aceleași date, ca și mișcările corespunzătoare ale prețurilor, dar ceva mai târziu.

3) Ridicările salariilor sunt mai accentuate, de cât scoborârile. Acestea din urmă câte odată deabia se observă, sunt numai simple stagnări în mersul de ridicare generală.

4) Fluctuațiunile salariilor, și mai ales scoborârile, sunt mult mai puțin accentuate de cât fluctuațiunile prețurilor.

5) In genere, dela jumătatea secolului al 19-lea, salariile au crescut, în urma ridicărilor relativ mari, în timpuri de prosperitate și a unor scoborâri relativ mici, în timpuri de depresiune.

După aceste decumentări, revenim la problema pusă mai sus: care este cauza fluctuațiunilor prețurilor, salariilor, profiturilor, rentelor, etc.?

Explicările sunt numeroase și poate că nici o problemă a economiei publice nu a dat naștere la mai multe teorii, în ultimii 50 de ani. Toate aceste teorii se pot grupa însă înjurul a 2 gândiri fundamentale:

a) Fluctuațiunile situației economice își găsesc explicarea în natura și legile instrumentelor de schimb.

b) Fluctuațiunile situației economice decurg din însăși natura și legile generale ale producției, schimbului și consumului de mărfuri.

Prima explicare se mărginește la epoca „economiei banilor". După această explicare, variațiunile prețurile mărfurilor, și de aci fluctuațiile întregii vieți economice, au origina lor exclusivă în schimbările *valorii monezii.* Variațiunile valorii monezii sunt în cea mai strânsă legătură cu mecanismul vieței economice și nu e posibil, după această explicare, să se schimbe valoarea monezii, fără a se schimba imediat prețurile mărfurilor, cu urmările lor, amintite mai sus. Prin urmare, cauzele variațiunilor monezii ar fi și cauzele fluctuațiunilor situației economice generale.

Problema prezentată ast-fel, dacă toate premisile ar fi

[1]) Les crises des surproduction pag.

conforme cu realitatea, n'ar fi greu de precizat cauzele fluctuațiilor. Intr'adevăr, s'ar putea ca producția de aur, și deci materia primă a monezii, să varieze și am avea astfel o cantitate mai mare sau mai mică de monedă, după variațiunile producției de aur.

Conform legilor cererii și ofertei, valoarea monezii ar varia în raport cu cantitatea de monedă existentă, în primul rând. Am fi găsit astfel cauza fluctuațiilor economice.

Dar care este legătura strânsă între mecanismul vieții economice și variațiunile valorii monezii? Această legătură s'a exprimat printr'o formulă matematică, iar explicarea dată pe baza raționamentelor de mai sus, s'a numit *teoria cantitativă a prețurilor*.

Să presupunem că toată cantitatea de monedă, existentă în circulație într'un moment dat, ar fi *M;* iar cantitatea tuturor mărfurilor și serviciilor, care se schimbă prin monedă, ar fi *P*. Raporturile între monedă și mărfuri, adică prețul ar fi dat de $\frac{M}{P}$. Insă moneda oferită realemente pe piață nu e numai *M,* ci de atâtea ori *M,* decâtori moneda intervine în schimb. Cu o cantitate mai mică de monedă, se poate face foarte multe schimburi, dacă moneda circulă repede. Trebue ținut deci seamă de *accelerația* circulației monezii. Să însemnăm această accelerație sau viteză cu *V*. Atunci, cantitatea de monedă, intervenită în schimb, nu este numai *M*, ci $M \times V$. Prin urmare, prețul este dat de formula $\frac{M.V}{P}$ și variază în raport cu termenii acestei formule.

Dacă totalitatea mărfurilor de schimbat rămâne aceiași, și dacă moneda existentă (*M*) se îndoește, aceiași cantitate de marfă se va schimba pe o cantitate de două ori mai mare de monedă. Aceasta însemnează că prețul mărfurilor se îndoește sau că valoarea monezii se reduce la jumătate. De aci se scoate următoarea lege, pe care *H. Denis*[1]) o formulează în modul următor:

„Dacă toți ceilalți factori rămân aceiași, afară de cantitatea de monedă, *prețurile obiectelor variază în raport direct proporțional cu cantitatea de monedă, multiplicată cu accelerația circulațiunii. Iar valoarea monezii variază în raport invers proporțional cu cantitatea de monedă, multiplicată cu accelerația*".

Astfel formulată, legea fundamentală a variațiunilor prețurilor și a valorii monezii, putea fi criticată. Schimbul nu

[1]) *La dépression économique et sociale et l'histoire desprix.* Paris 1895, pg 176.

se mai face astăzi numai prin monedă, dar și prin o mulțime de alte mijloace. Formula trebuia acomodată. In ultimul timp s'a găsit o nouă formulare matematică a legii de mai sus, de către *Ivring Fischer*, în opera sa *The purchasing Power of Money* (New-York 1911). Această formulă, trecută apoi în toate studiile, care au avut de obiect problema ce ne preocupă, a fost criticată sau admisă, după cum autorul era contra sau pentru teoria cantitativă a prețurilor [1]).

Marcel Lenoir [2]) rezumă această nouă teorie cantitativă, completată de Ivring Fischer, în modul următor:

„In ultimul său stadiu, această teorie se poate prezenta în modul următor: trocul ne mai fiind astăzi întrebuințat de nici unul din popoarele civilizate, orice cumpărare de mărfuri dă loc la o plată. Totalul sumelor de bani, pe care debitorii trebue să le plătească pentru a achita consumația lor anuală, adică valoarea consumației totale anuale, sau valoarea tuturor mărfurilor schimbate într'un an, trebue să fie egal cu suma totală a instrumentelor de plată întrebuințate. Aceste instrumente de plată sunt, deoparte, moneda din circulație, care se transmite direct dela individ la individ, și de altă parte, depozitele din bănci, care permit plățile prin cecuri și virimente.

„Astfel se obține ecuația schimbului. Dacă p este prețul unei mărfi, a cărei cantitate Q a fost schimbată în cursul unui an, valoarea totală a schimburilor unui an va fi $\Sigma p\,Q$ sau $P\,T$, dacă însemnăm cu P un preț mijlociu și cu T totalitatea cantităților schimbate. Pe dealtă parte, dacă V este viteza circulației cantității de monedă M, care servește la plățile directe, și V' este viteza circulației sumei depozitelor din bănci M', totalul mijloacelor de plată, întrebuințate în acel an va fi $M\,V + M'\,V'$. Ecuațiunea schimbului va fi deci:

$$M\,V + M'\,V' = P\,T$$

„Se vede clar din aceasta, cum prețurile, P, sunt influențate de variațiunile lui M și M', variațiuni, care vor fi produse în special de orice schimbare în stocul monetar al lumii".

---

[1]) Dintre scrierile mai nouă, *M. Lenoir: Études sur la formation et le mouvement des prix* (Paris 1913) și *A. Aftalion: Les crises périodiques de surproduction* vol. II (Paris 1914) se ocupă în special de noua formulă dată de *Ivring Fischer*.

[2]) Op. cit. pag. 156 și 157.

Începând dela medievalul *Bodin* și până în timpul nostru, teoria cantitativă a prețurilor a avut o multime de adepți, dintre economiștii și financiarii distinși, ca Goschen, Giffen, E. de Laveleye, danezul Scharling, Schäffle, etc. Totuși teoria a fost și este combătută. Cea mai mare parte dintre adepții teoriei cantitative o documentează cu exemple din istoria economică a popoarelor, arătând cum mărirea cantității de metale prețioase a adus în trecut pierderea puterii de cumpărare a monezii și deci ridicarea prețurilor mărfurilor.

Adversarii teoriei cantitative, între cari se numără cei mai de seamă economiști din timpul nostru, iau exemple, pentru a contrazice teoria, din mecanismul schimbului modern. Deși în schimb intervine moneda, totuși mărfurile se schimbă pe mărfuri, și ridicarea sau scoborârea valorificării reciproce a mărfurilor, trebue căutată în însăși mecanismul schimbului, între altele, în dezechilibrul dintre producție și consumație [1]). Apoi, în timpul din urmă, moneda intervine relativ rar în schimb, întrucât alte mijloace înlesnesc schimbul. In cursul acestui studiu, am arătat de altfel, ce mare rol joacă astăzi, polița, cecul și operațiile de compensare și virimente. Din aceasta ar deduce adversarii teoriei cantitative a prețurilor, că mărirea sau micșorarea cantității de monedă nu ar mai avea influență asupra prețurilor.

Totuși, *Ivring Fischer* și alți adepți mai noi ai teoriei cantitative, pretind că intervenția circulației fiduciare și ale substitutelor monezii nu schimbă întru nimic exactitatea teoriei. Prețurile se ridică, în timp de prosperitate, pentru că toate elementele formulii de mai sus cresc, și anume: crește cantitatea de monedă metalică în circulație, ceeace se vede din micșorarea incass-urilor băncilor, cresc și substitutele monezii, ceeace se observă din mărirea portofoliilor băncilor, crește și accelerația circulațiunii. In partea a doua a acestui studiu, s'a văzut că aceste mișcări ale elementelor pieții financiare sunt exacte, cel puțin pentru statele cele mai desvoltate economicește.

Dar la aceste raționamente, se aduc obiecții principale, fără a se tăgădui exactitatea faptelor. „Că aceste mișcări ale circulației se petrec astfel, nu se poate tăgădui, zice *A. Aftalion* [2]). Dar ele nu stabilesc exactitudinea tezii lui

[1]) In această privință, a se vedea: *C. Supino: Le crisi economiche.* Milano 1907; în această lucrare, se dau toate teoriile, bazate pe dezechilibrul între producție și consumație.

[2]) Op. cit. vol. II. p. 325.

Ivring Fischer. Care este cauza eşirilor ritmice ale monezii metalice din bănci şi apoi a întoarcerilor ei periodice în bănci? De unde provin creşterile şi restrângerile transacţiunilor fiduciare? Care este cauza accelerării sau tempe-rării circulaţiunilor? Toate aceste fenomene nu-şi găsesc în ele înşişi cauza mişcărilor lor ritmice. Dacă vom căuta aceste cauze, nu le vom găsi, decât în însăşi fluctuaţiunile transacţiilor şi ale preţurilor. In timp de prosperitate, înmulţirea mărfurilor şi ridicarea preţurilor, provoacă creşterea, cererea de monedă dela bănci, provoacă înmulţirea transacţiunilor fiduciare şi mărirea acceleraţiei circulaţiunii. In timpul depresiunii, scăderea preţurilor şi stagnarea industrială aduce efectele contrare. Aşa că, primul termen al ecuaţiei schimbului atrage după sine pe cel de al doilea, şi nu invers".

Intre aceste teorii extreme, se admit şi soluţii împăciuitoare. Astfel, *H. Denis* [1]) are o „concepţie sintetică" a explicării fluctuaţiunilor preţurilor, admiţând în acelaş timp şi influenţa monezii şi teoriile bazate pe dezechilibrul dintre producţie şi consumaţie. Iar *F. Eulenburg* [2]), urmând aceiaşi cale, nu acceptă întreaga teorie cantitativă a preţurilor, ci numai jumătate! El admite că mărirea cantităţii de aur, are o influenţă asupra preţurilor, provocând o ridicare a preţurilor, o mărire a cererii de mărfuri şi o conjunctură favorabilă. Nu crede însă că micşorarea producţiei de aur ar avea vreo influenţă asupra preţurilor în timpul nostru.

Faptul, că mărirea producţiei de aur produce o conjunctură favorabilă întreprinderilor, mărind cererea de produse, este exact, dar nu e special numai măririi producţiei de aur, ci oricărei alte producţii. Aşa că, raportul între mărirea producţiei de aur şi avântul economic, nu mai are nicio legătură cu teoria cantitativă a preţurilor, cum crede *F. Eulenburg.*

Socotim că, această contradicţie între diversele teorii provine din confuzia ce se face între mecanismul schimbului în diferite faze ale evoluţiei economice. Când se iau exemple din viaţa economică a veacului al 16-lea (ex. depresiunea economică de atunci, produsă de înmulţirea metalelor preţioase) pentru a se explica procese economice din veacul al 19-lea şi al 20-lea, se înţelege că va fi uşor să găsim,

[1]) *La dépression économique et sociale et l'histoire des prix* pag. 257 şi urm.

[2]) *Die Preissteigerung* etc. p. 59 şi urm.

în aceste din urmă veacuri, fapte, care să contrazică orice teorie, bazată pe procese economice din alte faze ale evoluției economice.

Când ne-am ocupat, în cursul acestui studiu, de organizarea schimbului, am deosebit trei faze principale: schimbul direct de mărfuri contra mărfuri, schimbul prin intermediul monezii metalice și schimbul prin instrumente fidiciare și prin surogate ale monezii.

In prima fază, a schimbului direct de mărfuri contra mărfuri, ridicările și scoborârile generale ale prețurilor sunt fenomene necunoscute. O perturbare a raporturilor de schimb se face prin aceea că, unele obiecte sunt obținute uneori printr'o cantitate de 2, de 3 ori, mai mare sau mai mică din alte obiecte. Când producția dintr'un an a unor mărfuri e mică, atunci se cere pentru un exemplar din acea marfă de 2 sau 3 ori mai multe exemplare din altă marfă, pe care se schimba înainte prin 1 contra 1. **Depresiuni sau avânturi generale,** *exprimate prin scăderi sau ridicări generale ale prețurilor tuturor mărfurilor,* **nu se pot întâmpla** *în această epocă.* Creșterea valorii unei mărfi aduce imediat o depreciere a valorii altor mărfuri. Cu toate acestea, se poate vorbi chiar în faza aceasta de crize, sau mai exact, de mizerii generale, dar în alt înțeles, decât crizele observate prin depresiunea prețurilor. Dacă unul din obiectele principale de hrană a massii poporației se produce într'un an în cantitate foarte mică, atunci valoarea acestui obiect se ridică atât de mult, în cât marea massă a poporației nu are din alte obiecte de schimb atât, în cât să-și dobândească obiectul principal de hrană. Atunci e foamete. Foametea este criza acestei faze a evoluției, în care schimbul se face direct între mărfuri.

In faza următoare, a schimbului de mărfuri și servicii prin intermediul monezii, sau a economiei banilor, o marfă se schimbă pe o unitate de măsură, cu care se cumpără o altă marfă. Se înțelege, că nu ne depărtăm de concepția că metalul prețios, devenit monedă, e un simplu instrument de schimb al mărfurilor și nu o marfă prin sine însuși. Când schimbăm o marfă pentru o monedă, o facem tot în vederea obținerii unei mărfi și nu în vederea obținerii de monedă, care nu satisface trebuința noastră, decât întru cât ne dă putința să obținem o nouă marfă. Că moneda dobândește și ea uneori calitatea unei mărfi, atunci când intră ca un element principal într'o întreprindere, spre exemplu sub forma de capital, este un fapt bine cunoscut. Dar în

părți de monedă din circulație, etc., toate acestea provoacă o depresiune. Generalitatea depresiunilor și de sigur și a avânturilor, provocate de micșorarea sau mărirea cantității de monedă metalică, se mai explică prin faptul că, faza schimbului prin monedă cade într'o epocă, în care raporturile comerciale interne și internaționale sunt mai frecvente. Faptul acesta era observat și de aceea politica mercantilistă a veacului 16-lea, 17-lea și 18-lea tindea la aducerea în fie care țară a unei cantități cât mai mari de aur. Dar, măsurile pentru împlinirea acestui ideal făceau și mai puternică influența variațiunilor cantității de monedă metalică asupra fluctuațiunilor situațiunii economice, întru cât nu se lăsa o liberă repartizare a cantității disponibile de monedă. Pe de altă parte, politica mercantilistă, punând stavilă circulației mărfurilor în toate colțurile pământului, menținea crizele sau foametele locale, caracteristice fazii anterioare a evoluțiunii economice.

In faza a treia, a economiei mondiale pe deoparte și a schimbului indirect de mărfuri prin mărfuri, sau a schimbului fiduciar, pe de altă parte, nu mai avem foametele brusce, datorite schimbărilor climaterice, iar depresiunile sau avânturile, datorite variațiunilor în cantitatea de monedă metalică, s'au moderat și tind să dispară.

Nu mai avem foametele brusce locale, provenite din cauza anilor răi dintr'o regiune, pentru că în organizarea economiei internaționale, ori-ce localitate are la dispoziție produsele lumii întregi, ușor cunoscute și ușor transportate, când nevoia cere. Iar ani agricoli răi în lumea întreagă nu mai sunt; am arătat aceasta când am tratat despre mărfurile comerțului internațional. Politica economică a popoarelor moderne tinde la deschiderea granițelor pentru toate produsele lumii, iar taxele vamale, care mai există, nu au de cât un caracter temporar și nu sunt justificate, de cât prin interesul educațiunii industriilor potrivite unei țări, dar nedesvoltate până în present.

Depresiunile generale ale prețurilor, provenite din cauza înmulțirii cantității de monedă metalică, nu se mai produc cu aceeași putere, sau nu se mai produc de loc, pentru că moneda metalică nu mai are rolul din trecut în schimbul de mărfuri. Instrumentele de schimb de astăzi se înmulțesc imediat, odată cu înmulțirea mărfurilor schimbate. O lipsă de instrumente de schimb, ceea ce ar provoca o creștere a valorii acestor instrumente și deci o descreștere a prețurilor mărfurilor, nu se mai poate ivi în epoca noastră. Din

contră, trăim de câte-va decenii într'o epocă de ridicare continuă a prețurilor, ceea ce dă naștere nemulțumirilor generale față de scumpirea traiului. Nu creșterea producției de metale prețioase este cauza acestei ridicări de prețuri, cum cred foarte mulți din adepții teoriei cantitative a prețurilor. Căci dacă s'ar compara creșterea producției de metale prețioase, cu creșterea cantității de mărfuri schimbate, s'ar vedea ca în timpul din urmă moneda metalică ar fi prea puțină, față de totalitatea mărfurilor schimbate. De monedă însă nu se simte nevoie, în mecanismul schimbului modern, căci mărfurile se schimbă între ele prin intermediul reprezentantelor lor, în hârtiile de valoare.

Ridicarea prețurilor din ultimele decenii se datorește de sigur, în parte și înmulțirii instrumentelor de schimb, nu însă a monezii metalice. Ridicarea aceasta nu seamănă însă cu nici una din ridicările prețurilor, provenite din înmulțirea cantității de monedă. Și nu seamănă, pentru că îmulțirea, sau impuținarea instrumentelor moderne de schimb se acomodează imediat după înmulțirea sau împuținarea mărfurilor schimbate, pe când înmulțirea sau înmpuținarea monezii metlaice provine în primul rând din creșterea sau descreșterea producției de metale prețioase. Prin urmare, ridicarea sau scăderea valorii monezii, adică a puterii ei de cumpărare, depinde de un fenomen strein de schimbul de mărfuri. Moneda intervine așa dar ca un element perturbator în raporturile de schimb, ea aduce o ridicare sau scădere a prețurilor, fără ca aceasta să derive din mărirea producției sau consumului de mărfuri. Celelalte mijloace de schimb nu provoacă prin ele înșiși o depresiune sau o ridicare a prețurilor mărfurilor, ci numai creșterea sau descreșterea mărfurilor schimbate aduc variațiuni în raporturile de valoare dintre mărfuri.

Ridicarea generală a prețurilor din ultimele decenii se explică numai printr'o transiție dela faza, „economiei banilor" la faza „economiei creditului", sau mai precis la faza schimbului fiduciar. Dintr'o relativă lipsă de instrumente de schimb în ultimele timpuri ale fazii economiei banilor, lipsă, explicabilă prin aceea că producția de mărfuri a crescut într'o proporție mai mare, decât cantitatea de monedă metalică, am trecut la o îndestulare completă de instrumente de schimb, ceeace a provocat, față de faza anterioară, o ridicare a prețurilor. Instrumentele de schimb ale economiei schimbului fiduciar sunt însă elastice, se înmulțesc sau se împuținează, după cum crește sau se micșorează cantitatea de mărfuri adusă pe piață, și deci nu mai

pot provoca prin ele însişi ridicări sau depresiuni ale preţurilor.

Dar în ultima fază, a economiei internaţionale şi a schimbului prin instrumente fiduciare, am arătătat că există avânturi şi crize mai brusce, decât în trecut, dar şi mai dese şi de mai scurtă durată. După ce am eliminat explicările nepotrivite pentru mecanismul schimbului modern, s'a putut observa că ridicările şi scoborârile relative de preţuri provin din schimbarea raporturilor dintre producţia şi consumul diverselor mărfuri. Se întâmplă într'un moment să se aducă pe piaţă o mare cantitate de mărfuri, pentru care puterea de cumpărare a masselor poporaţiunii este insuficientă. O parte din mărfuri rămâne nevândută. Preţurile scad sub aşteptările producătorilor, din momentele proceselor producţiei. Depresiunea aceasta se comunică, *regresiv*, la toate industriile, ale căror produse sunt consumate de industria, în care se constată momentan o supraproducţie. Aşa spre exemplu, dacă maşinele agricole sunt marfa, care nu găseşte momentan cumpărători, vor scădea imediat nu numai preţurile maşinelor, dar şi preţurile fierului, oţelului şi a oricăror alte elemente, care sunt consumate în procesele producţiei de maşini.

In afară de această comunicare directă a depresiunii preţurilor dela o industrie la alta, se mai petrece şi o comunicare indirectă, prin ajutorul căreia depresiunea devine generală. Industria, ale cărei produse sunt depreciate pe piaţă, îşi restrânge producţia, şi face economii la „material şi personal", cum se obişnueşte a se spune în limbajul tehnic. Salariile scad şi pe lângă aceasta o mare parte din lucrători sunt congediaţi. Rezultatul este o scădere a puterii de consum a masselor poporaţiei. Nu se mai cumpără în aceeaşi măsură mărfurile, căutate mai înainte, se reduce întreg consumul de mărfuri, care nu sunt indispensabile. Nu se mai întrebuinţează în aceeaşi măsură nici obiectele de îmbrăcăminte, nici obiectele de hrană. Din cauza acestei reduceri generale a consumului, toate mărfurile, de orice natură, par a fi în prea mare cantitate pe piaţă, şi se depreciază. Acesta este procesul de comunicare a depresiunii înlăuntrul unei ţări şi apoi dela o economie naţională la alta. Prin aceleaşi norme se explică şi avântul economic.

Dar care este cauza primordială a unei mişcări ascendente sau descendente a preţurilor, cu alte cuvinte cine dă primul impuls? Dintre toate răspunsurile date la această întrebare, două mi se par mai aproape de adevăr, fără a fi însă răs-

punsuri complete. Cauzele primordiale ale depresiunilor sau avânturilor economice ar fi următoarele: a) *felul de repartiție a veniturilor economiei naționale.* b) *Tehnica producției moderne.*

Camillo Supino[1]) dă o mare importanță modului de repartiție a veniturilor în explicarea fluctuațiunilor situației economice. Când din veniturile întreprinderilor economice, cea mai mare parte se acumulează în mâinile câtorva, în genere în mâinele capitaliștilor, atunci din două părți se pregătește un dezechilibru între producție și consum.

Dintr'o parte, capitaliștii își măresc veniturile și averea neîncetat și o întrebuințează la o producție tot mai mare, în ramura de producție începută, fără a se îngriji de nevoia de capital pentru alte întreprinderi și fără a se preocupa că economia națională mai are trebuință și de alte producte. Rezultatul acestei tendințe este o *supracapitalizare* în unele întreprinderi, și o *subcapitalizare*, sau o lisă de capital în alte întreprinderi.

De altă parte, massele poporațiunii dobândesc relativ din ce în ce mai puțin din veniturile întreprinderilor. De și salariile cresc în timp de prosperitate, totuși producția crește într'o proporție mult mai mare. In cât, puterea de cumpărare a masselor poporației nu merge tot așa de repede ca și cantitatea mărfurilor oferite pe piață. De aceea, la un moment dat, se observă că piața e supraîncărcată și scăderea prețurilor începe.

A. Aftalion[2]) atribue tehnicii producțiunii moderne toate fluctuațiunile situației economice. După *Aftalion*, în timpul unei prosperități, când prețurile sunt ridicate, productorii sunt îndemnați să-și mărească producția. Aceasta nu se poate face, de cât în urma unei construcții prealabile a utilajului necesar. Construcția utilajului durează mult și în acest timp se cer mereu mărfuri, căci piața nu e încă satisfăcută. Astfel capitalul fix al întreprinderilor crește neîncetat, iar producția corespunzătoare nu va veni, de cât foarte târziu. După ce însă utilajul începe a fi pus în lucru, capacitatea întreagă de producție a întreprinderii aruncă pe piață mărfuri mai multe, de cât erau necesare. Depresiunea începe, și apoi se comunică, după cum am arătat. Din cauza acestei greutăți de a construi imediat utilagiul necesar cererii mo-

---

[1]) *Le crisi economiche.* Milano. 1907 pag. 63 și urm.
[2]) *Les crises périodiques de surproduction.* Paris 1914. vol. II. pag. 400 și urm.

mentane, şi de a produce imediat ceea ce se cere, pentru a vedea, dacă apoi mai e nevoe, se capitalizează prea mult, se imobilizează prea mult în instalaţiuni, care apoi dau o supraproducţie.

E adevărat că şi felul de repartizare a veniturilor, precum şi tehnica producţiei pregătesc un avânt sau o depresiune economică, dar nici una din ele nu dau impulsul schimbării situaţiei. Ele accelerează un mers început, dar nu sunt cauze primordiale, nici de provocare a unui avânt, nici de rezolvare a unei crize latente.

Am arătat în cursul acestui studiu, cu exemple numeroase din mersul real al economiilor naţionale ale mai multor popoare, că, în orice moment al vieţii economice a unui popor, se observă semnele unui avânt sau depresiuni economice, dacă se priveşte mersul diferiţilor factori principali ai economiei naţionale a acelui popor. Prin predominarea economiei naţionale d· către unul din aceşti factori, se imprimă economiei naţionale şi chiar pieţei internaţionale, fluctuaţiunile acelui factor economic. Cu cât acest factor este mai strâns legat de cea mai mare parte din întreprinderile, care formează bogăţia unei ţări, cu atât repercusiunea mersului lui e mai intensă. Cu cât masse mai mari de oameni sunt dependenţi în viaţa lor economică de mersul unui factor economic, cu atât mersul economiei naţionale este mai mult determinat de acest factor. Când epiuizarea unei mine de cărbuni, spre exemplu, răpeşte forţa motrice a industriei unei ţări întregi, când izbucnirea unui războiu întrerupe posibilitatea de aprovizionare cu fier a unei ţări, lipsite de acest element, când un an agricol rău micşorează recolta de cereale, atunci, în toate aceste cazuri, urmează o reducere a profiturilor şi salariilor dintr'o parte, o scumpire a elementului, care lipseşte, din altă parte. Scăderea puterii de cumpărare a masselor şi scăderea puterii de consum de material prim a industriilor, dă impulsul schimbării situaţiei economice. Dacă scăderea puterii de cumpărare a masselor ar merge paralel cu reducerea producţiei, în urma micşorării cantităţii de materii prime, sau în urma reducerii profiturilor, nu s'ar putea provoca un desechilibru între producţie şi consumaţie şi nu s'ar produce o schimbare a raporturilor de valoare dintre mărfuri, adică a preţurilor. Însă, scăderea puterii de consum a masselor se produce imediat, în urma reducerii veniturilor ei, pe când întreprinderile economice, care au angajat un capital fix însemnat, nu pot transforma imediat modul de învestire a capitalului

Așa că, impulsul primordial al schimbării situațiunii pornește dela factorii principali ai economiei naționale. Cum reușesc acești factori să comunice fluctuațiile lor întregii economii naționale și chiar internaționale, am arătat îndeajuns în cursul acestui studiu. Iar cauzele variațiunilor fiecărui factor se pot urmări cu ușurință pe baza datelor pozitive.

Pusă pe acest teren al faptelor economice reale, problema originii și alternării fluctuațiunlor economice își găsește întreaga ei rezolvare, înlăturându-se astfel din știință teoriile abstracte și construcțiile imaginare de sisteme explicative pur deductive. La această îndreptare a cercetărilor pe terenul faptelor pozitive, la înlăturarea teoriilor false și la găsirea unor soluțiuni, conforme cu realitatea economică, sper să fi contribuit studiul acesta.

TABELA ALFABETICĂ A AUTORILOR CITAȚI

Arnauné Aug. 201
Aftalion A. 236, 238, 239, 247
Ambron 201
Apelt K. 212
Ashley W. 163
Arndt, P. 170
Andréadès. 181
D'Avenel, V-te G. 174, 216, 217, 221
Bowley 235
E. V. Bergmann 231
Bouniatian 231
Bodin 222, 239
Bessemer 213
Benini, R. 5
Bücher, K. 148
Beaulieu L. P. 170
Brentano, L. 170
v. der Borght, R, 180
Carli, 173
Courtois, A. 180
Cercel, A. 187
Denis H. 201, 235, 237, 240
Dietzel, H. 170
Delmar, A. 176
Dobrovici M. G. 185, 187
v. Ebengreuth, L. 174
Eulenburg, Franz. 23, 235, 240
Engel 4, 6. 92
Ehrenberg, R. 156, 176, 177
Fischer Ivring 238, 239, 240
François C. 193
Furnică, D. 157
De Foville, A. 19 29
Ferraris, C. 180, 201
Goschen 239
Grunzel J. 196
Gerlach, K. 170
Greef, G. 147
Guyot, Yves. 5
Giffen, 239
Herkner H. 231
Haristoy I. 193
Helander Sven, 197
Howarth. 201
Hepites C. St. 114
Huvelin, P. 148
Heyd, W. 156
Hülllemann K. 156
Harms, B. 170
Hobson, J. 149
Helferich, 174
Hyndman M. H. 231
Idelson W. 180
Inama-Sternegg, K. 148
Jaffé E. 201
Jannet Cl. 201
Julin, Ar. 19, 26
Juglar, Clément. 6, 43, 91, 223, 225, 231
Jevons W. 76
Jorga, N., 154, 156, 157, 166, 167, 181, 183, 187
Jacob, 176
von Juraschek Fr., 205, 209, 212, 214, 217
Kuczynski, 236
Kaufmann, 201
Koch R., 194
Kiesselbach, 156
Lobatsch, R., 170
Kinley, Mac, 230

VERIFICAT
1937

Lexis W. 206, 209, 214
E. de Laveleye 239
Lozé 214
Landesberger 196
Liesse 201
Letourneau, Gh. 148
List, Fr. 163, 165
Lattes 176
Levy, R. G. 180
Landmann, J. 180
Lotz, W. 170, 180, 196
v. Lumm, 180, 201
Lenoir, M. 192, 209, 235, 238
March L. 217
Mehrens, 201
Marggraf, 210
Mortara, Giorgio. 8, 9, 15, 19, 26
Marţian, 101
Monroë, 170
Neuhaus, G., 170
Nasse, R., 180, 214
Noël, O., 147, 148, 152, 157, 163, 171, 173, 174, 179
Nistor, I, 154, 157, 181, 183, 185
Neymarck, A., 190
Obst, 201
Peel, 228
Pitt, 225
Patten B., 193
Paasche, 210
Patron, 201
Pöhlmann, 156
Peyssonel, 156
Pohle, L., 170
Paterson, W., 178
v. Phillipovich, E, 180
Peruzzi, 176
Riesser, 201
Rauchberg H., 194
Ricardo, 164
Roulleau, G. 190, 103, 194
Schäffle, 239
Supino C., 231, 239, 157
von Strigl Ad., 205, 207, 211
Sering M., 209
Schippel Max, 210
Schaer, 196
Staicovici D. Ch., 198
Scharling, 239
Schmitz, 235
Sattler, 201
Steele,
Stephenson, 213
Schneider R, 214
Schultze A., 156
Sommerlad T., 174
Sombart W., 6, 149, 163, 168, 175
Sorer Richard., 10, 11, 19
Schäfer D., 156
Sundbärg G., 30, 54, 211, 212, 214
Sauerbeck., 7, 11, 235
Soetbecr, 176, 217
Spallart Neumann, 5, 8, 19
Smith Ad., 165
Ströll M., 180
Schmidt M., 148, 163, 196
Schurtz H., 174
Schumacher H., 170
de Saint-Genies Fl., 183
de Saint-Maurice, Conte, 189, 232
Schwalenberg G, 180
Schaube A., 156
Tugan-Baranowsky, 225, 231
Tănăsescu I., 100
Wood, 235
Weill E. N., 231
Wirth M., 231
Weber A., 201
Wiedenfeld K., 209
Weber M, 156, 176
Wagner Adolf, 5
Wolowski L., 180
Warneck M.,
Xenopol A., 154, 157
Zuckerkandl, 180
Zimmermann A., 163

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ